380

Nino Palumbo

ZIARUL

Cunoscut cititorului român prin romanul *Drama lui Tranifilo*, apărut în 1961, Nino Palumbo a continuat să scrie romane apreciate atît în Italia cît și peste hotare, operele sale fiind traduse în Anglia, Olanda, Belgia, Germania Federală, Bulgaria, Polonia, U.R.S.S. etc. Romanul *Ziarul*, considerat cea mai valoroasă operă a scriitorului, a fost premiat în Italia cu premiul Charles Veillon.

EDITURA UNIVERS
GLOBUS

Lei 11,50

7

NINO PALUMBO

Ziarul

1982

NINO PALUMBO

Ziarul

Coperta colecției de ION STATE
Grafica : Nicolae Sîrbu. Ilustrația : Done Stan

GLOBUS

Nino Palumbo

ZIARUL

Traducere și prefață de
D. IRIMIA

EDITURA UNIVERS

București
1982

NINO PALUMBO
ÎN CĂUTAREA UMANITĂŢII OMULUI

ÎN ÎNCERCAREA de definire a poziţiei lui Nino Palumbo în proza contemporană, critica literară italiană ia în discuţie cel mai adesea două coordonate : cultura meridională, din care scriitorul provine, şi epoca imediat următoare neorealismului, în care îşi elaborează şi publică primele scrieri.

Aceste două coordonate au importanţă majoră în definirea profilului artistic al prozatorului dar nu în sine, fiind, de fapt, extraestetice, ci prin modul în care ele determină problematica romanelor sale şi arta lui narativă.

Individualitatea artistică a unui scriitor se defineşte prin specificul dinamicii, desfăşurată prin intermediul limbajului, dintre un univers real, cu contururi în general nedeterminate şi oscilînd între perspectiva interpretativă a scriitorului şi perspectiva mereu schimbată a cititorului, şi un univers imaginar. Din această dinamică iau naştere semnificaţiile artistice de adîncime ale unui text literar.

Format ca personalitate umană şi artistică în condiţii de confruntare dură cu realităţi cel mai frecvent nefavorabile şi în contact cu neorealismul italian, literar şi cinematografic, precum şi cu literatura lui Gogol şi Dostoievski, Nino Palumbo rămîne în scrisul său

credincios ideii că literatura trebuie să crească din înseși realitățile sociale în care ia naștere, asumîndu-și-le la modul creator și transformîndu-le prin limbaj narativ în substrat al semnificațiilor sale : „...noi credem încă — afirma scriitorul în articolul *Lo scrittore e la società* (Scriitorul și societatea), publicat în „Gazzetta di Parma“, 17 dec. 1964 — în romanul care să țină cont de realitățile în care trăim, de societatea în care trăim, în care trebuie să conveargă toate cuceririle de ordin cultural, care este rezultatul unui întreg cuprinzînd nu numai tehnica dar și cunoașterea critică și implicînd o «angajare» căreia nimeni nu i se poate sustrage ; angajare înțeleasă ca drept și datorie de a participa la formarea unei conștiințe a omului propriului timp...“ [1] Cîțiva ani mai tîrziu, vorbind ca reprezentant al culturii (în sens larg) meridionale, în comentariul *Cultura e Mezzogiorno* (publicat în „L'Unione sarda“, 1972), Nino Palumbo avea să apese mai mult pe datoria scriitorului de a se face prin opera sa interpretul critic al realităților sociale în mijlocul cărora trăiește. Scriitorul, omul de cultură, în general, „...nu poate rămîne surd, orb, insensibil față de ceea ce se întîmplă în jurul lui, pe pămîntul lui, și trebuie să ia poziție ; și unica (sau una dintre puținele) care i se potrivește, pe care trebuie s-o simtă înlăuntrul său, e aceea de a denunța, de a dezvălui condiția pămîntului său.“

În consonanță cu această ideologie artistică, principiul central al poeticii prozei lui Nino Palumbo este realismul ; limbajul său narativ construiește și exprimă

[1] Cele mai multe din informațiile privind viața scriitorului și intervențiile sale publicistice le-am aflat în densa micro-monografie *Palumbo*, publicată de Sebastiano Martelli în 1979.

un univers imaginar stînd în permanență sub presiunea realului : „...pentru scrierile mele — se autodefinește prozatorul în comentariul *Dal dialetto alla lingua* (De la dialect la limbă), în „Dimensioni“, 1974 — am avut la dispoziție un «vocabular» foarte sărac dar specific... Și nu știu pînă la ce punct tocmai acest vocabular m-a îndreptat pe drumul prozei «realiste» sau dacă lumea reală, în care am trăit, a cerut acest tip de limbă reală, chiar dacă săracă.“

*

Nino Palumbo s-a născut la Trani, în provincia Bari din sudul peninsular al Italiei, la 15 aprilie 1921 ; numele localității va trece, semnificativ, în structura numelui personajului central — Silio Tranìfilo — din primul său roman, *Impiegato d'imposte* (tradus în românește cu titlul *Drama lui Tranìfilo*, București, ELU, 1961).

Viața prozatorului urmează în linii principale, cel puțin în prima ei parte, parcursul devenit tipic al multora dintre oamenii sudului Italiei, iar diferite momente și mai ales reacții subiective la desfășurarea ei se impun ca substrat în construirea profilului unor personaje și în descrierea unor coordonate ale universului său narativ. Poziția elementului autobiografic în structura prozei sale și-a definit-o cu exactitate însuși scriitorul într-un interviu din 1977 : „...proza mea este plămădită din date autobiografice, adică «fermentul», substratul, e dat de cunoașterea și experiența și memoria și gîndurile mele de copil, apoi de tînăr, apoi de om matur. Vreau să spun că pe alocuri și în diferite personaje am topit mereu o parte din «realitatea» mea

şi, deci, din viaţa mea. Cred că acesta este înţelesul exact care trebuie dat venei mele «autobiografice».“

Întocmai ca Domenico Chessa din *Ziarul*, Nino Palumbo îşi întrerupe şcoala, la 11 ani, din cauze materiale, intrînd de timpuriu în confruntare directă cu viaţa. În 1933, ia, împreună cu familia, drumul pribegiei. Mai întîi, o oprire la Bari, unde rămîne pînă în 1938, apoi exodul definitiv spre Nordul încărcat de iluzii şi speranţe. Rămîne pentru un timp la Milano (care ar putea fi şi „marele oraş“, din acelaşi roman *Ziarul*). Aici îşi construieşte cu tenacitate şi mari eforturi viaţa, încercînd să recupereze ceea ce nu putuse avea şi realiza la vreme ; ziua îşi cîştigă existenţa (ca funcţionar de bancă, agent comercial etc.) seara urmează cursuri liceale şi, apoi, universitare, iar noaptea se adînceşte în studiu. În 1939 îşi susţine examenul de diplomă la o şcoală medie de economie şi se înscrie la Facultatea de ştiinţe economice şi financiare. După paranteza războiului, termină facultatea, în 1946, la Bocconi. Preocupat de probleme de drept, îşi pregăteşte şi trece examenul de maturitate în studii clasice şi se înscrie la Facultatea de studii juridice. După doi ani, însă, trece la Facultatea de litere şi filozofie.

În tot acest timp studiază mult : filozofie, lingvistică, literatură universală. Se opreşte mai mult asupra literaturii ruse, arătînd o atenţie deosebită operei lui Gogol şi Dostoievski, în care regăseşte, probabil, mai explicit desfăşurate, propriile întrebări privind destinul omului simplu, şi care îşi vor lăsa amprenta în diferite moduri asupra universului artistic al prozei sale.

Începe să scrie în 1947, mai întîi teatru, tipărind în 1950 tragedia în versuri *Rasputin*.

Anul 1951 este un an de răspîntie în viaţa şi activitatea de creaţie a lui Nino Palumbo. Acum părăseşte metropola lombardă pentru a se stabili într-o localitate retrasă din Liguria — San Michele di Pagano, unde locuieşte şi azi. Se dedică total scrisului ; colaborează la numeroase ziare şi reviste, elaborează studii de lingvistică şi filozofie şi mai ales scrie literatură : romane, povestiri, mai rar, teatru.

Deceniul al şaselea, marcat de o deosebită dezvoltare a prozei artistice italiene prin Alberto Moravia, Carlo Emilio Gadda, Elsa Morante, Italo Calvino, Vasco Pratolini, Carlo Levi, Leonardo Sciascia etc., este perioada în care N. Palumbo desfăşoară o extrem de bogată activitate creatoare ; acum elaborează şi publică cea mai mare parte din proza sa.

Primii ani ai deceniului sînt „anii de ucenicie“, în chiar caracterizarea scriitorului. El scrie acum, în numai trei ani, între 1952 şi 1954, mai multe povestiri, unele adunate în volumul *Obstacolul*, 1953, şi cîteva romane : *Am găsit un erou, Drumul spre sine însuşi*, 1952, *Însemnările lui Tell*, 1953, *Noi sîntem fără defecte*, 1954, cele mai multe tipărite mai tîrziu, iar cele publicate în această perioadă rămase, în general, fără ecou în critica literară.

În anii imediat următori, scriitorul intră brusc în atenţia generală, prin ambele direcţii ale prozei sale ; în 1955 i se decernează premiul „Libera Stampa“, din Lugano, pentru volumul de povestiri *L'intoppo e altre cose (Obstacolul şi altele)* iar în 1956 romanul *Impiegato d'imposte (Funcţionarul de la impozite)*, încă în manuscris, primeşte premiul de mare rezonanţă „Grazia Deledda“.

Ca semn al recunoaşterii identităţii sale specifice în orizontul prozei italiene contemporane, prestigioasa

editură milaneză Mondadori îi publică în anul următoı romanul, care întruneşte consensul unanim al criticii. După numai un an, în 1958, aceeaşi editură va publica romanul *Il giornale*, care în 1959 va fi încununat cu premiul „Veillon".

Urmează, la intervale mai mari, romanele *Pane verde*, 1961, *Le giornate lunghe*, 1962 (dar elaborat între 1957—1960) cu care cîştigă premiul literar „Salento", *Il serpente malioso*, 1977, precum şi volumele de povestiri : *Oggi è sabato e domani è domenica*, 1964, *Giocare di coda*, 1967. Alcătuieşte cîteva antologii în ediţii de şcoală : *I racconti del giovedì*, 1973, *Il treno della speranza*, 1967, *Allegro, ma non troppo*, 1976, *Il quadrifoglio*, 1976. Între 1969—1974 publică mai multe fragmente dintr-un roman încă inedit : *Domanda marginale.*

Concomitent cu activitatea de creaţie, Nino Palumbo participă la viaţa literară italiană cu numeroase intervenţii publicistice şi ştiinţifice, în diferite reviste, cele mai multe din sudul Italiei, expunîndu-şi punctul de vedere în probleme privind raportul dintre scriitor şi societate, dintre dialect, limbă şi limbajul literar, scrie despre arta narativă în general sau despre diferite aspecte ale literaturii italiene.

În 1960, întemeiază la Rapallo revista *Prove di letteratura ed arte*, la care colaborează scriitori şi critici literari de prestigiu, precum L. Sciascia, Carlo Montella, G. B. Squarotti etc., iar în 1962 fundează premiul literar „Rapallo-Prove."

★

În mai multe din intervenţiile sale teoretice, Nino Palumbo afirmă, cu o rară consecvenţă, într-o epocă

de numeroase şi variate experienţe artistice, necesitatea dezvoltării unei proze realiste, care să se situeze în perspectiva realismului literaturilor rusă, franceză şi italiană din secolul al XIX-lea.

Această poziţie teoretică îşi află o corespondenţă perfectă în structura prozei sale, dominată de convergenţa a trei factori principali care se modelează reciproc anulîndu-şi propria identitate într-o sinteză care determină specificul universului artistic palumbian : 1) — experienţa de viaţă a scriitorului, 2) — apartenenţa lui la cultura meridională, 3) — contactul cu proza realistă rusă (mai ales Dostoievski, Gogol, Cehov).

Rezultantă a acestei convergenţe, universul prozei narative a lui Nino Palumbo înscrie în centrul desfăşurării semnificaţiilor sale cu deosebire categoria celor umili şi umiliţi, care dezvoltă — şi nu întîmplător tocmai aceştia — funcţia narativă de purtători ai unor întrebări implicînd, la un prim nivel semnificativ, raportul individ-societate, iar, la un altul, de adîncime, însăşi esenţa umanităţii omului. Ei sînt totdeauna şi purtători ai unor valori umane autentice, supuse alterării, abandonării sau chiar abolirii în condiţiile accentuării caracterului materialist al dezvoltării societăţii capitaliste.

Într-un univers artistic populat mai ales cu personaje anonime, cele mai marcate individualităţi caracterologice se impun a fi Silio Tranìfilo şi Domenico Chessa, personajele centrale din *Impiegato d'imposte* şi, respectiv, *Il giornale*, romane elaborate aproape concomitent (primul, între 1956—1957, al doilea, între 1955—1957).

Definindu-se în contextul aceluiaşi mediu, al micii burghezii funcţionăreşti, cele două personaje prezintă

multe puncte în comun dar dezvoltă grade diferite de complexitate în corespondență cu treptele pe care se situează în interpretarea raportului individ-societate. Drama lui S. Tranìfilo se consumă, în esență, în interiorul acestui raport în care individul este strivit, moral și fizic, de condiționările sociale care i se impun.

Domenico Chessa, puternic marcat de relația antinomică individ-societate, dar văzută într-un grad superior de complexitate, parcurge un drum, deloc linear, al tentativelor de recuperare a esenței umane. Drumul este dominat de o confruntare permanentă între două tendințe contrarii : 1) — de izolare a omului într-o singurătate alienantă, cînd rolul activ îl are societatea, și 2) de căutare a solidarității umane, cînd rolul activ îl desfășoară omul ca individualitate.

Arhivarul Chessa este fără îndoială cel mai complex personaj literar din întreg universul artistic al lui Palumbo.

În substratul de adîncime al structurii caracterului său, care se construiește și relevă, mai mult în discontinuitate, prin relațiile multiple și variate în care intră, se împletesc date de sorginte autobiografică, elemente de marcă gogoliană și dostoievskiană, coordonate de tip socio-cultural și psihologic meridional, dimensiuni suprarealiste.

Dominat de antinomii — este un umil anonim și un excentric, este naiv și într-o anume măsură grotesc, multiplu dependent și afirmîndu-și o autonomie insolită, resemnat și protestînd la modul său, căutîndu-i pe oameni și fugind de ei — Domenico Chessa dezvoltă o funcție narativă principală. Prin el romanul desfășoară imaginea dramatică a zbaterii omului între pericolul alienării și speranța salvării (sau recuperării) esenței

umane. Mai ales după apariția celei de a doua ediții, în 1975, critica literară italiană descoperă în *Ziarul* lui Nino Palumbo primul roman al alienării.

Din perspectiva raportului *literatură-realități sociale imediate,* romanul surprinde prin intuirea exactă a unui proces mai înainte ca acesta să-și fi manifestat sensul și amploarea desfășurării sale. Elaborat și publicat într-o perioadă de izbucnire a „boom"-ului economic italian, romanul avertizează asupra pericolului înstrăinării omului de adevărata lui esență, afirmînd totodată posibilitatea salvării atributelor umane.

Traiectoria vieții lui Domenico Chessa, reconstituită printr-o tehnică narativă a discontinuității stilistice, suprapunînd în mod semnificativ, pe de o parte, momente distante în timp, pe de alta, registrul naratorului cu registrul personajului (prin stil indirect liber), este descrisă de o căutare mereu mai acută a solidarității umane.

Chessa este un exclus, obligat să se izoleze în solitudine și interioritate. Monologul și dialogul interior se impun ca structuri narative definitorii.

Cauzele excluderii sînt diverse și se multiplică de la o etapă la alta a raporturilor sociale în care Chessa intră, descriind fiecare dimensiuni variate ale caracterului său.

E mai întîi împletirea unor date individuale, de ordin genetic, fizice și psihice, mersul șchiopătat și bărbia exagerat de ascuțită accentuează în copilărie un fond psihic hipersensibil, determinîndu-l pe Chessa să se resemneze cu izolarea în care îl împing colegii de școală. O delicatețe sufletească deosebită, naivitatea lui, o anumită educație, întemeiată pe bun simț, îl aduc, cîțiva ani mai tîrziu, într-o situație de conflict cu

domnişoara Spalla, şefa de serviciu de la întreprinderea de surogate de cafea.

Datele individuale lasă aproape în întregime loc unor cauze de ordin social din momentul în care Domenico Chessa se angajează ca arhivar la Banca centrală a unui mare oraş. Atitudinea lui faţă de muncă, în mare măsură ambiguă — între respectarea unor principii, atemporale şi asociale, şi o revoltă pasivă, poate subconştientă, mai mult excentrică, conţinută în prioritatea pe care o acordă lecturii integrale a ziarului, într-o indiferenţă totală faţă de ora de începere a programului —, atitudine determinată şi de ignorarea mecanismului social, îl izolează de colegii de birou. Dar condamnarea la solitudine îşi are cauza principală în caracterul alienant al mediului însuşi în care lucrează şi care îşi lasă definitiv amprenta pe toţi micii funcţionari ai marelui şi complicatului mecanism al băncii care trebuie să funcţioneze ca un ceasornic. În plus, Chessa este situat de prozator în mod semnificativ în sectorul Arhivă, prin specificul său, semn al excluderii din timp şi al suspendării oricărui contact cu lumea vie din exterior, iar, prin poziţia camerei o sută opt în structura „grandiosului edificiu", semn al întreruperii contactelor şi cu funcţionarii din celelalte sectoare.

Chessa trăieşte în mod acut drama excluderii şi a incomunicării, de care devine treptat conştient, izolîndu-se progresiv în propria singurătate dar şi aspirînd cu tenacitate să iasă din ea. Dominat de o permanentă sete adîncă de contacte umane, de comunicare, el face neîntrerupt tentative de a ieşi din anonimat şi izolare.

Fluxul vieţii sale este o alternare de tentative şi eşecuri, într-o desfăşurare ascendentă, care înregistrează trecerea de la încercările, temătoare şi întîmplătoare, de a pătrunde în grupul de joacă al colegilor de şcoală, la dorinţa de a face parte dintr-un mare colectiv uman, la efortul făcut în mod conştient de a se impune colectivului de funcţionari de la sectorul Arhivă prin volumul informaţiilor culese din ziare, pînă la dorinţa de a găsi un mediu uman în care să se dovedească util.

Între cele două extreme care îi marchează evoluţia zbaterilor sale interioare : 1) — căutarea oamenilor pentru propria lui salvare de singurătate şi anonimat şi 2) — căutarea oamenilor pentru salvarea lor de singurătate (de singurătatea ignoranţei), întîlnirea cu Alice, descriind o dimensiune lirică de mare sensibilitate, se impune prin rolul pe care îl are pentru descoperirea de sine a lui Domenico Chessa, a propriei lui identităţi umane, şi pentru dezvăluirea unei deosebite frumuseţi sufleteşti. Dragostea pentru Alice este o expresie a aceleiaşi aspiraţii a lui Chessa spre realizarea unei solidarităţi umane, în care fiecare să fie util celuilalt : „Sentimentul său pentru Alice se amesteca cu nevoia de a o proteja, aşa cum i se părea că îi cerea în permanenţă privirea ei ; iar această nevoie găsea rădăcini obscure în nevoia de protecţie, de ajutor, de sfaturi, pe care el însuşi o simţea de cînd era copil."

După eşecul relaţiei cu Alice, condiţia fundamentală pentru ieşirea lui Domenico Chessa din starea de alienare rămîne smulgerea din mediul micii burghezii funcţionăreşti (semnificativ situată în lumea bancară), în care omul este cufundat într-un anonimat absolut şi condamnat la un proces de rapidă dezindividualizare. Banca-instituţie numărînd patru sute de funcţionari, semn al situării ei într-o mare aglomerare urbană — e un colos care striveşte, dezagregă personalitatea umană.

Ea i se impune individului ca un mecanism în care intră și acționează prin automatisme. Semnul ei definitoriu îl reprezintă imaginea emblematică a unui angrenaj în care fiecare individ în parte nu-i decît o rotiță oarecare : „...dumneata înțelegi că instituția noastră nu-ți poate permite dumitale, adică unei mici rotițe din angrenajul acesta complex, nu-ți poate permite să funcționezi în mod diferit de tot restul mecanismului. Nu e permis nimănui și pentru nici un motiv să iasă din circuit, cum să zic ? să nu se rotească în sincronie cu toți ceilalți."

În structura romanului, faptul concedierii (cu care, de altfel, și începe) descrie un hotar în spațiul căruia se intersectează două direcții distincte și opuse ale parcursului vieții lui Chessa. Acestora le corespund două perspective narative : una retrospectivă și o alta prospectivă.

Din prima perspectivă, concedierea înseamnă pentru Chessa, pe fondul reparcurgerii, subiectiv-interioare și interpretative, a momentelor principale din drumul său spre stabilirea unor contacte umane, un ultim, și cel mai grav, eșec al vieții sale, echivalînd cu împingerea într-o singurătate totală, de vreme ce nu va mai fi între colegi. Șocul e atît de puternic, încît provoacă în Chessa nostalgia stării de depersonalizare implicată în „contribuția la funcționarea marelui complex", în care el „era unul din marele număr", nostalgia mediului alienant al băncii, cu colegii care-l ignorau dar cu care el comunica la modul lui, prin dialoguri interioare, într-un proces, de fapt, de pseudocomunicare.

Din cea de a doua perspectivă, concedierea deșteaptă în Chessa conștiința structurării bipolare a societății, intuirea desfășurării mecanismului social, prilejuindu-i

concluzia amară a eșecului vieții sale de pînă atunci ; realizarea solidarității umane nu este posibilă în mediul micii burghezii, lipsită de valori umane autentice. Concedierea îi deschide drum spre o altă viață, „asta adevărată", și spre realizarea de contacte umane veritabile, cu alte categorii sociale : muncitori, șomeri, emarginați social, *umilii*, în sens dostoievskian, purtători, tot în sens dostoievskian ai unor atribute umane esențiale.

Prin contactul lui Chessa cu „bărboșii", umanitarismul lui, mai degrabă atemporal și marcat de individualism, se confruntă cu problemele omului concret, istoric și social. Mesajul romanului dezvoltă acum accente social-politice tot mai clare și mai pătrunzătoare, cu termeni de referință într-un timp și într-un spațiu cu coordonate identificabile, dar ridicîndu-se totodată la asumarea de semnificații de ordin general. La început un individ anonim, înscris pasiv în mecanismul social și acceptîndu-și mai mult subconștient locul în funcționarea acestuia, Domenico Chessa ajunge la conștiința implicării sale totale, a fiecărui individ și a fiecărei categorii sociale în structura și destinul unei societăți : „Acum, dacă ceilalți oameni (sigur, pot fi numiți oi sau berbeci !) suferă, suportaseră și continuau să suporte, însemna că așa trebuia să se desfășoare istoria. Oamenii, inclusiv el (sigur, inclusiv el !) își meritau istoria aceea ! Pentru că fiecare om chiar își merita ceea ce avea, din moment ce nu știuse să lupte ca să-și modifice propria stare. Și așa cum era la nivelul orașului tot la fel era și la nivelul patriei. Așa cum oamenii erau numai ceea ce au vrut să fie, tot așa patria era ceea ce toți oamenii au vrut să fie. Și cum din toți oamenii cei care contau în sens pozitiv

erau canaliile și în sens negativ toate oile, iată că, fiecare contribuise în felul său să facă nu numai din el însuși ci și din patrie ceea ce era acum."

În dezvoltarea funcției narative cu care este investit arhivarul Chessa, un rol semnificativ, anticipat încă prin titlu, revine *ziarului*, purtător al unei a doua funcții narative, în relație de implicație cu prima.

În interpretarea colegilor-funcționari, Chessa este „obsedatul" ziarului. Prezență într-adevăr obsesivă în structura narativă a romanului, *ziarul* este, însă, mai mult decît o simplă obsesie patologică a lui Chessa. Ca semn al unei actualități permanent modificate, ziarul intră mai înainte de toate într-o relație de opoziție cu atributul de *arhivar* al lui Chessa, semn al ieșirii din timp, al încremenirii. Pe temeiul acestei opoziții de adîncime, el concentrează în semantica sa ca funcție narativă momente decisive din „istoria" obiectivă și subiectivă a lui Chessa, ocupă poziții-cheie în desfășurarea funcției lui narative, descrie multiplele dimensiuni ale universului artistic al romanului : lirică, dramatică, suprarealistă, provoacă stări de dezechilibru, pentru a construi un alt echilibru narativ care să însemne un pas înainte în dinamica semnificațiilor romanului.

Ziarul este mai întîi un instrument principal în tentativele lui Chessa de stabilire a unor contacte umane și de ieșire din anonimat. Lectura lui se constituie apoi într-o formă, chiar dacă excentrică, de protest împotriva depersonalizării și de afirmare a unei atitudini de independență față de regularitatea automatismelor din funcționarea mecanismului instituției bancare. Atingerea lui, conștientă sau subconștientă, este căutarea alienantă a unui punct de sprijin.

Cauză directă a concedierii, după ce se impune ca martor, refugiu și unic punct ferm în momente de disperare (gîndul la ziar îl salvează de la nebunie), ziarul devine *motor* al înscrierii lui Chessa pe un alt drum pentru realizarea unor contacte autentice și a unei adevărate solidarități umane. Din instrument al tentativelor de ieșire individuală din anonimat, ziarul devine instrument al dăruirii pentru ceilalți.

În acest proces, înseși informațiile conținute nu mai rămîn simple date înmagazinate mecanic de memoria lui Chessa, interesînd cel mult pentru stilistica redactării lor. Ele devin expresie a unor frămîntări sociale, încărcate de dramatism și precipitîndu-se spre un deznodămînt tragic. Chessa începe să le coreleze, să citească printre rînduri chiar, și să dezbată cu „bărboșii" evenimentele de dincolo de ele.

Prin mutațiile care se produc în structura interioară a lui Chessa din momentul ieșirii lui brutale din mediul alienant al băncii și al întîlnirii cu „bărboșii", *Ziarul* se impune ca roman al afirmării posibilității și necesității intervenției omului pentru schimbarea datelor realului și al opțiunii pentru rezistență în fața procesului de înstrăinare a omului de propria esență.

D. IR.

Lui Eros Bellinelli

Dar să fii frate de cruce,
şi nu de sînge,
e propriu numai omului.

GOGOL

I

CEI CARE ÎN ZIUA de 13 februarie a iernii cînd Chessa împlinea cincizeci de ani nu puteau să se apropie de fereastră şi să se uite jos, îi întrebau din priviri pe ceilalţi, pe colegii norocoşi care stăteau la mesele foarte apropiate de ferestrele şi balcoanele uriaşei clădiri.

Ridicau foarte puţin capul din hîrtii, de la maşinile de scris sau de calculat, aruncau cîte o privire furişă la masa şefului de sală şi apoi, pentru o singură clipă, îşi mişcau ochii, bărbia ca să afle.

— Ce se întîmplă, deci ? Se mai vede ? Ce face ? E posibil să nu se hotărască ? Are să fie o zi furtunoasă azi, ai să vezi. O fi ajuns mai tîrziu. Cu siguranţă, nu ?

Colegii de lîngă ferestre aruncau pe furiş cîte-o privire şefului de sală şi apoi alta afară. Îşi întindeau tot mai mult gîtul, după cum erau la parter, la etajul întîi sau la etajele al doilea şi al treilea. Cei care se aflau, însă, la al patrulea sau la al cincilea trebuiau să se ridice de-a dreptul în picioare ; dar rămîneau aplecaţi, gata să se aşeze imediat la loc, dacă şefii de sală şi-ar fi ridicat cumva privirea.

Șefii de sală, însă, se făceau că nu observă, dar încercau să prindă, fără a lăsa să se vadă, ceea ce subalternii transmiteau prin priviri colegilor mai puțin norocoși.

— Se plimbă încă. Nu se termină așa de repede. Trebuie să mai aibă mult.

Toți surîdeau atunci din vîrful buzelor, clătinau din cap și se simțeau satisfăcuți. Dar după cîteva clipe începeau din nou să pună întrebări.

— Da' a uitat că trebuie să intre ? Ce face ?

— Ce știu eu ? Citește în continuare. Nici nu ridică măcar capul.

Felul acesta de dialog, cu fraze trunchiate, se repeta de ani de zile. Nu tot timpul și nici cu regularitate, ci, de douăzeci și cinci de ani, ori de cîte ori Chessa nu-și terminase de citit ziarul pînă la nouă.

În dimineața aceea situația era, totuși, mai neobișnuită decît în celelalte dăți. Ora de începere a serviciului sunase de treizeci de minute ; ghișeele pentru public se deschiseseră de treizeci de minute ; de treizeci de minute fuseseră retrase de către Serviciul personal fișele de control aflate jos, la intrarea pentru funcționari, și Chessa încă se plimba în piața din fața băncii, citindu-și ziarul.

Și-l ținea, ca de obicei, deschis în față, foarte aproape de ochi, și, cu totul adîncit în lectură, pășea înainte și înapoi, cu mersul său ușor șchiopătat.

Cîte unul, de la parter, a cărui masă forma cu celelalte o coroană întunecată și compactă de-a lungul pereților enormei încăperi, și care reușea să-l vadă bine, căutînd să rămînă neobservat nu numai de șeful de sală, dar și de clienții care așteptau în spatele ghișeelor, era tentat să ciocănească ritmic cu degetele în geam ca să-i atragă atenția asupra sa. Alții, de la etajele superioare, voiau chiar să deschidă, pentru o clipă, fereastra și să-l strige.

Dar nici unul nu se hotăra.

Banca se pusese în mișcare și nimeni nu-și putea părăsi lucrul. Se mulțumeau, deci, să se ridice din cînd în cînd, să-și întindă gîtul și să vadă dacă mai era acolo. Confirmau asta colegilor, răspunzînd cu tot capul sau cu ochii sau chiar cu o ridicare din umeri. Iar colegii mulțumeau, cu ochii sau cu umerii sau cu capul și închipuiau răspunsuri în legătură cu motivul pentru care în dimineața aceea ziarul îl ținea ocupat atît de mai mult ca de obicei pe arhivarul Chessa.

Unii, care socoteau că au ochi buni, încercau după puțin să constate, pe furiș, chiar și de la o distanță atît de mare, la ce pagină ajunsese. Care era sigur că vede pagina a patra, care, a cincea și comunicau descoperirea, cu semne scurte și furișe, colegilor. „Pagina a patra“ sau „pagina a cincea“. Dar nici unul nu era de acord cu celălalt. Încercau să tragă cu coada ochiului din nou, dar tot nu reușeau să vadă mai bine.

Ziarul era cel care se tipărea în oraș. Cîte unul, mai ambițios, ar fi vrut să-l scoată pe-al lui din buzunarul de la haină sau din sertarul de la birou și, ajutîndu-se eventual de fotografia pe care o zărea sau de dimensiunile și

dispunerea vreunui titlu mai mare, să verifice la ce pagină era cu adevărat.

Dar, la urma urmei, oare chiar meritau maniile lui Chessa riscul unei priviri mustrătoare sau al unei observaţii ? Să se descurce ; şi cu atît mai rău pentru el. Şi în felul acesta continuau doar să-şi întindă gîtul.

Dintr-o dată, însă, ca la o comandă invizibilă, lăsară toţi capetele în jos, prefăcîndu-se cufundaţi în lucru.

Pe uşa principală ieşise Directorul General. Fără pălărie pe cap, traversase în linie dreaptă strada şi se dusese în piaţeta din faţă. Se oprise şi acum se uita la Chessa. Îl urmărea stăruitor cu privirea parcă pentru a-l chema, pentru a-l hipnotiza.

Nu prea înalt, aproape cît Chessa, era foarte slab, cu pomeţii obrajilor traşi şi cu gura mică, fără buze. Nasul puţin curbat, fruntea mare, înaltă, şi părul uşor încărunţit numai la rădăcină. Ochii îi erau negri, aproape nemişcaţi, de om mai mult viclean decît inteligent, de om care ştie ce vrea şi nu admite poveşti. Era îmbrăcat într-un costum maro, cu dungi late, la două rînduri. Că era din stofă bună, lînă englezească, se vedea imediat, după caracterul impecabil al dungii de la pantaloni, după mînecile hainei care nu făceau coate. Batista albă răsărea încreţită din buzunarul mic, ca singurul semn de vioiciune în toată înfăţişarea lui calmă şi controlată.

Chessa, însă, nu-l vedea. Cu ziarul foarte aproape de ochi, el continua să citească.

Funcţionarii stăteau ca pe jăratic. Ce se întîmpla ? Cum avea să sfîrşească cu şeful cel

mare acolo afară ? Cîţiva de lîngă ferestrele de la etajele de jos se hotărîră să-şi întindă gîtul.

Directorul General îşi trecea mîinile din buzunarele hainei în buzunarele pantalonilor, dar imediat, ca şi cum şi-ar fi amintit că nu se cădea să fie văzut cu mîinile în buzunare, şi le scotea brusc, lăsîndu-le cîteva minute să atîrne pe lîngă corp pînă cînd frigul îl obliga să şi le bage din nou în buzunar.

Era în februarie şi vîntul de nord curăţise complet cerul, lăsînd aerul uscat, îngheţat, de-ţi crăpa pielea.

Directorul General, cu buzele strînse, ochii duri, încărcaţi deja de o hotărîre gravă, continua să-l fixeze pe Chessa. După circa cinci minute, cu paşi mici, de alergător, traversă strada şi reveni în bancă pe uşa principală.

Funcţionarii începură să-şi lungească din nou gîturile, ca mai înainte. Erau siguri de-acum că bomba avea să explodeze. Ceea ce făcea Chessa nu mai era manie, era indiferenţă faţă de propria datorie şi, ceva nemaiauzit, un afront, o obrăznicie faţă de domnul Director General. Citiseră asta în ochii, în gesturile lui, cînd intrase din nou în bancă. Încercară să transmită cum mai stau lucrurile colegilor care, departe de ferestre, stăteau la mesele aliniate în sălile acelea mari, ca în nişte clase largi de şcoală elementară.

— Se coc hotărîri importante. Atenţie ! Şeful cel mare s-a întors.

— Frigul i-a încălzit fundul. Chessa o să salte straşnic de data asta.

— Ba nu, ăla continuă şi nu se sinchiseşte nici măcar de şeful cel mare.

— E fericit. N-a terminat încă. Trebuie să mai aibă cel puţin o pagină.

Colegii care trebuiau să se mărginească la aceste transmiteri de informaţii, ardeau de nerăbdare mai mult ca oricînd. Unul îşi învinse ultimele ezitări şi deveni întreprinzător. Sub pretext că trebuie să verifice un dosar sau să treacă pe la un coleg, se apropie de masa din faţa ferestrei şi aruncă o privire afară.

Chessa, cu paltonul gri deschis, strîmt la şolduri şi scurt la genunchi, fără mănuşi, mergea înainte şi înapoi, cu ziarul foarte aproape de ochi.

Nu simţea frigul. Şi totuşi aerul era aşa de îngheţat, că-ţi ardea faţa şi mîinile. Îşi încorda privirea în dosul ochelarilor groşi şi citea. Păşea calm, cu picioarele uşor arcuite din cauza dreptului, de care şchiopăta puţin. Cînd ajungea în capătul piaţetei, fără să se oprească din citit şi fără să ridice măcar ochii sau să lase ziarul în jos, se rotea în jurul lui însuşi, şi mai încet pentru cîteva clipe, reluîndu-şi apoi mersul liniştit, ca şi cum aceea ar fi fost singura şi adevărata lui ocupaţie.

Cunoştea piaţeta de douăzeci şi cinci de ani. O cunoscuse pe cînd era încă nepavată. Îşi umpluse pantofii cu praful ei iar cînd plouase şi-i încărcase de noroi. El, însă, nu băga de seamă.

Uneori nimerise cu amîndouă picioarele în băltoace, dar, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, îşi continuase mersul. Nu-şi scuturase apa sau noroiul, nu făcuse un pas mai mare cînd primul picior era deja în apă. Nimic din toate acestea. Continua să citească ziarul, ţinîndu-l totdeauna deschis larg la o palmă de ochi.

Mai tîrziu, peste pămînt s-a aruncat pietriş. De cîteva ori se împiedicase ; pe moment i se răsucise piciorul, dar din fericire totdeauna cel sănătos, el, însă, îşi scuturase piciorul, ca atunci cînd vrei să aduci la locul ei o roată într-un mecanism oarecare, şi-şi continuase mersul.

Cu asfaltul, apoi, lucrurile au mers mai bine şi Chessa părea să se bucure de masa dură şi uniformă de sub picioare. Pînă la urmă tipul acesta de sală de lectură în aer liber se adaptase la un cititor asiduu şi zelos cum era el. Cu un pas mai mare şi altul mai mic mersese înainte şi înapoi, pe orice timp, în fiecare zi, inclusiv duminica şi sărbătorile legale, timp de douăzeci şi cinci de ani. Singura variaţie, cînd ploua, era umbrela deschisă, exact deasupra capului, pe mijloc, ţinută în aşa fel încît cu o parte din degete să poată apuca şi marginea ziarului.

Sosea fără excepţie, în fiecare dimineaţă la opt. Cei mai bătrîni din bancă, mai ales cîţiva curieri, şi-l aduceau bine aminte. La opt fix punea piciorul în piaţetă, fără să se oprească din citit.

Ziarul şi-l cumpăra la chioşc, în colţul de lîngă casa lui. Îl deschidea imediat şi se cufunda în lectură. Se ducea să aştepte tramvaiul, se urca în el şi continua să citească. La opt fix era în piaţeta din faţa băncii, cu ziarul deschis.

În douăzeci şi cinci de ani, însă, nu întîrziase niciodată atît de mult. Un minut, o jumătate de minut, uneori cinci, o singură dată o jumătate

de oră. În ziua aceea, în schimb, întîrzierea era deja de o oră și el nu arăta că ar avea de gînd să intre.

Directorul General urcă în biroul său de la etajul al treilea.

Șeful Serviciului personal, cu fața întunecată, îl aștepta lîngă ușa ascensorului. Tot timpul cît Directorul General fusese jos, el îl așteptase după geamul de la balconul său, ca un cîine credincios, preocupat cu toată ființa să urmărească pașii stăpînului său și să încerce să-i ghicească intențiile pentru a i le realiza, după aceea, fără să-i fi vorbit. Îi deschise ușa și așteptă.

Directorul General, fără să-l privească, îi dădu ordin să se ducă și să-i aducă dosarul arhivarului Chessa.

— Trebuie să se termine odată cu povestea asta !

— Da, domnule Director !

Se înclină și alergă în biroul său, la celălalt capăt al etajului. Domnișoara secretară-șefă aștepta. Surescitat, îi ordonă să-i scoată dosarul.

— Grăbiți-vă și vedeți să fie totul în regulă.

— Imediat, domnule !

— Ca să vezi ! continuă să bombăne, dar parcă vorbindu-și sieși. Dacă-i posibil ca un simplu arhivar, ultima roată la căruță, să-ți dea atîta bătaie de cap ! De data asta, însă, lucrurile ies rău de tot. O să vadă el. Pe față (și cu mîna făcu un semn în aer pentru a-l indica pe Directorul General) nu i se citea nimic bun. L-ai

găsit, domnișoară ? Ia tot fascicolul. Cred că-i în ordine, nu ?

Secretara luase deja litera C dintre dosarele din dulapul care ocupa un perete întreg, deschisese și-l scosese pe cel al arhivarului Domenico Chessa.

Îl privi un moment în tăcere pe șeful Serviciului personal, apoi i-l întinse.

— A, iată-l ! făcu el. Fără să-i arunce măcar o privire, ieși și străbătu cu pași sprinteni coridorul.

Dosarul era destul de gros. Început cu cîteva documente, cele mai importante, ale omului Chessa (certificat de naștere, de reședință, de cetățenie, penal și juridic, de înscriere în partid, starea civilă), încetul cu încetul se umpluse cu însemnări, calificative și aprecieri, negative și pozitive, asupra randamentului său, asupra capacităților lui de funcționar, ținute toate în ordine, pe ani de serviciu. În concluzie, un întreg *curriculum*, pe cincizeci de foi, în parte tipărite, în parte scrise de mînă, cu caligrafii diferite, după cum i se schimbaseră superiorii.

Șeful Serviciului personal deschise, fără să ciocănească, ușa anticamerei Directorului General și intră. Se uită la secretară și o întrebă cu un semn din cap dacă putea să intre la domnul Director General.

Secretara se ridică brusc și cu un semn din mînă îl făcu să înțeleagă că era așteptat. Atunci el ciocăni în surdină și, cînd i se păru că a auzit un „poftim“, deschise ușa și intră. Ajunse la birou și deschise respectuos dosarul sub ochii Directorului General.

— Poftiți, domnule Director... Și rămase țeapăn în așteptare.

— Bine, mulțumesc, spuse simplu Directorul General.

Înțelese că trebuia să se retragă ; se înclină ușor și ieși.

Ar fi vrut, însă, ca șeful să-i spună ceva, ca altădată, cînd fusese vorba să se discute poziția vreunui funcționar, meritele sau lipsa de merite a acestuia, diferitele propuneri de avansare sau de pedepsire ; sau să-i spună cîteva cuvinte, să izbucnească într-un fel sau chiar să-i spună ce intenționa să facă pentru ca arhivarul Chessa să primească o lecție exemplară.

Ajuns în biroul său, se duse imediat la fereastră. Își schimba mereu locul, se agita în spatele geamurilor, sperînd că are să-l vadă Chessa ; dar nu se hazardă să deschidă și să-l strige. Chessa, însă, continua să citească. Se gîndi să trimită portarul să-l cheme. Dar dacă și domnul Director General se afla cumva în spatele geamului acum ? Mai bine să nu și-o facă cu mîna lui. Și-apoi nici nu merita. Chessa fusese deja avertizat, și nu o dată. Cu atît mai rău pentru el. Îi pusese să-i atragă atenția pe șeful de sală, pe șeful de birou, pe șeful de sector ; apoi o făcuse el însuși, șeful Serviciului personal. Îl invitase și-i vorbise, și în cele din urmă chiar domnul Director General în persoană își pierduse odată timpul cu el. Cu atît mai rău pentru Chessa. Ar fi trebuit să fie deja pedepsit, după cum merita, de mai multă vreme. De fiecare dată, însă, scăpase cu niște sfaturi, apoi avertismente și apoi somații. În dosar totul era înșirat clar și domnul Director General o constata acum. Așadar, chiar cu atît mai rău pentru el de data asta.

Se apropie de birou și apăsă violent pe sonerie. Îl tulburase dintr-odată un gînd.

Secretara se arătă în ușă rămînînd în așteptare.

— A fost completată noua listă cu întîrzierile lui Chessa ?

— Da, domnule.

— În regulă. Fiți atentă dacă mă cheamă domnul Director General. Parcă nu-s de-ajuns necazurile pe care le avem. Duceți-vă, puteți pleca.

Domnișoara se înclină și trase ușa după ea. El se duse la fereastră.

În timp ce continua să-și lungească gîtul, unul din colegi reuși în cele din urmă să vadă că Chessa era la pagina a cincea și comunică celorlalți constatarea, agitînd amîndouă mîinile deschise în aer.

Se făcuse ora zece de-acum și traseseră concluzia că nu va mai veni la birou. Uite, de asta nu-și făcea griji. Se va duce acasă sau la plimbare. Ziua te invita la hoinăreală ; soarele se ivea de după blocul înalt din față și la ora aceea trebuia să încălzească deja. În fond, era chiar norocos Chessa acesta. Ziua avea să-i fie considerată absență nemotivată sau avea să-i fie socotită în contul concediului. Cu aceste ipoteze se simțiră mai calmi, mai liniștiți, ca de un fapt

al lor, căruia reuşiseră să-i dea o soluţie plauzibilă.

Îl văzură oprindu-se. Uite, acum, de îndată ce-şi va fi dat seama cît e ora, avea să se hotărască ; sau la birou, sau acasă, sau la plimbare. Era exact zece şi un sfert la ceasul din capătul pieţei şi zece şi un sfert la ceasurile de pe uşile sălilor lor. Rămaseră în aşteptare.

Chessa împături, fără grabă ziarul, cu grijă, mai întîi în două, apoi iar în două, pînă-l reduse la un pătrat care să poată încăpea în buzunar. Îşi descheie paltonul şi-l strecură, tot cu grijă, în buzunarul de la haină. Cînd îl simţi comod în buzunar, îl pipăi de mai multe ori şi-şi încheie la loc paltonul.

Nu se uită la ceas. Traversă strada. În faţa uşii principale îşi aduse aminte că intrarea funcţionarilor era la capătul clădirii şi se îndreptă într-acolo.

La intrare, în fund, înainte de scări, îşi căută fişa ca s-o introducă la ceas, dar n-o găsi. Atunci se hotărît să vadă cît era ora.

Între timp portarul se apropiase de el.

— Scuzaţi, domnule Chessa, îi spuse cu o politeţe neobişnuită, domnul Director General vrea să vă vorbească imediat.

Nu fu surprins.

— A, da. Mulţumesc. Se uită din nou la ceas. Ca şi cum ar fi fost sigur că n-a văzut bine, întrebă : Dar cît e ora, vă rog ?

Portarul îi arătă ceasul mare de pe uşa de ieşire.

— Zece şi douăzeci, domnule Chessa.

— Atunci, chiar zece şi douăzeci ! făcu el, puţin îngrijorat. Ei, dimineaţa asta a fost o zi deosebită, da, da ! murmură pentru sine şi intră în ascensorul pe care portarul i-l deschisese. Mulţumi şi apăsă pe butonul de la etajul al treilea.

De la posturile lor de observaţie, colegii le făcură celorlalţi semn că intrase şi începură să se întrebe cum avea să se termine totul. Unii, mai curajoşi, sub pretext că trebuie să ia un dosar dintr-un alt birou, ieşeau din sală ca să-l poată întîlni şi să încerce să afle ce urma să se întîmple.

II

ÎN FAŢA UŞII Directorului General se aflau şeful de birou al lui Chessa, şeful său de sector şi şeful Serviciului personal.

Fuseseră chemaţi telefonic de către secretara particulară a Directorului General şi aşteptau să fie introduşi.

Aliniaţi lîngă perete, fiecare încerca să ia pe cît posibil figura cea mai umilă.

Şeful Serviciului personal era cel mai aproape de uşă. Înalt, extrem de elegant, pieptănat cu grijă, era foarte tînăr. Din cînd în cînd strecura, din obişnuinţă, trei-patru degete în despicătura buzunarului de la haină dar le scotea repede afară ; îşi aranja apoi cravata, care, de fapt, nu avea nevoie să fie netezită şi băgată în

haină. Brunet, cu tenul măsliniu, avea ochii negri foarte mobili, nasul drept cu nările puțin largi, gata parcă să adulmece în jur.

Șeful sectorului Arhivă făcea, lîngă el, un contrast straniu. Micuț, mai degrabă bondoc, părea neglijent la îmbrăcăminte, la figură, la păr. Haina îi făcea cute la guler și la revere. Din cînd în cînd le prindea între degete și le răsucea, dar căutînd să nu fie văzut de șeful Serviciului personal și de subalternul său, șeful de birou. Nu stătea o clipă liniștit și-și trecea greutatea corpului de pe un picior pe altul, după ce controla cu pantoful dacă pardoseala era perfect netedă.

Șeful de birou, cel mai departe de ușă, încerca să stea cît mai nemișcat. Aproape permanent în poziție de drepți, se mișca uneori imperceptibil ca să-și schimbe poziția ; asta, cînd ceilalți aveau capul întors în cealaltă parte. În felul său, era elegant și el. Înalt cît șeful Serviciului personal, era mai plin decît acesta. Burta lui, abia pronunțată, se vedea ieșind din haina albastră, la două rînduri. Singura distonanță, o cămașă de culoare roz și o cravată verde închis. Trăsăturile feței, regulate, acum relativ pline, dezvăluiau omul calm dar viclean care dorește să trăiască lăsîndu-i și pe alții să trăiască în pace.

Din timp în timp cei trei schimbau cîteva cuvinte. Și totdeauna începea șeful Serviciului personal. Ceilalți doi se mărgineau să răspundă, făcîndu-se ecoul afirmațiilor lui.

Subiectul era întîrzierea arhivarului Chessa.

— Azi a depășit orice limită, spunea șeful Serviciului personal.

— Chiar așa ! Eu nu înțeleg ! răspundea șeful de sector.

— O oră și jumătate de întîrziere. Nu s-a mai întîmplat niciodată ! continua șeful Serviciului personal.

— A uitat de oră, răspundea șeful de sector.

— Dar de cîtva timp mergea bine, nu-i așa ? întrebă șeful Serviciului personal, adresîndu-se șefului de birou, de data aceasta.

— De vreo trei luni cel puțin, răspunse șeful de birou.

— Hm ! încheie șeful Serviciului personal, și-și întoarse privirea spre ușă.

Nici unul nu îndrăznea să spună clar ceea ce gîndea și care era adevăratul motiv pentru care îi convocase Directorul General.

Se temeau unul de celălalt. Șeful de birou, de șeful său de sector și de șeful Serviciului personal ; șeful de sector, de șeful Serviciului personal precum și de subalternul său, șeful le birou ; iar șeful Serviciului personal de amîndoi subalternii săi, cu care, din cauza postului pe care îl ocupa și pe care atîția colegi îl rîvneau, precauțiunile nu erau niciodată de-ajuns.

Cînd ascensorul se opri, Chessa deschise ușa, scoase capul afară, se asigură că era la etajul Direcțiunii și ieși. Închise grijuliu ușa de fier, cu cele două panouri de sticlă, și trimise ascensorul înapoi. Apoi porni. Simți pardoseala lucioasă sub picioare și fu atent să nu alunece. Se afla la mijlocul coridorului larg și lung. Nu-i

vedea încă pe cei trei superiori ai săi. Biroul Directorului General era la capătul aripei drepte a etajului. O luă într-acolo.

Şeful Serviciului personal îl arătă celorlalţi doi.

— O, uite-l că soseşte, încet, încet ! şi încercă să zîmbească.

Îl priviră în tăcere cum se apropia.

Chessa mergea cu mult mai încet decît atunci cînd era adîncit în lectură. Îi era foarte frică să nu alunece. Ridica piciorul de la pămînt cît putea mai sus şi apoi îl aşeza cu multă atenţie ca şi cum ar fi vrut să simtă pardoseala cu toată talpa.

Îşi dădu seama că lîngă uşa Directorului General se afla cineva doar cînd ajunse la doi paşi de superiorii săi. Îşi încordă foarte mult privirea, îi observă şi-i recunoscu pe rînd. Se opri şi-i salută înclinîndu-se.

— Bună ziua ! îi spuse şeful Serviciului personal şi-şi întoarse imediat capul. Ceilalţi doi se limitară să răspundă cu un semn din cap. Apoi, puţin încurcaţi, se prefăcură că se cufundă fiecare în propriile lui gînduri.

Chessa nu bănuia că erau acolo pentru el. Aşteptă ca vreunul din ei să-i spună ceva, un cuvînt, o frază ; apoi, pipăindu-şi buzunarul, se apropie încă puţin şi se aşeză lîngă şeful său de birou. Între el şi grup, însă, lăsă puţin spaţiu. Tăcerea lor nu-l impresionă. Nefiind de acelaşi grad, nici unul nu avea nimic de spus subalternului său. Fără îndoială că erau acolo din motive de serviciu, se gîndea, şi fiecare îşi aştepta rîndul. Îşi pregăteau în tăcere discuţia

cu persoana cea mai înaltă în grad din toată instituţia. Era sigur, de aceea, că trebuia să aştepte mult pînă să-i vină rîndul. Primul avea să intre şeful Serviciului personal. Chiar dacă era egal în grad cu şeful de sector, rîndul i se cuvenea lui pentru că avea raporturi de serviciu permanente cu domnul Director General. Toţi ştiau că era mîna lui dreaptă, omul său de încredere şi din unele motive politice care-i aduceau alături la manifestaţiile publice. Fireşte, deci, că va intra primul. Dar poate că avea să iasă repede. Problemele pe care le discutau el şi domnul Director General nu erau niciodată complicate. Uneori era vorba doar de un răspuns de cîteva cuvinte, pe care domnul Director General voia să-l audă direct din gura şefului Serviciului personal. Unii malițioşi afirmau că domnul Director General îl chema deoarece, uneori, neştiind ce să facă, voia să mai aibă pe cineva de faţă. Dar această răutate fusese pusă în circulaţie de cei care nu puteau să-şi arate în alt mod nemulţumirea că Serviciul personal era condus de tipul acela de lingău, codoş, trimis de la Roma, de la Sediul Central, gata oricînd să se supună şi să facă plecăciuni în faţa acelui sfinx de fildeş care era domnul Director General.

Apoi, după şeful Serviciului personal avea să urmeze şeful sectorului său. Ca toţi şefii de sector, depindea direct de domnul Director General. Era foarte natural să fie acolo şi să aştepte. Iar pentru sectorul Arhivă domnul Director General avea sau de dat dispoziţii sau de cerut părerea funcţionarului pe care îl avea

în față. Era, deci, posibil să rămînă mai mult înăuntru, pentru că nu se întîmpla în fiecare zi să fie chemat la raport de domnul Director General.

Ultimul, înainte de el, avea să intre șeful său de birou. Dar, chiar, cum de se găsea acolo și șeful său de birou ? Nici acum nu i se trezi vreo bănuială. Poate că domnul Director General voia să discute despre probleme de arhivă nu numai cu șeful său de sector ci și cu șeful de birou. Numai șeful de birou era în măsură să-i dea pe loc o părere mai detaliată și mai precisă. Dar de ce tocmai șeful său de birou și nu ceilalți ? La sectorul Arhivă erau cinci șefi de birou, iar doi cu vechime mai mare decît șeful său de birou. Și cum mai țineau să li se respecte vechimea ! Și atunci, ce alt motiv ar fi putut determina convocarea șefului său de birou ?

Îl lămuriră dintr-odată marginile ziarului, atinse cu buricul degetelor. Șeful de birou trebuia să fie acolo pentru el. Și tot pentru el trebuiau să fie acolo și șeful de sector și șeful Serviciului personal. Totul devenea clar. Așa trebuia să fie ! Continuă să pipăie marginile ziarului și să se uite pieziș la cei trei, care-și întorceau de fiecare dată capul și se prefăceau că așteaptă doar ca ușa Directorului General să se deschidă.

Și totuși, acum își amintea, rîndul trecut nu fusese nici șeful de birou, nici șeful de sector. El se dusese în biroul șefului personalului, care îl chemase, și plecaseră împreună la domnul Director General. Fără anticameră și fără să

fie anunțat. Șeful Serviciului personal deschisese ușa, fără să-și ceară măcar permisiunea. Traversaseră camera domnișoarei secretare particulare și intraseră imediat în biroul domnului Director General. Înăuntru se înspăimîntase de încăperea enormă, aproape goală, cufundată în penumbră. În fund, în colțul din stînga al camerei, abia luminată de lumina care venea de la balconul acoperit de perdele transparente, reușise în sfîrșit să zărească, după birou, bustul domnului Director General.

Nu, dacă se gîndea bine, poate că șeful de birou era acolo din motive personale sau de ale Serviciului Arhivă și trebuia să-și aștepte și el rîndul să fie primit de domnul Director General.

Trecură circa două minute, în timpul cărora continuase să-și pipăie buzunarul. Caracterul compact al ziarului, marginile sale tari îl liniștiră și-i dădură încredere. Cu degetul mare și arătătorul continuă să-l aranjeze de-a lungul marginilor buzunarului ca pentru a-l face să stea mai bine înăuntru.

Ușa Directorului General se întredeschise dintr-odată cu un zgomot sec făcut de clanță. Apăru secretara particulară, o femeie slabă, cu pomeții obrajilor trași și cu ochiul drept clipind încontinuu. Scoase capul. După ce se uită la șeful Serviciului personal, la șeful de sector și la șeful de birou, își dădu seama că era acolo și Chessa. Atunci deschise complet ușa și se așeză alături, dreaptă, fixînd cu privirea ușa Directorului General.

Trecură, cu capetele plecate, şeful Serviciului personal, şeful de sector şi şeful de birou. Fără să-l privească pe Chessa, domnişoara închise uşa şi nu observă semnele pe care acesta i le făcea ca să-i atragă atenţia asupra lui. Ar fi vrut să-i arate că era acolo şi el, pentru ca să-l anunţe apoi la domnul Director General.

Se convinse că ipotezele sale erau greşite. În realitate, aceasta trebuia să fie numai o întîlnire colegială la domnul Director General, una din acele întîlniri despre care auzise că aveau loc în mod obişnuit, de cîte ori era vorba de schimbări substanţiale, care să determine o anumită activitate sau să-i dea o nouă orientare pentru ca să se desfăşoare cu un randament calitativ şi cantitativ mai mare şi mai raţional.

În astfel de împrejurări, domnul Director General convoca în acelaşi timp mai mulţi subalterni ; îşi expunea planul sau proiectul său şi îl elabora cerînd sfaturi, sugestii, păreri tuturor celor care erau implicaţi în tipul acela de activitate. Uneori asemenea întruniri aveau loc şi la şeful de sector, la scară mai mică, se-nţelege. Şeful de sector convoca pe toţi şefii de birou precum şi pe cîte un şef de sală şi discuta cu ei pe îndelete despre măsurile ce trebuiau luate.

Acum că cei trei erau înăuntru, cine ştie cît va trebui să aştepte. Se gîndi să se ducă la Sector şi să înceapă, între timp, să mai lucreze cîte ceva.

Dar cum s-o înştiinţeze pe domnişoara secretară a domnului Director General că era sus, în camera lui ? Nu, poate că domnul Director General ar fi putut să ia zelul său drept lipsă

de respect faţă de el. Era mai bine să aştepte. Cel puţin, însă, dacă s-ar putea aşeza. Începea să simtă oboseala care îi îngreuia picioarele. Nu era obişnuit să stea prea mult timp în picioare. După orele de lectură, la serviciu se odihnea destul de bine, aşezat pe scaunul său comod, cu fundul de lemn. Numai uneori trebuia să aranjeze perna făcută din resturi de lînă, pentru că, fiind veche, avea multe ghemotoace care-l deranjau.

Cît priveşte obişnuinţa de a sta jos fără să obosească, se considera mai norocos decît colegii lui. Aceştia, chiar după prima oră de serviciu, începeau să dea semne de nervozitate pe scaune şi, uneori, se enervau pe ele pentru că erau prea tari sau pe Serviciul Economat care nu avea grijă să le dea scaune mai comode, care fără îndoială le-ar fi creat condiţii de sporire a eficienţei.

Îşi încordă privirea să vadă dacă nu era vreun scaun. Trebuia să fie măcar cel al uşierului şef de la etaj. Îşi aduse aminte că era la celălalt capăt al coridorului, pe partea uşii şefului Serviciului personal. Circa şaizeci de metri.

„E mai bine să mă duc, se gîndi. Probabil că aici e de aşteptat o jumătate de oră sau chiar şi mai mult. Dacă şeful de birou stă şi cîte o oră, uneori, cînd e chemat de şeful de sector la raport, eu s-ar putea să trebuiască să stau în picioare pînă la amiază."

Porni într-acolo, tot foarte încet, cu palma deschisă apăsată pe buzunarul paltonului, sub care simţea marginile tari ale ziarului.

De-abia făcuse vreo douăzeci de paşi, cînd auzi deschizîndu-se uşa Directorului General. Se opri, dar era sigur că se va închide la loc şi nici măcar nu se întoarse. Auzi, însă, glasul secretarei care-l chema, cu o voce seacă, tocmai pe el.

— Domnule Chessa !

— Sînt aici ! răspunse el. Iată-mă. Şi se întoarse cît putu mai repede. Mă căutaţi pe mine, domnişoară ? întrebă încet încordîndu-şi privirea cînd fu aproape de ea.

Era sigur că domnişoara secretară îi va recomanda să nu plece, pentru că după cei trei superiori, va trebui să intre el.

— Da, vă cheamă domnul Director General, spuse domnişoara secretară şi aşteptă.

Rămase foarte surprins. Cum de-l chema şi pe el ?

— Dar nu e ocupat ? întrebă tot încet.

Secretara nu răspunse. Clipi de mai multe ori din ochi, încreţindu-şi foarte mult obrazul, deschise uşa, larg, şi-l aşteptă să treacă. Apoi intră şi ea închizînd-o după dînsa. Se duse la cealaltă uşă, o deschise şi-l lăsă pe Chessa să intre. Închidea după ea şi această uşă, cînd, din fundul încăperii, Directorul General îi făcu semn din cap să iasă şi ea se supuse.

Chessa nu observă nimic. Cînd auzi deschizîndu-se şi închizîndu-se uşa crezu că în cameră a intrat altcineva. Se opri şi se întoarse, dar nu văzu pe nimeni.

În momentul acela şeful Serviciului personal îi zise :

— Poftiţi, domnule Chessa. Domnul Director General pe dumneavoastră vă aşteaptă.

— A, da, scuzaţi, domnule Director General, bolborosi şi se apropie, mergînd tot cu piciorul ridicat mult şi apoi aşezîndu-l încet şi fixîndu-l bine, iar cu mîna dreaptă apăsînd marginile ziarului.

Pardoseala din biroul-salon al Directorului General era şi mai lustruită decît cea de afară şi lui îi era frică să nu facă o impresie urîtă în prezenţa superiorului cel mai înalt în grad.

Cînd fu lîngă birou, se înclină adînc.

— Bună ziua, reuşi să spună. „Atunci, această întrunire e anume pentru mine, se gîndi. Înseamnă că astăzi chiar că e o zi proastă !“

În dreapta mesei, în picioare, se afla şeful Serviciului personal ; în stînga, şeful de sector şi şeful de birou. Reuşi să vadă că toţi îşi plimbau privirile de la el la domnul Director General, care îl privea fix, învîrtindu-şi în mîini portţigaretul cu vîrful de aur.

— Bună ziua, domnule Chessa ! începu Directorul General cu ton sec. Ştiţi cît e ceasul ? şi se uită pentru o clipă la ceasornicul mare de deasupra uşii de la intrare.

— Vedeţi, domnule Director General, nu ştiu exact, răspunse. Probabil că unsprezece fără douăzeci.

Nu avea ceas. Dar, dacă ar fi avut, aceasta ar fi fost singura ocazie ca să-l consulte. Nu avusese niciodată. Acasă nu avea nevoie. Se trezea totdeauna cînd auzea porumbeii gîngurind sub streaşină, chiar deasupra ferestrei lui. Însemna că era şase, dacă era vară, şi şapte, iarna. Pe

stradă nu simțea cîtuși de puțin nevoia să știe cît e ceasul ; ora nu-l interesa niciodată. Iar la serviciu, în cele cîteva ocazii care se iveau — și asta se întîmpla cînd colegii săi erau mai nerăbdători ca de obicei, supărați că timpul nu mai trecea deloc, în dimineața sau în după-amiaza aceea — era suficient ceasul cel mare, ca o lună plină, de deasupra ușii.

Se gîndi că la zece și douăzeci era în ascensor ; apoi, între așteptarea de-afară, intrarea celor trei superiori înăuntru și, în cele din urmă, intrarea lui, putea să fi trecut alte douăzeci de minute, și tocmai voia să-i spună asta.

Dar Directorul General i-o luă înainte.

— Zece și treizeci și cinci, domnule Chessa ! spuse încercînd să-i imite nepăsarea. Și se uită mai întîi la șeful Serviciului personal, apoi la ceilalți doi subalterni, ca pentru a obține o confirmare.

Chessa înțelese că era un reproș. Lăsă capul în jos și atinse pentru o clipă marginile ziarului.

— Da, am întîrziat, domnule Director General. Mă scuzați. Își înălță capul și nu spuse nimic altceva.

Se preda mărinimiei superiorului. Dacă reunise un fel de curte de justiție, era imposibil să se explice, să se justifice, să se facă înțeles. Nu, nu era nici momentul oportun și nici locul potrivit pentru aceasta. Dacă domnul Director General ar fi fost singur, poate că s-ar fi hotărît ; dar cu cei trei, care-și plimbau ochii de la el la domnul Director General și care, cu privirea lor, îi încurajau izbucnirea iminentă, nu-i era posibil, nu găsea nici un cuvînt de spus, decît

să repete scuzele. Și-ntr-adevăr, spuse încă o dată :

— Da, știu, mă scuzați, domnule Director General.

Directorul General izbucni :

— Scuzați-mă, scuzați-mă ! Dragă domnule, o spuneți de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic grav, nimic extraordinar ! Înțelegeți, deci, că e zece și treizeci și cinci ? Dar de ce v-ați luat serviciu ? Dumneavoastră aduceți servicii băncii sau banca vă servește pe dumneavoastră ? ! Răspundeți !

El, însă, nu răspunse. Făcea ochii tot mai mici și se silea să nu ducă degetele la marginile ziarului, pentru ca Directorul General să nu-l pomenească și să nu-l aducă în discuție.

Directorul General se uită din nou la ceas, apoi la el.

— Acum este unsprezece fără douăzeci, domnule Chessa. Dar programul, pentru toți funcționarii, fără excepție, începe la nouă. Chiar și pentru mine, înțelegeți ? Chiar și pentru mine e la nouă. Ba chiar la nouă fără cîteva minute. La nouă trebuie să fim fiecare la locul nostru de muncă, gata să ne începem activitatea, domnule Chessa. Dumneavoastră, în schimb, ajungeți la opt lîngă locul datoriei dumneavoastră, dar nici prin cap nu vă trece să traversați piața și să intrați, să urcați la etajul dumneavoastră. Dumneavoastră citiți ziarul, și atît. Ei da, pentru că trebuie să citiți mai întîi tot ziarul, domnule Chessa, și numai după aceea să vă amintiți de serviciul dumneavoastră. Dar vi se pare normal ? Spuneți singur. Gîndiți-vă puțin și apoi să-mi

spuneți, ca om, dacă un Director General trebuie să justifice, poate să scuze pe funcționarul care, ca să-și citească ziarul, uită de serviciu și ajunge cu o oră și patruzeci de minute întîrziere.

După exclamație își schimbase tonul. Vorbea calm, plimbîndu-și privirile de la Chessa la cei trei subalterni ai săi, care nu știau dacă să-l privească tot pe el sau dacă să-și mute privirile la Chessa.

Chessa asculta în tăcere. Reîncepuse să-și pipăie fără încetare buzunarul. Din moment ce domnul Director General numise corpul delict, din moment ce pronunțase cuvîntul ziar, cu un fel de compasiune și de insultă, el putea să-l atingă, să-i simtă marginile tari cu buricul degetelor și să încerce să-l apere în singurul mod care îi era îngăduit.

— Vorbiți, spuneți ceva ! Să auzim, reîncepu Directorul General și mai calm.

Dar el nu știa ce să spună.

— Dar nu știu, domnule Director General. Asta-i, am întîrziat, mă scuzați, reuși să murmure.

Îl chema pentru a doua oară la el domnul Director General. Data trecută, însă, fusese foarte amabil, foarte bun. Îl invitase să stea în fotoliul de lîngă birou și-l rugase să fie mai atent cu ora de intrare și să nu aștepte chiar ultimul minut.

Atunci întîrzierea fusese de douăzeci de minute și, de aceea, domnul Director General simțise nevoia să-l cheme la el și să-i vorbească, de la om la om. Acum, însă, folosea alte cuvinte, un alt ton, chiar dacă nu se arăta mai înfuriat.

Nici măcar nu-l vedea bine pe șeful său, cu toate că-și încordase mult privirea. După birou bustul și capul domnului Director General erau ținute în umbră de trupurile șefului său de sector și al șefului de birou, care acopereau lumina de la balcon. Și apoi nu avea nimic de spus, dacă domnul Director General se referea la datoria pe care fiecare funcționar trebuia să și-o facă. Avea dreptate și de aceea își ceruse scuze. Dar de ce, se întreba în același timp, nu-și amintea nici o singură clipă ceea ce spusese atunci. Și totuși dovedise că-l înțelegea și la sfîrșit îi urase să fie tare și să-și învingă voința de a citi tot ziarul înainte de a intra. Iar asta o știau și șeful de sector și șeful de birou. Atunci cînd întîrzierea fusese de cîteva minute, îl chemaseră și ei, cînd unul, cînd celălalt, și-i vorbiseră. Acum, însă, păreau să fi uitat de asta și nu făceau decît să încurajeze din priviri gîndurile și cuvintele domnului Director General.

— Dumneavoastră înțelegeți, domnule Chessa, reluă Directorul General și întîrzie cîteva minute fixîndu-și privirea pe mîna pe care el și-o ținea lipită de buzunar, că acesta e un lucru scandalos pentru o bancă.

Chessa văzu semnul pe care i-l făcea șeful Serviciului personal arătînd spre buzunar și încet, încet, își desprinse mîna și și-o ținu prizonieră în cealaltă, la spate.

— Credeți că ceilalți colegi ai dumneavoastră nu observă, nu controlează ? Nu comentează pe la spate ? Și nu numai pe seama dumneavoastră, aceasta ne-ar putea interesa pînă la un anumit punct, să ne înțelegem, dar și pe seama noastră.

În cele din urmă noi sîntem răspunzători și de ceea ce faceți dumneavoastră, dragă domnule Chessa ! Și așa, acum vreo oră, pentru ca dumneavoastră să nu vă mai plimbați înainte și înapoi și să nu-i mai deranjați și pe colegii dumneavoastră care trebuie să se gîndească la treburile lor, știți ce a făcut Directorul dumneavoastră General ? Subsemnatul în persoană ? Aflați că a venit jos el, da, chiar el personal !

Se uită la cei trei subalterni pentru a le cere confirmarea. Aceștia plecară ochii, ca pentru a spune că nu era nevoie și că nici Chessa nu îndrăznea să se îndoiască de asta.

— Dar dumneavoastră nici nu m-ați văzut măcar. Cu... cu... ziarul dumneavoastră... Și se opri dintr-odată, ca și cum i-ar fi părut rău de ceea ce urma să adauge. Cu ziarul dumneavoastră deschis, nici măcar nu m-ați observat.

— Chiar nu, vă rog să mă credeți, domnule Director General ! încercă el, dintr-o suflare.

— O, cred și eu ! Erați așa de absorbit ! și schiță un zîmbet fals, la care se asociară și ceilalți trei.

— Dar dumneavoastră vă uitați îndatoririle, domnule Chessa. Acesta e esențialul. Vă uitați îndatoririle și prin asta dovediți că nu știți cum să răspundeți la îndemnurile, la admonestările, la cuvintele bune pe care noi vi le-am adresat, și nu o singură dată. Și aceasta, credeți-mă, ne displace foarte mult, nouă tuturor. Desfăcu larg mîinile și-i arată pe cei trei subalterni, care acum îl priveau încontinuu. În fond, pentru anii dumneavoastră îndelungați de serviciu eram

obișnuiți să vă considerăm din marea noastră familie.

El își dădu ochii peste cap încercînd apoi să-i fixeze în galbenul palid al feței domnului Director General. Spusese „eram obișnuiți". De ce „eram obișnuiți" și nu „ne-am obișnuit" ? Oare greșise ?

— Ținînd cont de toate acestea, domnule Chessa, încheie în momentul acela Directorul General, puțin mai înainte a trebuit să iau o hotărîre gravă și irevocabilă. Îi privi pe cei trei subalterni, pe rînd și îndelung, apoi respiră adînc și spuse, scandînd bine cuvintele : Am hotărît să aplic în cazul dumneavoastră articolul 103 din regulamentul contractului de angajare.

Își îndreptă din nou privirile, mai întîi la cei trei subalterni și află la aceștia aprobare, resemnată dar caldă, apoi, la Chessa, care îl privea arătînd că nu-și dădea seama de gravitatea hotărîrii. Dimpotrivă, aștepta ca Directorul General să mai spună ceva pentru a clarifica semnificația și greutatea acelui articol 103 pe care îl menționase.

Directorul General se adresă, atunci, șefului Serviciului personal, solemn, grav, cu figura îndurerată, de circumstanță :

— Domnule șef al Serviciului personal, să se pregătească formele de lichidare pentru domnul Chessa. Aveți grijă să-i fie acordată și indemnizația de preaviz.

În sfîrșit, Chessa înțelese. Duse instinctiv degetele la ziar, dar și le retrase imediat. Brațele îi atîrnau inerte pe lîngă trup. Nu se aștepta la asta. Se uită la Directorul General pironin-

du-și cît putu mai mult ochii, apoi la cei trei superiori ai săi și nu știu ce să spună. Spera că are să mai spună ceva tot Directorul General, așa încît să-i dea posibilitatea, forța de a vorbi. Dar Directorul General se ridică brusc, se aplecă puțin înainte și îi întinse mîna.

— Înțelegerea și tăcerea dumneavoastră mă ajută să depășesc aceste momente foarte neplăcute, spuse. Mulțumesc, domnule Chessa. Se înțelege că simpatia noastră pentru dumneavoastră nu scade. Ca om, apoi, și nu ca Director General, responsabil al unei mari instituții, trebuie să vă spun că v-am respectat totdeauna atașamentul pentru lectură. Am înțeles totdeauna nevoia dumneavoastră reală.

Își retrase mîna și-i privi pe cei trei subalterni care își păstraseră mina îndurerată.

Chessa se simți emoționat. În sfîrșit, șeful însuși spunea o vorbă bună despre ziarul său. Apăsă mîna pe buzunar și încercă să-l privească drept în față.

Directorul General, temîndu-se că urma să-i mai spună ceva, îi întinse din nou mîna. El i-o luă și i-o strînse puternic.

— Mulțumesc foarte mult, domnule Director General. Dumneavoastră sînteți un om care a studiat și care..., începu să spună.

Directorul General nu-l lăsă să termine.

— Mulțumesc, Chesa. La revedere. Își retrase mîna și așteptă să iasă ca să se așeze la loc.

Chessa se înclină, nehotărît. Se gîndea că ar fi trebuit să-i mai ceară o dată scuze, din moment ce afirmase că-l înțelegea, dar nu li se lăsa timp pentru asta.

— Bună ziua, domnule Director General, spuse. Se întoarse, îndreptîndu-se spre ușă.

Îndată ce ieși afară, își duse degetele la buzunar și pipăi marginile ziarului. Încă nu-și dădea seama exact de importanța articolului 103 din regulamentul contractului de angajare. Ultimele cuvinte ale Directorului General le lăsaseră în umbră pe toate celelalte. Își amintea, însă, că spusese șefului Serviciului personal să-i pregătească formele de lichidare. Dar se gîndea, totuși, că, acum că el ieșise, domnul Director General avea să-și schimbe hotărîrea. Cei trei superiori ai săi erau încă înăuntru. Fără îndoială că vorbeau despre asta și că puneau un cuvînt bun pentru el. Domnul Director General îi spunea probabil șefului Serviciului personal să nu pregătească lichidarea, pentru că el, în fond, nu o merita ; în locul ei să pregătească o mustrare aspră de data aceasta, absolut hotărît, însă, să pună în aplicare dispozițiile articolului 103, dacă s-ar mai fi întîmplat o altă întîrziere.

Era pe punctul de a începe să urce pe scara de serviciu, care făcea legătura între diferitele etaje ale birourilor și sala cea mare pentru public, cînd se auzi chemat. Aștepta.

Era șeful Serviciului personal. De la o depărtare de cîțiva pași îi zise, după ce-i salutase pe șeful de sector și pe șeful de birou, care începuseră să urce :

— Domnule Chessa ! Eu ți-am spus de atîtea ori că într-o bună zi ulciorul se va sparge.

— Ei, da, da, știu... încercă el, și-și pipăi ziarul în buzunar.

— Dar cel puţin să nu fi stat la vedere, sfinte dumnezeule, acolo jos, chiar sub nasul domnului Director General ! Ai văzut cum s-a sfîrşit cu mania asta a ziarului dumitale ?

Nu răspunse nimic.

— Înţeleg cinci minute, înţeleg zece, dar o oră şi jumătate, sfinte Dumnezeule !

— Da, da, aveţi dreptate, domnule. Nu mi-am dat seama, făcu el. Dar...

— Bine, curaj ! De-acum asta-i. Vino mîine dimineaţă. Am să pregătesc formele de lichidare. Îmi pare rău, Chessa, dar dumneata înţelegi...

Făcu un pas înapoi, se întoarse şi porni spre biroul lui.

— Da, da ! spuse Chessa în urma lui şi îl salută. Cînd auzi în fund închizîndu-se uşa, începu să urce, cu mîna apăsată pe buzunar. Dar în pragul etajului al patrulea se opri. Ce să facă în biroul său ? Nu era de-acum totul hotărît ?

Începu să coboare, încet, ţinîndu-şi în continuare mîna lipită de buzunar.

La etajul întîi întîlni un coleg.

— Salve, Chessa, altă săpuneală ?

— Ba ceva mai mult !

Dădu din cap continuînd să coboare.

III

AFARĂ ÎŞI DESCHEIE paltonul şi scoase foarte încet ziarul. Se opri şi-l deschise. Îl parcurse încet coloană cu coloană, de la prima

pînă la ultima pagină. Dar nu mai recitea titlurile, nici nu mai urmărea, ca altădată, cînd ieşea la amiază, dacă n-a sărit vreun subiect, din cele de cîteva rînduri sau din cele scrise cu caractere mici. Plîngea şi nu voia să fie văzut. Lacrimile cădeau ca nişte boabe pe ziar şi imediat se întindeau, se dilatau. Nu se mai putea duce la biroul său, de la etajul al cincilea, camera o sută opt. Nu i se părea posibil ca aşa, dintr-odată, să nu mai facă parte din familia băncii. Împături ziarul, îl puse la loc în buzunar şi-şi încheie paltonul.

Privi în jur. Nu ştia ce să facă, unde să se ducă. Totul îi era necunoscut, îndepărtat şi îl respingea.

„Mă întorc înapoi ? se întrebă. Încerc să vorbesc cu domnul Director General şi să-i explic de ce am întîrziat ? Dar cum să fac ? Îi cer scuze şi-l rog să mă ierte şi de data aceasta ? Asta e mai uşor. Am să fiu în stare.“

Colegii care şedeau la mesele de lîngă ferestre erau siguri că el era deja în biroul său. Dar cînd aruncară o privire afară, cum făceau de obicei, ca să mai răsufle puţin, şi-l văzură ieşind, dădură imediat alarma.

— Ooo !, uite-l !

— Trebuie să se fi sfîrşit urît de tot.

— Dar de ce l-au trimis la plimbare ? Îi vor socoti oare o zi de absenţă nemotivată ?

— Ei, absenţă nemotivată! Prea uşor ! Mie-mi miroase a ars.

— Ia uitaţi-vă la el ! Parcă-i un peşte prins în cîrlig. Ce face ?

Și curiozitatea îi cuprinse din nou. Putură să asiste la nehotărîrea lui și să transmită diferitele ei faze celor mai puțin norocoși.

— Chessa se mișcă. Nu. S-a oprit în mijlocul străzii. Se întoarce înapoi.

— Nu, se duce înainte. S-a oprit în piațetă, chiar în fața intrării principale.

— Se întoarce. Iată-l. E din nou în piațetă, în capăt.

— Privește iar spre balconul șefului. Revine în centru.

— S-a împiedicat. Ia te uită, cît pe ce să cadă. Traversează din nou, hotărît. Nu se mai vede.

— Trebuie să fi intrat.

Și după ce-și mai răsuciră de cîteva ori gîturile, trecură din nou la lucru.

Chessa se hotărîse, într-adevăr. Intră prin ușa de la intrarea principală, ajunse la scara de serviciu și începu să urce. Nu întîlni nici un ușier. Ca să mai întîrzie și pentru a-și gîndi mai bine hotărîrea, nu luă ascensorul.

Se simțea obosit, dar trei etaje îl vor ajuta ca să-și facă puțină ordine în gînduri. Urcă încet, ajutîndu-se de balustradă. La fiecare cinci-șase trepte se oprea, se uita în jur și-și pipăia buzunarul. Trebuia să-i vorbească domnului Director General. Trebuia să-i spună tot. Dar de unde să înceapă ? Era greu cu cei care aveau școală, care cunoșteau bine gramatica, limba. Ceea ce trebuia să-i spună nu era prea ușor de explicat. A făcut rău rîndul trecut că nu i-a mărturisit totul. Ar fi trebuit să-i spună absolut tot, ca la o spovedanie. Fusese așa de bun, așa de amabil domnul Director General de

data aceea ! Uite, dacă i-ar fi spus totul atunci, adineaori și-ar fi amintit de asta cu siguranță și nu i-ar fi aplicat articolul 103.

Nu ! Se gîndi că a făcut bine tăcînd. Era secretul lui. Cum ar fi putut să vorbească ? Nu-l știa absolut nimeni, și n-avea să-l cunoască niciodată nimeni. În ziua aceea, tocmai cînd era să i-l mărturisească, cineva dinlăuntrul lui îi bloca se limba șoptindu-i : „Asta nu trebuie spus, Domenico. Ar putea să înceapă a rîde, și să te ia peste picior. Apoi vor afla toți, șeful Serviciului personal, șefii de sector, șefii de birou, colegii tăi, toți, și tu ce figură ai să faci ? Tăcere ! E secretul tău !“

Și așa tăcuse. Dar acum avea să i-l dezvăluie. Era o chestiune de viață și de moarte. Era vorba de postul lui. Trebuia să încerce, chiar dacă, pe măsură ce se apropia de etajul al treilea, simțea că avea să-i fie foarte greu, de-a dreptul dureros, că nu va mai fi omul care fusese pînă în momentul acela.

Citea ziarul de cînd intrase la bancă. Atunci avea douăzeci și cinci de ani. Avea doar diplomă de a treia comercială, dar la vremea aceea era mai mult decît suficient ca să fii angajat funcționar. Și totuși nu-i fusese prea ușor să-și găsească serviciul acesta. Făcuse cerere de angajare la toate băncile din oraș și la instituțiile statale și parastatale.

În timpul acela el avea deja un serviciu la o firmă de surogate de cafea, mică, cu toate că avea un mare volum de muncă și se bucura de credit în mediile comerciale. Erau cu toți patru

funcţionari, cu el inclusiv. Cît priveşte biroul, acesta era îngust, vechi, şi se afla la celălalt capăt al oraşului, lîngă cheiul de încărcare-descărcare a mărfurilor ; de perspectiva de a face carieră nici nu putea fi vorba.

Intrase acolo curier la vîrsta de cincisprezece ani. Postul i-l găsise mama lui, care aflase de el întîmplător. Într-o dimineaţă, la piaţă, o femeie spunea vînzătorului de fructe că fiul ei a trebuit să aleagă între două posturi. Mama lui îşi făcuse curaj, ceruse scuze şi o întrebase care era postul pe care îl refuzase fiul său. Poate era bun pentru băiatul ei. Şi într-adevăr, cînd s-a prezentat, timid, cu pantaloni scurţi încă, deasupra genunchilor, a fost angajat imediat.

Şeful de serviciu al firmei de surogate de cafea era o femeie nemăritată. Nu chiar bătrînă, dar nici foarte tînără. Avea cîteva fire albe în părul abundent şi umflat în jurul capului şi cîteva riduri pe faţa plinuţă. Frumoasă nu era, dar la vremea ei trebuie să fi plăcut pentru pieptul dezvoltat, voluminos, pentru picioarele lungi şi bine clădite, pentru şezutul şi acum plin şi tare. Părea că-l împinge înadins în afară ; văzut din profil, semăna cu un promontoriu bine conturat şi ieşit în relief. Avea privirea ascuţită şi inteligentă şi era iute la treburi, energică. Nu stătea nici o clipă. Chiar cînd lucra la un dosar, se întrerupea ca să dea ordine şi ca să termine altul. Era stîlpul întreprinderii şi mîna dreaptă a patronului, pe care Chessa o auzise, întîmplător, de cîteva ori, că-l tutuia, cînd se afla în biroul lui.

Patronului îi spuneau toţi comandorul sau domnul comandor, în afară de magazioner care îl numea Luigino şi-l tutuia chiar în prezenţa clienţilor, furnizorilor şi funcţionarilor. Era foarte slab, ca o sfoară, şi, de cînd venea, nu se ridica nici o singură dată de la birou. Pe funcţionari sau pe şefa de serviciu îi chema şi le dădea ordine în biroul său. Purta ochelari cu ramă de aur pe care şi-i scotea de fiecare dată cînd vorbea, fără excepţie. Şi atunci, aproape totdeauna, cu degetele sau cu dosul palmei, îşi curăţa ochii sau şi-i mîngîia, fără a înceta să vorbească. Pomeţii obrajilor îi izbucneau foarte tare în afară, ca şi bărbia, dar era totdeauna bine bărbierit şi, pentru cine se obişnuia cu el, nu mai părea atît de slab. Singurul lucru care distona cu eleganţa hainelor şi cu înfăţişarea lui distinsă, la care ţinea mult, era întrebuinţarea în permanenţă a dialectului, şi, mai mult decît asta, expresiile vulgare, pe care nu ştia să şi le reţină la timp. Atunci se amuza, cu vocea lui subţire, şi se uita la cel care se afla în faţa lui, invitîndu-l să facă la fel.

Datorită caracterului său docil, serviabil, taciturn, Chessa a intrat repede în graţiile şefei de serviciu, domnişoara Spalla ; dar, spre sfîrşitul primului an, lucrurile s-au schimbat. Şefa de serviciu a început să-i facă observaţii, avea mereu ceva să-i reproşeze în legătură cu munca lui şi pericolul concedierii îi atîrna în permanenţă deasupra capului.

Nu-şi putea explica motivul acestei schimbări. Trecea în revistă tot ceea ce făcuse în ultima vreme, dar nu afla nimic care să pară a fi

cauza. Într-o seară, însă, în pat, întorcînd în minte pe toate fețele diferite ipoteze, își aminti că se întîmplase într-adevăr ceva la serviciu. Dar el nu dăduse importanță atunci, încercă să se justifice, ba chiar a și uitat imediat, credincios învățăturii pe care i-o dăduse mama sa încă de cînd era mic ; faptele altora nu trebuiau niciodată să-l intereseze, iar dacă le vedea sau dacă auzea despre ele să le uite cît mai repede.

Într-o seară, deci, convins că domnul comandor Luigino era singur în biroul lui, a intrat la el fără să mai aștepte invitația, ci doar după ce ciocănise la ușă. În felul acesta intra, de un an de zile în toate serile, vara și iarna, ca să ia ceainicul, cu zaharnița și cu cele două cești de ceai pentru comandor și domnișoara șefă de serviciu. Se ducea să-l ia de la cafeneaua din colț, la cinci fără zece minute exact, și-l ducea înapoi seara cînd ieșea, ca să nu piardă timp în cursul zilei.

În seara aceea, însă, de-abia deschisese ușa și ochii săi văzură mîna dreaptă a comandorului cu palma lipită pe șoldul șefei de serviciu, în timp ce cu brațul îi strîngea șezutul încercînd să-l țină foarte aproape, între piept și umăr. Domnișoara șefă de serviciu, în picioare, după birou, nu făcea nimic ; ușor aplecată, savura plăcerea acelei mișcări, iar în mîini avea niște foi pe care nu se hotăra să le pună pe birou. Comandorul rîdea cu capul ridicat spre fața ei iar ea, rîzînd, îi spunea ceva din care Chessa prinse doar două cuvinte : „Cît ești..."

Se înspăimîntase, dar nu s-a retras la timp. Atunci a preferat să intre și să se prefacă a nu observa nimic. S-a apropiat de birou și, cu ochii plecați, a luat ceainicul, a aranjat zaharnița și ceșcuțele și a salutat, ieșind cu spatele.

— Bună seara, domnule comandor, bună seara, domnișoară. Și a ieșit.

Probabil că aceasta fusese greșeala cea mai mare, se gîndea în pat. Ar fi trebuit să se întoarcă în timp ce saluta.

Așadar, cum fusese ? Acum reușea să reconstituie și detaliile scenei.

La intrarea lui, șefa de serviciu a făcut o mișcare bruscă și s-a îndepărtat cu un pas de fotoliul comandorului ; dar mîna acestuia a rămas în continuare lipită, ba chiar a strîns-o mai tare, poate pentru că se gîndea că el nu văzuse nimic și că nici nu vedea nimic. Domnișoara șefă de serviciu și-a dus, atunci, mîna la spate, a apucat-o pe a comandorului și a așezat-o pe masă. Nu s-a întors deloc. Continuase să privească un punct imaginar pe peretele din față și să-și țină mîna peste cea a comandorului. Apoi, cînd el s-a îndreptat spre ieșire, domnișoara a început să vorbească despre lăzile cu surogat care trebuiau expediate la Lyon.

Asta-i, își amintea, făcuse foarte rău că ținuse tot timpul capul în jos și că nu se întorsese. Lăsase așa să se înțeleagă că îi văzuse. În schimb, dacă s-ar fi întors și ar fi dat bună seara ca în toate celelalte dăți, comandorul și domnișoara șefă de serviciu ar fi fost convinși că nu văzuse absolut nimic.

Dar n-a avut această prezență de spirit. Rămăsese atît de surprins încît n-a știut să reac-

ţioneze în alt mod decît prefăcîndu-se că nu vede nimic. Dar oare nu ar fi fost mai rău dacă i-ar fi privit în faţă şi ar fi dat de înţeles că nu-i scăpase nimic ?

În orice caz şi-a dat seama că tocmai actul acela de delicateţe din partea lui făcuse să se schimbe bunăvoinţa domnişoarei Spalla într-o adevărată persecuţie.

Schimbarea, însă, nu a observat-o în zilele imediat următoare. A trecut mai întîi circa o săptămînă. Schimbarea a fost într-adevăr lentă, gradată, dozată, din partea şefei de serviciu şi tocmai de aceea mai exasperantă, mereu mai temută de el.

În primul rînd, din ziua următoare şefa de serviciu evita să-l mai cheme la masa ei aşa cum făcuse pînă atunci.

Lui îi făcea totdeauna mare plăcere cînd se auzea strigat pe numele mic.

— Domenico ! Vino aici o clipă !

Lăsa imediat totul şi alerga la dînsa. Stătea drept, lîngă masă şi asculta cu foarte mare atenţie ce îi ordona să facă. Uneori, domnişoara intercala şi numele lui mic, şi el simţea o bucurie interioară, asemănătoare întrucîtva cu sentimentul pe care îl avea numai pentru mama sa.

Acum şefa de serviciu îi dădea ordinele cînd el era afară sau în depozit cu alte însărcinări. Se adresa dactilografei, spunîndu-i să le transmită „curierului". În felul acesta el, imediat ce intra, se auzea strigat de aceasta şi asculta ceea ce trebuia să facă.

În timpul acesta, şefa de serviciu, dacă nu reuşise încă să treacă în cealaltă încăpere, îşi găsea

de lucru la maşina de calculat sau la telefon. După trei zile de la descoperire, a primit ordin, tot prin dactilografă, ca ibricul de ceai să-l lase pe masa ei pentru că se va îngriji ea să-l ducă în biroul domnului comandor.

Apoi şefa de serviciu a schimbat din nou tactica şi a început să atace direct, căutînd mii de pretexte. Că lăsase, de exemplu, uşa întredeschisă, cînd intrase, că nu acoperise cu husa maşina de calculat înainte de a ieşi, că făcuse foarte rău răspunzînd la telefon, cînd, fără nici un ordin, alergase să ridice receptorul şi să spună că la aparat era „întreprinderea Somerini", sau că pierdea totdeauna mult timp cînd ieşea cu comisioane.

El încerca să se scuze, să se justifice, dar ea nu-i lăsa timp. Îl fulgera cu o privire şi îi spunea că un curier nu era îndreptăţit să vorbească decît atunci cînd era poftit şi că era de datoria lui să se limiteze la a face bine cele pentru care fusese angajat, ca la început, cînd toţi erau mulţumiţi de el.

Ieşea tot mai deprimat şi mai umilit din aceste săpuneli şi-şi dubla eforturile să fie cît mai sîrguincios ; dar tocmai aceste eforturi îi dădeau domnişoarei Spalla ocazia să-i facă mai multe reproşuri şi să-i spună clar că dacă nu avea să redevină cel de la început se va vedea constrînsă să-l concedieze.

Dar, din fericire, la sfîrşitul celei de a doua luni, cînd nici el nu mai putea suporta şi era pe punctul de a pleca singur, şefa de serviciu se îmbolnăvi şi Chessa începu să respire din nou. După trei luni, apoi, şefa de serviciu îşi reluă

serviciul și părea să fi uitat că el văzuse și că auzise cuvintele acelea într-o anumită seară cu circa cinci luni în urmă.

Pe atunci Chessa locuia încă împreună cu mama lui. La optsprezece ani o pierdu, iar domnul comandor, aflînd de la magazioner că el își căuta un alt serviciu, îl avansă funcționar și îi mări cu zece lire salariul.

Noile îndatoriri nu erau foarte diferite de cele anterioare ; dar, nu mai trebuia, de exemplu, să se ducă după ceai, fiind angajat un alt curier ; ori să se ducă, o dată pe săptămînă, să pună în cutia poștală, la două sute de metri distanță, cele două sute de plicuri-reclamă, pentru care cele două brațe nu-i ajungeau și trebuia să facă mai multe drumuri ; sau să se ducă în fiecare seară la poșta centrală ca să expedieze corespondența, ceea ce însemna să facă întreprinderii cadou o jumătate de oră de serviciu în plus, în fiecare zi, pentru cumpărarea timbrelor, francarea lor, cursa pînă la poștă ; sau să se ducă să scoată de la diferitele întreprinderi furnizoare mostrele substanțelor care compuneau amestecul surogatului.

Dar lucrul cel mai înjositor pentru el, și cu atît mai mult acum cînd nu mai era un băiețandru, rămînea faptul că la serviciu continuau să nu-l bage în seamă. Nici șefa de serviciu, nici contabilul sau domnișoara dactilografă nu i se adresau niciodată, nici măcar pentru a-i cere cea mai neînsemnată informație. Literalmente toți îl ignorau. El făcea totul ca să și-i apropie, dar ceilalți sau într-adevăr nu-și dădeau seama de asta sau se prefăceau că nu observă.

Se întîmpla mereu ca ei să se oprească din lucru pentru cîteva clipe și să discute despre unele întîmplări comentate în ziare sau pe care le văzuseră în drum spre serviciu sau despre care auziseră vorbindu-se. El îi asculta cu interes, simțind cum ceva i se deștepta în suflet, i se punea în mișcare, trăia ființă vie în el viu și ar fi vrut ca și ceilalți să observe asta și să i se adreseze și lui, măcar cu privirea. Pentru ei, în schimb, era ca și cum el n-ar fi existat. Continuau să vorbească, să comenteze, să glumească, fără să se îndrepte nici măcar o singură dată spre colțișorul lui, unde avea un taburet de lemn și o masă veche și joasă, aceleași de cînd intrase aici, cu atîția ani în urmă. Uneori încercase și el să intervină în discuție, să spună măcar un cuvînt, dar se văzuse respins categoric. Se prefăceau că nu auziseră ceea ce spusese și continuau să vorbească, făcîndu-l în felul acesta să înțeleagă în mod clar că nu era semn de bună educație să intervină în discuțiile altora, atunci cînd în mod voit aceștia nu i se adresau lui.

Într-adevăr, nu știa să vorbească mult, nici nu știa să-și articuleze prea bine gîndurile, dar cîteva cuvinte simțea că le putea spune și dorea să primească în schimb alte cîteva.

Această stare de lucruri nu s-a schimbat nici după ce devenise funcționar. Continuau să-l ignore, cînd nu era vorba de treburile propriu-zise de serviciu, care-i erau totdeauna încredințate și controlate direct de șefa de birou.

Suferea din cauza asta, se chinuia și se închidea tot mai mult în sine însuși. Acum că nu mai

avea mamă, nu ştia nici măcar cu cine să stea de vorbă seara. Schimba cîteva cuvinte cu portăreasa, care urca dimineaţa la el ca să facă ordine în apartamentul pe care şi-l menţinuse chiar şi după pierderea mamei. Dar erau doar fraze despre cum era vremea afară, sau despre nota de plată pentru albiturile pe care femeia i le spălase şi pusese în ordine.

Ar fi vrut să se ducă cel puţin în armată. Dar, la nouăsprezece ani, cînd a fost chemat pentru vizita medicală de recrutare, nici măcar nu l-au pus să se dezbrace şi l-au trimis acasă cu scutire definitivă. Suferise foarte mult. În timp ce se dezbrăcau, în sala cea mare din cazarmă, tinerii de vîrsta lui rîdeau şi schimbau între ei diferite glume. Pe el, îndată ce l-a văzut şchiopătînd, un sergent l-a chemat, l-a privit şi i-a spus să nu se mai dezbrace. I-a arătat un căpitan care stătea la o masă într-o cameră luminată şi i-a spus să se ducă la el. Căpitanul, după ce i-a consultat piciorul, i-a spus că era scutit de serviciul militar şi că putea să plece.

La birou nimeni nu l-a întrebat cum mersese vizita medicală şi nici nu i-a spus vreun cuvînt. Şi-a reluat lucrul, pe care îl lăsase cu o seară mai înainte, iar speranţa că de la vizita medicală pentru serviciul militar ar fi putut să intervină pentru el ceva nou a fost înmormîntată pentru totdeauna.

Şi, cu toate acestea, rezistă la firma de surogate de cafea pînă la douăzeci şi cinci de ani. Cu speranţa că ceva, într-o zi sau alta, ar fi putut să se schimbe, amîna gîndul de a-şi căuta un alt post. Apoi, în cele din urmă, s-a hotărît

şi într-o seară a pregătit zece cereri de angajare, toate la fel. N-a fost uşor, pentru că nu ştia cum trebuia să înceapă, ce trebuia să spună şi cum trebuia să termine. A început cel puţin de vreo patru ori dar rămînea mereu nemulţumit de ceea ce scrisese. Apoi, a cincea oară i s-a părut că ar putea merge, că spusese totul sau cel puţin ceea ce avea mai multă importanţă pentru a-l face să înţeleagă pe cel care trebuia să citească cum că el căuta un post. În cerere a precizat, însă, că era deja funcţionar, iar ca motiv al schimbării a scris că dorea „să-şi îmbunătăţească" condiţia de funcţionar. A scris zece adrese diferite şi în dimineaţa următoare a trecut în mod special prin centru ca să le pună pe toate zece la poşta centrală.

Din cele zece întreprinderi şi instituţii doar banca orăşenească i-a răspuns, invitîndu-l să se prezinte. De îndată ce şeful Serviciului personal (nu cel care era acum, ci „un domn în vîrstă, bun şi amabil", aşa îi spusese seara portăresei) a auzit că nu avea obligaţii militare, i-a spus că-l angaja.

În felul acesta s-a trezit dintr-odată funcţionar într-un mare organism iar speranţele de a-şi găsi un prieten şi de a se putea face luat în seamă îi reveniră.

După un foarte scurt examen oral, şeful Serviciului personal l-a repartizat la sectorul Arhivă, la etajul al cincilea. Un sector aparte, izolat, necomunicînd cu celelalte ; dar el nu şi-a dat atunci seama de asta.

În camera o sută opt se aflau nouăsprezece funcționari. Șeful de birou (nici el nu era cel de astăzi) l-a însoțit, l-a prezentat șefului de sală și i-a urat succes. Șeful de sală i-a stabilit locul la un birou exact lîngă ușa de intrare și i-a explicat ce avea de făcut. Noii colegi l-au privit un moment cu curiozitate, apoi și-au plecat capul în hîrtii continuîndu-și lucrul.

În zilele următoare nici unul nu arăta că l-ar băga în seamă, în afară de un bătrîn funcționar, pe nume Defendi, care-i răspundea la salut, cînd intra, și chiar îi zîmbea cîteva clipe.

Defendi era un omuleț nu mai înalt de unu și cincizeci, deosebit de energic. Foarte slab, de vreo șaizeci de ani, avea un păr des și alb, de culoarea argintului, prin care-și trecea foarte des degetele răsfirate. Era pentru el un tic, mai ales cînd vorbea. Zîmbea tot timpul, dar era constrîns să închidă gura pentru ca să nu-i sară placa dentară. Se auzea atunci un fel de frecarea dinților, care, însă, nu deranja.

Era cel mai bătrîn funcționar din tot sectorul și, cînd vorbea cu colegii, cita mereu ziarul. Era luat foarte mult în considerație și chiar șeful de sală, mult mai tînăr, intervenea cîteodată în discuții. Defendi era cel care, din timp în timp, ca să se odihnească sau ca să-i facă pe ceilalți să se odihnească, venea totdeauna cu un fapt de cronică sau cu o știre politică și o dezvolta, folosind adesea chiar cuvintele ziarului. Ceilalți luau parte la discuții, mulțumiți, ca și cum n-ar fi așteptat altceva. Dar ultimul cuvînt era lăsat tot lui Defendi, ca unuia care era mai pregătit

decît ei toți și mai la curent cu știrile cele mai proaspete.

Într-un asemenea mediu, ca să poată avea și el subiecte cu care să încerce să se introducă în discuții, Chessa începu să cumpere ziarul și să-l citească. Și, cum Defendi cumpăra ziarul care se tipărea în oraș, cumpără și el același ziar.

În primele zile a parcurs cu mare greutate numai cîteva coloane de pe prima pagină. Își dădea seama că nu știa să citească un ziar, dar cum avea multă voință, s-a cufundat în lectură cu tot elanul posibil. Și încet-încet a început să facă progrese.

Trecu astfel la pagina a doua, mult mai importantă decît prima, prin știrile scurte, care solicitau mai puțin efort de concentrare și care erau cel mai des menționate de bătrînul Defendi. Mai ales în jurul acestora se aprindeau discuțiile, cîteva cuvinte, totdeauna rostite încet, aproape aruncate de la o masă la alta, cu capul pe jumătate aplecat spre hîrtii și pe jumătate în direcția colegului interlocutor. Mimică indispensabilă pentru a simula desfășurarea neîntreruptă a lucrului, în caz că ar fi intrat vreun superior.

În felul acesta, lectura ziarului, în întregime, pentru a fi informat asupra tuturor faptelor și în orice moment, a devenit repede singurul lucru important din viața lui Chessa, ancora de salvare de care se agăța cu toate puterile.

La discuții, însă, nu lua parte. Nu putea. Îl excludeau totdeauna, chiar și Defendi, care răspundea în continuare cu voce tare la salu-

tul său, dimineața și seara, și totdeauna cu un surîs amabil pe buze.

La început, nu a dat importanță faptului. Își spunea că trebuia mai întîi să-și consolideze lectura și să asculte mult, trebuia să-și facă ucenicia, să se pregătească, și că după aceea va fi normal să intervină, să intre în discuții, să-și spună părerea. Apoi, cînd a crezut că era pregătit și se hotărîse să vorbească, nimeni nu-l ascultase, lăsînd să se stingă discuția pe care el încerca s-o pornească sau prefăcîndu-se că nu-l aud.

Suferise, firește, pentru asta, și mult mai mult decît cu mulți ani în urmă, cînd își dăduse seama că în biroul de la sugorate de cafea nimeni nu-l băga în seamă. Dar de data aceasta, ziarul, în sine și pentru sine, rămase ancora lui de salvare. Să citească, să fie informat, cum erau ceilalți colegi, ba chiar să știe mai mult decît ei, el citind tot ziarul, de la prima la ultima pagină, cu excepția anunțurilor economice, despre care nimeni din birou nu pomenea nimic ; acesta deveni scopul vieții sale.

Astfel, în douăzeci și cinci de ani învățase atîtea lucruri, își făcuse o cultură, își amintea totul foarte bine și putea cita subiecte și date cu o precizie demnă de invidiat. Cel puțin așa era convins.

Acum ce putea să știe și să înțeleagă din toate acestea domnul Director General ? Motivul adevărat îl cunoștea numai el, pentru că niciodată nu vorbise cu nimeni, nici nu putuse vorbi.

Pe platforma de la etajul al doilea se opri, ca să-și tragă sufletul și pentru ca să se concentreze mai mult. Se întrebă dacă și domnul Director General citea ziarul. Fără îndoială că da, pentru că toate persoanele cu carte citeau cel puțin un ziar pe zi. Și, firește, toți îl citeau pentru a mai învăța ceva. Altfel, ce puteau să știe despre ceea ce se întîmpla în lume ? Și cum ar fi putut să vorbească, să intervină, dacă s-ar fi ivit ocazia ? Și unul ca el, prin urmare, nu putea să fie liber să citească ziarul ? Da, este adevărat, întîrziase. În douăzeci și cinci de ani, era a zecea oară, să spunem ; dar nu merita să i se aplice articolul 103 din regulament. Ar fi trebuit s-o spună, însă, imediat, cînd era înăuntru, la domnul Director General. Își dădea seama că făcuse rău că n-a vorbit. Era, într-adevăr, ocazia potrivită.

Reîncepu să urce, mai încet, pentru că inima îi bătea tare. Acum, însă, avea să i-o spună. Avea să-i vorbească așa, simplu, dar îi va spune tot.

„Mă scuzați, domnule Director General, dar dumneavoastră nu citiți ziarul ? Vedeți ?! Și nu vi s-a întîmlat niciodată să întîrziați ? Nu, niciodată ? A, bine ! Mie, în schimb, iertați-mă, vedeți, mi s-a întîmplat în dimineața asta. Da, da, și de alte cîteva ori. Zece, în douăzeci și cinci de ani. Și ce înseamnă de zece ori în douăzeci și cinci de ani ? Se concediază așa, dintr-odată, un vechi funcționar, un arhivar model ? Chiar nu vă pare rău deloc ? Scuzați, domnule Director General, încercați să aflați de la domnul șef de birou dacă n-a fost totdeauna mulțu-

mit de mine. Întrebaţi-l şi pe domnul şef de personal, pe domnul şef de sector. Ori de cîte ori domnul şef de sector intră în birou mă găseşte totdeauna la locul meu, făcîndu-mi datoria. Ei, nu, domnule Director General, scuzaţi, dumneavoastră nu sînteţi un om drept, asta-i ! Nu puteţi aplica articolul 103 unui funcţionar ca mine."

Ajunsese la ultimele trepte ale etajului al treilea şi nu se hotăra să le urce, ca să se oprească mai comod pe platformă. Se uita dacă nu cobora cineva, gata să se dea la o parte, dar el nu urca mai departe. Cu palma lipită de buzunar, stătea pe loc scormonind în minte tot mai dezorientat ceea ce trebuia să-i spună Directorului General.

Pentru ora aceea şi jumătate de întîrziere era dispus să piardă o zi întreagă de concediu. Şi aşa, se însemna pentru el concediul ? Pentru ceea ce făcea din el în septembrie, octombrie sau în februarie sau martie. În douăzeci şi cinci de ani nu i-l dăduseră niciodată vara. Prin intermediul şefului său de birou, direcţiunea a venit totdeauna cu motive de serviciu ca să nu i-l acorde. Iar el nu s-a revoltat niciodată, nici atunci cînd, unul cîte unul, din iunie pînă în august, colegii lui se duceau pe rînd să se bucure de concediu.

Cînd trimiteau după el şi îl întrebau, cu foaia deschisă în faţă şi cu stiloul gata de scris, cînd ar fi vrut să plece în concediu, răspundea şefului de birou că se supune exigenţelor serviciului, dar că dacă era posibil, măcar o singură dată să i se dea vara.

Şeful de birou, care aranjase deja şi stabilise toate datele pentru ceilalţi subalterni, se prefăcea că se gîndeşte, făcea calcule şi la urmă îi spunea că el trebuia să aibă înţelegere pentru necesităţile serviciului, că în el s-au pus mari speranţe şi că pentru anul acela trebuia să aibă din nou răbdare.

Chessa îl asculta, aproba din cap, iar şeful de birou scria pe foaie în dreptul numelui său data concediului în una din lunile de toamnă sau de primăvară. Apoi i-o comunica şi el accepta, mulţumit în sinea lui că şeful de birou îi spusese că era un element preţios, mai ales vara.

Dar în septembrie, octombrie sau primăvara, nu-i dădeau concediul. Lucra şi i-l plăteau în bani. De fapt, nici n-ar fi ştiut unde să se ducă ; era mai bine să rămînă la birou, între colegi chiar dacă ei continuau să-l ignore.

Acum avea să-l roage pe domnul Director General să dea ordin să-i taie douăzeci şi patru de ore ca să-l pedepsească pentru ora aceea şi jumătate, dar nu să-l concedieze. Nu se putea ajunge pînă acolo cu el. Puţin mai înainte îl luase prin surprindere. Camera mare, impunătoare, pardoseala lucioasă, mobila puţină, totul contribuise la asta. Toţi patru îl luaseră prin surprindere. Altfel, i-ar fi spus-o imediat. Nu era acela modul de a-l trata pe cel mai vechi arhivar, pe cel mai corect. Ceilalţi funcţionari, toţi, după cît reuşise să afle sau să citească în ordinele de serviciu expuse la afişierul de lîngă uşa de la etajul său, după un anumit timp fuseseră schimbaţi din post. Numai el rămăsese în camera o sută opt, de la etajul cinci, douăzeci şi cinci

de ani fără întrerupere. Şi asta era răsplata. Nu spusese nimic nici cînd văzuse vreun coleg trecîndu-i înainte, nici chiar cînd Martola devenise şef de sală. Şi, totuşi, ar fi trebuit să fie numit el. După zece ani de serviciu, dacă nu-i dădeau încă gradul de arhivar şef, ar fi putut să-l facă cel puţin şeful sălii unde lucrase fără întrerupere. Ştia totul, acum, despre biroul său, putea să stea înăuntru cu ochii închişi, cunoştea toate dosarele, dulapurile, chiar şi ungherele cele mai ascunse. În schimb, fusese numit Martola, care avea doar cinci ani vechime şi era de-abia de un an la sectorul Arhivă. Şi totuşi nu spusese nimic. Continuase să-şi facă datoria. Cine arhivase totdeauna, în fiecare zi, toate dosarele care îi fuseseră încredinţate ? Numai el. Şeful de birou venea dimineaţa, însoţit de uşierul care aducea pe umăr panerul încărcat de dosare. Se ducea mai întîi la el, i se aşeza în faţă, dinaintea biroului, şi îi adresa un surîs amabil.

— Uite, Chessa ! îi spunea. Acestea sînt o sută cincizeci de dosare. Le poţi face ?

Le lua în timpul acesta din paner şi i le punea teanc sub nas.

Iar el, un surîs, şi : — Da, domnule contabil. Şi imediat la lucru. Seara toate cele o sută cincizeci de dosare erau aşezate în arhivă şi fără să fi greşit vreunul niciodată. Ceilalţi, în schimb, îndată ce ieşea şeful de birou, bombăneau, spuneau că erau funcţionari şi nu sclavi, iar seara apoi aveau totdeauna o grămăjoară de dosare nepuse încă la punct. Atunci el, ca să nu fie numit servil (îl deranja într-adevăr acel cuvînt), îi

ajuta. Şeful de birou cunoştea toate acestea dar se prefăcea că nu ştie nimic.

Şi asta era răsplata : articolul 103 ! Dar acum are să i-o spună. Sigur, îl luase prin surprindere adineaori. Toţi patru îl luaseră prin surprindere. Dar acum are să vorbească şi domnul Director General avea să se convingă.

De pe platformă intră în coridorul cel lung. Se sperie, cînd se trezi în faţă, aproape pe neaşteptate, cu uşierul care îl salută foarte amabil.

— O, bună ziua, domnule Chessa, doriţi ceva ?

Uşierul îl aştepta tocmai pe el, avizat de secretara Directorului General, care urmărise de după geam toate mişcările lui nehotărîte.

Răspunse la salut, îi surîse şi întrebă dacă domnul Director General era în birou.

Portarul, simulînd cea mai mare amărăciune, răspunse că de-abia ieşise.

Chessa rămase contrariat, dar îl crezu. Mulţumi şi se îndreptă spre ieşire.

— Doriţi ascensorul, domnule Chessa ? îl întrebă uşierul, în continuare amabil şi îndreptîndu-se spre lift. El venea în urma lui.

— Da, mulţumesc, mulţumesc !

Era atît de preocupat de această nouă piedică, încît nu-şi mai aminti să fie atent la mers. Cît pe ce să alunece. Uşierul, cu paşi mărunţi, fu imediat lîngă el şi-l sprijini.

— Fiţi atent, alunecă ! Şi se poate întîmpla o nenorocire.

El zîmbi, fără să scoată nici un cuvînt, şi-şi continuă mersul cu grijă.

Portarul opri ascensorul şi-l invită să intre.

— Bună ziua, domnule Chessa.

Îi mulțumi mai degrabă distrat, răspunse și căută butonul. În momentul acela ascensorul începu să coboare.

De îndată ce ajunse afară se gîndi că în fond era mai bine așa. Dacă-l deranja în aceeași dimineață pe domnul Director General putea să obțină un efect contrar. Va reveni a doua zi. Domnul Director General avea să fie mai calm ; și el are să-i vorbească mai pe îndelete. De-acum știa ce trebuia să-i spună și n-avea să-i mai fugă din minte.

Apucă pe strada care îl ducea în piață, de unde lua în mod obișnuit tramvaiul pentru acasă. În piață se opri lîngă un chioșc. Se uită, foarte de aproape, la ziarele expuse. Apoi ceru cinci ziare. Le numi unul cîte unul și vînzătorul i le scoase afară din diferite teancuri. Le puse încet unul peste altul ; apoi își descheie nasturii de la palton, îl scoase pe cel pe care îl citise, îl despături cu grijă și-l puse împreună cu celelalte. Le împături pe toate și salută.

Vînzătorul, care asistase la toată operația cu o nerăbdare abia ascunsă, îi aminti că trebuia să și plătească. El se fîstîci, bîlbîi multe scuze, plăti și se îndepărtă. În tramvai se gîndi mult la asta și dădu vina pe ziua care începuse rău.

Simțea o mare oboseală în jurul ochilor și era silit foarte des să-i închidă și să-i redeschidă ca să poată vedea ceva mai bine, ca să-și facă puțină ordine în gînduri. Ceea ce se întîmplase cu o oră în urmă îl răvășise ; își dădea seama de asta, dar ca într-un vis, din care încă mai retrăia ultimele faze.

Ajunse acasă și la fiecare etaj era nevoit să se așeze pentru că simțea valuri de căldură năvălindu-i în față iar ochii-i erau atît de grei că trebuia să-i închidă pentru mai multe secunde. Deschise ușa.

Simțea nevoia unui pahar cu apă, dar o găsi pe portăreasă care termina de făcut ordine în cameră la el și nu-și turnă apă din sticla plină de pe noptieră. Îi era teamă ca femeia să nu-și dea seama de starea lui. Abia o salută și începu să se învîrtă prin cameră așteptînd ca ea să plece. Dar femeia, care era surprinsă să-l vadă venind la ora aceea, prelungi într-adins ștergerea prafului de pe cele cîteva obiecte, pentru a încerca să afle sau să înțeleagă ce anume se întîmplase. Pînă la urmă, însă, nemaiputîndu-se stăpîni, întrebă dacă avea nevoie de ceva. El îi mulțumi și ea plecă.

Bău, își puse pantalonii și haina de casă și se trînti pe pat. Se simți ceva mai bine. După puțin timp frigul din cameră îl făcu să intre sub pătură. Luă ziarele pe care le lăsase în buzunarul celeilalte haine și le puse unul peste altul pe noptieră, începînd cu cel pe care îl citise primul.

A citit fără oprire de la douăsprezece pînă la cinci. Pe măsură ce termina un ziar îl punea sub celelalte. Din fiecare a citit totul, de la prima coloană a primei pagini pînă la ultimul rînd al ultimei coloane a ultimei pagini, în afară de cea a anunțurilor economice. A terminat trei.

Că citea atîtea ziare nu era ceva excepțional. Duminica citea totdeauna cinci, șase, șapte. Și

le cumpăra de la chioșc dimineața, cînd ieșea din casă, și se ducea pînă la piațeta din fața băncii. Știrile nu variau prea mult de la un ziar la altul ; dar pentru el chiar aceleași știri aveau cîteodată gustul noutății. Diferea modul în care erau relatate : detaliile erau totdeauna deosebite, mai ales datorită punctului de vedere al corespondentului sau al cronicarului. Simțea personalitatea omului și aceasta îi făcea plăcere. Atîtea personalități cîți erau și redactorii aceluiași fapt, și toate importante, toate demne de atenție, de considerație, de stimă.

Își aminti să mănînce la cinci, dar nu prea îi era foame. Se duse la dulapul care se afla lîngă ușa de intrare și găsi aici două felii de salam și o bucată de brînză. Le mîncă cu pîine uscată, din ziua precedentă, dar a trebuit să facă un mare efort ca s-o termine. Bău un pahar de apă și se așeză din nou în pat. A continuat lectura pînă la zece seara, terminînd celelalte două ziare.

Atunci se ridică, le luă pe toate și se duse la ușa camerelor cu ziare. O deschise și intră. Rămase contemplînd teancurile care ajungeau pînă sub tavan.

Erau așezate pe ani și legate cu sfoară în cruce. Totul de jur împrejur. O cărare îngustă între teancuri, în mijloc, ducea la o altă ușă. Se duse la ea. Nu deschidea ușa aceea de zece ani. Și camera aceasta era plină de ziare, aranjate în teancuri, pînă sub tavan. Nu se mai putea intra. Se opri s-o contemple și pe aceasta, din prag.

Își aminti.

Începuse să le pună unul peste altul din colțul din stînga, în fund, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, a treia zi după noua lui angajare.

În fiecare seară, înainte de culcare, de douăzeci și cinci de ani, intrase aici și pusese ziarul sau ziarele din ziua aceea sau din cele precedente. La sfîrșit de an, apoi, le legase cu sfoară în cruce și, deasupra, pusese o foaie de hîrtie pe care scrisese anul. Primul teanc, apoi al doilea, al treilea, totdeauna în ordine, totdeauna fiecare an legat cu sfoară.

Portăreasa știa că cele două camere erau pline de ziare. De cîteva ori își permisese să-i spună că era timpul să mai vîndă din ele, cel puțin pe cele dintr-o încăpere. În loc să trăiască strîmtorat, într-o singură cameră, ar fi putut să se folosească cel puțin de două, una pentru dormit și una de zi. Dacă răposata mamă-sa s-ar fi întors la viață ? ! îi reproșa ea de fiecare dată. Ea care ținea atît de mult la cele trei camere și la mobilă, păstrînd totul în ordine, curat ! Iar el vînduse mobila treptat, pe măsură ce fusese necesar să facă loc ziarelor.

Chessa surîdea, clătina din cap și o asigura că se simțea bine așa. Sărmana, se gîndea în timpul acesta, nu înțelegea ce importanță aveau pentru el toate ziarele acelea aliniate. O cameră de zi ? Și ce-ar fi făcut cu ea ? Nu primea pe nimeni iar ca să mănînce seara putea folosi foarte bine camera de dormit.

Închise ușa la loc, străbătu coridorul strîmt și ajunse la teancul din anul acela, pe care abia îl începuse. Așeză aici cu meticulozitate cele

şase ziare, netezindu-le cu amîndouă palmele. Aruncă o ultimă privire în jur şi închise uşa.

Se simţea obosit, dar aproape mulţumit. Citise mult şi în sinea lui era satisfăcut.

La Directorul General se gîndi un singur moment. A doua zi dimineaţă se va duce la el. Era sigur că totul are să se aranjeze şi că va urca la camera o sută opt ca să arhiveze cele o sută cincizeci de dosare.

Îşi scoase ochelarii, stinse lumina, foarte slabă, de pe noptieră şi rătăci cîtăva vreme cu ochii deschişi în întuneric pînă cînd adormi.

IV

CA TOTDEAUNA, îndată ce s-a trezit, primul lui gînd a fost la ziar. Ce avea să scrie în dimineaţa aceea, ce ştiri aveau să fie relatate cu caractere groase, mari şi care trebuiau să se mulţumească cu titluri mici pentru care, ca să le dibui, îţi trebuia un ochi atent, foarte deprins cu lectura ?

Nu că ar fi trebuit să pună în legătură ceea ce ar fi citit cu ceea ce citise în ziua precedentă. Pînă aici nu ajungea, şi nici nu simţea nevoia. Ştirile din ziua precedentă şi le amintea, doar aşa, luate izolat, în ele însele, pentru ceea ce însemnau în momentul acela ; erau, adică, importante numai pentru ziua în care le citea tipărite, şi atît.

Marile evenimente, mai ales cele de politică naţională şi internaţională, nu le punea în legătură, nu le corela, prin ştirile variate şi, uneori, contradictorii din diferitele ziare care îi cădeau sub ochi. Nu era în stare de asta. Pe el îl interesa un singur lucru şi anume : dacă în ziua aceea vreun coleg ar fi vorbit de faptul cutare sau de evenimentul cutare, să fie în cunoştinţă de cauză, să citeze ziarul şi să relateze exact, de la început pînă la sfîrşit, ştirea aşa cum era aceasta transmisă. Atît. Nu avea discernămînt critic şi nu simţea nevoia să adauge la ştirea nudă ceva de la sine, punctul său propriu de vedere. Şi cum nici un coleg nu i se adresa lui, luase obişnuinţa să discute în gînd. Îşi răspundea sieşi citind ziarul şi avea convingerea că discutase cu adevărat. În felul acesta se simţea oarecum mulţumit şi satisfăcut.

I se întîmplase să vorbească şi de-adevăratelea, cu voce tare, să-şi spună părerea, să arate că exista. Asta, cînd în birou intrase vreun coleg nou.

Începea el discuţia, prefăcîndu-se că nu ştie nimic şi fără a ţine seama de colegii săi, care aveau să mormăie sau să rîdă pe sub mustaţă. La început îl studia pe noul venit, urmărea ce ziar citeşte, la ce pagină se oprea mai mult, şi îşi pregătea întrebările cu multă meticulozitate. Voia să creeze imediat impresia că i se putea acorda încredere, că era la curent cu ştirile, că era informat pînă la ultimul detaliu. Atunci îşi scotea ziarul din buzunar şi şi-l aşeza împăturit pe masă, spre margine, în aşa fel încît noul coleg să-l poată vedea de la masa lui.

Apoi, din timp în timp îl lua, îl deschidea şi se prefăcea că revede un titlu sau un comentariu, cu gesturi măsurate, de om care se pri-

cepe. Cînd era sigur că celălalt observase, îl închidea, îl împăturea din nou și îi zîmbea, la fel cum îi zîmbea lui colegul Defendi, și între timp punea ziarul la loc la marginea mesei.

Cînd i se părea că toate pregătirile erau făcute, trecea la asalt. Noul coleg îi răspundea, și era chiar bucuros. În felul acesta gheața începea să se spargă în colectivul nou pentru el, necunoscut. Dar curînd își dădea seama că nici unul dintre ceilalți colegi nu-i acorda importanță lui Chessa și nu intervenea în discuții și înțelegea că ceva nu era în regulă. Dealtfel, din modul în care formula Chessa întrebările sau îi relata știrile devenea clar că în realitate era inutil să-i răspundă. Începea atunci să se prefacă neinteresat și răspundea cu o exclamație sau îi dădea un răspuns sec, evaziv, care nu admitea posibilități de continuare.

Între timp ceilalți colegi aveau grijă să-l pună în gardă pe noul venit. Să fie atent, nu-și dăduse seama ? Chessa era un obsedat al ziarului. Cîte unul îl trăgea apoi, dimineața, la fereastră și de acolo i-l arăta, jos, în piațetă, citind. Așa face în toate zilele, fără excepție, pe orice timp, vara și iarna, spuneau. Și noul coleg, supărat, nu mai răspundea nici măcar la salut, cînd Chessa, sosind, se înclina și spunea bună ziua, pentru toți, dar adresîndu-se în special lui.

La șapte și jumătate ieși din casă, se duse la colț și-și cumpără ziarul. Începu să-l citească, de la titlu, ca totdeauna. Apoi trecu la subtitlu, la caseta direcției și redacției. După aceea atacă

articolul de fond. Între timp ajunse în stația de tramvai. Îl luă pe cel care îl ducea în piață și continuă să citească. La stația din piață coborî și se îndreptă spre birou.

Cînd ajunse în piațeta din fața băncii era opt fix. Începu să se plimbe în sus și în jos, continuîndu-și lectura, în ordine, coloană după coloană.

Pe la nouă fără un sfert sosiră primii colegi. Se opriră un moment sub ușa mare de la intrare, ca să-l privească, apoi intrară. Înăuntru reluară discuțiile din ziua precedentă în legătură cu el. Unii îl compătimeau, alții încercau să-l apere.

— Ș-apoi, are tot dreptul să-și citească ziarul ! spunea unul.

— Dar, scuză-mă, te rog, și de ce trebuie să și-l citească chiar în întregime acolo, jos, și trebuie să uite la ce oră se intră ?

— Ei, nu, ăsta întinde coarda pînă cînd au să-l dea afară de-adevăratelea !

Și și-l arătau. Acum era iar acolo, și tot cu ziarul în mînă, ca să fie văzut de domnul Director General. Dacă șeful cel mare ar fi fost pe punctul de a-și retracta hotărîrea (nu că ar fi fost omul, dar totuși se putea întîmpla, fiind vorba de un funcționar foarte în vîrstă), văzîndu-l iar în piațetă acolo cu ziarul mergînd în sus și în jos, cu pasul său de balerină, s-ar fi enervat din nou și nu l-ar mai fi impresionat deloc. Alții, în sfîrșit, erau convinși nu numai că nu va fi la nouă înăuntru nici în dimineața aceea, dar că nici măcar nu va avea curajul să se prezinte.

Grupați astfel în spatele ferestrelor, înfierbîntați, continuau să-i pîndească fiecare mișcare fără a pierde, în același timp, din ochi enorma tigaie a ceasului de deasupra ușilor. Nouă fără cinci, nouă fără patru, fără trei, fără două minute. Chessa nu-și făcea probleme. Ce tip de om ! Avea să întîrzie și în dimineața asta, erau foarte siguri. Într-adevăr nu mai era de sperat că ar fi putut termina de citit ziarul și să intre la timp.

În timpul acesta șefii de săli făcuseră prima invitație cu vocea lor obișnuită, seacă.

— Băieți, la treabă !

— Hai, e timpul ! Gata !

— Începem, copii. Poate să vină șeful de birou. La locurile voastre !

Și primii, dezamăgiți, se desprinseră de la geamuri și reveniră la locurile lor.

Cei mai îndărătnici, însă, se uitau clipă de clipă la ceas și rezistau. Așteptau. Imediat ce se va auzi soneria, cu un singur pas aveau să alunece la locurile lor. Spectacolul era mai interesant ca altădată. Era noutatea articolului 103 și a lui Chessa care părea să nu-și aducă aminte de nimic.

La nouă fără un minut a închis ziarul. Ajunsese exact la ultimul rînd, ultima coloană, ultima pagină. Îl împături, cum îl împăturea întotdeauna, și și-l puse în buzunarul de la haină, simțindu-i marginile în ordine. Își încheie la loc nasturii de la palton și traversă.

Mai erau treizeci de secunde pînă la nouă, cînd trecu pe la tabloul unde, în caseta respectivă, ar fi trebuit să fie fișa pe care s-o ia și s-o ștampileze. Dar nu era. Chessa nu se miră.

„A, da !" Era prima consecință a articolului 103.

Merse înainte. Îl salută pe portar, care era în cămăruța lui de sticlă. Se opri cîteva clipe, nehotărît dacă să-i atragă atenția că mai erau treizeci de secunde, apoi preferă să-și continue mersul. Ajunse la ascensor și reținu ușa cu geamuri pe care tocmai voia s-o închidă cineva pe dinăuntru. O deschise, intră și salută ; în timpul acesta își atinse buzunarul cu ziarul.

Înăuntru erau trei colegi care nu-i răspunseră. Gîfîiau după goana pe care o trăseseră și stăteau ca pe ghimpi.

— Ați fi putut veni mai devreme, îi spuse unul.

El îl privi mai atent, dar nu-l recunoscu. Surîse împăciuitor.

— Scuzați-mă. Merg la etajul al treilea, spuse cu voce blîndă.

Cei trei, care mergeau la al patrulea, bombăniră ceva între ei și se uitară la ceasul de pe ușa ascensorului. Cel din spatele lui îi făcu semn colegului care ținea degetul aproape de cadranul cu butoane, să apese la patru. Dar acesta dădu din umeri și apăsă pe trei.

La etajul al treilea aproape că-l aruncară afară.

— Dar grăbiți-vă odată ! strigă cel care ar fi vrut să se apese pe butonul etajului superior.

El ieși cu mare încetineală, pentru că își adusese aminte că pardoseala era foarte lucioasă.

Colegul trînti în urma lui ușa ascensorului.

— Aşază-l încet ! îi strigă şi ceilalţi izbucniră în rîs.

Se întoarse pentru o clipă să se uite la ei. În timp ce ascensorul reîncepuse să urce, colegul dinăuntru îndoi braţul drept în unghi de nouăzeci de grade, sprijini pumnul stîng sub cot şi agită de mai multe ori mîna flască şi îndoită, repetînd „papă lapte, ah, ah, ah !" Dar el nu a văzut şi nu a auzit nimic.

Atinse imediat marginile ziarului şi nu se puse în mişcare decît după ce ascensorul dispăru dincolo de uşa din sticlă şi fier forjat.

Nu ştia dacă să se ducă în capăt pe aripa dreaptă, direct la domnul Director General, sau în capăt pe aripa stîngă la şeful Serviciului personal. Dar poate că era mai bine să-l însoţească şeful Serviciului personal la domnul Director General, sau chiar să se ducă înaintea lui. Să-l anunţe, adică, pe domnul Director General că el, arhivarul Chessa, se întorsese şi aştepta afară, ca să intre să-i ceară scuze şi să-i promită că de acum va fi totdeauna punctual.

Din tot discursul pe care şi-l pregătise cu o seară mai înainte, n-ar mai fi ştiut să spună nici un singur cuvînt. Şi-l amintea doar vag, oricîte eforturi făcea. Nu, era inutil ; nu mai ştia ce trebuia să spună mai întîi şi ce trebuia să urmeze.

Nehotărît, pipăia marginile ziarului şi-şi pregătea cuvintele de scuză. Cel puţin acelea. Avea să le spună mai întîi şefului Serviciului personal, iar şeful Serviciului personal avea să le transmită domnului Director General. Cînd avea să fie primit în birou el se va putea limita la

singurele cuvinte necesare, fără să trebuiască să ţină un discurs adevărat care pentru el însemna sfîrşitul.

Dar nici măcar în acest punct nu se hotărî. Nici discuţia cu şeful Serviciului personal nu era un lucru uşor. Şeful Serviciului personal ştia să vorbească şi el atît de bine, că imediat l-ar fi pus la respect. Încăperea lui, apoi, atît de solemnă, cu mobila aceea lucioasă, neagră, şi domnişoara secretară acolo prezentă, mută ca o statuie, privindu-l. Era mai bine să lase să treacă un timp şi să se pregătească pe îndelete, mergînd la uşier ca să-l roage să-l anunţe.

Uşierul, la locul său, la masa de lîngă uşa şefului Serviciului personal, fără s-o arate, îl aştepta.

Secretara, împreună cu şeful Serviciului personal, asistaseră de la geamurile balconului la plimbarea-lectură a lui Chessa, apoi, cînd el intrase, şeful Serviciului personal îi dăduse ordin să se ducă la uşier şi să-l „instruiască". Domnul Director General nu era acolo pentru nimeni, iar pe Chessa să-l însoţească la el, dacă ar fi fost insistent. Era necesar, însă, să se poarte cu cea mai mare amabilitate faţă de Chessa, şi cu multă răbdare. Ba chiar această recomandare urma să fie telefonată tuturor uşierilor, cărora acesta de afară le era şef.

Încet, încet, ridicînd mult piciorul, şi cu mîna lipită de buzunar, Chessa străbătu tot coridorul acela lung şi se apropie.

Uşierul se prefăcea că face ordine în sertar.

Cînd îl simţi în faţa mesei, înălţă capul, ca şi cum abia atunci îl observa.

— O, domnul Chessa ! Bună ziua !

Închise sertarul, se ridică brusc şi se înclină în faţa lui.

— Doriţi ceva ?

Încurajat de amabilitatea aceasta neobişnuită, Chessa îl întrebă cu voce confidenţială dacă domnul Director General era.

Uşierul luă o figură foarte necăjită.

— Domnul Director General ? Nu, îmi pare rău. Nu e. Nu a venit, domnule Chessa.

— Poate nu l-aţi văzut dumneavoastră ? hazardă Chessa şi-i zîmbi din nou.

I se părea ciudat ca domnul Director General să nu fie încă la postul său. Cu o zi mai înainte spusese că şi pentru el orarul era lege.

— Nu s-o fi dus direct la dînsul ? întrebă.

— Nu, domnule Chessa. Îndată ce domnul Director General soseşte, domnişoara secretară mă cheamă. Vedeţi ? Soneria n-a sunat încă. Şi-i arătă deasupra capului său un tablou cu douăzeci de numere.

— Am înţeles ! murmură şi căzu pe gînduri.

Uşierul îl privi cîteva secunde, aşteptînd.

— Dar e vorba de ceva urgent, se hotărî Chessa să spună. Nu puteţi merge la domnişoara secretară s-o întrebaţi cînd vine domnul Director General ? Ştiţi, e o treabă personală, de rezolvat repede. Faceţi-mi acest serviciu !

— Cum să nu ! spuse uşierul prefăcîndu-se că pleacă. Apoi reveni în poziţia de mai înainte. Să ştiţi, domnule Chessa, că nu este decît şeful serviciului personal. Nu puteţi vorbi cu

dînsul ? Pentru că, chiar dacă ar fi fost domnul Director General, trebuie vorbit în primul rînd cu dînsul. Şi aşteptă.

Chessa fu convins de asta şi chiar bucuros. Într-adevăr şi el dorise să vorbească mai întîi cu şeful Serviciului personal.

— Şi cu dînsul se poate vorbi imediat ?

— Dacă vreţi, făcu uşierul şi se dădu un pas înapoi spre uşa Serviciului personal. Cel mult, ştiţi, va fi de aşteptat cîteva minute. S-ar putea ca acum să dea dispoziţii domnişoarei şi atunci e mai bine să nu fie deranjat, şi făcu cu ochiul.

— Atunci încercaţi, spuse Chessa şi atinse marginile ziarului.

— Aşteptaţi. Dumneavoastră sînteţi domnul Chessa, mi se pare, de la serviciul...

— Chessa Domenico, de la Sectorul Arhivă. Dar dînsul mă cunoaşte. Dădu din cap de mai multe ori zîmbind.

Uşierul îi făcu din nou semn cu mîna să aştepte şi se apropie de uşă, ciocăni uşor şi intră închizînd-o la loc după el.

Chessa era sigur că şeful Serviciului personal avea să-l asculte mai întîi cu bunăvoinţă şi după aceea avea să-l ajute. Se va duce, adică, la domnul Director General, iar lui îi va spune să-l urmeze. În faţa uşii, îl va ruga să-l aştepte iar el va intra. Apoi avea să revină şi avea să-i şoptească să intre. El avea să asculte, dar nu se va apropia de biroul domnului Director General decît în momentul cînd şeful Serviciului personal îi va fi alături. De fapt, şeful Serviciului personal va vrea să rămînă politicos în spate. În faţa biroului, prin urmare, el va asculta cu-

vintele de iertare pe care domnul Director General avea să i le adreseze ; apoi va mulţumi şi va ieşi. Afară, însă, îl va aştepta pe şeful Serviciului personal şi-i va mulţumi din nou, dar cu puţine cuvinte, pe care acum le simţea în mintea sa neclare, îngrămădite, dar care mai tîrziu i-ar fi venit pe buze limpezi şi complete.

Uşierul ieşi repede afară. Politicos, cu mîna pe clanţa uşii, se înclină uşor.

— Domnul Chessa ? Poftiţi, vă rog !

El mulţumi şi, foarte încet, cu palma lipită de buzunar, trecu.

Era camera secretarei şefului Serviciului personal, nu prea mare. Un dulap în faţa biroului, iar sub fereastră o măsuţă cu maşina de scris şi taburetul. Pe jos un linoleum verde foarte lucios.

Secretara era lîngă uşa deschisă a camerei şefului Serviciului personal.

— Pe aici, domnule Chessa, îi spuse cu o faţă impenetrabilă, de îndată ce-l văzu intrînd. Şi aşteptă să treacă.

— A, da, mulţumesc ! spuse, continuîndu-şi mersul încet şi cu mîna la buzunar. Trecu pe lîngă ea şi, înclinîndu-se pentru a mulţumi, nu observă ştergătorul, nou, cu peri înalţi şi tari. Se împiedică şi ar fi căzut dacă nu s-ar fi prins cu amîndouă mîinile de canatul uşii pe jumătate închisă. Ştergătorul alunecă o jumătate de metru în camera şefului Serviciului personal. El se repezi, îl apucă şi-l trase pînă unde era la început, prosternîndu-se în scuze lansate în parte spre persoana şefului Serviciului personal, pe care nu reuşea să-l distingă bine, în parte spre domnişoara secretară.

— O, îmi pare rău ! E lumina de afară. Uite, ar fi trebuit să mă gîndesc. Scuzaţi, scuzaţi, domnule ! Scuzaţi, domnişoară !

— Vă rog, vă rog, făcu domnişoara şi-i arătă cu braţul întins camera, ca să intre.

Şeful Serviciului personal îl aştepta în picioare după birou. Cu un zîmbet încurajator îl invită să înainteze.

— Poftiţi, poftiţi, luaţi loc ! spuse cîntat. În timpul acesta secretarei îi făcu semn să nu iasă.

Cînd Chessa fu lîngă birou, îi întinse mîna. Puţin a lipsit ca el să n-o vadă.

— Ce mai faceţi, domnule Chessa ? întrebă, cu o voce clară, aproape veselă, care o uimi pe secretară.

— O, mulţumesc, domnule, spuse. Scuzaţi, ştiţi ? Iată, am venit pentru...

— ...lichidare ? îl întrerupse şeful Serviciului personal. Dar...

— Nu, nu. Da, vedeţi, eu voiam să vorbesc cu domnul Director General, încercă, ţinîndu-şi marginile ziarului între degete.

Şeful Serviciului personal se prefăcu foarte uimit.

— A ! Cu domnul Director General ? întrebă cu un alt ton în glas. Clătină de mai multe ori din cap, ca pentru a-l face să înţeleagă imediat că nu era un lucru posibil.

— Da, pentru că, vedeţi, domnule... iată, eu voiam...

— Da, da, înţeleg, îmi dau seama. Dar din păcate, domnul Director General nu-i. Azi nu este la birou. Astăzi e ocupat în afara sediului.

Urmări efectul. Chessa, ca un cîine bătut, se uita la suprafaţa biroului. Se prefăcu apoi că se gîndeşte şi, de îndată ce Chessa înălţă capul, continuă :

— Uite, Chessa, dacă vrei, spune-mi mie. Să vedem dacă e ceva la care să pot răspunde eu. Dacă eşti de acord, bineînţeles.

— Da, da, domnule. Uite, da, dumneavoastră puteţi fără-ndoială să mă ajutaţi !

— Eu ?... Spuneţi, spuneţi, atunci.

— Da, vedeţi, asta-i, voiam să-i cer scuze domnului Director General pentru ceea ce... pentru ieri, da ; şi să-i promit că nu se va mai întîmpla. Promit. Şi dumneavoastră o puteţi spune, da, domnului Director General. Dumneavoastră....

Vorbise plimbîndu-şi în continuare ochii de la faţa şefului Serviciului personal la suprafaţa biroului. Era greu de vorbit, de spus tot ceea ce avea pe suflet ; era ca şi cum ceva l-ar fi împiedicat mai rău ca în toate celelalte dăţi. Şi totuşi voia să explice că pentru el era o problemă de viaţă şi de moarte ; că se încredinţa şefului Serviciului personal ca singurei ancore de salvare în momentul acela.

— Dragă domnule Chessa ! îl întrerupse şeful Serviciului personal, arătîndu-i fotoliul şi aşezîndu-se el primul. De-acum e prea tîrziu. Ce se mai poate face ? Dacă ai fi venit ieri, poate. S-ar fi putut încerca cumva. Dar acum, ce se mai poate face ? Ieri, dumneata, dragă Chessa, ai întrecut măsura. Se opri pentru cîteva clipe, prefăcîndu-se că se gîndeşte. E un lucru imposibil. Nu, nu, acum e imposibil ! Ai recunoscut-o chiar dumneata ieri. Acum nu se mai poate remedia. Scrisoarea de concediere a fost semnată. La casă se află deja foaia de lichidare. Ce se mai poate face ?

Altă pauză, pentru a avea timp să schimbe tonul vocii.

— Îmi pare rău, chiar îmi pare rău ! Noi te iubeam toţi şi te iubim în continuare. Crede-mă, crede-ne, dragă Chessa ! Dar dumneata înţelegi. Aceasta e o bancă, e o instituţie serioasă. Avem patru sute de funcţionari. Înţelegi ce vreau să spun, Chessa ? Patru sute de colegi ! Hotărîrea a fost luată după un examen chibzuit, îndelungat, dureros, chiar dureros, de ce nu ? Sigur ! Dar era indispensabil, ireversibil, de-acum. Dumneata înţelegi. Şi acum nu se mai poate reveni. Şi-apoi e o hotărîre justă, foarte justă, trebuie să fii de acord ; cel puţin pentru o clipă trebuie să fii de acord.

Chessa asculta. Făcea eforturi să-l privească, dar din cauza reverberaţiei soarelui, care bătea lateral pe sticla biroului, vedea şi nu vedea chipul şefului Serviciului personal. Aşezat în faţa biroului, asculta, ducînd din cînd în cînd degetele la marginile ziarului şi retrăgîndu-le imediat.

— Gîndeşte-te ce s-ar întîmpla dacă hotărîrea ar fi revocată. Gîndeşte-te la asta o sin-

gură clipă ! Ce-ar spune ceilalţi funcţionari ? Dumneata înţelegi, dragă Chessa, că funcţionarea instituţiei noastre ca un mecanism se asigură aici mai ales prin disciplină. Altfel, cum s-ar putea pretinde ca patru sute de persoane, patru sute spun, să realizeze armonia necesară, indispensabilă ? Nu, nu ! S-ar da un exemplu periculos, foarte periculos, dumneata înţelegi bine, mai ales pentru prestigiul, pentru autoritatea domnului Director General ; şi-apoi e vorba de bancă în ansamblul ei, în totul său unic, din care cei patru sute de funcţionari, inclusiv eu, sîntem doar părţile.

Cîteva clipe de pauză, şi pentru a băga, în haină, cravata care se ridicase puţin pe piept. O privi, dar nu era încă la locul ei. Atunci îşi descheie haina şi o lăsă deschisă. Îi aruncă o privire lui Chessa. Acesta aştepta în continuare ca un cîine bătut, trecîndu-şi privirea de la el la suprafaţa biroului. Atunci socoti că era nevoie de o altă tiradă. Se aşeză mai bine în fotoliu, îşi sprijini coatele foarte mult în faţă pe suprafaţa biroului şi cu degetele de la mîna dreaptă începu să-şi netezească sprîncenele.

— Îmi pare rău, domnule Chessa. Te rog să mă crezi. Ne pare rău ! Şi accentuă mult pe *ne*. Ne pare rău, nouă tuturor. Direcţia Generală a ţinut totdeauna cont de ataşamentul dumitale faţă de muncă, de zelul dumitale, de scrupulozitatea dumitale... de aceea, s-a hotărît abia ieri să se ia măsura aceasta neplăcută. Dumneata cred că ai observat în anii trecuţi cum Direcţia Generală a încercat totdeauna să răsplătească atitudinea dumitale, zelul dumitale, cu premii, chiar închizînd, mai mult de o dată, ochii asupra întîrzierilor care erau ca o pată, sugerînd să nu ţi se mai acorde premiul, atunci cînd venea momentul atribuirii banilor.

— De vreo zece ori, cîteva minute, încercă să-l întrerupă.

— Poate, sau chiar vreo zece, bine, zece, acum nu-mi amintesc bine ; dar cîteodată şi de mai multe minute, dragă Chessa, trebuie să recunoşti.

Chessa aprobă de mai multe ori din cap şi ţinu pentru cîteva secunde mai mult degetele pe marginile ziarului.

— Dar, domnule Chessa, nu te avertizasem eu, spune-mi ? Nu te rugasem eu să fii mai atent, cu mai multă grijă faţă de acest blestemat de program ? Şi îl privi, aplecat cu totul înspre el, pe suprafaţa biroului.

Chessa dădu din nou afirmativ din cap.

— Vezi ? Recunoşti şi dumneata, omule ! Şi nu te-am chemat şi eu o dată ? Îţi aduci aminte? Şi te-am rugat, chiar te-am rugat, da, acesta e cuvîntul, să nu mai citeşti acel... lucrul acela blestemat... ziarul dumitale... ?

Chessa, cu degetele pe ziar, îl pipăi îndelung.

Şeful Serviciului personal se prefăcu iar că nu observă. Continuă, înfierbîntat, privind din cînd în cînd la secretară acum, care era tot în spatele uşii, aşteptînd în picioare.

— Eu nu ştiu ce-ai fi pierdut dumneata dacă intrai la timp ca toţi ceilalţi colegi. Doar nu

aveai să termini de citit ziarul în cele două-trei minute !

Chessa aprobă din cap cu timiditate. Dar șeful Serviciului personal se prefăcu a nu observa, îndreptîndu-și imediat privirea spre secretară, ca pentru a-i cere confirmarea că vorbea bine.

— Dumneata, în schimb, nimic. Nu te-a interesat niciodată. Înțelegi, Chessa ? Aici, însă, noi mergem cu disciplina ca un ceasornic. Uite, să vedem. Te-ai gîndit vreodată la ceilalți colegi, la ceilalți funcționari, care se află împrăștiați pe la diferitele etaje ? Trebuie să ții seama de toți, Chessa, de toți, de colaboratorii proprii, de proprii subalterni, înainte de toate ! Și crede-mă că a fost o hotărîre neplăcută. Eu știu asta, depun mărturie, pentru că am avut nefericirea... și norocul, într-un anumit sens... să mă fi aflat aproape de domnul Director General, cînd a fost vorba să se ia hotărîrea. Am văzut ce luptă a trebuit să ducă cu el însuși bietul domn Director General, înainte de-a se hotărî pentru articolul 103. Domnul Director General, crede-mă, Chessa, are o inimă generoasă, și știu de cîtă sensibilitate e încărcată. E un om care nu ar face rău nici unei muște. Să-l fi văzut ieri dimineață, cînd a ieșit și a venit lîngă dumneata, acolo jos, în blestemata aceea de piață !

— Nu l-am văzut, v-o jur ! încercă Chessa. Altfel, eu...

— Sîntem convinși de asta, fii sigur ! Și mai mult decît toți e convins domnul Director General. Dar spuneam doar așa, că dacă l-ai fi văzut, ai fi intrat cu el, și poate, ba nu, fără îndoială, acum nu am fi în această situație. Și-apoi, dragul meu, nu te-a chemat chiar el, domnul Director General, ultima dată ?

Chessa făcu semn că da.

— Vezi ? Dar spune-mi dumneata ! Un Director General cheamă la el pe unul din funcționarii săi, din patru sute, și-i vorbește ! Recunoaște că a fost bun cu dumneata, amabil, a fost clement chiar, nu ? Și atunci întîrzierea fusese de treizeci și cinci de minute, dacă îmi amintesc bine, și se uită la secretară, ca și cum ar cere confirmare pentru un fleac care îl plictisea atît de mult.

Chessa, care continuase să dea aprobativ din cap, încercă să corecteze.

— Treizeci, domnule...

— Bine, treizeci ! făcu șeful Serviciului personal aparent conciliant. Controlă o foaie în dosarul pe care îl deschisese acum pe masă.

— Treizeci și două, e consemnat aici, spuse. Dar vezi, continuă imediat, două minute mai mult sau mai puțin, înțelegi, nu contează, dragă Chessa. Nu acestea au determinat luarea hotărîrii. Contează disciplina, domnule Chessa. Contează faptul că dumneata recidivezi, acceptă-mi acest cuvînt, mai degrabă urît, de jargon polițienesc. Dumneata ești recidivist de ani de zile. Întîrzierea a mers crescînd cu anii. Uite aici : un minut, cinci minute, șapte minute, apoi unu, apoi două și așa mai departe. Privește dumneata singur, poftim, uite aici. Și îi întinse foaia, pe care erau înșiruite toate întîrzierile lui, cu ziua, luna, anul și, la urmă, numărul minutelor.

— Nu, nu, știu, domnule, spuse el, atingîndu-și nervos buzunarul.

Șeful Serviciului personal retrase foaia.

— Aici, dragă Chessa, e totul consemnat, totul notat. Dumneata înțelegi. Aceasta e o instituție și noi sîntem patru sute cei care trăim și respirăm aici. Dumneata nu-ți poți închipui ce înseamnă patru sute de funcționari. Încearcă să te gîndești o clipă. Sînt patru batalioane. O jumătate de regiment. Înțelegi ? Iar, pe de altă parte, mă întreb : dumneata vrei să termini de citit ziarul ? Dumneata te gîndești că nu reușești s-o faci pînă la nouă ? Cel puțin ascunde-te, du-te în altă parte, nu sta la vedere ! Nu crezi ? Ai fi primit o absență nemotivată și atîta tot. Of ! Acestea nu sînt lucruri pe care să ți le spun eu, bineînțeles. Chiar așa ! Asta, ca să glumim. Înțelegi ? Ți-ar fi fost tăiată o zi din concediu și bună ziua.

Chessa aprobă din cap de nenumărate ori, gîndindu-se că tocmai asta ar fi vrut să-i ceară domnului Director General.

— Știu, știu, ești convins de asta și dumneata. Dar abia acum, dragă Chessa, acum, cînd e prea tîrziu. Cînd era timp, în schimb, dumneata ai continuat imperturbabil să citești ziarul plimbîndu-te în sus și în jos, acolo în fața băncii noastre. Și trebuie să recunoști că ai dat impresia că nu-ți pasă de sfaturile, de admonestările noastre, ale tuturor.

— Dar mie, domnule, nu mi-i indiferentă... banca ! V-o pot jura. Uite, vedeți, vă jur pe... o jur, uite !

— Știu, știu foarte bine ! Dar te rog, lasă-mă să termin. Știm că dumneata nu urmărești să superi pe nimeni. Toți sîntem convinși de asta, chiar și domnul Director General. În douăzeci și cinci de ani am învățat să te cunoaștem, dragă Chessa. Ți-am spus mai înainte. Dar totuși, crede-mă, pentru toți e exact așa. Logic, spune-mi dumneata, cum vrei să se interpreteze modul de a acționa al unui funcționar care, cînd se face nouă, nu intră la lucru pentru că trebuie să-și termine de citit ziarul ?

Cu privirea fixată pe sticla neagră lucitoare a biroului, Chessa continua să atingă tot mai nervos marginile ziarului.

— Ultima oară te-a chemat chiar domnul Director General. Îți vorbește, ca un prieten, ca un tată, ca un frate. E adevărat că ți-a vorbit ca un frate, ca un prieten ? Spune-o dumneata singur !

— O, da, da, a fost foarte amabil. Și eu, în sinea mea, iată, da, i-am mulțumit totdeauna. A fost foarte amabil, nimic de spus. Da, uite...

— O, sînt chiar mulțumit ! Dumneata vezi, dragă Chessa, că am făcut tot posibilul ca să-ți arătăm prietenia noastră, înțelegerea noastră. Nu trebuie să ne acuzi că ți-am făcut vreo nedreptate. Nu trebuie să spui că hotărîrea a fost luată fără temei ; pentru că, dumneata singur ai vrut să ajungem aici !

— Nu, nu, domnule șef de serviciu, nu spun asta. Eu, de fapt, nu acuz pe nimeni, nu-mi permit, nu mi-o permit, domnule șef de serviciu. Nu, nu, doar că, uite, voiam să se înțeleagă, adică, voiam să-i explic domnului Director

General, asta-i, voiam să-i cer scuze, avînd în vedere că a fost atît de bun și de amabil cu mine, și să-i promit că, da, sigur, că pe viitor am să fiu atent, foarte atent. Da, și n-am să mai întîrzii. Aceasta o spun în mod solemn, da !

— Sînt intenții bune, chiar foarte bune, dragă Chessa, care fac plăcere să fie auzite de pe buzele dumitale. Dar... vezi, cum să mai avem încredere ? Cum putem conta pe ele noi, eu, domnul Director General ? Chessa, hai, spune adevărul, ne cunoaștem doar ; timp de douăzeci și cinci de ani ai fost aici ca într-o familie. Dumneata ții mult la ziarul dumitale, nu ? Chiar foarte mult, mai mult decît la orice altceva, nu-i așa ? Lectura pentru dumneata e ca pîinea, dimineața mai ales. Hai, spune, nu-i așa ?

Dădu afirmativ din cap de repetate ori și ținu cîteva clipe degetele nemișcate pe marginile ziarului.

— O, iată ! Foarte bine. Noi nu vrem să ne împotrivim. Nu îndrăznim, nu vom îndrăzni. Așa, nu vom îndrăzni ! Vezi, îți repet, că înțelegem această... acest atașament al dumitale pentru lectură. L-am înțeles foarte bine. Și domnul Director General l-a înțeles foarte bine. Și te asigur că și ieri spunea că trebuie lăsată fiecărui om libertatea. Libertatea înainte de toate.

Chessa se lumină pentru cîteva clipe, încercă să-l privească în față și continuă să dea de mai multe ori din cap aprobativ.

— Dar, pe de altă parte, dragă Chessa, dumneata înțelegi că instituția noastră nu-ți

poate permite dumitale, adică unei mici rotițe din angrenajul acesta complex, nu-ți poate permite să funcționezi în mod diferit de tot restul mecanismului. Aici toți sîntem indispensabili unul altuia. Nu e permis nimănui și pentru nici un motiv să iasă din circuit, cum să zic ? să nu se rotească în sincronie cu toți ceilalți.

Se opri lăsînd capul în jos ca pentru a se concentra ca să mediteze asupra adevărurilor care îi ieșiseră din gură. Apoi se ridică, se uită o clipă la secretară și ieși de la birou.

Se ridică și Chessa, încercînd să zărească ce avea să facă șeful Serviciului personal. Reuși să-l vadă bine în față doar cînd ajunse foarte aproape.

Figura șefului Serviciului personal voia să fie foarte simpatică, amabilă, dar cine știe de ce lui i se păru antipatică, aproape odioasă. Părea că-l ia peste picior cu ochii aceia veseli, gura întredeschisă și cu mîinile pe care și le freca fără oprire.

— Dragă Chessa, îmi pare rău că ți-am spus toate astea, crede-mă, îmi pare chiar foarte rău. Am făcut un efort enorm, a fost pentru mine un adevărat chin. Ne cunoaștem de zece ani. Cînd am venit eu, dumneata făceai deja parte din această mare familie. Ne cunoșteam de multă vreme, deci, chiar dacă am avut rareori ocazia să vorbim, să ne întîlnim. De aceea, sper că discuția noastră nu a fost inutilă și că dumneata vei ieși de aici convins că în privința dumitale banca noastră nu a comis nici o nedreptate.

Şi îi întinse mîna.

Chessa, care făcea un efort uriaş ca să-l privească în continuare în faţă, din cauza miopiei şi a sentimentului de neîncredere şi de antipatie, nu i-o văzu.

— Dar eu nu spun asta, domnule şef de serviciu, încercă.

— Şi-ţi mulţumesc, se grăbi celălalt, întinzînd din nou mîna, dar mai sus.

Chessa n-o văzu nici de data aceasta.

— Dumneata eşti un om ordonat, inteligent, dragă Chessa. Citeşti tot timpul ziarul, eşti la curent cu toate ; mă bucur că n-o gîndeşti. Mulţumesc, mulţumesc mult ! Am să comunic domnului Director General. Toată ziua de ieri, te asigur, a rămas mîhnit pentru hotărîrea pe care a trebuit s-o ia. Îi era teamă că dumneata ai s-o găseşti nedreaptă şi ai să ne acuzi de insensibilitate. Domnul Director General e înainte de toate un om, cum ţi-am spus, Chessa, un gentlemen, şi dumneata trebuie s-o recunoşti. Ar fi putut să te concedieze mai înainte, mult mai înainte, de acum patru-cinci ani. El, însă, a avut mereu răbdare, a sperat tot timpul că va avea din partea dumitale, nu zic o recunoaştere a propriilor greşeli, dar puţină consideraţie pentru bunăvoinţa arătată. Uite, Chessa, ascultă, să ne despărţim ca buni colegi. Dă mîna. Aşa. Mergi la casierie la ghişeul doisprezece. Lichidarea e pregătită. O sumă bunişoară. Cu ea ai să vezi că vei găsi o slujbă, care să-ţi îngăduie să citeşti în fiecare dimineaţă ziarul. Bine, domnule Chessa ? Şi încercă să-şi retragă mîna.

Chessa nu i-o lăsa. Continua să aprobe din cap şi i-o strîngea tare, pentru a-şi reţine lacrimile care voiau să izbucnească.

— Iar dacă ţi-e dor de birou, dragă Chessa (între noi fie vorba, acum că nu mai eşti în bancă, ţi-o pot spune, la ureche, că e un infern aici, un adevărat infern !), şi o privi pe secretară semnificativ, vino, vizitează-ne, te vom saluta bucuroşi. Sîntem oameni, ce dracu ! Şi domnul Director General va fi bucuros să te revadă, să te salute. Şi-apoi se va putea ivi vreo muncă suplimentară. Înţelegi ? Dumneata ştii că spre sfîrşitul anului e mereu nevoie să angajăm oameni în acord. O să ne amintim de dumneata. Vei veni să ne dai o mînă de ajutor. Vei fi din nou pentru cîteva săptămîni de-ai noştri. Da, Chessa, nu ne ocoli !

Îi scutură mîna, retrăgîndu-şi-o apoi pe a sa. Chessa spuse mulţumesc şi-o porni încet.

Cînd ajunse lîngă uşă o observă pe secretară. O privi scurt şi se întoarse.

— Deci, aşa, domnule şef de serviciu, dumneavoastră credeţi că e inutil să vorbesc cu domnul Director General ? întrebă uitîndu-se în direcţia şefului Serviciului personal, o pată deja aşezată.

— Dar v-am explicat, domnule Chessa ! începu şeful Serviciului personal, ridicîndu-se şi făcînd zgomot cu picioarele fotoliului.

— Nu, nu, staţi ! făcu el, întinzînd mîinile în faţă. Întrebasem doar aşa. Bună ziua.

Auzi uşile închizîndu-se în urma lui. Mai întîi, cea a şefului Serviciului personal, de către

domnişoara secretară, apoi cea a domnişoarei secretare, de către uşierul care, de îndată ce o auzise deschizîndu-se, se ridicase precipitat.

— Vă rog, domnule Chessa, lăsaţi pe mine! spuse uşierul rămînînd înclinat pînă cînd Chessa ajunse departe.

V

ABIA AJUNS AFARĂ, îşi atinse buzunarul, dar pentru prima dată nu găsi plăcerea obişnuită simţind marginile ziarului. Îl atinse de alte cîteva ori în timp ce cobora scările puţin în spirală, ţinîndu-se cu cealaltă mînă de balustrada de lemn lucitor de culoare deschisă. Se simţea gol, ameţit.

Vorbise bine şeful Serviciului personal, nimic de zis! În anumite momente chiar îl convinsese. Da, da, motivele pe care le invocase erau adevărate, le cunoştea şi el. Dar rămînea faptul iremediabil că era concediat. Dacă, în schimb, ar fi putut vorbi personal cu domnul Director General, ceva tot ar mai fi fost posibil. Şeful Serviciului personal făcuse eforturi să fie amabil, în unele momente a fost chiar confidenţial, dar în ansamblu nu arătase nici o fărîmă de consideraţie pentru ceea ce spusese el. Da, într-adevăr, el nu reuşise să spună mult, asta o recunoştea. Dar nu se putea pretinde mai mult de la un funcţionar care avea doar a treia comercială şi căruia îi atîrna deasupra capului articolul 103. Scuze îşi ceruse, nu? Spusese, promisese,

că pe viitor nu va mai întîrzia, jurase chiar. Ce altceva voiau de la el? Nu, adevărul era că făcuse rău că nu a insistat să stea de vorbă personal cu domnul Director General.

— Iertaţi-mă..., ar fi trebuit să spună imediat, dacă nu este domnul Director General, aştept, sînt dispus să aştept şi ore în şir.

— Dar în dimineaţa asta domnul Director General nu vine, rămîne în oraş, ar fi încercat celălalt. („Ce faţă antipatică").

— Bine. Am să revin după-masă.

— Nici după-masă nu va veni. („Chiar o faţă de antipatic!")

— Atunci mîine? Nu?

— Poate. Nu ştiu bine nici eu. („Chiar nici nu ştie! Nu-i el umbra lui?!")

— Bine. Am să vin mîine şi, dacă nu va fi, am să mă întorc poimîine!

Uite, aşa trebuia să insiste, să se ţină tare, să spună clar şi răspicat că el chiar cu domnul Director General trebuia să vorbească.

În timpul acesta ajunsese la parter şi pătrunse în coridorul cel lung. I se făcu frică de penumbra şi de tăcerea care domneau aici. În capăt, în faţa lui, pe amîndouă laturile, se deschideau două uşi mari de sticlă. Nu ştia dacă s-o ia pe cea care ducea, printr-un alt coridor, la uşa Direcţiunii, sau pe cea care, printr-un alt coridor, ducea la sala pentru public.

Se hotărî pentru această a doua uşă. Trecu de ea şi din întuneric, acesta mai adînc decît cel din coridorul anterior, văzu în sala cea mare un fel de umbre. Se mişcau, apăreau şi dispăreau imediat.

Nu văzuse niciodată oameni intrînd într-o bancă, prezentîndu-se la ghișee, făcînd operațiuni. În Sectorul său ajungeau, în cele din urmă, numai documentele acelor operațiuni ; și el nu reușea să vadă, dincolo de aceste petece de hîrtie, mai mult sau mai puțin umplute cu semne de mașină și de stilou, liniile, ochii, ființa celor care veneau să le completeze la bancă. Nici nu-l interesau prea mult. La etajul al cincilea se simțea oarecum la adăpost de toate loviturile dușmănoase pe care societatea i le-ar mai fi putut da. De fiecare dată cînd încercase să intre între oameni și să se simtă, să se considere unul dintre ei, avusese parte de necazuri și de lacrimi. Era mai bine să stea departe, să-i iubească așa, de la o distanță pe care ei înșiși o cereau, o impuneau. Cît suferise și cît suferea ! Pentru că, cine putea să vadă pînă în adîncul ființei sale, de cînd, încă școlar, încercase, de mai multe ori, să intre în jocul colegilor o dată ieșind chiar cu disperarea în suflet ? ! Și mai tîrziu, ca tînăr, apoi ca bărbat matur, făcînd mereu tentative de apropiere, în timp ce în sufletul său nu se stinsese încă durerea pentru ceea ce suferise.

Chiar și acum căuta pe cineva, să-l privească măcar de aproape și să-l simtă o ființă ca și el. Iată, să mai facă trei pași, să treacă și de ușa de sticlă și să intre acolo înăuntru. Simțea această dorință, această nevoie. Nu, nu toți oamenii erau răi, nu toți ignorau că existau și alți oameni care trăiau ca ei, care aveau nevoie de puțină solidaritate. Era de-ajuns, o privire în anumite momente, o privire care să fie simpatie, așa cum puteai avea pentru un animal domestic Era de-ajuns un cuvînt, ca să depășești în anumite momente abisul în care ești aruncat și în care ai certitudinea morții. Singurătatea care ucide, singurătatea pe care oamenii o creează în jurul celorlalți oameni cu zidul lor de indiferență, de egoism, de zeflemea și de batjocură ! Și totuși el nu a făcut niciodată nimic ca să merite asta. S-a făcut mic, s-a umilit, a cerut, s-a rugat, ca să aibă această solidaritate. De ce întunericul din jurul lui ? Poate pentru că avea figura aceea ! ? Pentru că avea corpul acela ? Pentru că nu știa să vorbească ? ! Da, pentru toate aceste motive, dar care nu puteau fi suficiente ca să-l împingă la marginea societății, ca să-l respingă, și, mai rău, ca să-l ignore !

Se apropie de ușă și se uită în sală. Era într-adevăr mare, iar oamenii păreau mici. Nimeni nu se întorcea, fie și din întîmplare, în direcția lui. Cu toate că se afla în întuneric, tot l-ar fi zărit.

Se uită la colegii din spatele ghișeelor. Se vedeau aproape toți de la bust în sus și se mișcau deosebit de oamenii care erau în sală. Erau mai calculați, în gesturi, în modul de a-și mișca corpul, de a se întoarce și de a privi. Păreau să îndeplinească un ritual continuu, din care nu se puteau smulge nici o clipă. Întocmai ca el, cînd era la birou, în camera o sută opt. Și totuși acolo sus unii colegi se sustrăgeau uneori și vorbeau despre evenimentele zilei, citind ziarul.

Se dădu cîțiva pași înapoi și se lăsă înghițit de întuneric. Să treacă de ușa aceea însemna să se ducă la ghișeu. Ce număr spusese șeful Serviciului personal ? Poate doisprezece ? Da, doispre-

zece. Nu, nu trebuia să intre. Ar fi însemnat să se prezinte și să accepte hotărîrea, să nu mai facă nimic pentru a o evita, pentru a o respinge.

Rămase cîteva secunde înspăimîntat în fața acestui adevăr. Cîte se puteau întîmpla în viața unui om de la o zi la alta !

Își mută privirea la cealaltă ușă de sticlă. Ducea spre intrarea la domnul Director General. Dar o altă ușă, l-ar fi condus afară, la aer, unde ar fi fost și oameni. Iar să treacă de ea însemna mai ales să nu accepte hotărîrea, să aibă încă posibilitatea de a încerca ceva. Da, da, era singura soluție. Are să se întoarcă a doua azi. Are să-l găsească pe domnul Director General și are să-i vorbească. Șeful Serviciului personal îi va fi vorbit între timp, fără îndoială, despre discuția avută cu el, iar domnul Director General, cînd el va reveni, îl va asculta cu mai mult interes și mai bine dispus. Dacă se întorcea, dacă avea curajul și forța să se întoarcă, și chiar la el, însemna că era atașat de bancă și că nu-i convenea să piardă postul. Are să-i vorbească și va începe să plîngă. Da ! Avea să se lase văzut plîngînd ca un copil. Deh, ce va fi extraordinar în asta ? Cine poate să rămînă tare, nepăsător, cînd e în pericol să-și piardă postul ? Și adineaori îi venise să plîngă, în timp ce vorbea șeful Serviciului personal. A făcut eforturi mari ca să se abțină, pentru că nu voia să fie văzut cu ochii înlăcrimați de șeful Serviciului personal. Dar în fața domnului Director General lucrurile ar fi stat altfel. Domnul Director General era mai serios, mai înțelegător. Nu-l privea cum l-ar fi privit șeful Serviciului personal. Și-apoi vocea aceea !

Părea că-și bate în continuu joc de el ! Nu, cu domnul Director General situația ar fi fost fără-ndoială diferită. În fața lacrimilor, s-ar fi emoționat, l-ar fi încurajat și ar fi revocat concedierea.

Se îndreptă spre ieșire. Dar îl cuprinse altă temere. Se opri. O zi de așteptare, poate chiar două, era prea mult ! Și dacă domnul Director General mai avea treabă în afara sediului ? În timpul acesta el era concediat cu toate consecințele legale și administrative iar lichidarea se afla la ghișeul doisprezece, acolo, în sala cea mare pentru public.

Se simți din nou pustiit, fără încredere. Se întoarse înapoi. Aproape de ușa care ducea în sală se opri.

Prin ușa de sticlă văzu din nou multe persoane mișcîndu-se, mergînd, ducîndu-se și întorcîndu-se de la ghișee. Își încordă privirile. Dar erau toți foarte ocupați, închiși în ei înșiși, cu fețe de nepătruns, sau foarte preocupate ! Foarte rar se uitau unul la altul ! Iar cei din fața ghișeelor păreau tot atîtea suflete pedepsite așteptînd să primească cine știe ce.

Ce trebuia să facă ? Să intre odată și să-și accepte soarta ? Să treacă să-și ridice lichidarea, ca să nu-l mai și indispună pe șeful Serviciului personal ? Nu ! Era totul inutil. Orice ar fi făcut, orice hotărîre ar fi luat acum, ceea ce ar fi încercat a doua zi, totul ar fi fost degeaba. Era sigur. Simțea această certitudine cum crește în el, dilatîndu-se, învăluindu-l, pînă la a-i opri respirația. Deschise ușa de sticlă și se trezi în sala mare, înfricoșător de rece, întunecată.

Știa unde era ghișeul doisprezece. În capăt, la dreapta, cum intri pe ușa principală. Timp de douăzeci și cinci de ani, la fiecare douăzeci și șapte al lunii, după programul cu publicul, se dusese să-și ridice salariul la ghișeul douăzeci.

Traversă sala și se duse la ghișeu. Nu duse nici o singură dată mîna la buzunarul cu ziarul. În momentul în care era pe punctul s-o ducă, făcea o strîmbătură și nu se dădea bătut. Simțea, însă, în suflet o mare durere, ca și cum ar fi pedepsit pe cineva drag, o persoană căreia nu voia să-i facă nici un rău.

La ghișeu erau doi domni, unul tînăr, celălalt mai degrabă în vîrstă. Amîndoi distinși, serioși, preocupați. Se așeză după cel de al doilea și așteptă. Cînd îi veni rîndul, îl privi pe casier în față prin golul din sticla ghișeului fără a reuși să-i vorbească.

Casierul, un tînăr, de cel mult douăzeci și doi de ani, durduliu, brunet, cu părul negru cîrlionțat și lucios, se înclină ușor și-l întrebă ce dorea.

— Mă numesc Chessa, spuse răspunzînd înclinării. Trebuie să fie ceva pentru mine. Nu reuși să pronunțe cuvîntul lichidare.

— A, da, da ! făcu celălalt, foarte binevoitor. Scuzați, știți, nu vă cunoșteam. Sînt de puțin aici ! Zîmbi și i se văzu chiar în față, sus, un dinte de aur. Chessa dădu doar din cap. Atunci celălalt se întoarse, scoase dintr-o cutie de lemn de pe masă niște foi tipărite și le controlă. În timpul acesta își pregătea atitudinea pe care s-o aibă și cuvintele pe care trebuia să le spună.

Șeful de birou primise puțin mai înainte un telefon de la secretara șefului Serviciului personal. Era o rugăminte-ordin. Funcționarul de la ghișeul doisprezece să fie cît se poate de amabil cu domnul Chessa, să-l ajute cît mai mult, în sfîrșit să se elibereze de el cu cea mai deplină și mai rafinată diplomație. Șeful de birou i-o transmisese, adăugînd la rîndul lui propriile recomandări. Un ordin foarte important, explicit, special, care venea direct de la etajul al treilea. Atenție, e vai și amar dacă nu se aduce la îndeplinire ! Să se vorbească cu atenție, să nu se lase timp de discuții funcționarului Chessa, un tip obsedat, concediat recent, foarte irascibil, gata să dea de furcă, dacă-i atins în punctul slab. În concluzie, un încurcă-lume.

Se apropie din nou de ghișeu.

— Scuzați, domnule Chessa, întrebă amabil, cu surîsul abia schițat. Dumneavoastră sînteți chiar domnul Chessa ?

— Chiar eu ! făcu Chessa și se uită în spate ca să vadă dacă mai era cineva care așteaptă.

— Da, da, mulțumesc, domnule Chessa. Dar scuzați, știți, este vreun coleg aici care să vă cunoască ? Și se întoarse primul, pentru cîteva clipe, arătînd în sală. Dumneavoastră știți..., continuă văzînd că Chessa îl privea fără să înțeleagă. Sau, să vedem, dacă aveți vreun document de recunoaștere e la fel de bine.

Chessa clătină din cap. Își descheie paltonul, scoase din buzunarul dinăuntru al hainei portofelul, un obiect din piele foarte roasă, căută legitimația și i-o întinse.

— Poftiți, în felul acesta n-o să fie nici o greșeală.

Celălalt abia dacă se uită la ea și i-o restitui.

— Scuzați, știți, domnule Chessa, dar dumneavoastră înțelegeți. Zîmbi. Semnați aici, aici și apoi aici. Poftiți. Îi arătă în josul paginii locul unde trebuia să semneze cele patru foi, toate scrise, și-i trecu stiloul cu un gest hotărît dar foarte politicos.

„Condamnarea mea“ își spuse și luă stiloul. Citi suma care frapa în roșu, cu caractere mari. „Treizeci și trei de mii două sute lire“. Semnă încet toate cele patru foi, dar simțea că face rău, că nu trebuia.

— Cum îi vreți, domnule Chessa ? întrebă celălalt.

— Cum ? reluă el. Cum îi vreau ? Și așeză stiloul pe pervazul de marmură, îndreptat spre coleg.

Celălalt arăta casa de fier, în care, în numeroase despărțituri, se aflau pachete de bancnote de diferite valori.

— Trebuie să vă dau treizeci și trei de mii două sute de lire.

— A, da !

Nu se putea hotărî. Cum era posibil, așa dintr-odată și cu ceea ce avea în suflet ? Se gîndi să-i treacă direct în micul său cont personal. În total trebuia să fie vreo zece bancnote de o sută, acumulate puțin cîte puțin în douăzeci și cinci de ani. Se gîndea să lase să curgă din cînd în cînd picăturile și să le adune la sfîrșit, la capătul celor patruzeci de ani de serviciu, cînd va fi scos la pensie.

„Ce mai economii pentru bătrînețe ! își spuse amar. Toate proiectele mele, toate dorințele mele !“

Se uită la casier și spuse cu o voce slabă, ca să nu se lase învins de emoție :

— Dați-mi cecuri la purtător de cinci mii de lire. Din diferență, cu cei din contul meu — se află la ghișeul cincisprezece — faceți-mi un cec de trei mii de lire și un altul de o mie două sute. Dacă nu am greșit. Stați, să vedem. Și căută un petec de hîrtie curată pe pervazul de marmură.

— Dați-mi voie, fac eu ! Stați ! spuse politicos casierul. Pun, între timp, să vi se scoată și fișa de cont.

Chemă un funcționar și-i vorbi în șoaptă. Funcționarul se îndepărtă. Apoi luă de pe marginea ghișeului un formular și pregăti cererea. Funcționarul se întoarse cu fișa. Casierul se uită la ea studiind-o cu atenție.

— Aveți dreptate dumneavoastră, domnule Chessa. Totu-i în regulă ! Îi întinse formularul să-l semneze. Îi mulțumi și-l rugă să aștepte.

— Cîteva minute, domnule Chessa, vă rog ! Și se întoarse din nou spre funcționar.

Chessa se dezlipi de la ghișeu și se duse să se așeze pe un taburet din mijlocul sălii, lîngă o masă de scris. Duse mîna la ziar dar și-o retrase imediat.

„Treizeci și trei de mii de lire ! își spuse. Peste cincisprezece ani ar fi trebuit să fie optzeci de mii și poate mai mult. Cel puțin bătrînețea asigurată.“

Îl strigă casierul.

— Domnule Chessa, scuzați ! și-i făcu semn cu mîna să se apropie.

Se ridică și se apropie.

— Poftiți, domnule Chessa, începu celălalt. Aceasta e scrisoarea de recomandare.

O adusese ușierul cu cîteva clipe mai înainte, prin coridoarele interioare.

— Semnați pe acest formular de primire. E de la Direcția Generală. Și i-l dădu.

Înainte de a semna, Chessa luă scrisoarea și o cîntări. Ce putea să conțină ? Pentru o clipă se lumină. Poate că da, era rechemat la Direcțiune pentru a i se comunica că a fost revocată concedierea. Dar cînd se uită la registrul pe care casierul i-l ținea deschis prin ghișeu, așteptînd, simți un fior prin tot corpul.

— A, trebuie să semnez ? ! spuse clătinînd din cap. Luă stiloul pe care casierul, pe jumătate aplecat în față, i-l întindea, se apropie de registru și căută rîndul.

— De-acuma s-a făcut, spuse, dar mai mult pentru sine, și semnă.

— Ați spus ceva, domnule Chessa ? întrebă casierul.

— Nu, nu, vorbeam pentru mine.

Scrisoarea nici măcar nu a deschis-o. Și-a strecurat-o în buzunarul de la palton în partea în care nu era ziarul.

Casierul îi numără cecurile.

— Iată, deci, domnule Chessa. Cinci, zece, cincisprezece, douăzeci, douăzeci și cinci, treizeci de mii. Apoi trei mii și o mie două sute, așa cum ați comandat.

Le luă încet, în tăcere. Opt cecuri chiar de la banca lui, pe numele său, și netransferabile. Mulțumi, salută și se îndepărtă.

Casierul își aminti de registrul pe care i-l dăduse la început să semneze și îl chemă din nou.

— Scuzați, domnule Chessa ! Încă o clipă. Aceasta trebuie s-o păstrați dumneavoastră. Aici e toată socoteala. Pentru vreun control.

Mulțumi din nou, luă foaia, o împături în patru fără ca măcar să-i arunce vreo privire și și-o strecură în buzunar, unde pusese deja scrisoarea de recomandare.

Cînd ajunse lîngă masa din mijlocul sălii, îndoi cecurile. O făcu cu calm. Apoi tot calm își descheie paltonul, scoase ziarul, îl descheie și puse la mijloc cecurile. Se uită în jur, dar nu vedea pe nimeni. Doar un fel de ceață. Împături la loc ziarul și-l puse din nou în buzunar, se încheie și porni. Îi venea greu să meargă drept. Ajunse la ușa principală, înaltă, de sticlă dublă, dintr-o bucată, și trecu de ea. Imediat ușa se închise în urma lui automat.

VI

I SE ÎNTÎMPLA PENTRU prima dată să nu știe unde să se ducă. Obișnuit în cei aproape patruzeci de ani de serviciu să fie liber numai duminica și în celelalte zile de sărbătoare, îl înspăimînta această libertate neașteptată. Toți ceilalți oameni munceau în dimineața aceea,

numai el nu avea nimic de făcut, și nu va avea nimic de făcut nici în zilele următoare.

Se obișnuise prea mult să rămînă închis între pereții biroului, încă de la vîrsta de cincisprezece ani, ca să știe să aprecieze, fie și numai pentru o singură clipă, această libertate care-i era oferită ca o bătaie de joc la adresa principiilor sale.

Crescuse încă din copilărie cu ideea că omul se născuse doar ca să muncească, să fie util lui însuși și celorlalți. Nu credea că ar putea exista oameni care să nu muncească sau care să-i pună pe alții să muncească iar ei să se bucure doar de roade. Nu concepea existența lor. Îi repugna ideea unui pierde-vară, a unuia care încă de dimineață nu știe ce să facă și tocmai de aceea dădea un ritm cu totul special întregii zile. Viața trebuia folosită, trebuia trăită și asta prin muncă.

Și aceste principii i le imprimase mama lui, de cînd începuse el să înțeleagă. Însăși viața tatălui său era în toate zilele o viață de muncitor, care pleca de acasă dimineața la șase și nu se întorcea decît seara. Iar el, seara, pe orice vreme, îl aștepta jos la poartă, îi lua din mînă servieta de piele, în care avea sticluța și sufertașul goale, și urcau împreună în casă. Îi vedea bătăturile din palme, atunci cînd tatăl său, cu degetele desfăcute, încerca să și le spele și să le șteargă de ultimele picături de unsoare dintre crăpături, și se gîndea că într-o zi avea să înceapă și pentru el viața aceea de muncă. Tatăl lui nu se întorcea acasă niciodată murdar, niciodată nervos. Își saluta soția și întreba imediat cum merge el cu școala. Și după ce îl asculta îi

spunea, numai cîteodată : „Dacă ai să înveți, mîinile tale n-au să fie ca astea." Dar nu i le arăta pe partea bătăturilor.

Era bucuros că tatăl său îi vorbea așa. Acum învăța, dar nu strălucea la școală. Se descurca. Nu primea niciodată insuficient. Școala era pentru el muncă și o făcea așa cum își închipuia că-și face treaba tatăl său la atelierul în care lucra. Iar cînd va termina școala, are să se angajeze, începînd o altă muncă, și atît.

Mama lui, însă, îi repetase, de nenumărate ori :

— Tu trebuie să înveți. Apoi, cu diploma ai să-ți găsești un serviciu. Noi, peste cîțiva ani, vom fi bătrîni. Tata va lucra o vreme mai puțin și apoi nu va mai lucra deloc. Și el a început foarte devreme. De cînd avea unsprezece ani. Dumnezeu binecuvîntează casa în care trăiesc cei care muncesc.

Și astfel viața în casa lui s-a scurs simplă, iar el a crescut cu principii sănătoase. Pe cînd era, însă, în ultimul an la școala comercială, și-a pierdut tatăl, primul și singurul său prieten. din cauza unei bronșite, un rău neînsemnat, spusese medicul, care nu l-ar fi dus la groapă, dacă l-ar fi chemat pe el mai devreme.

Și cei pe care îi vedea acum mergînd pe străzi umili sau îngîndurați erau pentru el tot muncitori. Toți, era convins, își făceau în fiecare zi partea lor de muncă, ca pe o contribuție necesară dar spontană, pentru ca întreaga comunitate să propășească și să rămînă unită.

De aceea, la serviciu nu se plînsese niciodată și-i ascultase cu adîncă părere de rău pe colegii

care vorbeau de nedreptate ; pentru că, după ei, existau unii care munceau și alții care, fără să muncească, se bucurau de roadele muncii. Pentru el așa ceva era pur și simplu imposibil, era împotriva firii. Iar cînd îi auzea trîntind cîte-o înjurătură, mai ales lunea, și spunînd că o zi de repaos după șase de muncă era puțin, în timp ce existau alții, cei șmecheri, care nu făceau decît să se odihnească în permanență, el era cuprins de un sentiment de compasiune pentru acești așa-ziși șmecheri. În fond, dacă existau într-adevăr, erau doar niște nenorociți, inutili, de prisos pe lume. Și ar fi vrut să discute despre asta cu colegii, imediat ce ei se plîngeau, îndată ce-i pomeneau. Dar amintindu-și că nu l-ar fi ascultat, se mulțumea să-i privească pînă în clipa cînd ei observau și se uitau la el.

— Ce este, Chessa, tu nu ești de acord, nu-i așa ? ! începea unul.

— Tu nu știi că afară se află ticăloșii. Aici înăuntru sînt proștii, care duc greul și trag la căruță.

— Dar tu nu înțelegi nimic. Tu te-ai născut muncitor !

Și așa îl atacau direct, și nu o făceau deloc în glumă. El lăsa ochii în jos și-și relua lucrul, fără să spună un singur cuvînt, făcîndu-se cel mult ecoul slab al rîsetelor lor, pentru a arăta că știa de glumă.

Stătea încă nemișcat în pragul ușii de la intrare, nehotărît dacă s-o ia la dreapta, spre piața din centru, sau la stînga, spre Bastioane. Nici

una din cele două direcții nu-l atrăgea în mod deosebit. Dar cine venea, grăbit și cufundat în gînduri, era nevoit să-l evite abia în ultima clipă. El, încurcat, se dezechilibra și încerca să se dea la o parte.

— Scuzați, scuzați ! bombănea și se mișca exact în direcția în care se mișca celălalt, care și el spunea „pardon, pardon !“ și-i venea în față.

În cele din urmă, mai încurcat ca la început, reușea să se oprească ca să-l lase pe celălalt să treacă, care și el se hotărîse să se oprească.

O luă la dreapta, spre centru.

Gîndurile i se îngrămădeau în cap unele peste altele, dar priveau tot banca, discursul pe care i-l ținuse șeful Serviciului personal, cele opt cecuri pe care le luase. Făcuse rău că luase cecurile acelea, chiar foarte rău, și că semnase. Ar fi trebuit să iasă pe cealaltă ușă și nici măcar să nu fi intrat în sala cea mare. De-acum acceptase întru totul articolul 103. Semnînd cele patru foi și primind una cu cele opt cecuri își iscălise condamnarea.

Nu-și atingea ziarul ca să nu simtă prezența cecurilor. Mergea încet, șchiopătînd, fără să vadă pe nimeni în mod special, cu toate că adesea se uita direct la cei pe care-i întîlnea, și nu vedea nici ceea ce era expus în vitrine, cu toate că, din cînd în cînd, se întorcea să le privească.

Ce-ar fi trebuit să facă ? Ce-ar fi putut să mai încerce pentru ca să îndrepte în vreun fel situația de-acum ?

Şi începu să recapituleze încă o dată situaţia. Domnul Director General avea să lipsească cel puţin pînă a doua zi. Prea mult de aşteptat. Cum va face să treacă alte douăzeci şi patru de ore ? Să se întoarcă acum din nou la şeful Serviciului personal şi să-l roage să-l admită, totuşi, la serviciu pînă cînd va putea vorbi cu domnul Director General ? Nu, nu era posibil ! I-ar fi răspuns fără îndoială că nu, că nu depindea de el să aibă iniţiative de acest gen, că era împotriva regulamentului şi alte asemenea istorii. În cele din urmă l-ar fi expediat cu alte multe cuvinte frumoase şi nimic mai mult.

Acum era sigur că l-a înţeles bine pe şeful Serviciului personal. Un om viclean, unul din cei care, în timp ce-ţi înfig pumnalul, îţi zîmbesc şi te îndeamnă şi pe tine să zîmbeşti. Pentru că, dacă ipocritul acela ar fi vrut într-adevăr, oare chiar nu ar fi putut pune un cuvînt bun ? Nu a vrut, acesta era adevărul ! Iar acum căuta să-i facă lui o impresie bună, spunîndu-i multe cuvinte frumoase ; că-i păruse rău, că încercase, că aşa şi pe dincolo. Îi mai dăduse şi mîna, făcînd pe necăjitul şi strîngînd buzele ; şi-i mai spusese să se şi întoarcă, să mai treacă pe acolo.

Poveşti, toate poveşti, asta-i ! Observaţi însă a ştiut să-i facă. În privinţa asta nu era nimic de spus. Nu-i dăduse nici timpul, nici posibilitatea să vorbească ; vorbise numai el şi îl obligase să asculte. Iată de ce făceau anumiţi oameni carieră mai uşor decît alţii. Ştiau să se prefacă ; aveau totdeauna la îndemînă cuvintele

potrivite. Îţi umplu, îţi căptuşesc cu vocea lor capul, se învîrt şi se tot învîrt, ca plantele acelea care se orientează după lumină.

El, însă... ! Da ! sigur, el nu era în stare să vorbească. Şi cu asta ? Cu asta plătea ! Da, sigur, acelea erau consecinţele. Foarte bine ! Dar era numai vina lui dacă nu ştia să vorbească, să se apere, să-şi expună propriile argumente ? Laşii, ipocriţii ! Abuzau de asta ! Uite ! Şeful Serviciului personal, de exemplu ! Şi-a dat seama că el nu ştia să vorbească, că ştia să spună doar cîteva cuvinte şi imediat, pac ! l-a copleşit cu poveşti, cu flecăreli, că aşa şi pe dincolo. Dumneata mă înţelegi, dumneata trebuie să crezi, dumneata trebuie să-mi dai dreptate, şi dragă Chessa, şi dragul meu, şi dragă prietene, şi-l dăduse afară cu capul ameţit şi cu sufletul întors pe dos.

Sigur, se-nţelege, natural ! Aşa avea să răzbească mai departe ! Aveau dreptate colegii că ştia să se tîrască în jurul domnului Director General. Sigur, e adevărat, ceilalţi, colegii, vorbeau din invidie, înţelegea, dar ceva adevăr, de fapt, tot era ; îşi dădea seama de asta chiar în această împrejurare. Existau oameni croiţi aşa. Ştiau totdeauna cum să-şi aştearnă, în toate situaţiile.

Mergea fără să-şi atingă buzunarul. Amintirea cecurilor, care i se părea că-l ard, se amesteca cu figura şefului Serviciului personal. Ajungea tot mai mult la convingerea că însuşi şeful Serviciului personal făcuse ca el să fie pedepsit. Cine ştia, de fapt, totul despre el ? Numai el, ipocritul ! În fiecare zi secretara lui, cu faţa

aceea de cucuvea veștejită, însemna noutățile în fișele funcționarilor și, firește, domnul șef al Serviciului personal era ținut la curent. A fost cel dintîi la curent cu întîrzierile lui și îi scrisese, îi atrăsese atenția, și apoi pusese să fie chemat de șeful de birou, de șeful de sector și-l invitase să se prezinte la el. Sigur, fusese amabil, dar acum și-o amintea bine amabilitatea aceea a lui, la fel cu cea de adineaori, prefăcută, de trădător. Tot el făcuse să fie chemat și de domnul Director General. Ei, da ! Cine se dusese să-i spună domnului Director General că Chessa venea cu întîrziere ? Avea altele pe cap domnul Director General ! El a fost acela care, ca să facă o impresie bună, ca să se arate zelos, se dusese la domnul Director General.

— Uitați, domnule Director General, spusese, e aici un funcționar, se numește Chessa Domenico, arhivar la camera o sută opt, care așa și pe dincolo...

Domnul Director General, firește, pentru a arăta că era el șeful cel mare, spusese că dorea să vorbească cu acest domn arhivar, și așa trimisese să-l cheme. Iar apoi cînd el s-a prezentat, ipocritul, botul acela de porc, rămăsese acolo, în picioare lîngă biroul domnului Director General, să învîrtă hîrtiile, să caute documentele dosarului său, pe măsură ce domnul Director General voia să cunoască unele detalii pe care nu le găsea pe fișă.

Sigur, el era, mutră de impostor, vinovat de toate ; speciei aceleia de om trebuia să-i mulțumească !

Era cît pe ce să atingă ziarul dar își retrase mîna la timp. Făcuse rău că pusese acolo cecurile acelea. Ar fi trebuit să le lase la un loc cu foaia de lichidare și cu scrisoarea de recomandare.

A ! uite, lichidarea ! Și aceea fusese completată tot în biroul șefului Serviciului personal. El dăduse ordin domnișoarei secretare, și fața aceea de bufniță veștejită transmisese ordinul uneia dintre secretare ca să se îngrijească de asta. Și la fel se întîmplase și cu scrisoarea de recomandare. Își închipuia ce era scris într-însa. Venea din biroul dușmanului său, o dictase el însuși domnișoarei secretare, ca să-și dea aere, ca să arate că depindea efectiv de el concedierea ; era inutil s-o deschidă și s-o citească.

Se opri ca să-și descheie paltonul, să ia cecurile și să le pună la un loc cu scrisoarea de recomandare și cu foaia de lichidare. Dar se răzgîndi imediat. Nu, mai bine să le lase așa. Prefera să nu atingă ziarul, numai ca să nu atingă blestematele acelea de documente de serviciu.

Își reluă mersul. Simțea nevoia să se sfătuiască cu cineva, să se adreseze cuiva pentru a-i explica ce i se întîmplase. Dar nu avea pe nimeni. Trăise totdeauna ca un cîine. Niciodată un prieten ; niciodată o cunoștință, cineva cui să-i spună, de la cine să audă un cuvînt. Ori de cîte ori încercase să-și facă unul, se văzuse îndepărtat, respins.

Singura persoană pe care putea spune acum că o cunoaște era portăreasa, și numai pentru că îi făcea curățenia casei. Dar cu ea schimba doar

cîteva cuvinte, cînd o întîlnea pe scări sau în casă şi nu putea s-o ocolească. Era gata totdeauna să înceapă cu istoria celor două camere închise, să-l întrebe de ce nu se hotăra să vîndă toate ziarele acelea, să elibereze camerele şi să le pună din nou în ordine, ca atunci cînd trăia mama sa. Uneori făcea tot posibilul ca să n-o vadă. Era plictisitoare, şi chiar îl deranja. Nu-i putea repeta mereu că ziarele îl interesau, mai mult decît mobila. Şi trebuia apoi să i-o spună cu cuvinte potrivite puterii sale de înţelegere, foarte limitată. Sărmana, nu era vina ei, e adevărat, dar de ce se amesteca în treburi care n-o priveau ? Şi-apoi de fiecare dată îl asculta cu zîmbetul acela ironic în colţul gurii ! Îi venea chiar s-o dea pe uşă afară ! E adevărat că nu înţelegea nimic, că era ignorantă, dar tonul acela al ei de compătimire, în cuvinte, în ochi, în gesturi îl scotea din sărite.

Trecu pe lîngă un chioşc şi fu cît pe ce să se oprească. Apoi cu o mişcare de enervare merse tot înainte. Nu va mai cumpăra ziare pînă cînd nu va rezolva povestea cu serviciul. Îşi dădea seama că însuşi scopul ziarului avea mai puţină consistenţă prin concedierea aceea blestemată.

„Sînt liber de-acum !“ îşi repeta. „După aproape patruzeci de ani. Nu trebuie să mai merg la slujbă, după atîţia ani de muncă. Nu trebuie să mai ies la şapte şi jumătate din casă. Nu trebuie să mai cumpăr ziarul dimineaţa devreme. Nu trebuie... nu trebuie...“

Nu credea. I se părea absurdă această nouă realitate. Nu mai trebuia să meargă citind, pe

stradă, în tramvai, şi de la opt pe trotuarul cel larg din faţa băncii. Obişnuinţele căpătate pînă în ziua aceea se derulau dintr-odată în faţa sa, acum pentru prima oară, şi cîştigau o valoare preţioasă, ca un lucru de care fusese desprins cu forţa şi de care nu se putea lipsi în nici un caz. Obişnuinţele acelea erau acum totuna cu desfăşurarea vieţii lui. Retezînd obişnuinţele însemna să retezi însuşi cursul vieţii, să-i retezi orice scop. Iar scopul era lectura, hrănirea cu ştiri culese zi de zi şi adunate în el, înmagazinate, exact cum făcea cu ziarele pe care, după ce le citea, le îngrămădea unul peste altul în cele două încăperi-magazie.

I se părea un coşmar, un fel de greutate care îi apăsa pieptul şi-i tăia respiraţia. Avea cincizeci de ani, nu era bătrîn. Era sănătos, exceptînd defectul acela la picior, nici acesta prea vizibil, însă, şi miopia. Se simţea puternic, atît de puternic, încît uneori ar fi dorit să aibă în mîini ceva de rupt, de făcut bucăţele, tocmai pentru a-şi descărca toată energia pe care o simţea în sînge. Ce putea să facă dacă nu-l reprimeau la serviciu ? Dacă ar fi fost mai tînăr, dacă ar fi avut cu zece ani mai puţin, şi-ar fi putut găsi cu uşurinţă un alt loc de muncă. Dar la vîrsta lui !

Avea în schimb cele opt cecuri ! Frumoasă consolare ! Acestea se vor consuma repede dacă nu va găsi o altă slujbă. Mama sa îl învăţase un proverb şi pentru el toate proverbele pe care răposata i le repetase deveniseră principii, legi ale vieţii.

„De unde iei fără să pui, dai repede de fund."

Adevărat, exact ! Dacă ar fi început să atace imediat capitalul acela mic, l-ar fi terminat repede. Şi după aceea ? Nu, trebuia să caute numaidecît să se întoarcă la bancă, să-şi reia postul. Şi dacă într-adevăr nu mai era posibil, dacă domnul Director General nu va avea nici măcar o picătură de sensibilitate, de omenie, va trebui să-şi găsească altul, la orice altă întreprindere, în orice condiţii.

Această idee îl calmă întrucîtva. Avea într-adevăr destulă experienţă în lucrări de birou. Poate nu va fi greu să găsească, dacă va şti să caute. Şi dacă ar găsi, ar putea să citească din nou, ar putea avea din nou un scop. Noilor colegi le-ar putea cita cu voce tare articolele, subiectele zilei, dezvoltînd cu ei adevărate discuţii.

În piaţă se gîndi să vadă anunţurile publicitare. Se hotăra pentru prima dată să le citească. Uite că venise momentul să-i servească. Poate era vreunul care să-i convină.

Se apropie de soclul unui monument înalt, cu un general călare, impunător. În partea luminată de soare erau aşezaţi jos trei bărbaţi, destul de bătrîni, înfofoliţi. Doar uneori, cînd trecea vreo fată sau vreo femeie tînără şi interesantă prin picioarele ei atrăgătoare, şoldurile sau corpul care i se modela pe sub palton sau care se putea închipui sub blană, schimbau între ei cîte o privire sau murmurau vreun comentariu cu cuvinte scurte, aproape în argou, sau chiar cu simple exclamaţii.

Nu le dădu importanţă. Era mult spaţiu liber dar se aşeză, cu toate acestea, aproape de ei. Îşi descheie paltonul şi scoase ziarul. Trecu cele opt cecuri, fără să le privească, în buzunarul de la palton în care erau celelalte două hîrtii de la bancă. Îl despături şi începu să parcurgă coloana anunţurilor economice.

Nu era o treabă uşoară. Nu, nu-l interesau. Erau aşa de laconice. Cuvinte de-abia începute, verbe suprimate, o întreagă gîndire, cîteodată chiar două, în două rînduri de ziar, scurte, anonime ! Nu, nu prin intermediul acelor anunţuri putea el să-şi găsească noul post. Era convins că ziarul, în sensul acesta, nu putea să-l ajute.

Acum douăzeci şi cinci de ani, ideea de a trimite cele zece cereri prin care solicita un post şi încă la instituţii bancare şi la întreprinderi statale şi parastatale, se copsese pe măsură ce dorinţa de a găsi un serviciu, unde să aibă mulţi colegi, crescuse în el devenind o adevărată necesitate. Acum însă ar fi trebuit să se adreseze numai firmelor mici, ar fi trebuit să se coboare, de exemplu, la una ca aceea în care lucrase înainte de cei douăzeci şi cinci de ani, fabrica de surogate de cafea, cu trei-patru funcţionari, fiecare din ei îngrijindu-se, de dimineaţa pînă seara, doar de lucrările lui, de propriile lui cazuri, în permanenţă posomorît, în permanenţă în stare de alarmă pentru apărarea propriei poziţii ; unde schimbul de cuvinte intervenea rar, pentru cîteva secunde, întrucît fiecare trebuia să facă mai mult decît ceea ce era normal şi firesc.

Nu, trebuia să încerce să se întoarcă la serviciul său, cu orice preț. Era locul său ideal, chiar dacă îl ignorau colegii. Acolo era unul din mulțime. Era și el unul din masă, contribuia la funcționarea marelui complex. Și apoi lectura, ziarul, scopul său de o viață, legat, ancorat în acel loc, în acel mediu, format încetul cu încetul în atîția ani.

Împături din nou ziarul, cu grijă, și-l puse la loc în buzunar. Se ridică și-și reluă mersul. Hoinări așa aproximativ o jumătate de oră. La prînz intră într-un alt birt ca să nu mai întîlnească fețele pe care le întîlnea de ani de zile în cel în care intra deobicei. Dar mîncă foarte puțin. Stomacul i se strînsese.

I se păru că respiră ceva mai bine cînd ajunse afară. Își cumpără de la un chioșc alte șase ziare, dar trebui să lupte cu sine însuși pînă să se hotărască. Pentru moment era mai bine să le cumpere. Mai exista încă speranța întoarcerii la vechiul post. Numai în felul acesta putea să amăgească timpul și așteptarea în toată după-amiaza aceea.

Se duse acasă, dar nu începu imediat să citească. Nu atît pentru că nu simțea nevoia, dar i se părea că cineva, invizibil, îl ținea la distanță și i-o interzicea, iar el nu mai avea voința de altădată și nu voia să facă nimic ca să se smulgă din starea aceea de toropeală. Scoase cele opt cecuri, scrisoarea de recomandare și foaia de lichidare și le puse pe noptieră, în colț. Alături puse cele șapte ziare.

Începu să se învîrtă prin cameră, privind fix obiectele și ascuțindu-și urechile, ca și cum, dintr-un moment într-altul, i-ar fi fost permis să facă ceea ce făcuse din totdeauna. Din cînd în cînd se oprea și-și ciulea mai mult urechile, rămînînd aplecat înainte. Dar, neauzind nimic, începea din nou să se învîrtă. Apoi dintr-odată se opri lîngă noptieră și se hotărî să intre în pat. Se schimbă repede, ca și cum s-ar fi temut ca cineva, schimbîndu-și ideea, să nu-l oprească dintr-o clipă într-alta, și se întinse. Fără să-și schimbe poziția, luă cu mișcări încete cele opt cecuri și le privi unul după altul, lăsîndu-le să alunece dintre degetele unei mîini între degetele celeilalte mîini. Dar nici nu le văzu, nici nu le simți cu buricele degetelor. Erau doar niște bucăți de hîrtie, dreptunghiulare, îndoite la mijloc, care alunecau pe pielea degetelor. După ce le-a trecut de mai multe ori dintr-o mînă într-alta, le-a pus la loc unde erau la început.

Luă scrisoarea de recomandare, dar, ca și cum s-ar fi trezit dintr-odată, o lăsă imediat. Amintirea șefului Serviciului personal îl tulbură, fără veste, cu ciudă, cu ură aproape.

Dacă acum era aici și nu la serviciu, vina era numai a lui. Fără îndoială a lui ! Ce clar era totul acum, cum dispăruse orice îndoială ! Domnul șef de serviciu a vrut să se debaraseze de el ca să dea postul la un altul, vreunui protejat de-al său, unuia din cei care-i erau credincioși, care gîndeau ca el. Și pentru prima dată i se păru că urăște, că simte în el ceva împotriva unui alt om. Nu i se mai întîmplase

asta niciodată, după cîte își amintea. Dar acum figura șefului Serviciului personal o avea parcă în față, antipatică, odioasă, și-l făcea să-și strîngă buzele într-o mișcare de dispreț, de mînie.

Încercă să se elibereze de ea, însă. Nu era făcut să se enerveze, nu era capabil de așa ceva, și nu era în stare nici să urască. Îi fu rușine de sine însuși.

„Poate că nu știe nimic. Poate că într-adevăr a încercat să mă ajute și mîine va încerca din nou."

Totuși neîncrederea îi rămînea. Pentru a încerca s-o alunge, luă ziarul pe care îl citise dimineață, se ridică și se duse în camera transformată în magazie. O contemplă și se simți trist, melancolic, dezamăgit de toate. Despături și întinse ziarul cu grijă peste ultimul, din ziua precedentă. Se gîndi că ar fi putut să pună cele opt cecuri sub teancul de ziare, jos, cel puțin pînă cînd ar fi hotărît ce va face cu ele. Se duse să le ia și le împinse sub teanc. Aruncă o ultimă privire în jur, închise la loc și reveni în cameră. Se trînti în pat și rămase așa, întins, uitîndu-se în tavan.

Tăcerea și liniștea camerei amplificau sentimentul de apăsare. Cui avea să răspundă, fie și numai în gînd, începînd din ziua următoare ? Timp de douăzeci și cinci de ani, cînd colegii abordau indiferent ce subiect, pe care ziarul îl relatase în dimineața aceea, el se simțea renăscînd, se simțea om, viu, gînditor. Nu-l interesa că nu i se adresau lui ; el își exprima părerea în gînd, își spunea propria lui opinie, răspundea, se asculta.

Auzea în urechi conversațiile lor.

— Spune, ai citit despre vatmanul acela care și-a ucis nevasta ?

Iar el era acolo, totdeauna gata să intercepteze întrebarea aceea, de-abia lansată colegului de la masa din față sau de alături. Se simțea renăscînd, dintr-odată sîngele îi circula mai repede, degetele strîngeau cu frenezie foile dosarelor, privirile alergau la buzunarul unde avea ziarul. Nu-l atingea pentru ca să nu observe ceilalți starea aceea a lui. Se simțea important. Pentru o clipă înălța capul și-l privea pe cel căruia îi fusese adresată întrebarea. Îi rămînea suspendat pe buze cuvîntul, gata să i-l dea el dacă nu-l vedea răspunzînd imediat.

— Cum să nu ! Ce bărbat, ehe ! Și-a prins nevasta în pat cu prietenul.

Asculta răspunsul și-și lăsa din nou capul în jos. Lucra și urmărea discuția lor. Participa cu gîndul, anticipînd răspunsurile, cînd al unuia, cînd al celuilalt, corectînd informațiile, aprecierile. Cîteodată se afla pe punctul de a interveni, mai ales pentru a corecta modul greșit în care era pusă problema. Înălța capul, îl privea mai întîi pe unul, apoi pe celălalt, sau pe ceilalți, dar nu vorbea, îi pierea curajul. Era mai bine să tacă, de vreme ce nu i se adresa lui. Cu atît mai rău pentru ei dacă citiseră greșit ziarul, dacă nu știau să-l citească.

Era cuprins atunci de un fel de mulțumire, un sentiment de vanitate în sfîrșit satisfăcută. Și se simțea superior. Credeau că știu totul, se

străduiau să pară bine informaţi, şi în schimb nu ştiau să citească informaţiile, să le asimileze. Îi compătimea. Erau superficiali, ca în toate celelalte acţiuni, pînă şi în lucrările de birou, pentru care îi mustra uneori şeful de serviciu, atunci cînd nu erau chemaţi chiar de şeful de sector să-i dojenească.

Lui, însă, nu i s-a întîmplat niciodată nimic din toate astea. Ştia să citească ziarul aşa cum ştia să-şi facă treaba lui de arhivar. O făcuse de douăzeci şi cinci de ani şi totdeauna cu ataşament, cu grijă, punctual.

Şi totuşi acum totul se terminase. Se terminase ş. cu lectura, de vreme ce se terminase cu slujba. Unde avea să se ducă a doua zi ? De la cine avea să mai audă comentariile ziarelor ?

Se simţi descurajat, singur, şi fără să-şi dea seama îi veni să plîngă. Dar, în timp ce plîngea, simţea că-l apucă ciuda, pe el însuşi, nu împotriva altora, nici chiar împotriva domnului Director General sau împotriva şefului Serviciului personal.

Petrecu bună parte din după-amiază ascultînd această singurătate şi din timp în timp plîngînd. Ziarele le privea dar nu le atingea. O dată apropie mîna de noptieră, dar şi-o retrase imediat.

Pe la zece se sculă. Se duse în camera-cimitir. Nu ştia nici el pentru ce a intrat acum. Teancurile erau acolo şi nu-i mai spuneau nimic. Se sfîrşise visul că într-o zi, îndată după moarte, numele său avea să apară pe pagina a doua a ziarelor. Un titlu mare, cu litere groase, de cronică importantă.

„Arhivarul D. Chessa, de la banca orăşenească, lasă prin testament, trei camere pline de ziare diferite.“,

Mii de ziare, puse în ordine după număr, dată, an. Un eveniment. Alţi oameni ar fi citit ştirea şi ar fi vorbit despre ea, în special funcţionari de bancă, tineri mai ales. Toţi ar fi aflat în felul acesta despre el, l-ar fi cunoscut prin informaţia aceea şi ar fi apreciat ce cititor asiduu fusese Domenico Chessa.

I-ar fi urmat exemplul, dacă nu toţi, cel puţin unii, cei mai buni, şi l-ar fi citat ca model, ca unul care a vrut să rămînă mereu la curent cu ceea ce se întîmpla în lume, ca unul care a vrut cu îndărătnicie să-şi facă o cultură.

Ziarele ar fi trebuit să ajungă la biblioteca băncii. La „emerotecă“. Acest cuvînt îl impresionase profund, cînd îl citise prima dată. Emerotecă ? Emerotecă ? Nu ştia ce putea să însemne, chiar dacă înţelegea că trebuia să semnifice locul unde se păstrează toate ziarele ca să fie consultate. Îi revenea pe buze în fiecare clipă şi şi-l repeta, şi-l bolborosea.

— Emerotecă... eme... emero... rotecă...

Nu-i ieşea din minte, chiar dacă ştia numai aproximativ ce însemna. Seara, cînd ieşi de la serviciu, se duse de-a dreptul la librar. Cu pretextul că voia să cumpere un dicţionar ceru să i se arate cîteva. Dar primul îi fu deajuns.

„Emerotecă : loc unde se adună şi se păstrează ziarele. Biblioteca ziarelor.“

Ce mulţumire ! Îşi închipuise bine. Librarului îi spuse că urma să se mai gîndească, mulţumi şi ieşi.

Emerotecă, emerotecă, emerotecă. Cunoştea acum cuvîntul exact, pe care să-l folosească. Ziarele trebuiau să meargă, prin testament, la „emeroteca“ băncii, cu condiţia ca pe toate să fie ştampilat : „Lăsat de Domenico Chessa, arhivar al băncii noastre.“

Cine ar fi avut nevoie să le consulte, ar fi citit numele său sus şi i-ar fi mulţumit în sinea lui că s-a gîndit şi la ceilalţi, că a lăsat ziarele sale, în colecţii anuale, la dispoziţia colegilor, a publicului şi a tuturor oamenilor aflaţi în căutare de informaţii vechi, şi pe care să le studieze.

Acum totul se terminase. Simţea că totul se sfîrşise. Să le mai cumpere ? Dar ce să facă cu ele ? Nu era suficient să lase urmaşilor ziarele. Trebuia mai întîi să le citească. Dar acum nu mai era suficient nici să le citească. Nu se va mai duce la serviciu, nu va mai asculta comentariile, nu va mai putea interveni în discuţii fie şi numai în tăcere, nu va mai participa, nu se va mai simţi cineva, cîte puţin în fiecare zi, în aşteptarea de a fi cu adevărat cineva, pe de-antregul, după moarte..

În douăzeci şi cinci de ani şi-l construise cu încetul pe acest cineva, dar se gîndea, sau, mai exact, ştia că acest cineva s-ar fi împlinit numai odată cu sfîrşitul, cu moartea. Şi în schimb, articolul 103 i-l întrerupsese, mai rău, i-l distrusese.

Îmbrăţişă cu privirea prima încăpere, o închise la loc şi apoi ieşi şi din cea de a doua.

Se duse pînă la pat şi se trînti în el. Privi ziarele, le ridică şi le sprijini de pernă. Nu putea

să le citească. Apăsarea continua. Simţi nevoia să respire cu tot plămînul, îndelung. Aerul camerei nu-i ajungea.

Se ridică şi se duse la fereastră. O deschise. Aerul era rece, fără vînt. Îi venea în faţă, direct, şi i-o răcorea. Îi intra şi prin pijama, pe corpul pe care îl simţea cald, înfierbîntat. Respira îndelung. Dar iluzia că se simte mai bine dură doar cîteva secunde. Timpul necesar pentru a intra în plămîni de două sau trei ori aer rece, curat. Apoi întunericul şi tăcerea îl cufundară din nou în starea de deprimare. Părea că dispăruse şi, în schimb, îl cuprindea din nou. Dacă ieşea ? O plimbare pe-afară, în jurul blocului ? În douăzeci şi cinci de ani, nu ieşise niciodată seara, de cînd luase obiceiul de a citi ziarul. Nu simţise niciodată nevoia. Nici măcar nu se gîndise vreodată că afară era noaptea, stelele, sau ceaţa, luna sau vîntul. La etajul al treilea, unde locuia el, nu ajungeau vocile sau cîntecele somnambulilor sau ale celor întîrziaţi. De cîte ori auzise pe cîte un coleg plîngîndu-se că fusese trezit în timpul nopţii de gălăgia vreunui beţiv, el se considerase norocos că locuia în afara oraşului, spre periferie şi că e sus, la etajul al treilea, departe de zgomote.

Acum ar fi ieşit. Poate i-ar fi făcut bine. Dar îi era teamă, de întuneric, de voci.

Se aplecă ceva mai mult şi privi în jos. Îşi încordă privirea prin sticlele ochelarilor. Vedea o masă de întuneric întinzîndu-se de la cîţiva metri sub el, ca o ceaţă neagră şi compactă, iar din loc în loc mai încolo, zone de ceaţă gri-roşie. Erau luminile rarelor felinare.

Nu se simţi în stare să iasă şi se întoarse de la fereastră. Se întrebă de ce nu era încă cinci sau şase dimineaţa. Ar fi început să se scoale, să se îmbrace pe îndelete, ar fi şi ieşit. De zori şi de primii muncitori care mergeau la lucru nu i-ar fi fost teamă.

Se trînti din nou în pat, îşi scoase ochelarii şi, cu ochii limpezi, deschişi spre tavan, aşteptă somnul.

Pe măsură ce oboseala punea stăpînire pe el, evenimentele celor două zile se îndepărtau din minte ca realitate imediată. Şi adormi adînc.

Era ziua următoare şi el s-a dus, ca în toate dimineţile, la serviciu. Îl lăsară să intre. La nouă fix era la uşa domnului Director General care îl primea, îl asculta şi la sfîrşit, repetînd de două sau trei ori : „Dar bine, măi omule, mă sileşti să fac ceea ce n-aş fi făcut niciodată cu nimeni, nici cu copilul meu chiar", apoi suna prelungit la soneria de pe biroul său.

Domnişoarei secretare, care se prezenta, îi dădea ordin să-l cheme imediat la el pe şeful Serviciului personal. În timpul acesta îi zîmbea şi-i făcea semn să aştepte. Şeful Serviciului personal venea cu sufletul la gură şi domnul Director General îi spunea :

„— Uite-l aici pe bunul nostru Chessa. Îl reprimim. A promis să nu mai citească ziarul dimineaţa."

El simţea explodîndu-i în suflet bucuria ; îşi oprea mişcarea de negare a capului şi mîna care ar fi vrut să palpeze buzunarul.

În timp ce şeful Serviciului personal îl privea, domnul Director General, arătîndu-i mulţumirea sa, îi spunea :

— Du-te cu şeful de serviciu, domnule Chessa. Predă-i nenorocita aceea de scrisoare de recomandare şi cele opt cecuri şi apoi mergi la postul dumitale. Trebuie să fie lucrări întîrziate.

Dădea de repetate ori afirmativ din cap şi nu reuşea să-şi reţină lacrimile. În timp ce ieşea în urma şefului Serviciului personal, mîngîia marginile ziarului, ca pentru a-l face să înţeleagă că de-acum înainte va trebui să fie mai bun şi să nu-l mai ispitească.

Acum intrase în camera şefului Serviciului personal. Acesta se ducea să se aşeze la birou şi îl invita să facă la fel pe fotoliul de alături.

— Luaţi loc, domnule Chessa. Îmi închipui că trebuie să fiţi încă emoţionat.

El se lăsă să cadă în fotoliul de piele lucitoare, elastică, dînd din cap. Era emoţionat şi de bunăvoinţa şefului Serviciului personal. Îl privea şi reuşea să-l vadă chiar bine, cu toată reverberaţia din spate a luminii.

Zîmbea şeful Serviciului personal, şi zîmbea şi el. Zîmbetul acela era în întregime pentru el, pentru aventura sa încheiată atît de fericit...

Şeful Serviciului personal, tot zîmbind, îi cerea scrisoarea şi cecurile. El îşi amintea că le pusese în ziar. Se ridica, îşi descheia paltonul şi scotea ziarul.

Şeful Serviciului personal se încrunta. El observa şi se grăbea să-i dea asigurări :

— Nu, nu, aici înăuntru sînt cecurile. Poftiţi ! Şi poftiţi şi scrisoarea.

Împături ziarul cu gînd să-l pună la loc în buzunar.

Dar şeful Serviciului personal nu înceta să-l privească încruntat. Întindea dintr-odată mîna şi-i smulgea ziarul.

— În primul rînd ăsta, zicea. Îl privea şi rîdea, dar nu ca la început.

El întindea mîna şi îl ruga în tăcere să i-l restituie. Dar şeful Serviciului personal spunea că de-acum înainte nu trebuia să mai fie văzut cu ziarul, nici în buzunar, nici în afara serviciului, nici acasă. Trebuia pur şi simplu să ignore existenţa ziarelor.

Încerca să vorbească, să spună ceva, dar nu reuşea. Vedea pe şeful Serviciului personal dispărînd încet, devenind o masă informă, iar ziarul, în mîinile sale, un fel de cîrpă, murdară de bucătărie. Dar rîsul i-l auzea bine, ascuţit, intrîndu-i în carne.

— Daţi-mi-l, domnule şef de serviciu ! reuşi cu mare greutate să spună. Vă rog ! E totul pentru mine. Am să-l citesc în afară. Departe de serviciu. Promit, v-o jur. Nu mă puteţi pedepsi astfel !

Dar şeful Serviciului personal continua să rîdă. Desfăcea ziarul şi începea să-l rupă în bucăţi.

— Iată ! spunea. Asta ca început, dragă Chessa. Am însărcinat serviciul Salubritate să treacă pe la dumneata pe acasă şi să ridice toate ziarele de acolo. Nu ne îndoim că există. Le vor duce la topit, la un loc cu toate hîrtiile care se adună în fiecare zi în birourile noastre.

Aproape că nu-l mai vedea. Ţintuit în fotoliu, simţea un nod în gît şi nu reuşea să scoată nici un singur cuvînt. Auzea vocea şefului Serviciului personal care întreba :

— Ce spui de asta, domnule Chessa ? Sînt mulţumit că accepţi hotărîrea noastră. Dumneata eşti un funcţionar model. Te vom cita pe ordinul de zi.

Vedea o masă care se înălţa, îndepărta fotoliul şi se apropia de el. El, de asemenea, cu un efort, se ridica, îl aştepta. Dar nu-l vedea încă bine. Îşi scotea ochelarii şi şi-i aşeza pe masă. Îl aştepta. Îl auzi aproape, spunîndu-i :

— Dă-mi mîna, domnule Chessa. Mergi în biroul dumitale şi lucrează ! Noi ne bizuim mult pe sîrguinţa dumitale, pe ataşamentul dumitale faţă de muncă. Şi începu din nou să rîdă.

El apucă mîna şi, cu o mişcare fulgerătoare, i-o răsuci. În acelaşi timp îi puse piedică, aşa cum făcuse pe la opt ani cu un tovarăş de şcoală. Îl trînti jos, se aşeză deasupra lui şi-l strîngea de gît. Dar acum nu simţea nici o durere la picior, ca atunci la opt ani, şi nu slăbi strînsoarea. Acum îl vedea bine pe şeful Serviciului personal. Toată faţa lui îl privea pămîntie, congestionată, şi nu încerca să se elibereze. Exact cum făcuse colegul său de şcoală, în timp ce el strîngea tot mai mult degetele în jurul gîtului. Atunci însă piciorul îl durea mereu mai tare şi el slăbea strînsoarea. Strîngea tot mai mult şi îi spunea :

— Ticălosule, dă-mi ziarul ! Ai crezut că mă înspăimînţi. Spune că nu-i adevărat că ai trimis

să-mi ia ziarele. Spune că nu-i adevărat ! Şi strîngea.

Celălalt scotea un sunet gutural, cu gura deschisă, dar nu vorbea. El continua să strîngă şi să strige :

— Spune că nu e adevărat ! Spune că nu e adevărat !

În sfîrşit, şeful Serviciului personal deschise ochii şi-l fixă. Reuşea să rîdă cu toate că avea toată limba afară şi horcăia. Făcu semn că vrea să vorbească, şi el slăbi strînsoarea.

— Du-te jos, la subsol, dragă Chessa, du-te, spuse. Ies ziarele dumitale din maşină. Totul e o cocă. Du-te ! Peste cîteva zile vor fi transformate în cecuri pentru marea noastră instituţie. Şi dădu drumul unui hohot de rîs prelungit şi strident.

El strînse din nou, cu toată forţa. Auzea horcăitul tot mai ascuţit, apoi nu mai auzi nimic.

Ochii, gura, limba, capul şefului Serviciului personal începură să se şteargă. Nu le mai văzu. Simţea numai gîtul între degetele sale. Slăbi puţin strînsoarea.

Se trezi. Între degete strîngea cele şase ziare, mototolite, răsucite. Piciorul de care şchiopăta îl durea foarte tare, întocmai ca atunci cînd la opt ani şi l-a rupt, încercînd să pună piedică tovarăşului său de şcoală, Colnati, şi să-l strîngă de gît, înfuriat, fiindcă îşi bătuse joc de el şi se săturase să se tot vadă maimuţărit pentru bărbia pe care o avea foarte pronunţată.

VII

ERA ABIA CINCI ; dar era bucuros că s-a trezit. Simţea un cerc în jurul capului, care la cea mai mică mişcare îi părea că se strînge tot mai mult. Nu reuşea să se gîndească la nimic. De fiecare dată cînd încerca, o lamă ascuţită îi traversa cutia craniană, parcă ar fi vrut să i-o despice în două. Căută ochelarii, pe întuneric, pipăind încet pe noptieră. Era obişnuit să-i caute aşa, să-i ia cu atenţie şi să şi-i pună. Numai după aceea aprindea lumina, cu ajutorul întrerupătorului atîrnat la speteaza patului. Făcu şi acum la fel dar, cu toate că avea ochelarii, văzu numai o pată.

Ochii erau cealaltă tortură a sa, mai ales dimineaţa. Ca să se obişnuiască cu lumina, îi închidea încet şi apoi îi deschidea din nou şi mai încet, pînă cînd începea să distingă obiectele. Dar acum nu reuşea, cu toate că îi ţinea închişi cîteva clipe mai mult. Cînd îi deschidea era mai rău ca la început. Pata era mai aproape, furnicînd de punctişoare.

Obosit să repete mişcarea, se sculă cu ochii închişi. Rămase aşezat pe marginea patului aşteptînd ca ochii să se obişnuiască mai mult cu lumina şi să dispară cercul din jurul capului, după mişcarea pe care o făcuse ca să se aşeze. După cîteva minute încercă din nou să-i deschidă. Acum reuşi să vadă ceva ; pata întunecată a bufetului de pe peretele din faţă, măsuţa de la picioarele patului. Mai aşteptă un

timp şi apoi se ridică, foarte încet, încercînd să facă mişcări cît mai puţine.

În picioare, luă de pe pernă cele şase ziare încă răsucite şi încercă să le îndrepte puţin. Coşmarul îi reveni, dar acum era un amestec între amintirea nopţii şi ceea ce se întîmplase cînd era copil.

În timpul recreaţiei, colegii de la şcoala elementară nu-l primeau să se joace cu ei. Ştiind asta, el se ducea să se aşeze pe bancă şi rămînea liniştit, uitîndu-se la ei pe furiş ; pentru că exista riscul ca, dacă îl observau, să înceapă să-l ia peste picior şi să-l maimuţărească.

Într-o zi, era într-a treia, stătea ca de obicei pe bancă, departe de un grup de colegi care îşi spuneau ghicitori, cînd îl văzu apropiindu-se pe Colnati, cel mai puternic din grupă Se gîndi că venea să-şi bată joc de el. Colnati, însă, l-a întrebat dacă nu voia să se joace cu ei. A acceptat bucuros, a rîs şi a ajuns imediat la grup. După prima ghicitoare, spusă lui într-adins rău de Colnati, a trebuit să se supună pedepsei. Zece lovituri pe spinare cu nodul batistei. S-a aplecat şi, chiar înfricoşat, a rugat zîmbind să nu tragă tare. Loviturile trebuia să le dea Colnati.

— Stai liniştit şi ai să vezi că nu fac rău, a spus un altul zîmbind spre Colnati, care era gata să înceapă a lovi.

S-a aplecat aşteptînd. Prima lovitură zvîcni seacă pe spinare şi el simţi o durere atît de ascuţită, încît era cît pe ce să-l podidească plînsul. A strîns, totuşi, din dinţi şi a închis ochii aşteptînd-o pe a doua.

Între timp, colegii începuseră să numere.

— Si una !

— Şi două !

O altă lovitură seacă, ca şi prima, i-a ajuns pe spate şi l-a făcut să-şi îndoaie pentru o clipă picioarele. Strînse mai mult din dinţi şi ridică uşor capul. Îi văzu pe colegii din jurul lui rîzînd iar pe unii făcînd semn lui Colnati să lovească mai tare.

S-a aplecat şi a rămas în aşteptarea celei de a treia lovituri, fixînd bine picioarele, închizînd ochii şi strîngînd din dinţi. Nu voia să spună că îl durea, dar înţelegea totuşi că loviturile nu erau din cele obişnuite pe care colegii şi le dădeau cînd venea rîndul lor.

— Şi... trei ! strigară colegii.

Simţi lovitura de parcă i-ar fi fost dată cu o vargă de fier. I-a străbătut spatele, făcîndu-l să tremure tot de durere. Nu a strigat, însă, cu toate că simţea nevoia. S-a ridicat încet şi s-a uitat la Colnati care ridica braţul pentru a lăsa să cadă cealaltă lovitură.

— Jos, jos, şi încă repede ! strigară colegii din jur.

El, însă, spre surpriza generală, a smuls fulgerător batista din mîna lui Colnati şi i-a atins nodul. Simţi că era greu şi încercă să-l desfacă.

Colegii au început din nou să strige, să-l împingă, dar el nu auzea ce ziceau. A reuşit să desfacă nodul, deşi Colnati încercase în toate chipurile să-i smulgă batista. A luat pietricica, pe care a găsit-o înăuntru, şi a apropiat-o de ochi ca s-o vadă bine.

Colnati i-a smuls-o din mînă.

— Du-te încolo, țapule, ce-ți închipuiai ? ! îi strigă și începu să rîdă. Colegii rîseră și ei și repetară porecla.

— Țapul ! Țapul ! Da' ce-ți închipuiai ? Hai, cară-te pe bancă, dacă nu vrei să-ți iei loviturile ! Țapul ! Țapul !

Simți că-l cuprinde un val de căldură. Cîteva clipe și Colnati a fost la pămînt, sub el, cu gîtul între degetele sale și cerînd iertare. În jur se făcuse un cerc mare de școlari și de la celelalte clase. Au venit învățătorii și i-au despărțit. Dar el ! nu mai putea face nici un pas. Îi plesnise glezna de la piciorul drept, în urma piedicii pe care i-o pusese lui Colnati.

Își privi piciorul acum și îl ținu înfipt bine pe pardoseală. Nu-l mai durea. Dar în dimineața aceea, și pînă cînd i-l puseseră în ghips, avusese dureri groaznice. Și apoi din nou, cînd medicii și-au dat seama că cele două părți fracturate nu se sudaseră perfect și au trebuit să i-l rupă iar. Pînă la urmă nu a mai avut piciorul nici măcar ca atunci cînd era sănătos.

Așeză ziarele pe noptieră și se duse în cele două încăperi. Sentimentul de apăsare nu-i dispăru nici cînd își dădu seama că totul era în ordine. Le încuie bine cu cheia iar cheile și le puse în buzunarul de la palton. Se pregăti foarte încet ca să nu simtă durerile de cap și ieși.

Spera să o găsească trează pe porăreasă și, coborînd, făcu înadins zgomot, ca să fie auzit. Femeia îi spusese de cîteva ori că se scula foarte devreme, ca să mături scările, curtea, holul de la intrare.

Dar cînd ajunse jos nu o văzu nici măcar ieșind din cămăruța de la intrare, unde dormea în colț, chiar în spatele ușii, pe un pat metalic, care dimineața devenea un divan tip turcesc, cu perne vechi la perete.

Se opri pe palierul de lemn și călcă îndesat cu picioarele. Scîndurile scîrțîiră, chiar cedară pentru cîteva clipe, dar portăreasa nici măcar nu dădu la o parte perdeluța pe care o trăgea seara în spatele geamului ca să nu fie văzută și ca lumina de la intrare să nu-i bată chiar în față.

Se gîndi să urce din nou și să aștepte dar nu se simțea în stare. Voia să iasă, să vadă pe cineva, ceva, altceva decît pereții și puțina mobilă din cameră. Simțea o nevoie acută de colegi și de ziarul de dimineață. Numai așa ar fi putut să se liniștească puțin. Poate că și cercul de fier din jurul tîmplelor ar fi slăbit, ar fi dispărut. Dar în același timp îi era teamă ca visul să nu devină realitate, ca superiorii săi să nu-l păgubească de ziare. De aceea voia să o avertizeze pe portăreasă să fie atentă, să-i oprească pe cei care ar fi vrut să urce și să se informeze bine unde voiau să meargă. Probabil că, dacă ar fi venit, ar fi încercat chiar să-i înșele vigilența sau ar fi putut să-i spună că fuseseră trimiși de el.

La bancă șefii erau atotputernici. Nu i-o dovediseră concediindu-l numaidecît ? Nu ar fi stat prea mult pe gînduri să-l lovească, să-l pedepsească și mai mult, pe lîngă concediere.

Uitase că, în afară de portăreasă, nimeni nu-i mai cunoștea secretul. Era sigur că toți îl știau, că toți, în douăzeci și cinci de ani, și l-au ima-

ginat. Ce face unul care citeşte ziarele în toate zilele, cu atenţie, cu asiduitate, cu interes ? Le păstrează, trebuie să le păstreze. Acum, deci, au să vină să i le ia şi să i le distrugă, să facă din ele o fiertură din care să scoată dreptunghiurile acelea de hîrtie colorată şi tipărită care erau numite cecuri.

De cele opt cecuri ale sale nu-şi amintea şi nici nu se temea că prin furt ar fi putut pierde şi fructul celor douăzeci şi cinci de ani de serviciu.

Ciocăni timid în geam.

— Cine e ? întrebă dinăuntru vocea portăresei, puţin răguşită.

— Sînt eu, Chessa, doamnă ! răspunse. Îi spunea doamnă de cînd era tînăr, ca un gust de respect, de politeţe, şi femeia se obişnuise cu asta atît de mult că n-ar mai fi putut face altfel.

— Vin imediat. Să mă termin de şters.

Nu era speriată, nici surprinsă. Îl cunoştea de-acum foarte bine şi pentru ea era posibilă la el orice extravaganţă.

Desprinse pînza care juca rol de perdea şi se arătă o clipă în spatele geamului. Cu un capăt al prosopului găurit încerca să-şi acopere cît de cît umerii şi sînul. Se convinse că era într-adevăr Chessa şi atunci deschise foarte puţin uşa.

Prin deschizătură el îngăimă de cîteva ori cuvinte de scuză.

— Ştiţi, nu voiam să vă deranjez. Dar e important. Dacă vine astăzi cineva şi spune că îl trimit eu, să nu-l credeţi, începu în şoaptă.

Femeia nu înţelese şi rămase cîteva minute privindu-l în faţă cu atenţie. Fără îndoială că

avea ceva straniu în privire, pe chip, în modul de a vorbi şi de a se mişca încontinuu.

— De ce, ar trebui să vină cineva ? întrebă.

— Nu, nu, nu am fost destul de clar. Fapt e... spuneam aşa. Poate că nu va veni nimeni. De ce ar trebui să vină ? Dar dacă ar veni, aşa, ca ipoteză, nu-l lăsaţi să urce.

Nu ştia ce altceva să-i mai spună ca să se explice.

Femeia, cu fruntea încreţită, aştepta să afle ceva mai mult. Dar privindu-l din nou mai bine îşi dădu seama de expresia sa bolnavă din ochii de după ochelari şi se gîndi că poate era ceva ce el dorea ca ea să nu ştie.

— Bine, domnule Domenico, fiţi liniştit, se mărgini să spună.

— Nu vă duceţi nici dumneavoastră sus astăzi, vă rog. Nu e nevoie să faceţi curăţenie. E totul curat. Cheia o iau cu mine. Aşa, numai azi. Scuzaţi-mă. Daţi-mi-o şi pe cea de la dumneavoastră, dacă nu vă supăraţi.

Femeia se simţi nu atît surprinsă, cît mai ales ofensată. Se temu o clipă că a greşit cu ceva faţă de el.

— Şi pe cea de la mine o vreţi ? ! întrebă.

— Da, da, numai pentru astăzi, aşa, nu, pentru cîteva zile. Îmi trebuie amîndouă. Scuzaţi. Apoi am să v-o dau înapoi şi veţi merge să faceţi curat.

— Aşteptaţi, atunci ! spuse supărată şi închise uşa la loc. El auzi zgomotul cheilor pe o masă.

„Chiar dacă îi explic mai bine tot nu poate înţelege“, îşi spuse.

Femeia se întoarse și întredeschise ușa. Își pusese un capot și acum își încheia un pulover.

— Uitați cheia dumneavoastră ! spuse cu un ton foarte sec. Cred că-i asta !

— Da, da. Trebuie să fie scris pe ea Luca și încercă să citească. Uite, Luca. Mulțumesc, doamnă, și scuzați. Dar nu se mișcă încă din loc.

Femeia nu-l pierdea din vedere. După primul moment, a înțeles că nu i-o luase din lipsă de încredere, ci pentru vreun alt motiv, și aștepta sperînd că i-l va spune măcar acum.

— Vă rog ! făcu, în schimb el. Da, controlați pe toți cei care vor să urce. Ziarele aduc în fiecare zi vești proaste. Lumea e tot mai rău intenționată. Te lași ușor păcălit, asta-i. Țineți ochii deschiși, doamnă.

— Dar de ce ? nu se putu stăpîni portăreasa. Aveți vreun motiv să vă fie frică ?

— Nu, nu, așa. Nu vă faceți griji. Spuneam doar așa. Bună ziua. Și ieși pe palier.

Femeia îl privi îndepărtîndu-se și deschizînd ușa de la intrare, pe care o auzi apoi închizîndu-se cu un zgomot sec. Coborî la loc perdeaua și-și reluă îmbrăcatul. Se gîndi în timpul acesta că probabil era într-adevăr ceva ce Chessa nu a vrut să-i spună și încă foarte important, și toată ziua nu s-a mișcat de după ușa cămăruței sale.

Îndată ce auzea pași în holul de la intrare, se ridica și ieșea în prag. Întreba, dădea informații, dar nu intra la loc. Urmărea, de departe, bănuitoare, pînă în curte, persoana care se prezentase, și de acolo controla dacă aceasta urca într-adevăr și ciocănea la ușa despre care întrebase.

Numai atunci, puțin mai liniștită, se-ntorcea în cămăruța ei.

Dar așteptă în zadar toată ziua ca să se prezinte cineva și să întrebe de apartamentul domnului Chessa.

Cînd Chessa ajunse la colț, vînzătorul de ziare desprindea panourile de lemn de pe vitrinele chioșcului. Se apropie și ceru ziarul. Dar vînzătorul de ziare, pe care îl cunoștea, îi spuse cu amabilitate că încă nu trecuse însărcinatul de la întreprinderea distribuitoare. Îl asigură totodată că era vorba doar de cîteva minute, pentru că omul ar fi trebuit să fie acolo, și nu-și putea explica întîrzierea.

Chessa se hotărî să aștepte și se îndepărtă ca să facă vreo cîțiva pași și ca să-și dezmorțească picioarele. Frigul îl făcea să tremure dar el îi rezista dîndu-și lovituri ușoare și repetate. Pe măsură ce se mișca, simțea revenindu-i oarecare încredere și liniște. Îi rămînea însă cercul de fier din jurul capului și lama ascuțită, care din cînd în cînd i se înfigea mai mult în creier. Atunci împunsătura era așa de ascuțită și de sfîșietoare încît trebuia să-și ducă degetele la frunte, la tîmple, și să le apese foarte puternic. Cîteva clipe i se părea că simte o relativă ușurare, dar apoi durerea îi revenea.

Ca să simtă mai puțină durere, mergea foarte încet. Punea mai întîi un picior, apoi pe celălalt, dar cu o grijă mai mare decît aceea pe care o arătase cînd intrase în biroul Directorului General și în cel al șefului Serviciului personal.

În colţul blocului văzu un biciclist cu un coş la portbagajul din spate. Mergea foarte repede. Se gîndi că era însărcinatul cu distribuirea ziarelor şi se întoarse. Zări pe biciclist oprindu-se lîngă chioşc şi-şi încordă mai mult privirea.

Fără să coboare de pe şea, biciclistul strigă ceva vînzătorului de ziare, care îi răspunse tot strigînd în vreme ce atîrna pe şnur ziarul pe care îl avea în mînă.

În timpul acesta Chessa continua să se apropie.

Biciclistul îşi întoarse bustul, îşi băgă mîna în coş, luă unul cîte unul trei pachete şi le aruncă la picioarele vînzătorului de ziare.

— E îngrozitor de frig ! strigă. Şi sînt în întîrziere. La revedere.

Vînzătorul de ziare încercă să le prindă din zbor, dar reuşi doar cu primul. Celelalte căzură jos cu un zgomot înfundat.

— Salut ! îi strigă din urmă. Dar biciclistul era deja la colţ, îndoit pe bicicleta sa.

Auzind bufniturile, Chessa simţi două împunsături mai ascuţite în tîmple şi un fel de lovitură în stomac. Ar fi vrut să fie acolo, gata să le prindă, să nu le lase să cadă pe jos, şi se înfurie mai mult pe vînzătorul de ziare decît pe biciclist. Dar nu spuse nimic. Cumpără ziarul şi nici nu-l salută măcar. Se gîndi că ar fi făcut bine să nu-l mai cumpere de la el. Dar acolo, pe aproape, nu erau alte chioşcuri şi, abia ieşit din casă, nu putea să-şi înceapă ziua fără ziar. N-avea să-l mai salute, însă, nici cînd venea, nici după ce îşi lua ziarul.

Încercă să-şi arunce o privire peste el, aşa cum făcea în toate dimineţile, cu ziarul deschis tot în faţă. Dar nu prea vedea şi îl închise. Luminile erau încă aprinse, iar cerul era de un negru închis. Ar fi trebuit să mai treacă cel puţin o oră pînă să fie destulă lumină ca să poată citi.

În staţia de tramvai trebui să aştepte mult. Apoi tramvaiul veni şi el urcă. Plăti biletul, se aşeză aproape în faţa taxatorului şi încercă să reia cititul de la început. După cîteva secunde, însă, se opri şi se uită la ceilalţi pasageri. Erau puţini şi, ca şi în celelalte dimineţi, nu toţi citeau.

„Aceştia sînt oameni care nu au şcoală, se gîndi, dar care fac totul ca să remedieze asta. Numai că nu reuşesc. Cine le lasă lor timp pentru aşa ceva ?"

„În fiecare dimineaţă să ieşi pe întuneric şi să te întorci în toate serile acasă o dată cu întunericul. Cînd puteau să găsească timp ca să citească, şi ca să afle ?"

Îşi aduse aminte de tatăl său. El cumpăra ziarul numai duminica, dar nu reuşea niciodată să-l citească tot. Arunca în fugă o privire la titluri, începea cîte un articol şi apoi, după mai puţin de o jumătate de oră, îl împăturea. la întîmplare, şi îl lăsa pe masă.

— Ce ştim noi despre aceste lucruri ? ! spunea şi se apuca să repare vreun obiect, pe care i-l păstra soţia tocmai pentru duminică.

Zîmbi şi încercă să se adîncească din nou în lectură. Dar nu reuşea. Simţea din cînd în cînd nevoia să ridice capul şi să privească în jurul lui.

Observă că taxatorul ținea, lateral, ziarul sprijinit pe măsuța cu bilete și din timp în timp, dacă nu-l observa nimeni, arunca cîte o privire peste el.

Se simți plin de simpatie, de entuziasm pentru el. Se prefăcu că se cufundă în lectură și pe deasupra ziarului deschis îl observa cu multă atenție. Chiar și loviturile din jurul tîmplelor îi păreau mai puțin ascuțite ca înainte. La un moment dat nu se mai putu abține, se ridică și se apropie de el. Voia să-i vorbească, să-l întrebe ce citea.

Simțindu-se privit, taxatorul înălță capul și, cu o mînă, făcu să alunece ziarul pînă sub șezut, iar cu cealaltă scoase un pumn de monede și începu să le pună în ordine.

În fața lui, în picioare, foarte aproape de el, ar fi vrut să-i spună să continue, să nu-i fie teamă, că-i plăceau persoanele care citeau ziarul. Dar n-a fost în stare. Taxatorul părea atît de absorbit acum, încît i-ar fi putut răspunde să-și vadă de treburile sale și să nu-l deranjeze.

Se duse să se așeze ceva mai încolo și reîncepu să citească. Loviturile din cap continuau, dar cu un ritm mai lent, mai destins. Nu reușea să citească, însă, adîncit cu totul ca în celelalte dimineți. Din cînd în cînd ridica ochii și-l urmărea pe taxator. Era sigur că acesta a ridicat, ca un hoț, din nou ziarul și l-a pus pe măsuță. Era convins că a făcut-o, pentru că el știa ce înseamnă să ai un ziar la îndemînă și să nu-ți poți arunca ochii peste el.

Taxatorul, însă, îl urmărea și el întrebîndu-se dacă nu cumva era un superior în civil,

care îl controla, sau vreun pasager rău intenționat, hotărît să facă reclamație la Direcțiune. De aceea, nu-l pierdea din vedere. Învîrtindu-se pe scaun, se prefăcea că pune în ordine monedele și că aliniază blocurile de bilete.

Scoase un suspin de ușurare cînd îl văzu ridicîndu-se și ajungînd la ușă. Își dădu seama numai după aceea că mișcarea din cap pe care Chessa i-o făcu la coborîre ar fi vrut să fie un salut. Îl urmări cu coada ochiului pînă cînd tramvaiul se puse în mișcare ; apoi trase din nou ziarul și-l puse pe măsuță.

Din piața mare, pe cele două străzi obișnuite și prin cele două piețe, Chessa ajunse în piața băncii.

Era foarte devreme. Obloanele intrării principale erau încă trase ca și multe din cele de la ferestre. Semn că ușierii nu sosiseră încă.

Nu-i păru rău că era acolo așa de devreme. Avea mai mult de o oră înaintea lui. Nu era nici la sfîrșitul primei pagini ; și mai avea încă cinci. Dar netrebuind să pună la socoteală pe cea cu anunțurile economice, mai rămîneau alte patru. Avea să citească cu calm, încet, sperînd că durerea de cap, care slăbea treptat și-și încetinea ciocăniturile, va înceta de tot.

Începu să se miște înainte și înapoi, cît mai încet posibil. Din cînd în cînd se oprea pentru cîteva clipe și apoi își relua mersul

După vreo zece minute începură să sosească ușierii. Se opreau lîngă ușa principală și așteptau ca dinăuntru să vină șeful, care trebuia

să deschidă. În timpul acesta se uitau la el și făceau comentarii.

Ușierul-șef apăru de după grilajul de fier și învîrti cheile în broaște. Imediat ușierii i-l arătară pe Chessa. Acesta ridică din umeri, făcu un fel de mișcare ca pentru a spune „lăsați-l în pace“ și se retrase. Ceilalți împinseră ușile și intrară.

Chessa își dădu seama că sosiseră și intraseră cînd, ajuns la capătul paginii, se opri ca să se întoarcă.

Se bucura. În circa o oră, are să intre și el, are să vorbească cu domnul Director General și are să fie reprimit la serviciu, la serviciul său, la etajul al cincilea, în sala o sută opt, unde se aflau alți nouăsprezece colegi care aveau să vorbească și să discute știrile din ziar. Așteptarea din ziua precedentă, starea aceea prelungită, între somn și veghe, din timpul nopții și visul erau de-acum evenimente foarte îndepărtate în amintire.

Începu din nou să se plimbe și să citească. Pe măsură ce termina paginile, se simțea invadat de o amorțeală care era asemănătoare liniștii.

Durerea de cap îi dispăruse aproape complet și lăsase locul unei amorțeli foarte ușoare, asemănătoare cu o stare de beție, care îl făcea să fie fără griji și încrezător. Își amintea subiectele pe care le citise, dar ca filtrate printr-un văl, și nici capacitatea de a citi nu era, ca în celelalte zile, disponibilă, curgătoare, fluidă, ci nemișcată, împiedicată la fiecare cuvînt, la fiecare frază, la fiecare perioadă.

Între timp începură să sosească și colegii. Se opreau uimiți și-l observau. Dar cînd el părea că vrea să se desprindă din lectură și să ridice capul, mergeau mai departe sau se întorceau cu o mișcare bruscă.

Cei care se hotărau să intre, se duceau să se așeze la geamuri ca la tot atîtea posturi de observație, hotărîți și de data aceasta să nu piardă nimic din ceea ce s-ar fi întîmplat. Acolo, unii pariau că la nouă, sau cu cîteva minute după aceea, o dată terminată lectura, Chessa avea să plece ; alții, în schimb, erau convinși că avea să intre, și încă la timp, și că va încerca să vorbească cu Directorul General. Dar cum Directorul General nu voia să mai stea de vorbă cu el, și va pune să i se spună că nu e la birou (toți știuseră că în ziua precedentă era), alții se întrebau dacă Chessa va fi primit iar de șeful Serviciului personal și ce spera să obțină cu încăpățînarea aceea a lui.

La nouă fără cinci minute Chessa închise ziarul, îl împături și și-l puse în buzunarul de la haină. Apoi traversă încet piața și apucă spre ușa de intrare pentru personal.

Portarul, avizat de secretara șefului Serviciului personal, îl opri.

— Scuzați, unde doriți să mergeți ? îl întrebă cu amabilitate dar hotărît.

Chessa nu se arătă mirat.

— Bună ziua ! spuse și-i adresă un zîmbet, ca pentru a-i aminti că făcea parte din personal.

Dar celălalt se prefăcu a nu înțelege.

— Da, bună ziua. Dar unde doriți să mergeți ?

Atunci el îl privi mai degrabă plictisit.

— La etajul al treilea. La Domnul Director General ! Și porni într-acolo.

Portarul îl reținu amabil de cot.

— Scuzați, știți, domnul Director General nu este, și nu va veni toată ziua.

Simți ca o lovitură ascuțită în mijlocul creierului. Îl privi descumpănit reușind să-i spună :

— Bine. Voi vorbi, atunci, cu șeful Serviciului personal. Încercă din nou să intre.

Dar portarul, curajos, îl reținu iar de cot.

— Șeful Serviciului personal ? Nu e nici el azi.

Chessa rămase țintuit. Se uită ca prostit la om și nu mai știu ce să spună.

De sus ajungea un zgomot confuz de voci, de uși. Totul se punea în mișcare și îl atrăgea, îl rechema. În sfîrșit, se scutură.

— Bine ! spuse și-și atinse de mai multe ori marginile ziarului, schițînd un zîmbet. Voi vorbi cu șeful meu de sector. Și fără să aștepte ca celălalt să-i mai spună ceva, se îndreptă spre ascensor.

Convins că a făcut tot ceea ce putuse, portarul îl lăsă să se ducă.

— Încercați ! spuse și reveni în cămăruța lui de sticlă

La ceasul de pe ușa ascensorului mai era un minut pînă la nouă. Se gîndi că la nouă fix, adică la timp, avea să fie în prezența șefului de sector. Era, totuși, superiorul său cel mai înalt în grad

în momentul acela, după șeful Serviciului personal.

Doi colegi, care așteptau să ia ascensorul, la început rămaseră surprinși să-l vadă, apoi încercară să fie amabili. Unul îl lăsă să intre primul, celălalt îl întrebă ce făcea.

Mulțumi, răspunse, și îi privi zîmbind cum nu i se mai întîmplase de foarte mulți ani. Primul din cei doi, ca să spună ceva, în timp ce ascensorul urca, întrebă dacă îl reprimiseră. El clătină din cap și spuse că se ducea să vorbească cu domnul șef de sector și că spera că da. Cei doi se prefăcură că-i împărtășesc speranța. Primul coborî la etajul al doilea, celălalt, la al patrulea. Înainte de a se închide pe dinăuntru ușa ascensorului, cei doi îi urară succes cu mina de circumstanță.

Chessa se bucură și consideră urarea de bun augur. Uite, și cei doi colegi cu care, cu ani în urmă, stătuse împreună numai cîteva zile, la biroul Arhivă, acum păreau să se intereseze de cazul lui și îi uraseră succes. Aceasta însemna că acolo înăuntru îl iubeau, chiar dacă nu i-o arătaseră niciodată ; și, întocmai ca cei doi, fără îndoială că și ceilalți sperau ca măsura luată cu el să fie revocată. În fond, stătuse la bancă douăzeci și cinci de ani, și faptul de a se vedea, de a se întîlni atîta timp, ducea numaidecît la deșteptarea interesului pentru cazurile celorlalți, la a se considera într-adevăr ca o parte dintr-o mare și unică familie. Chiar dacă fiecare părea că se gîndește numai la treburile lui și că nu avea chef să se intereseze de ceea ce li se întîmpla celorlalți.

Observase asta deja o dată cînd murise bietul Defendi. Timp de două zile, toţi din sala lui, continuaseră să vorbească despre el. Fiecare îşi amintea cîte un detaliu despre sărmanul Defendi, şi-l pomenea ; şi toţi păreau cu adevărat îndureraţi de moartea lui. Şi tot aşa şi cînd se întîmplase şi altceva. S-a ştiut imediat şi toţi spuseseră ceva, participînd la bucuria lor sau la necazul lor. Era normal, deci, ca şi cazul lui să fie cunoscut şi ca şi colegii, chiar cei care nu lucraseră cu el, să fie necăjiţi şi să-i ureze ca totul să se termine cu bine.

I se părea că vede feţele colegilor, asemănătoare cu ale celor doi colegi care ieşiseră acum, preocupate, necăjite pentru ceea ce i se întîmplase lui. Şi acesta era pentru el semnul cel mai evident că există solidaritate între oameni şi că nu trebuie să se creadă în egoismul lor.

La etajul al cincilea, după ce ieşi din ascensor, întîrzie cîteva clipe privind la coridorul lung care i se deschidea în faţă.

Biroul său era în capăt. Nu se vedea ; îl ascundea un stîlp gros. Dar el îl simţea. Timp de douăzeci şi cinci de ani luase ascensorul, ieşise, şi cu pasul săltat, cînd i-o permitea piciorul, străbătuse coridorul acela lung. Imediat după stîlp, o luase la dreapta şi-şi sprijinise mîna de clanţa uşii cu numărul o sută opt. Acolo sus, cîte puţin în fiecare zi, se simţise mereu cineva, un mic unu, chiar dacă nimeni nu-i acordase importanţă ; nici chiar atunci cînd încercase să li se facă util, ajutîndu-şi spre seară colegii să-şi pună în ordine dosarele pe care nu reuşiseră să le arhiveze.

Ascensorul, rechemat de jos, îl sperie şi-l readuse la realitate.

Biroul şefului de sector era la mijlocul coridorului. Nu era acelaşi lucru să vorbească cu el, să-i spună lui ceea ce ar fi vrut să-i spună domnului Director General. Dar şeful de sector l-ar fi putut primi, între timp, la birou şi a doua zi ar fi putut să-l însoţească la domnul Director General şi să-l ajute să-l convingă pe şeful cel mare ca să-l reangajeze pe vechiul post.

Cînd îl întîlnise pe coridor, sau cînd venise în camera lui, şeful de sector îi adresase de fiecare dată cîteva cuvinte. Nu era un tip prea amabil, jovial, dar fusese totdeauna atent, gentil. Imediat ce îl salutase, el îi răspunsese. Avea mereu o figură preocupată, gînditoare, dar cei care îl cunoşteau bine ştiau că aceea era doar o mască pentru a obţine disciplina maximă şi randamentul cel mai mare de la funcţionari. De el apoi a fost mulţumit totdeauna. O spusese şefului de birou foarte des ; şi şeful de birou i-o transmisese personal sau prin şeful său de sală. Era sigur că, fără îndoială, dacă nu ar fi fost aceste blestemate de întîrzieri, şeful de sector ar fi propus şi susţinut promovarea lui ca şef de sală.

Încurajat de aceste gînduri, îl căută pe uşierul care avea masa lîngă uşa şefului de sector, dar acesta nu era la locul lui. Îşi încordă privirile, dar nu-l văzu. Se gîndi să se prezinte direct la şeful de sector. Poate că ar fi fost mai bine aşa. La etajul al cincilea era de-al casei.

Ciocăni uşor şi era tocmai să deschidă şi să intre cînd uşa se deschise şi i se postă în faţă

ușierul, care îl făcu să se dea înapoi și închise ușa. Surpriza a fost reciprocă, dar a lui, sinceră, pe cînd a ușierului, calculată.

Întrebă dacă domnul șef de sector era și ușierul, amabil, spuse că, în primul rînd, domnul șef de sector era foarte ocupat și că apoi trebuia să fie anunțat cu un bilet regulamentar, avizat de șeful de birou.

În timpul acesta, încet, ajunsese la masa lui, luase carnetul de bilete și i-l arătase.

Chessa păru să se lase convins, mulțumi și ceru unul. Ușierul i-l dădu și îi spuse să completeze toate spațiile libere. Apoi avea să-l ducă la șeful de birou ca să-l avizeze.

Aplecat peste masă, Chessa începu fără grabă să-l citească și să-l completeze.

Era unul din biletele obișnuite pe care ușierii le completau sau cereau să fie completate de cine se prezenta dorind să stea de vorbă cu vreun funcționar al Instituției.

Chessa scrise numele și prenumele cu litere de tipar, apoi la rîndul care întreba cu cine voia să stea de vorbă, scrise : „cu domnul șef de sector". Cînd, însă, ajunse la motivul pentru care voia să stea de vorbă, se opri și nu mai știu ce să scrie. Motivul îl avea, dar cum putea să-l concentreze în două-trei cuvinte ? „Reîncadrare ?" Dar el nu se considera concediat cu adevărat. „Pentru motive de serviciu ?" Da, bine, dar ce anume, cu exactitate ?

Cu stiloul în aer, aplecat deasupra mesei, se uita la ușierul care, așezat la birou, se prefăcea că pune la punct, cu un aer indiferent, niște foi în sertar.

— Gata ? îl întrebă acesta, cînd observă că îl privea.

— Ce motiv ? întrebă Chessa dînd din cap. Aici trebuie scris motivul.

Nu se aștepta la vreun răspuns. Pusese întrebarea mai mult pentru sine, cu voce tare, ca să se ajute să găsească unul.

Ușierul, convins, însă, că-i fusese adresat lui, pentru a arăta că și el știe să-și facă serviciul și pentru a-l scoate din încurcătură, spuse :

— Puneți „pentru motive personale !"

— Pentru motive personale ? întrebă. Da, sigur ! De ce nu ? Era atît de simplu, și totuși nu se gîndise la asta. Îl privi, îi mulțumi și completă : „pentru motive personale". Apoi scrise data și, foarte clară, cu bucla dedesubt, făcu semnătura de ocazii deosebite.

Făcuse cu timpul progrese în modul de a-și scrie numele și prenumele și mai ales în realizarea buclei. Se exersase de pe cînd fusese trecut funcționar la firma de surogate de cafea și trebuise ca, înaintea semnăturii comandorului, să semneze el formularele care mergeau la biroul financiar pentru control.

Dar tocmai semnătura comandorului i-a trezit dorința de a-și scrie bine, clar și impunător, numele și prenumele.

Comandorul studiase mai puțin decît el. O dată se lăudase că a făcut numai pînă la a treia elementară și că a dat apoi o lovitură de picior genții din petece pe care i-o făcuse mama. Și totuși știa să-și facă perfect semnătura. Dreaptă, cu litere rotunde și deschise și cu bucla care, de la vocala finală, se întorcea înapoi și ajungea

silaba cu prenumele, la început, ca pentru a îmbrățișa și proteja toată personalitatea lui de om care se realizase din nimic.

El rămăsese impresionat. O privise mai întîi cu neîncredere, apoi, fiind de față de multe ori cînd comandorul o trasa, observase grija și în același timp dezinvoltura cu care-i alerga mîna pe foaie. Și neîncrederea făcuse loc considerației, simpatiei, nu atît pentru omul proprietar al fabricii de surogate de cafea, ajuns din nimic, cît pentru omul care știa să traseze, cu mînă sigură, semnătura aceea, fără a greși forma și măsura unei singure silabe și mai ales bucla de dedesubt. I se părea că pentru ca semnătura să curgă perfect transversal de la stînga spre dreapta în sus și pentru ca bucla de dedesubt să curgă paralel transversal, comandorul lăsa în mod special capul pe umărul stîng și lua, cu această poziție, măsura exactă a înclinației pe care trebuia s-o dea numelui și prenumelui.

În felul acesta, într-o zi încercă și el să-și scrie numele și prenumele. Ieși o mîzgîlitură dar nu se dădu bătut. Continuă ; ba chiar, căpătă atîta plăcere, încît se exersa pe fiecare bucată de hîrtie albă care îi cădea în mînă.

Și treptat văzuse semnătura lui prinzînd forma semnăturii comandorului. Singurul lucru care nu voia să-i reușească, era bucla, care începea ca a comandorului, dar după aceea nu mai voia să știe de curgerea paralelă, și mergea pe seama ei, sfîrșind într-o întorsătură grosolană.

Dar, cu stăruință, pînă la urmă reuși. Cel puțin așa i se păru. Între timp trecuse la noul birou, la bancă, și nu mai avea la îndemînă modelul comandorului. Dar era mulțumit. Semnătura pe care o făcea era perfectă. De fiecare dată cînd o termina și-o privea satisfăcut, și mai ales bucla îi completa iluzia că este cineva.

Se gîndea să și-o perfecționeze, însă, ulterior. Avea treizeci de ani de viață înaintea sa. E adevărat că la bancă nu punea semnături, în afară de situația cînd își lua salariul, dar, cînd i se întîmpla, nu lăsa să-i scape nici un exercițiu, nici o încercare fie și pe o margine a foii pe care o colaționa, înainte de a o înregistra.

Cînd va ieși apoi la pensie, își va face o ștampilă, cu numele și prenumele lui, închise în buclă, care pornea de la *a* din Chessa și, drept ca o săgeată, ajungea pînă sub *d* din Domenico.

Într-o zi, intrase cu acest scop într-un atelier de ștampile și se informase bine.

Femeia în vîrstă, grasă, astmatică, îi explicase pe îndelete că, pentru a avea o ștampilă cu propria semnătură, era destul ca el să-i aducă scris pe o foaie de hîrtie numele său și prenumele. După aceea se va îngriji ea s-o treacă pe gumă. Da, pentru că mai întîi trebuia trecută pe un aliaj de aluminiu și zinc, tocmai de aceea avea să coste cam scump ; dar matrița de aluminiu și zinc rămînea proprietatea lui, iar el ar fi putut să facă atîtea ștampile cîte ar fi vrut.

Chessa ascultă entuziasmat. Întrebă dacă se putea și mări semnătura sa. Femeia spuse că nu știa sigur dar că ea credea că da. Dacă, însă, ar fi avut amabilitatea să aștepte ar fi trimis curierul să se informeze.

Spuse, atunci, că pentru moment nu era cazul și că așa se gîndea și el că, desigur, cu vreun dispozitiv oarecare, ar fi fost posibil să fie mărită după dorință. Dădu asigurări că se va întoarce, mulțumi și ieși.

Pentru moment informația îi era de ajuns. Lucrul se putea realiza și aceasta îi aducea mulțumire și liniște. Cînd va veni vremea, avea să-și comande ștampila, mărită, ce știu eu, de două-trei ori și cu aceea va ștampila, sus, în stînga, toate ziarele. Biblioteca băncii, apoi, „emeroteca" avea să ștampileze alături cu litere de tipar : „Donat de arhivarul Domenico Chessa", cu data donației, care va coincide cu cea a morții sale, și dedesubt cu semnătura Directorului Bibliotecii.

Sfîrși bucla sub semnătură, o privi și își aminti de vechiul său proiect. Se gîndi că, de fapt, nu era necesar să aștepte sfîrșitul carierei. Cea care era acolo, de exemplu, abia făcută, era o semnătură care putea să fie foarte bine trecută pe un aliaj de aluminiu și zinc. O făcuse chiar bine și tocmai pentru că nu se gîndise. Dacă nu ar fi fost ușierul acolo, și-ar fi pus în buzunar biletul acela și ar fi completat un altul. Însă nu va mai pierde timp. Imediat ce va fi reprimit în serviciu, își va comanda o ștampilă frumoasă și în fiecare seară are să-și ștampileze un anumit număr de ziare și să-și reconstituie pachetele, începînd cu cele mai vechi. În continuare, apoi, în fiecare seară, înainte de a le duce în camera-depozit, are să le ștampileze pe cele citite în cursul zilei.

Ușierul, văzînd că nu se hotăra să-i dea biletul, întinse mîna așteptînd. El observă, îi zîmbi, și i-l dădu.

Cu biletul în mînă, ușierul păru să stea o clipă pe gînduri.

— Acum e nevoie de viză, spuse. Făcu semn să aștepte și se îndreptă spre capătul coridorului.

Chessa răspunse cu o mișcare din cap și începu din nou să se plimbe în sus și în jos, pe lîngă masă, ținîndu-și degetele pe marginile ziarului. Se simțea ușor, liniștit. Se uita la ușile de pe cele două laturi ale coridorului și simțea plăcere.

În spatele acelor uși erau colegii, mai în vîrstă și mai tineri decît el. De la cincisprezece la douăzeci de funcționari în fiecare încăpere. Șeful de sală era în capăt, la mijlocul peretelui. De-o parte și de alta erau așezate, în formă de potcoavă, celelalte mese ; în mijloc era apoi un alt rînd de mese. El avusese noroc să nu nimerească la mesele din mijloc. L-ar fi deranjat să aibă vreun coleg după el, și-ar fi simțit pe cineva în spate, cu ochii fixați în continuu asupra lui. Nimerind la prima masă, pe dreapta, cum intri, rămăsese pe locul acela timp de douăzeci și cinci de ani. De acolo domina toată încăperea, poate chiar mai mult decît însuși șeful de sală, care nu reușea să-i vadă pe colegii de pe rîndul din mijloc și care se ascundeau în spatele colegului din față dacă voiau să citească sau să nu fie văzuți.

Știa despre fiecare din colegii de la etajul acela cine era foarte atașat de lectura ziarului

și cine mai puțin ; cum vorbea de asta și dacă știa să vorbească ; care erau gusturile și care preferințele. Dar tuturora li se simțea superior. El citea tot ziarul, știa tot ceea ce era scris, de la prima la ultima pagină. Considera acesta un mic privilegiu acordat lui ca, altădată, răposatului Defendi și altor cîțiva pe care ar fi vrut să-i cunoască și să și-i facă prieteni. Se simțea stăpîn peste ceva exclusiv al său.

Atinse de mai multe ori marginile ziarului și pînă la urmă nu se putu abține să nu-și descheie paltonul și să nu bage degetele în buzunar. Îl ținu strîns astfel mai multe secunde. Îndată ce auzi, apoi, în fund un zgomot de ușă, îl lăsă și se încheie la loc în grabă și cu furie.

Ușierul se întorcea. Cu vîrfurile picioarelor orientate foarte mult spre exterior, mergea sacadat, pe tocuri, sigur de sine și de mediul din care se simțea un dispozitiv în angrenaj, mai important decît însuși șeful de sector. Cînd fu aproape de el, se înclină ușor și îi spuse că șeful de birou dorea să-i vorbească.

VIII

CHESSA NU SE MIRĂ. I se părea normal ca șeful de birou, care era superiorul său direct, să vrea să știe mai întîi cîte ceva despre aceste „motive personale“ ale lui.

Sigur că ar fi putut și să și le imagineze. Dacă era acolo, era pentru problema concedierii. Spre deosebire de colegi, care aveau

mereu cîte ceva de spus, de reclamat, de întrebat, el nu-i deranjase niciodată pe superiori, nu ieșise niciodată la raport, nu se dusese niciodată să ceară ceva. Dacă acum cerea audiență, o făcea pentru singurul motiv de care și șeful de birou avea cunoștință.

Dar poate că da, ba fără îndoială că da, chiar dacă și le imagina, șeful de birou tot voia să audă de la el aceste motive personale.

Mulțumi și porni în urma ușierului. În fond, nu-i displăcea să se ducă mai întîi la șeful său de birou. Dimpotrivă, acest fapt neprevăzut îi păru cu atît mai mult de bun augur.

Șeful de birou îl cunoștea cel mai mult și cel mai bine. Fusese angajat în bancă după el, cel puțin cinci ani mai tîrziu, și fusese desemnat imediat să conducă biroul sectorului Arhivă. Astfel, în fiecare dimineață, timp de douăzeci și cinci de ani, intrase în camera cu numărul o sută opt, luase din coșul dreptunghiular (pe care ușierul îl aducea atîrnat de umăr) teancul de dosare de arhivat și i-l pusese pe biroul său. Nu-i vorbea decît rar ; dar îi zîmbea totdeauna, imperceptibil, ca pentru a-l asigura că el avea atîta încredere încît să-i poată da un număr de dosare mai mare decît celorlalți. Nici el nu vorbea ; făcea semn afirmativ din cap și răspundea zîmbetului. În felul acesta dorea să-l asigure că are s-o facă, orice ar fi spus colegii. Și șeful de birou trecea la celelalte mese.

Cîteodată, în timpul zilei, se întîmpla să vină și în sală, dar niciodată ca să-i semnaleze vreo greșeală, sau ca să-i facă vreo observație. Dimpotrivă, cînd reproșa sau atrăgea atenția asu-

pra greşelii vreunui alt coleg, lui îi adresa priviri de înţelegere, care nu scăpau celorlalţi.

Era mai tînăr decît el cu vreo cincisprezece ani, dar arătase totdeauna multă înţelegere faţă de ataşamentul lui pentru lectură. Adesea, e adevărat, îl rugase, acolo lîngă masa sa chiar, să fie punctual, ca să nu-l constrîngă să ţină cont de asta în notările calificative, dar i-o spusese totdeauna cu multă simplitate, cu un adevărat tact, ca şi cum ar fi depus un mare efort făcînd aluzia la ziar. În sfîrşit, a observat el, şeful de birou nu-l numea niciodată. Ştia că îl avea încă în buzunar, dar discutînd despre el, i-l arăta doar, şi mai mult în trecere, convins că şi numai vorbindu-i pe această temă, îi făcea rău.

Uneori, cînd pentru vreun dosar dificil se dusese în camera şefului de birou să-l întrebe cum ar fi trebuit să facă, trăsese repede cu coada ochiului la ziarul de deasupra dosarelor. Atunci îşi făcea curaj şi începea să vorbească, luînd ca pretext subiectul cel mai important comentat în dimineaţa aceea. Iar şeful de birou, amabil, nu numai că răspundea, dar chiar şi discuta puţin cu el.

Din aceste scurte discuţii, avusese posibilitatea să constate inteligenţa superiorului său şi-l judecase demn de postul de şef de birou ; demn fără îndoială mai mult decît vreun alt superior care, auzise spunîndu-se, nu se interesa de ce scriau ziarele.

A fost un moment, însă, în care raporturile dintre el şi şeful de birou erau să se strice. Dar apoi „fetiţa“, cum se obişnuise s-o numească

în gînd. a rămas la şeful de birou iar el a încercat să-şi păstreze despre ea o amintire cît mai plăcută.

Alice era o fată foarte tînără şi frumoasă, chiar dacă avea ten măsliniu, iar în anumite momente de-a dreptul ca de ceară. Nu era înaltă, ba era chiar ceva mai scundă decît el ; capul ei îi ajungea pînă la bărbie. Cu corpul împlinit, era ageră în mişcări şi foarte bine proporţionată. Pe cel care o privea îl fixa totdeauna în ochi, cu ochii ei negri, melancolici, visători, ca şi cum ar fi căutat cu disperare protecţie şi afecţiune.

Într-o dimineaţă de primăvară, cu trei ani în urmă, şeful de birou intrase în camera o sută opt urmat de fată, se uitase în jur şi apoi. după ce schimbase o privire cu şeful de sală, se apropiase de masa lui Chessa.

Alice nu avea aerul unei funcţionare. Era îmbrăcată foarte simplu şi se uita în jur puţin curioasă, puţin derutată. Urmîndu-l pe şeful de birou, se oprise lîngă el, de partea cealaltă a mesei, şi-l privise drept în faţă. S-a simţit de îndată tulburat de privirea aceea simplă, pură, dezarmată şi, în acelaşi timp, fixă, stăruitoare.

Şeful de birou a făcut prezentările. Foarte în fugă. El nu a înţeles cum se numea. S-a ridicat de pe scaun şi s-a aşezat la loc reuşind să zică doar : „Îmi pare bine“. Ea s-a înclinat uşor, fără să spună nimic.

Şeful de birou, mulţumit de acest preambul, l-a informat că i-o încredinţa lui pe domnişoara,

ca s-o învețe munca de colaționare și de arhivare a dosarelor. Apoi a luat chiar el scaunul pe care ușierul îl adusese de afară și l-a pus în partea laterală a biroului lui Chessa.

— Iată, pentru moment luați loc aici, îi spuse, invitînd-o să se așeze și ținîndu-i spătarul scaunului pînă cînd s-a așezat. Acesta este în mod provizoriu locul dumneavoastră. Aici domnul Chessa va fi pentru dumneavoastră un bun coleg și cu îndrumările lui veți deprinde repede munca.

O privi o clipă serios și întîlni ochii ei, ficși, intenși apoi se uită la Chessa, zîmbindu-i.

— V-o încredințez dumneavoastră, spuse.

Chessa se simți măgulit, și chiar mai mult, mulțumit. A răspuns zîmbetului, dar nu a scos nici un cuvînt. Dacă din douăzeci de funcționari cîți erau acolo înăuntru șeful de birou l-a ales tocmai pe el, însemna că îl considerase demn de o asemenea însărcinare. Are să facă totul, deci, ca să fie la înălțimea sarcinii.

Astfel, din dimineața aceea Chessa a început să-i dea lecții. I-a explicat cum trebuiau căutate fascicolele, în dulapurile în ordine alfabetică, și cum trebuiau controlate datele diferitelor dosare înainte de a le introduce între celelalte.

Lui i se părea un lucru foarte ușor și căuta să i-l arate la fel și ei, o fată fără experiență și care, îndată ce ieșise șeful de birou, îi mărturisise imediat, foarte timidă. că nu cunoștea nimic din frazeologia bancară și a vieții comerciale în general. Dar era inteligentă, bună și

foarte ascultătoare, și el observa că făcea progrese însemnate și demne de laudă. Într-adevăr, cînd șeful de birou se oprea dimineața, cîteva clipe mai mult acum, și întreba cum merge domnișoara (o privea o clipă și imediat își desprindea privirea), el, încercînd să-și stăpînească emoția, răspundea că de-acum domnișoara știa tot și că nu mai avea nimic de învățat de la el.

Șeful de birou se arăta mulțumit, dar insista s-o mai urmărească un timp și îl ruga ca, dacă domnișoara nu-l deranja, să mai ocupe locul de la biroul său.

— Știți, îi spunea, pentru moment nu sînt birouri libere. Să mai punem aici un birou ? Nu mai e posibil acum. Nu credeți ? Pe de altă parte, există pericolul ca șeful de sector, dacă află că nu este aici loc liber, să mi-o ia, și s-o dea la alt birou. Și eu nu vreau să pierd un bun funcționar, mai ales acum după ce a deprins munca. Am făcut atîtea pentru a obține un nou salariat, și mai ales o domnișoară ! Și zîmbea privind-o în fugă.

Chessa încerca să răspundă la zîmbet, frămîntîndu-se pe scaun.

— Nu, nu, domnule contabil ! se grăbea să spună. Domnișoara poate rămîne. Nu mă deranjează deloc. Eu stau aici, dînsa acolo, este loc pentru amîndoi.

Într-adevăr, Alice nu-l putea deranja ; ba chiar îi venea mai ușor să-și facă treaba de cînd era ea. Uneori se întrerupea ca să asculte ceea ce îl întreba și îi răspundea, calm, fără orgoliu, cum poți face cu o persoană foarte dragă, și pe care o iei sub protecție.

Alice, la rîndul ei, îl asculta cu cea mai mare atenție. Îl privea cu ochii mereu visători și-și umezea buzele cărnoase, înainte de a începe să-l întrebe ceva sau cînd primea un răspuns. Cînd lua foile din mîna lui, sau cînd i le dădea, făcea în așa fel ca degetele sale, sau o parte din palma ei să-i atingă degetele sau o parte din palma lui.

În primele momente Chessa își retrăsese imediat mîna, temîndu-se să nu fi provocat el, involuntar, acele atingeri, dar apoi, simțind în asta o plăcere intimă, n-a mai retras-o. Dimpotrivă, dacă putea, căuta această atingere, dar totdeauna stăpînindu-se, pentru că se temea să nu-și dea seama nu numai colegii dar chiar și Alice. Pentru că încă nu reușea să înțeleagă cu exactitate valoarea și semnificația atingerii și a privirii pe care ea le provoca.

Simțea că de fiecare dată fata începea, că adică inițiativa, chiar dacă și el o solicita, pornea totdeauna de la ea, cu degetele acelea care se întindeau sub foaie și așteptau atingerea degetelor și mîinilor lui, cu privirea aceea care i se părea că se lungește, ca pentru a crea o punte magică de la ea la el.

Uneori, apoi, Alice întindea toată palma pentru a lua înapoi foaia, pe care puțin mai înainte i-o trecuse spre examinare. Cu palma deschisă, degetele desfăcute, ea aștepta ceva, ceva care părea să fie mai mult decît foaia de hîrtie, iar ochii ei întrebau și altceva care era mai mult decît ceea ce, în mod obișnuit, îl întrebau înainte.

În aceste momente el se întreba ce vor fi vrînd degetele acelea, palma aceea, ochii aceia, și încerca s-o privească cum îl privea ea. Voia în felul acesta s-o facă să înțeleagă că nu știa ce altceva să-i dea, decît dacă ea singură i-ar fi cerut.

În sufletul său, însă, simțea că ar fi putut să ia palma aceea deschisă și s-o țină între palmele sale, s-o strîngă cîteva secunde și cu prudență ca și cum s-ar petrece din întîmplare. Și în aceasta tot Alice îl ajuta, sau îi venea în întîmpinare. El apropia mîna care strîngea foaia între degete. Ea întindea palma, o apropia, o îndrepta spre dosul palmei lui, pe care îl strîngea, cînd îl simțea așezat deasupra, ca pentru a-l lua în păstrare, a-l proteja, a-l apăra. În tot timpul acesta ochii îi rămîneau ficși, privindu-l în așa fel încît el să vadă numai buzele umede, umezite. Între timp îi spunea cîteva cuvinte.

— Mulțumesc ! sau : Mă scuzați din nou, sau : Ar fi trebuit să mă gîndesc.

Acest joc al mîinilor dura totdeauna cîteva clipe. În sinea sa el ar fi dorit să continue, să fie ceva mai mult, sau cel puțin să apară o clarificare. Dar îi era, în același timp, teamă de colegi, de privirile lor.

Deja mulți făcuseră cîteva aluzii la norocul lui chiar în ziua în care venise Alice.

— Ei, da ! Ce înseamnă să te cheme Chessa ! spunea unul.

— Nu toți se nasc cu căiță ! spunea un altul.

— Singura fustă în birou şi uite la cine ajunge ! La Chessa Domenico ! şi rîdeau, dar niciodată în mod vulgar.

Dacă ar fi observat acum privirile acelea şi atingerea aceea, l-ar fi înţepat cu fraze cu dublu sens şi ar fi născocit cine ştie ce calomnii pe seama lui Alice. Ar fi fost capabili de aşa ceva ! Îi auzise vorbind altă dată despre unele lucruri despre care afirmau că se întîmplaseră în alte camere între doi colegi, aflaţi mai mult sau mai puţin în aceeaşi situaţie cu a lui şi a Alicei. Cu nici un preţ Alice nu trebuia să fie amestecată în gîndurile lor ascunse. Alice era o fată mai presus de orice calomnie ; nevinovată, fără experienţă, chiar dacă întindea mîna şi căuta s-o întîlnească pe a lui şi îl privea cu ochi melancolici. Şi tocmai aceasta îi întărea convingerea că protejata sa era o fată simplă şi cu suflet blînd.

Alice, pe de altă parte, nu trecea niciodată dincolo de simpla atingere a mîinilor şi de modul acela de a-l privi. Părea că aceasta făcea chiar parte din natura sa de fată fără experienţă, chiar timidă şi care simţea nevoia să-şi comunice cumva simpatia pentru cel care îi era aproape. Această convingere era întărită de faptul că Alice nu vorbea niciodată cu nici unul din ceilalţi colegi. Îi saluta ea prima, cînd intra sau cînd ieşea, dar tocmai aşa cum poate face o funcţionară mai tînără cu colegii mai în vîrstă fără a se formaliza pretinzînd să fie salutată ea mai întîi, ca femeie.

Colegii, însă, tocmai pentru acest mod al său de a fi, rezervat, taciturn, o asediau de aproape şi o invitau să vorbească, să fie mai comunicativă, să ia parte la cîte o scurtă pălăvrăgeală. Ea o scotea la capăt cu cîteva cuvinte, invocînd aproape totdeauna ca pretext ignoranţa sa, lipsa ei de experienţă. Atunci Chessa simţea crescîndu-i şi mai mult afecţiunea pentru ea şi se considera fericit să o aibă alături şi să comunice cu ea prin dosarele de serviciu, care, involuntar, serveau şi pentru a-l face să-i simtă atingerea mîinii şi să-i primească privirile. Priviri pe care, i se părea, nu le adresa nici unuia dintre colegi în acele cîteva clipe în care îi răspundea la salut. În momentele acelea, mîinile ei, vedea asta, erau neliniştite, nu-şi găseau locul unde să se aşeze, iar privirea ei, tot timpul melancolică, rătăcea încontinuu, aproape totdeauna în jos, în căutarea vreunui punct care să fie în afara colegului care îi adresase vreo întrebare. Era foarte tînără Alice. Avea aproape o treime din anii lui. De aceea, nu voia să facă nici un calcul privind vreun posibil sentiment din partea ei.

Dacă uneori se gîndea la o asemenea posibilitate, se considera nebun, fără minte, şi încerca să alunge, să gonească acest gînd. Îşi îndrepta atenţia spre alte lucruri, mai ales spre ziarul său, de la care, în anumite momente, invoca ajutor, apărare, protecţie.

Simţea, însă, că acum se adăugase un alt scop la cel precedent. Să citească nu numai ca să devină cineva, dar şi ca să devină mereu mai demn de ea. Poate că Alice nu avea s-o ştie niciodată ; el nu va avea ocazia, şi, mai ales, curajul, să i-o spună ; dar ea, cu tinere-

ţea ei, cu bunătatea, cu privirea ei melancolică, îi trezise o dorinţă şi mai îndîrjită de a citi, de a se instrui, de a fi cineva. În ea se adunau acum toate vechile nevoi şi năzuinţe şi deveneau una singură : să fie cineva pentru ea, să fie cineva prin ea.

În cîte o seară, cîteodată noaptea în pat, cu ochelarii puşi pe noptieră, îşi închipuia ce frumos ar fi fost, emoţionant, dacă ea ar fi ştiut, dacă ea şi-ar fi imaginat cît îi era el de recunoscător, de îndatorat. El, care nu avusese niciodată pe nimeni, care nu avea pe nimeni, îi datora ei această nouă energie spirituală, această încredere mai mare în viaţă şi în idealurile sale.

Pe măsură ce se gîndea la asta, se emoţiona, şi atunci făcea eforturi să alunge asemenea gînduri, pentru că simţea că distanţa dintre vis şi realitate îi cauza o durere chinuitoare. Atunci se hotăra să o studieze mai mult, ca să devină mai sigur de sentimentele ei.

Iată, se întreba, cum să-şi explice modul în care îl privea, şi cum îi atingea mîna şi i-o lăsa aproape ? Şi de ce numai cu el şi nu cu ceilalţi ? Atunci se străduia să găsească toate justificările posibile, dar nu reuşea ; şi aceasta îl făcea să spere, în partea cea mai ascunsă din fiinţa sa, că ceva a intervenit şi în sufletul lui Alice.

În joia mare, aproximativ la o lună după sosirea ei în birou, apăru ceva nou.

După masă, înainte de a relua lucrul, Alice continuă să-l privească mai multe minute în şir, vrînd parcă să-i spună ceva important. El observă dar nu ştiu cum s-o încurajeze. Punea

şi iar punea în ordine dosarele pe care trebuiau să înceapă să le claseze şi aştepta ca şeful de sală să anunţe că era două şi treizeci, ca să se apuce de treabă.

— Ascultă, Chessa, îl întrebă deodată Alice, atingîndu-i dosul palmei cu toată palma, pe care şi-o lăsă peste a lui. Te-ai împărtăşit pentru Paşti ?

Nu l-a mirat întrebarea. Era cu totul neaşteptată, dar Alice îl lăsase să înţeleagă că avea să-i spună ceva important. Fără îndoială că se gîndea la asta de mult şi trebuia să aibă motivele ei serioase.

— Nu. Nu m-am împărtăşit, îi răspunse şi aşteptă ca ea să-i mai spună ceva.

Alice îşi retrase mîna şi-şi umezi buzele.

— Atunci, mergem într-o duminică împreună ? îl întrebă cu voce stinsă.

Ochii ei erau aşa de visători, şi de rugători, încît el văzu în asta mai mult decît o simplă invitaţie. Era fericit pentru acest fapt nou şi încercă să i-o arate prin privire ; dar nu ştia cum să-i spună că nu putea accepta, fără să trebuiască să-i explice şi motivele.

Alice continuă să-l privească aşteptînd răspunsul. Părea că nimic altceva nu mai avea importanţă pentru ea decît ceea ce urma să-i spună el.

Atunci Chessa îşi făcu curaj :

— Scuzaţi, ştiţi, eu nu obişnuiesc aşa ceva. Dar dumneavoastră trebuie să mergeţi. Da, şi eu aş putea să vă însoţesc, dacă îmi daţi voie.

Se temu că ea se va posomorî, nemulțumită și are să ceară niște explicații. În schimb, Alice zîmbi și murmură :

— O, da ! Îmi face plăcere. Eu am să iau împărtășania și dumneata ai să asculți slujba.

El lăsase primul ochii în jos, atît era de bucuros și de tulburat. Din fericire, tocmai în momentul acela șeful de sală, bătînd din palme, spusese cu voce tare : „Băieți, începem !" și începură și ei să lucreze, fără să-și mai spună nimic.

Dar el nu se mai putea adînci în lucru ca în celelalte zile. Îl frămînta întrebarea și propunerea lui Alice și ar fi vrut să știe sau să-i ceară alte amănunte. De ce acceptase Alice s-o însoțească ? Și de ce nu a insistat să se împărtășească și el ? Sigur că a fost discretă, iar, dacă se mulțumea numai s-o însoțească, însemna că și asta îi făcea plăcere.

Și-apoi o și spusese, nu ? „Îmi face plăcere." Spusese chiar așa ! Și acceptase chiar și numai s-o însoțească ! O, da ! murmurase și ochii imploraseră ca niciodată. O, dacă ar fi avut tăria s-o privească și el așa, în loc să-și lase imediat ochii în jos !

Încerca pînă una alta să lucreze. Începea să citească foaia pe care o avea dinainte, dar la jumătate era obligat să recitească de la început. Iar după a doua încercare nu mai citea, lăsînd gîndul să se oprească asupra lui Alice. Ce zi mare pentru el, și fără s-o fi așteptat cîtuși de puțin, fără s-o fi sperat, s-o fi gîndit ! Cum se putea schimba totul într-un om de la un moment la altul ! Cum putea o singură întrebare să facă să răsară în suflet speranța și chiar bucuria, pacea !

Nu îndrăznea s-o privească, dar o simțea alături de el, și zărea însemnările ei cu creionul roșu și albastru pe foile ce le avea în față. Și totuși fata reușea să lucreze, să nu se distragă, să nu i se adreseze nici măcar cu pretextul că-i cere vreo explicație ! El însă nu putea ; avea nevoie să-i vorbească iar, chiar cu riscul ca vreunul din colegi să-și dea seama că nu era în legătură cu lucrul de birou.

Apoi i se furișă în minte o îndoială. Că Alice s-ar gîndi la refuzul său de a se împărtăși și că și-ar pregăti o scuză ca să-i spună că nu mai voia să fie însoțită ? ! Și atunci a fost pe punctul de a o întreba dacă nu-i părea rău că spusese nu. Dar s-a abținut.

Și dacă Alice ia într-adevăr acest pretext pentru a-i spune că se răzgîndise și că renunța la compania lui ? ! Ce moment penibil ar fi ! Nu, era mai bine să nu dea curs intenției sale și să aștepte ca ea să-i mai spună ceva.

Totuși, după o oră nu se mai putu stăpîni, și, ca să audă din nou vocea lui Alice, și să constate dacă într-adevăr nu-și schimbase gîndul, o întrebă unde voia să se întîlnească.

— Ți-ar conveni lîngă biserică ? îi vorbi Alice foarte încet, după ce se gîndise mult și continuînd să-și umezească buzele.

— Aș putea veni lîngă casa dumneavoastră, dacă vreți, încercă el. Da, chiar la o sută de metri mai departe, dacă socotiți.

Ar fi mers mai mult timp împreună, se gîndea, și Alice i-ar fi pricinuit bucuria de-a o

lua de acasă. Lucru care nu i se mai întîmplase niciodată în viață.

— Nu, prefer lîngă biserică, spuse Alice, după ce stătu iar mult pe gînduri. N-ar fi bine și pentru dumneata ?

— Ba da, ba da, spuneam doar așa. Și-i fu teamă ca totul să nu se prăbușească din cauza acestei insistențe a lui. Încercă să-i zîmbească și lăsă capul în jos.

Alice reîncepu să lucreze ca mai înainte, calmă, gravă ca și cum această a doua discuție, care o privea în afara serviciului, ar fi fost imediat uitată.

Chessa, în schimb, nu reușea să citească nici un rînd, oricîte eforturi făcea. Ridica și lăsa prima foaie din dosar prefăcîndu-se că verifică ceea ce era scris pe a doua foaie. În timpul acesta își tot învîrtea în mîna dreaptă creionul bicolor. Făcea așa, și pentru a-i păcăli pe colegi. Vai de el, dacă ajungeau să bănuiască ceva, și mai ales acum ! Și tot pentru ca ei să nu aibă îndoieli și să nu-și dea seama de starea lui sufletească, se prefăcea că lucrează dosarul, îl închidea și îl trecea pe teancul celor deja făcute. Apoi lua unul nou. După aceea, cînd se convingea că nu se uita nimeni la el, lua dosarele pe care le pusese pe maldărul celor colaționate și le punea pe celălalt.

Nu-și făcea griji că pierde timpul, ba nici nu se gîndea la asta. Era atît de cunoscător în munca lui încît era sigur că, odată depășite aceste momente, pentru el atît de speciale, avea să lucreze în așa fel încît să le termine ca în toate celelalte zile.

După o jumătate de oră de astfel de frămîntări își luă curaj și se aplecă la urechea lui Alice.

— Scuzați-mă, domnișoară Alice, îi zise, și la ce oră spuneți ?

Alice nu se aștepta la întrebare și pe moment nu înțelese.

— La ce oră ? ! făcu ea. Dar privindu-l, își aminti. Nu știu, spuneți dumneavoastră, vorbi parcă nehotărîtă și cu o ușoară părere de rău în glas.

— Dar... Uite... eu... aș vrea... aș spune la opt. E bine la opt ?

Îi privi buzele, acum din nou umede, și se temu să nu-i spună că, răzgîndindu-se, era mai bine să nu se vadă și că se va duce singură la biserică. În timpul acesta își repeta : „Uite, acum mi-o spune. Vrei să vezi ? ! Nu, să sperăm că nu ! Nu, să nu spuneți !“

— E bine la opt, murmură Alice și îi zîmbi, privindu-l fix timp de un minut. La opt, lîngă biserică. Și se întoarse la foile sale.

Făcu și el la fel, după ce aruncă o privire colegilor. Dar nici măcar acum nu începu să lucreze. Avea un nou detaliu de legat, de pus în relație cu cele anterioare.

Nu-i mai era teamă că Alice are să regrete și că-i va spune să n-o însoțească. Însă, cum fusese de acord cu ora propusă de el, ar fi putut să-i spună să se vadă și la șapte în loc de opt. În felul acesta, ar fi întîlnit-o cu o oră mai devreme și ar fi rămas împreună mai mult. Dealtfel, se simțise ispitit să-i spună „să ne

vedem la şapte“, dar apoi se hotărîse pentru opt, întrucît se gîndise că pentru ea ora şapte ar fi fost oarecum nepotrivită.

Să aştepte pînă la opt, de la cinci şi jumătate, cînd avea să se trezească, însemna un adevărat chin.

Asta i se întîmpla în toate zilele. Nici măcar ziarul nu reuşea să-l distragă, să-i smulgă gîndul de la ea, mai ales cînd se apropia momentul în care trebuia să sosească : la nouă fără cinci aproape totdeauna. O aştepta, aşezat la masa lui, pîndind în permanenţă uşa ca s-o vadă apărînd.

N-o aştepta jos, la intrare, şi nici nu se ducea în întîmpinarea ei spre strada de unde venea, pentru că nu avea curajul să ia o astfel de iniţiativă şi pentru că se temea să nu observe vreun coleg. Prefera s-o aştepte la masa lui, unde se prefăcea că pregăteşte biroul pentru începerea activităţii. Aranja călimările, tocurile, carnetele de note, dădea şi iar dădea cu cîrpa de praf, treabă pe care nu o făcea niciodată bine, mai ales la masa lui.

Alice sosea, îi zîmbea, îl saluta cu obişnuitul : „O, bună ziua, Chessa“, aproape şoptit. Iar el, simţindu-se pentru o clipă în culmea bucuriei, deoarece i se părea că salutul acela conţinea şi multe alte cuvinte pronunţate cu ochii, îşi începea noua zi de muncă.

Ar fi fost mai bine, deci, s-o vadă mai devreme măcar în duminica aceea. La şapte soarele era deja răsărit, cerul era albastru, aerul curat. Primăvara te invita să ieşi afară, să te plimbi, să te vezi cu cineva ; mai ales duminica foarte devreme străzile din centru erau liniştite, pustii şi în întregime la dispoziţia rarilor trecători. Dar acum nu mai putea să-i spună. Greşise propunînd ora opt, asta-i tot. Din moment ce Alice acceptase, ar fi trebuit să-i spună imediat că şapte era ora cea mai potrivită şi, dacă era nevoie, să-i explice, pentru ca ea să nu aibă îndoieli asupra bunelor lui intenţii.

Apoi, ca şi cum povara gîndurilor născute de noua întîmplare s-ar fi uşurat, începu să se dedice muncii sale cu aceeaşi dăruire de totdeauna şi cu mai multă rapiditate. Nu că faptul cel nou i-ar fi dispărut din minte : ci dimpotrivă, fiindcă şi-l amintea bine şi în toate fazele sale. Numai că, după ce pătrunsese şi se agitase în sufletul lui, atît de intens, acum era ca şi cum s-ar fi decantat, şi în locul lui simţea apărînd o altă preocupare. Cele cincizeci de dosare care zăceau încă pe masă şi cele două ore şi jumătate pe care trebuia să le recupereze. Atunci se puse pe lucru şi lucră foarte repede, ca niciodată. Citea din zbor rîndurile de pe foi, făcea notările în fugă, cu creionul roşu şi albastru. Şi nu greşea, îşi dădea seama de asta. Dimpotrivă, felul acesta de grabă îi aducea o mulţumire care se amesteca cu bucuria faptului cel nou şi pe care încerca s-o stăpînească numai din teama ca nu cumva colegii să observe şi să descopere toate elementele.

Seara recuperase timpul pierdut, şi, cînd trecu şeful de birou, pe masa lui nu rămăsese pentru ziua următoare nici un dosar.

La plecare nu i-a spus nimic lui Alice. Cel mai bine era să păstreze tăcerea deplină. Se puseseră de acord și tăcerea venea tocmai să întărească acordul dintre ei. După ce-și puse pardesiul, Alice se apropie de birou să-și ia poșeta, dar Chessa ajunse primul. Luă el poșeta și așteptă cîteva secunde cu ea în mînă.

— Bună seara, Alice! îi spuse, cu un ton care lăsa să se înțeleagă că ar fi spus alte cuvinte dacă nu ar fi fost de față colegii, care se pregăteau să iasă, dar nu-i pierdeau din vedere.

— O! Mulțumesc! răspunse ea. Luă poșeta și îl privi în felul ei obișnuit.

— Bună seara și dumneavoastră, domnule Chessa! spuse șoptit. Lăsă ochii în jos și o porni spre ușă. De acolo se întoarse către colegi și salută, ca în toate celelalte seri.

În următoarele două zile, vineri și sîmbăta mare, Alice continuă să-l privească cu ochii ei mereu visători, dar un timp ceva mai îndelungat. Iar el, deși îi aștepta mereu privirea, i-o dorea și se simțea fericit, își lăsa imediat ochii în jos sau și-i îndrepta spre hîrtii, căutînd de fiecare dată o scuză. Alice era fără experiență, nu știa să se controleze și prin urmare, trebuia să aibă el grijă, să fie prudent. Nu voia în nici un chip să se compromită ceea ce se înfiripa (chiar dacă nu știa nici el bine ce anume), și înainte de toate se gîndea la reputația ei, în biroul acela cu limbi ascuțite, gata tot timpul să înțepe și să muște.

Scurtînd durata privirilor și determinînd-o să-l privească și ea ceva mai puțin, gîndea că o ajută astfel pe Alice să rămînă la pudoarea ei naturală. Dealtfel, era sigur că ea, ca să-l privească așa de îndelung, și ca să nu se preocupe de prezența colegilor, trebuia să facă un foarte mare efort, chiar dacă era plăcut, și chiar dacă era cerut dinlăuntrul ființei sale.

Această convingere îi venea din efortul pe care trebuia să-l facă el însuși ca s-o privească pe față, ca să-i susțină privirea, deși, dacă ar fi putut, dacă nimeni nu ar fi văzut și dacă nici ea nu l-ar fi suspectat, nu și-ar mai fi desprins o clipă privirea din ochii ei. Acum se mulțumea să transfere în ea stările sale sufletești, preocupările lui, și se gîndea astfel că o ajută să depășească temerile și piedicile, care erau numai în el.

Pentru că, orice privire de-a ei pe care o pierdea, dacă îl liniștea întrucît așa colegii nu nu ar fi putut să aibă bănuieli, îi provoca, însă, o pornire de mînie și de ciudă. Nu împotriva fetei, ci împotriva colegilor, care împiedicau, cu prezența lor, acea continuă transmisie a gîndului prin intermediul privirii. Și cu toate că noaptea, răsucindu-se și iar răsucindu-se în pat, socotea de cîte ori îl privise Alice și-și promitea din nou să nu mai lase atît de repede ochii în jos, cu speranța și din nevoia de a prinde ceva mai mult din privirile ei, a doua zi, invariabil, îi era din nou teamă de colegi și simțea crescînd în el o mînie atît de puternică, încît și-ar fi descărcat-o chiar și asupra lui Alice. Atunci își pleca ochii într-un mod foarte evident, ca și

cum ar fi vrut să-i spună : „Dar fiţi bună, dragă domnişoară Alice ! Nu vă gîndiţi că ar putea să ne surprindă ? ! Nici dumneavoastră nu înţelegeţi că am putea s-o păţim, dacă blestemaţii aceştia ar băga de seamă ?“

Dar Alice, îndată ce se ivea ocazia, începea să-l privească din nou ca mai înainte, arătînd că nu înţelegea deloc grijile lui şi nici acest mod al său de a lăsa atît de repede capul în jos.

Duminică dimineaţă se sculă foarte devreme. Toată noaptea se temuse că nu se va trezi la timp. Din cînd în cînd adormise dar se trezise brusc şi, alungînd oboseala şi somnul, aşteptase să audă şi să-l liniştească bătăile de la ceasornicul bisericii.

Se întorcea mereu cu gîndul la ceea ce avea să se întîmple a doua zi dimineaţă. Un eveniment memorabil pentru el ! Pentru prima oară în viaţa lui avea să se întîlnească cu o fată, cu o femeie !

În mintea lui, Alice pierdea treptat atributul de fată şi şi-l asuma pe acela de femeie, de amantă, de logodnică, de tovarăşă a vieţii sale. Nu cunoscuse niciodată pînă atunci sentimentul pe care Alice îl deşteptase în el. De aceea, complet dezarmat, se abandonase cu fiecare zi tot mai mult simţămîntului aceluia care nu-l lăsa să doarmă, care-l făcea să meargă mai mult pe jos şi să se uite la oameni cu alţi ochi. Şi nu-i mai era teamă să-şi mărturisească în taină că aceasta era dragoste.

Acest cuvînt, pe care era sigur că nu-l mai folosise din tinereţe, convingerea aceasta că nu era un bărbat care să nu trezească interesul nici-unei femei (şi cum dorise aceasta mereu, fără ca să şi-o mărturisească deschis !), o cunoscuse şi era pe cale de a o verifica datorită lui Alice. Şi chiar în dimineaţa următoare, întîlnirea avea să facă dovadă că pentru el nu numai că apăruse ceva nou, dar că ajunsese totodată şi la maturitate. Trebuia binecuvîntat cerul, şi mai mult chiar Alice ! Să-i poată lua mîinile, mîinile acelea mereu întinse, cu degetele lungi, şi să le ţină şi să le sărute din cînd în cînd !

O vedea înaintea ochilor, o privea, îi zîmbea. De i-ar fi putut vorbi ! Ea îl trezise la viaţă, ea îl învăţase să zîmbească, cu un zîmbet fericit, sigur, pe care numai unul care iubeşte ştie să-l ofere.

Şi cîte alte lucruri era convins că s-ar fi schimbat în el, în jurul lui, dacă i-ar fi spus, pînă la urmă, clar că-l iubea !

Dar nu era grăbit. Simţea că trebuie să aibă răbdare ; că era necesar să ştie să aştepte. S-ar fi mulţumit să înainteze doar cu cîte un mic pas în fiecare zi. Alice era tînără, simţea şi ea ceea ce simţea el ; dar era şi ea, dintr-un alt motiv, fără experienţă. Trebuia să-i stea alături şi să aştepte ca să înflorească, şi ar fi stat în continuare s-o privească, s-o protejeze, s-o apere. Şi ca să se convingă că şi Alice îl iubea cum o iubea el, dar că nu i-o arăta clar, îşi spunea că la o femeie dragostea era tăinuită cu mai multă pudoare, cu mai multă teamă, chiar dacă de multe ori Alice, pierzînd controlul, îl privea mai intens, aşteptînd ca el să-i spună primul cuvînt de adevărat îndrăgostit. Dar deocamdată

el n-avea să i-l spună, nu sosise încă momentul, sau avea să i-l spună numai în cazul în care ea însăși i-ar fi cerut-o. Trebuia să păstreze în el sentimentul acela, ascuns ; acum trebuia doar să înţeleagă că exista, că era totul pentru ea, şi atît.

Îi trebuiră pentru îmbrăcat mai multe minute ca de obicei. Păstra sub pat, într-o valiză de forma unui cufăr, costumul său cel nou. Nu era propriu-zis un costum de sărbătoare ; îl punea în ocazii deosebite, mai ales de serviciu, cînd erau anunţate dinainte.

Costumul şi-l cumpărase dintr-un simţ de prevedere. Cînd cel pe care îl purta fără întrerupere de cinci ani nu va mai fi bun, îl va înlocui cu cel de sărbătoare. Atunci şi-ar fi făcut unul nou şi l-ar fi păstrat în valiza-cufăr. Costumul de toate zilele era foarte uzat şi în multe locuri cîrpit, dar el spunea că pentru serviciu, unde trebuia să stea pe scaun circa zece ore, şi în picioare destul de puţin, era mai mult decît bun.

În dimineaţa aceea, simţi pentru prima dată plăcere îmbrăcîndu-l. Nu avea oglinzi în casă, în afară de una foarte mică pentru bărbierit, şi încercă să se privească în ea de sus pînă jos. Văzu diferite părţi din el şi îi păru că e în ordine.

Afară era cam frig, dar a preferat să iasă totuşi în talie, deoarece, înainte de toate, paltonul său era gros şi nu de primăvară şi apoi ar fi acoperit costumul cel nou, dintr-o singură culoare, gri-închis, aproape negru.

A cumpărat ziarul de la chioşcul din colţ dar pentru prima dată n-a fost în stare să se apuce de citit. Arunca, din zbor, cîte o privire la titluri, îl împăturea şi voia să-l pună în buzunar. Dar, amintindu-şi că avea costumul cel nou, şi-l păstra în mînă. Nu l-a deschis nici măcar în tramvai. Aşteptînd să coboare, şi-l învîrtea în mîini strîngîndu-i deseori marginile.

La opt fix se întîlniră, în staţia de tramvai, la circa o sută de metri de biserică. Dintre ei el fu cel mai încurcat imediat. Nu ştia ce să-i spună, o privea pentru o clipă, încerca să-i zîmbească, apoi îşi lăsa capul în jos.

Alice părea că aşteaptă. Iar ochii, observă, erau mai visători ca oricînd. Părea că se bucură de ziua aceea de sărbătoare, de aerul curat, puţin rece, şi de strada lungă pe care se aflau liniile de tramvai.

Măcar să-i spună că are ochi frumoşi, se gîndea !

„Pentru că sînt într-adevăr frumoşi, mai ales cînd privesc în modul acela !“ Şi se uita la ea pe furiş.

Îndată ce-l observă, Alice încetă să-l mai privească în faţă şi-i zîmbi.

Dar tăcerea persista, i se părea lui, minute întregi, deşi nu erau decît cîteva secunde. Şi totuşi trebuia să spargă această tăcere, trebuia să-i spună ceva. Sigur, acum nu erau la serviciu, şi înţelegea că trebuia să vorbească despre altceva, despre ceea ce vorbesc două persoane care şi-au dat întîlnire, într-o duminică dimineaţă. Dacă i-ar veni pe buze măcar vreun

gînd din cele pe care și le învîrtise și răsucise prin cap în noaptea trecută !

Își schimba în timpul acesta greutatea corpului de pe un picior pe altul iar cu degetele îndrepta marginile ziarului.

Pînă la urmă își luă curaj și o întrebă dacă îi plăcea mai mult dimineața aceasta de sărbătoare, sau celelalte dimineți, cînd lucra, la birou, la etajul al cincilea, împreună cu cei optsprezece colegi, la masa lui, cu un teanc de documente de colaționat și arhivat.

Ea îi zbîmbi și răspunse că munca nu-i displăcea, dar că era mai mulțumită acum.

Din fericire, ajunseră la ușa bisericii și Chessa scoase un suspin de ușurare. Acum, în timpul slujbei va avea posibilitatea să-și coordoneze mai bine gîndurile și să vorbească de toate, numai despre blestematul acela de birou nu, care trebuia exclus cu totul din discuție.

Alice, care se spovedise dinainte, în momentul împărtășaniei se ridică și se pregăti.

Chessa nu se uita la ea. Îi arunca doar din cînd în cînd priviri fugitive, pentru ca ceilalți, mai ales cei din spate, să nu observe, și să nu se întrebe ce raporturi erau între el, un bărbat deja matur, și ea, o domnișoară foarte tînără și simplă.

O văzu îndepărtîndu-se de scaun și ajungînd la balustradă, împreună cu multe alte femei. O batistă mică de mătase transparentă încerca să-i acopere părul său foarte negru, neted, despărțit în două de o cărare.

N-o pierdu din vedere nici o singură clipă. Era sigur că ar distinge-o și dintr-o mie de

femei. Fața ei părea de neconfundat, chiar și la lumina artificială a lumînărilor. Palidă, ca ceara, se înviora datorită ochilor ei negri, tot timpul melancolici și buzelor umede, puțin cărnoase.

Spera ca, întorcîndu-se la locul ei, să-i arunce măcar o privire. Dorea fierbinte acest lucru, pentru a completa gîndul care îi venise în timp ce preotul îi dădea fetei nafura.

Dar ea nu-l privi. Se întoarse adîncită în sine, cu capul înclinat, cu ochii aproape închiși, cu mîinile împreunate. Nu-l privi nici chiar cînd ajunse lîngă el și întoarse scaunul ca să îngenuncheze.

Lui îi păru rău, dar se încurajă spunîndu-și că nu putea să-l privească pentru ca să nu anuleze efectul ritualului de mai înainte. Poate, însă, că în timp ce lua nafura, se gîndise puțin la el, poate numai o clipă și, chiar și acum cînd stă și se roagă, poate că se ruga puțin și pentru el.

Ca să n-o deranjeze, nu se așeză. În picioare, o privea din cînd în cînd, aplecată pe scaun, cu capul aproape atingîndu-i fundul de paie, cu mîinile împreunate la frunte.

Se simțea mulțumit și se gîndea s-o întrebe, afară, despre ea, despre familia ei, despre viața ei particulară. Ar fi putut așa s-o cunoască mult mai bine ; iar din răspunsurile ei ar fi descoperit poate vreun alt semn care să-i arate sentimentele pentru el.

Dar, cînd se termină slujba, Alice nu-l privi nici măcar cum îl privise în cele cîteva clipe de dinainte de a intra în biserică. Chessa nu-și des-

prindea ochii de pe chipul ei, dar i se părea că ea, o dată cu împărtăşania, îşi făcuse sieşi promisiunea de a se arăta indiferentă faţă de el.

Ieşiră în tăcere, printre ceilalţi. Simţea cum i se risipeau toate speranţele şi se temu chiar că acum Alice îl va saluta şi va pleca. Staţia de tramvai era chiar la zece paşi de ei.

Căută, ca un disperat, un pretext ca să preîntîmpine acest pericol. Dar nu găsea nimic, doar dacă Alice n-ar fi vrut să ia ceva ca să-şi umple golul din stomac.

— Pot să vă ofer ceva, Alice ? se trezi întrebînd-o, fiind sigur că fata nu va accepta. Nu aţi mîncat nimic. O ceaşcă de lapte, o cafea, ceva ? Să intrăm într-un bar. V-ar face bine.

Ea se gîndi o clipă, apoi, făcînd semn afirmativ din cap, aşteptă ca el să pornească într-o direcţie.

— O, bine ! spuse el. (Şi în timpul acesta se întreba : „Oare chiar a spus da ? ! n-o să se răzgîndească ? !“) Uite, să vedem, e un bar aici în apropiere, continuă, plin de atenţie. E nevoie de ceva cald. Probabil că nu aţi mîncat de-aseară ! Şi se întoarse în jurul lui de mai multe ori, în speranţa că va vedea firma vreunui bar.

— Acolo este unul, mi se pare ! Vreţi să-ncercăm ? Şi o invită cu mîna să treacă prima.

Îi era tot timpul teamă ca fata să nu se răzgîndească şi să-i spună că era mai bine să se ducă imediat acasă.

Alice porni şi el i se alătură. Traversară şi o luară pe strada care se deschidea în faţa lor.

— O să luaţi un punch, un ceai, lapte şi cafea, ceva.

Dar Alice tăcea, şi el nu mai ştiu să-i spună nimic altceva.

Barul era foarte luxos. Pardoseala lucioasă, cristalele mobilei stil, pline de lumină, cu vase şi cutii de prăjituri frumos aliniate.

Se lăsară conduşi de chelner pînă la o masă dintr-o sală interioară, într-un colţ.

Alice, între el şi chelner, mersese ca absentă. Acum se strecură pînă la scaunul din colţ şi, ca să se aşeze, aşteptă să aibă chiar în spate scaunul pe care chelnerul i-l ţinea de spătar.

Chessa comandă două *capucini* [1] cu frişcă şi grisine, dar se fîstîci la început de mai multe ori şi repetă numele specialităţilor pe care chelnerul părea să i le înşiruie anume ca să se bucure de neştiinţa lui.

Nu fusese niciodată într-un bar şi, deci, nu le cunoştea ; dar sala aceea i se părea foarte sobră, primitoare şi demnă de simplitatea lui Alice. Ba chiar fu convins că înainte de a accepta, Alice se gîndise la asta, pentru că nici ea nu intrase niciodată într-un bar.

În sfîrşit, cînd chelnerul se îndepărtă, ea se uită la el ca în toate celelalte dăţi, dar cu o încărcătură de vis mai mare în privire şi îl întrebă de ce s-a deranjat.

Chessa încercă să spună ceva, dar nu fu în stare. Zîmbi desfăcîndu-şi larg palmele.

— Dar... aşa !... spuse şi deveni serios.

Deveni şi ea serioasă şi încetă să-l mai privească.

[1] Specialitate de cafea cu lapte.

— Mulţumesc, murmură şi-şi puse palma pe mîna lui Chessa. Dumneavoastră sînteţi totdeauna amabil. Acum puteaţi să fi scăpat de mine.

Chelnerul tocmai se întorcea şi ea-şi retrase mîna. Începu din nou să-l privească pe Chessa în felul ei obişnuit, pînă cînd tînărul aşeză tava. Îi mulţumi şi aşteptă să plece. Apoi puse zahăr, mai întîi în ceaşca lui şi după aceea într-a ei, luă o grisină şi începu s-o mănînce.

El nu reuşea nici măcar să se atingă de laptele său cu cafea. Se frămînta gîndind de unde trebuia să înceapă să vorbească şi se considera un prost pentru că nu găsise nici un cuvînt de răspuns la ceea ce îi spusese fata.

Între timp, minutele treceau, tăcerea devenea tot mai grea şi crea un obstacol şi mai mare pentru a se elibera de ceea ce avea pe suflet.

Pînă la urmă se dădu bătut şi renunţă. Amînă pentru o altă zi, la serviciu, cînd avea să poată lua ca pretext chiar munca lor şi întrebările ar fi fost posibile şi mai uşor de pus.

În cele din urmă au început să vorbească tot despre serviciu, în general. Ea l-a adus spre acest subiect. Ba chiar a găsit de mai multe ori prilejul să-i mulţumească pentru că este amabil cu ea şi are atîta răbdare faţă de lipsa ei de experienţă ca funcţionară. El încerca să se apere şi s-o asigure că o făcea cu plăcere, dar spunea şi că ea nu avea nevoie de ajutor, pentru că avea talent să înveţe uşor şi repede.

În timpul discuţiei n-au lipsit ocaziile pentru a aduce vorba de ceea ce îl ardea pe suflet. În special cînd i-a spus, cu tot curajul de care

se simţise în stare, că era o fată inteligentă şi că în atîţia ani de serviciu nu i se întîmplase niciodată să întîlnească o alta care s-o egaleze. Ea a zîmbit măgulită şi l-a privit fix un timp mai îndelungat. Ar fi putut, fără îndoială, să exploateze ocazia aceasta şi s-o întrebe, de exemplu, dacă mai fusese funcţionară, sau dacă studiase pînă cu cîteva luni mai înainte de a veni la birou, sau dacă stătuse tot timpul acasă ; în sfîrşit, orice întrebare ar fi fost potrivită ca să poată sări la altele şi să spargă blestemata aceea de gheaţă. Însă, nu a fost în stare. Degetele sale, care în tot timpul anterior, uitaseră de ziar, acum nu puteau face altceva decît să-i caute marginile şi să le strîngă. Se aranja tot timpul pe scaunul tapiţat, căuta un loc bun pentru picioare, sub masă, pe covorul moale şi cu multă greutate reuşea să-şi ţină privirea în ochii ei.

Alice, în schimb, era calmă şi vorbea rar, dar cu dezinvoltură. Nu înceta să-l privească, decît atunci cînd el însuşi îi arăta vreun obiect din sală, supunîndu-l curiozităţii şi interesului ei.

Descoperind obiectul, ea se lumina toată, îl privea intens şi făcea comentarii şi aprecieri cu expresii specifice unei persoane care ar fi avut mai mulţi ani şi mai multă experienţă.

Lui îi părea rău atunci că a găsit acel expedient şi căuta s-o aducă din nou la discuţia legată de serviciu, gata ca de acolo să recurgă iar la un alt expedient, arătîndu-i un alt obiect.

La un moment dat simţi că se luminează. Mai era un mod pentru a încerca să-i spună ceea ce

simţea, fără să trebuiască să recurgă neapărat la cuvinte. Îşi ceru permisiunea şi se îndepărtă. Se duse în cealaltă sală, privi în fugă cutiile de bomboane aliniate şi puse ochii pe una. După formă şi, mai mult, după imaginea pe care o avea tipărită pe ea, i se păru că se potrivea foarte bine pentru situaţia lui.

I-o arătă omului de la tejghea şi spuse că voia s-o cumpere. Acesta se apropie de vitrină, cu cea mai mare amabilitate, o luă şi îl întrebă dacă trebuia s-o împacheteze. El se gîndi o clipă, apoi spuse că nu era nevoie. Se temea că Alice, din educaţie, nu o va despacheta, iar el dorea tocmai să vadă cum avea să primească ea nu numai gîndul lui, dar mai ales acel fel de gînd.

Omul i-o întinse şi spuse preţul. Costa foarte scump, cel puţin pentru el care nu cunoştea preţurile la astfel de mărfuri. Dar nu spuse nimic. Ba era chiar mulţumit să poată cheltui o dată o sumă aşa de mare pentru o persoană care însemna atît de mult pentru el. Plăti şi se întoarse în sală.

Înaintă de la uşă pînă la ea ţinînd cutia de cele două colţuri opuse, în aşa fel ca Alice să vadă imaginea reprodusă pe una din feţele ei. Încercă şi să zîmbească în timp ce o privea, dar nu reuşi prea mult pentru că se temea să nu risipească aerul de seriozitate pe care voia să-l pună în oferirea acelui cadou.

Alice se uită mai întîi la el, apoi la cutie şi întrebă candidă :

— Pentru mine ? O ! Ce e ? Dar abia văzu imaginea şi explodă într-o exclamaţie de surpriză şi mulţumire.

— O, Crivelli ! spuse, cu o voce gingaşă, cîntată. Întinse amîndouă mîinile şi o prinse delicat cu degetele, suprapunîndu-le pentru o clipă peste ale lui. Îl privi lung cu ochii ei melancolici.

Chessa ar fi vrut să spună cel puţin acum ceva, un singur cuvînt din cele care-l ardeau pe dinăuntru, dar nu reuşi.

— E pentru dumneavoastră, Alice. O să vă amintiţi de duminica de Paşti ! se mulţumi să spună.

Ea îşi umezi buzele, îi zîmbi fără a-şi desprinde privirea din ochii lui, îşi apăsă ceva mai mult palmele pe degetele lui şi cu aceeaşi voce gingaşă şi cîntată de mai înainte murmură :

— Mulţumesc, Chessa. Mulţumesc frumos.

El nu ştiu să facă altceva decît să lase ochii în jos şi să-şi retragă mîinile. Şi totuşi ar fi vrut cel puţin să-i spună că femeia aceea, al cărei nume îl pronunţase şi pe care el nu-l prinsese, îi semăna mult, la privire, la linia bărbiei, la păr şi că de aceea cumpărase tocmai cutia aceasta.

Ea învîrtea din nou cutia cu poza între mîini, schimbîndu-i în continuu perspectiva.

— E chiar frumoasă, foarte frumoasă. Mulţumesc ! repeta din timp în timp. Apoi la un moment dat îi zîmbi şi îi spuse cu un ton de reproş şi de rugăminte totodată :

— Însă nu trebuia să vă deranjaţi pentru mine. Nu merit.

— Nu, nu, e o mică amintire. Nu spuneţi asta. Îmi pare rău ! îngăimă. Şi imediat după aceea,

vrînd s-o ajute să-şi învingă jena, aduse el însuşi din nou în discuţie tema despre serviciu şi despre lucrul de arhivă, fără să mai reuşească să se elibereze de ea.

Au rămas în bar o jumătate de oră şi apoi a însoţit-o pînă la tramvai. Alice, însă, ar fi vrut să se salute imediat ce au ieşit afară. Spuse că îi părea rău că se deranja iar şi că pierdea timpul cu ea.

Chessa insistă, dar fără a reuşi nici măcar acum să găsească cel puţin un cuvînt, o frază care să facă aluzie la interesul lui pentru ea. Iar dorinţa ei de a se despărţi aşa de repede, îi spulbera definitiv acele puţine speranţe pe care reuşise să le adune pînă atunci.

„Atunci chiar nu-i pasă deloc dacă o însoţesc sau nu ?" se întreba, în timp ce păşea alături de ea. „Nu înseamnă nimic pentru ea să mai rămînă cîteva minute cu mine ? Sau a spus-o doar aşa ? Ca să pună la încercare interesul meu, sentimentele mele ? Dar ar exista alte moduri de a mă pune la încercare !"

Nici măcar în ultimul moment nu se simţi în stare s-o întrebe dacă după-masă avea să iasă din casă şi dacă ar fi putut s-o revadă. Şi, era atît de hotărît s-o întrebe cel puţin acest lucru !

Îndată ce văzu de departe numărul tramvaiului său, ea îi întinse mîna şi îi zîmbi, privindu-l în ochi.

— Duminică plăcută, Chessa. Şi-ţi mulţumesc din nou ! îi spuse.

Se simţi luat prin surprindere.

— O ! Pentru nimic ! Duminică plăcută şi dumneavoastră, Alice ! Ne vedem mîine, la biroul nostru, reuşi să spună.

— Poimîine ! zise ea, zîmbind. Mîine e tot sărbătoare. Îi făcu semn cu mîna şi urcă în tramvai.

„A, da !" îşi spuse el şi răspunse la semnul ei. Aşteptă ca ea să se întoarcă şi să-i adreseze un alt salut. Dar tramvaiul porni şi Alice încercă să meargă înainte, cerîndu-şi voie de la persoanele care stăteau îngrămădite pe platformă.

Lectura ziarului nu suferi, totuşi, perturbări sau variaţii. Unica noutate era că făcea efort dimineaţa să-l citească la timp, aşa încît la nouă fără şapte să poată ştampila fişa iar la nouă fără cinci să fie în cameră, la biroul său şi să aştepte sosirea lui Alice. Dacă ea, însă, ar fi avut obiceiul să ajungă la nouă fără două minute, el ar fi terminat de citit la nouă fără cinci, pentru că la terminarea mai devreme a lecturii nu era împins de năzuinţa de a fi punctual, cum credeau colegii şi superiorii, ci numai de dorinţa de a o aştepta el în toate dimineţile.

De fapt, cu această dorinţă se amesteca şi o temere. Dacă ar fi ajuns Alice mai înainte, vreun coleg ar fi profitat de ocazie ca să-i vorbească, să-i spună ceea ce nu reuşea cînd era el prezent. În realitate era puţin gelos şi se temea de toţi colegii. Era convins că niciunul din ei nu putea rămîne insensibil în faţa simplităţii, frumuseţii lui Alice şi cu atît mai mult dacă ar fi putut s-o cunoască cum o cunoştea el, şi să-i audă intonaţiile vocii cînd vorbea, şi să-i ob-

serve umbrele şi luminile ochilor cînd privea. Şi această teamă creştea cu fiecare zi care trecea şi era pe punctul de a deveni un fel de coşmar.

Îşi amintea că ziarele vorbeau de curse întinse de bărbaţi unor fete tinere, fără experienţă şi care se prefăceau că se interesează de cazurile lor pentru a-şi atinge mai bine scopul : şi nu se simţea liniştit, deşi Alice nu se adresa niciodată nici unuia din ei şi, în afară de salut, îi ignora complet. Cu toate acestea, el ridica din cînd în cînd capul şi spiona în jur dacă n-o privea, n-o observa cineva, sau ciulea urechile ca să audă, ca să prindă vreun cuvînt care să se refere la ea.

Sentimentul său pentru Alice se amesteca cu nevoia de a o proteja, aşa cum i se părea că îi cerea în permanenţă privirea ei ; iar această nevoie găsea rădăcini obscure în nevoia de protecţie, de ajutor, de sfaturi, pe care el însuşi o simţea încă de cînd era copil.

Colegii erau toţi nişte donjuani, vînători de fuste. Îi cunoştea bine ! Pe rînd, aveau totdeauna cîte o aventură de povestit. Dacă Alice ar fi căzut în ghearele vreunuia dintre ei, s-ar fi distrus, şi-ar fi pierdut simplitatea, privirea candidă şi dornică de protecţie, liniştea şi încrederea în oameni.

Ei nu-i vorbea niciodată despre ziar. Cu un fel de sfială şi reţinere, pe care mai înainte nu le cunoscuse, îl ascundea, ba chiar, abia ajuns la birou, şi-l scotea din buzunarul de la haină şi-l punea într-un sertar. Ignoranţa lui Alice privind ştirile din ziar era justificată, admisă ; o găsea chiar firească. O fată are alte lucruri de care trebuie să se intereseze. Ştirile şi faptele din ziar ar fi desprins-o din starea de ingenuitate în care trăia. Iar acum această stare era cea mai potrivită vîrstei sale.

Îşi promitea, însă, să-i vorbească într-o zi. Îndată ce va cunoaşte-o bine şi va şti totul despre ea, avea să-i împărtăşească pasiunea lui pentru lectură şi scopul pe care îl reprezenta pentru el ziarul. Atunci avea s-o iniţieze în lectură, încetul cu încetul, începînd de la ştirile din paginile interioare, adică de la cele care ar fi putut mai puţin să-i zdruncine încrederea în viaţă, în stima reciprocă a oamenilor. Ziarul era un instrument de educaţie, dar era convins că în mîini fără experienţă putea deveni o otravă lentă şi progresivă.

Marţi dimineaţă la nouă fără şapte minute, era la birou. Fusese ispitit să-şi pună costumul cel nou. Dar ce-ar fi gîndit colegii ? Fără îndoială că ar fi bănuit ceva. Pentru ei, era o zi ca toate celelalte, în plus cu plictiseala şi nenorocul de a reîncepe o nouă săptămînă. Numai pentru el era o zi deosebită, aşteptată. Era convins că în această marţi ceva trebuia să se adauge la ceea ce se întîmplase duminică ; dar nu a avut curajul să-i atribuie solemnitatea pe care o dorea în sinea lui. Dealtfel, Alice părea să dispreţuiască manifestările exterioare de strălucire formală. Observase asta de mai multe ori şi chiar cu două zile în urmă. Venise la întîlnire cu pardesiul pe care-l purta în toate zilele ; singurul lucru nou fuseseră pantofii, cu un toc mic, în locul celor fără toc, pe care îi purta totdeauna. Poate de aceea nu i-ar fi

plăcut eleganța lui căutată, neobișnuită, iar privirile, tot timpul indiscrete, ale colegilor și limbile lor înveninate ar fi deranjat-o și pe ea.

Convins de aceste raționamente, a tras de sub pat valiza-cufăr și a pus înăuntru mai întîi pantalonii, bine împăturiți, și apoi haina. Pînă duminica viitoare, pînă cînd, adică, se gîndea că fără-ndoială ar fi ieșit din nou cu Alice, costumul s-ar fi prăfuit, dacă l-ar fi lăsat pe scaun.

Ochii lui erau acum hipnotizați de clanța ușii ; îi urmărea deschiderile cu neliniște și se uita la cine intra. O aștepta. Avea nevoie s-o vadă. Se uita la ceasul de deasupra ușii și i se părea că cele două minute trecuseră de mult și că acesta nu le-ar fi înregistrat. Dar dacă nu venea în dimineața aceea ? Îl cuprinse teama. Nu, avea nevoie s-o vadă. Așteptase atîta, oră cu oră, în tot restul duminicii și în toată ziua de luni. Trebuia să-i vorbească. Avea s-o întrebe cum se chema femeia al cărui chip era pe cutie și pornind de acolo i-ar fi vorbit, i-ar fi spus atîtea lucruri pe care le răsucise în minte în cele două nopți. Nu mai putea să aștepte, să amîne. Nu mai era în stare să întîrzie. Acum totul era ordonat în cap și voința lui era încordată și gata să intre în acțiune.

Alice sosi la nouă fără trei. Imediat ce-l văzu, îi zîmbi, îl salută și îl privi ca de obicei. Chessa simți că prinde curaj. De cum se așeză o întrebă cum petrecuse zilele de duminică și luni. Ea mulțumi și spuse că le petrecuse foarte bine.

Nu era răspunsul pe care îl dorise. Spera să-i spună, nu știu, că ieșise la plimbare, sau că stătuse în casă sau că se dusese la cinema, ceva, în sfîrșit, care să-l ducă măcar puțin în pragul vieții ei.

Apoi îl întrebă ea cum petrecuse cele două zile și Chessa nu fu în stare să-i spună nici măcar cîteva cuvinte care s-o facă să înțeleagă că se gîndise la ea.

— Așa ! spuse doar și deschise larg palmele, ceea ce în intențiile sale voia să însemne : „Deh ! Mai degrabă rău ! Fără scop, fără entuziasm, așteptînd oră de oră această zi“.

Între timp soseau ultimii colegi. Trecînd, o salutau și o distrăgeau, cel puțin pentru a răspunde. Și el nu mai putu să-i spună nimic. Apoi șeful de sală anunță că era nouă și toți, fiecare la masa lui, începură o nouă săptămînă de lucru.

După cîteva secunde intră șeful de birou, urmat de ușier care ducea pe umăr ca o raniță coșul cel mare, dreptunghiular, cu dosarele. Prima privire, intensă, dar de o singură clipă, fu spre Alice. Apoi, ca de obicei, de două săptămîni, începu să distribuie dosarele de la colegul care era în fața lui Chessa. Luă teancul pe care ușierul îl întindea, încă pe jumătate aplecat în jos, unde așezase coșul, și-l puse pe masa funcționarului.

— Acestea sînt cele o sută douăzeci și cinci ale dumneavoastră, spuse. Încercați să le faceți pe toate azi. Și trecu la masa următoare.

Chessa îi observă din întîmplare privirea. Șeful de birou o privise pe Alice așa cum îl privea

Alice pe el. Rămase mirat și speră că nu văzuse bine. Se uită cu mai multă atenție și observă că șeful de birou nu se așeza în fața meselor atunci cînd trecea de la un funcționar la altul, urmat de ușierul cu coșul. Se așeza alături, în așa fel, adică, încît să se poată uita tot timpul la Alice. Asta nu se întîmplase mai înainte niciodată. Își amintea bine. Într-adevăr, șeful de birou, în afară de faptul că începea de la masa lui, se așeza totdeauna dinaintea fiecăruia, în așa fel ca să-l privească bine în față pe funcționar.

Dar nu vru să dea deocamdată importanța cuvenită acestei descoperiri și încercă să-i găsească justificări. Șeful de birou putea avea alte motive să se așeze alături și de acolo să întindă dosarele și să vorbească cu fiecare salariat. Dar totuși, de ce la fiecare două-trei cuvinte ridica ochii pentru cîteva clipe, îi îndrepta spre Alice și apoi revenea să-l privească și să vorbească cu funcționarul ?

Luptîndu-se cu el însuși și încercînd să se întoarcă spre fată cu cea mai mare dezinvoltură, Chessa descoperi că și Alice trimitea priviri șefului de birou, exact cum era obișnuită să-i trimită lui.

Simți o lovitură în suflet, totuși reuși să se stăpînească și să continue să-i urmărească.

Alice se prefăcea că se oprește asupra foii pe care o avea în față ca să se gîndească și lăsa la fiecare cîteva secunde privirea să-i rătăcească prin încăpere ; apoi se uita la șeful de birou, primea răspunsul și reîncepea să rătăcească, să-și lase ochii în jos și să noteze ceva pe foaie, ca și cum ar fi găsit ce căuta.

Chessa simțea că i se taie respirația. Ceea ce vedea nu i se părea adevărat. Nu ar fi vrut să creadă, dar de fiecare dată cînd se uita la unul sau la celălalt, vedea această continuă chemare și comunicare din priviri. Totuși, cu toată evidența, dori să se fi înșelat, speră că totul era o eroare a vederii sale, a stării sale sufletești.

Șeful de birou veni la masa lui. Nu se așeză în față, ci așa cum făcuse mai înainte, tot alături, adică în fața lui Alice. Privirile acum erau mai lungi, ca și cum firul care unea ochii celor doi ar fi fost străbătut de un curent electric continuu. Pînă la urmă tot el nu mai putu susține privirile lor, deși nu ar fi vrut să piardă nici una. Se silea să țină ochii în jos, în hîrtiile sale, limitîndu-se să-i ridice numai cînd chiar voia să aibă o nouă dovadă în privința legăturii pe care cei doi continuau s-o țină între ei.

Apoi șeful de birou se apropie de fată ca să-i dea un dosar pe care ea i-l dusese sîmbătă în biroul său ca să-l vadă.

Chessa urmări mîinile lui. Spera să nu vadă lucrul acela de care se temea.

Alice întinse amîndouă mîinile ca și cum ar fi vrut să închidă într-o cupă corola unei flori, primi dosul și degetele mîini șefului de birou și le ținu strînse cîteva secunde.

Chessa văzu și simți aceasta cu cea mai mare disperare. Dar și acum tot el lăsă primul ochii în jos. Atît Alice cît și șeful de birou păreau să uite de toate, chiar și de el. Șeful de birou

vorbea, amesteca explicații, care pentru Chessa erau niște simple pretexte. Fata asculta, dădea afirmativ din cap și îl privea cu ochii ei melancolici. Cînd șeful de birou nu mai găsi alte explicații, lăsă foaia și-și retrase mîna. Ea mai ținu foaia cîteva clipe între degetele în aer, și apoi o puse pe masă, peste toate celelalte. Șeful de birou ură spor la lucru tuturor și, precedat de ușier, ieși aruncîndu-i o ultimă privire.

Lui Chessa nu-i venea să creadă ceea ce văzuse. Simți în inimă ca niște lovituri de ciocan, iar respirația i se tăia tot mai mult. Voia să se uite la fată, dar îi era teamă să-i întîlnească privirea. Nu era posibil ca între cei doi să fie vreo înțelegere. Cu două zile înainte se împărtășise, fusese amabilă și bună cu el, îl privise tot timpul cu ochii ei melancolici. Cu excepția unui anumit moment, însă, acum își aducea aminte, în biserică, imediat după împărtășanie. Da, chiar așa ! Ce însemna oare ? Nu, acest fapt nu avea nici o legătură cu comportamentul ei obișnuit față de el.

În timpul acesta, cu capul în jos, privea foile și nu reușea să înceapă lucrul.

După puțin timp, Alice îl întrebă dacă putea să-l deranjeze pentru o informație. Își luă curaj și o privi. Ea îl fixă ca de obicei. Chessa hotărî să fie tare, să fie atent, să rămînă în gardă și să mai studieze comportarea ei și a șefului de birou, ca să fie sigur de tot. Îi susținu privirea zîmbindu-i.

Din întîmplare nu a fost în măsură să-i dea informația. Atunci, Alice cu vocea cea mai firească din lume, îl întrebă dacă se putea duce

la șeful de birou să i-o dea. El spuse că da, dar nu-i scăpă scînteia de mulțumire care se aprinse în ochii ei.

După ce fata ieși, frămîntă în minte acest nou detaliu, și găsi ciudat că de cîteva săptămîni, de fiecare dată cînd el spunea că nu știa să-i dea unele explicații, ea propunea să se ducă la șeful de birou să le ceară. E adevărat, el îi arătase drumul acela, dar numai după ce se gîndise și iar se gîndise și chiar nu reușise să-i explice ceva. Acum își aducea aminte că, și atunci cînd avusese el nevoie de unele clarificări pentru dosarele sale, se oferise ea singură să se ducă, în locul lui, la șeful de birou. Atunci luase zelul ei drept politețe, consimțise cu plăcere și-i și mulțumise. Alice se dusese foarte des în camera șefului de birou, uneori chiar de cincișase ori în aceeași zi. Dar el nu se gîndise niciodată la ceva rău.

Cînd Alice se întoarse, Chessa observă că era cam roșie la față. O privi o clipă și-i zîmbi primul. Ea răspunse și-i comunică informația pe care o primise. Apoi își reluă lucrul.

Dar el suferea și suferi și mai mult în zilele următoare, cînd surprinse din nou și cu tot mai multă insistență privirile celor doi și întîlnirea mîinilor lor.

Și totuși de ce fata proceda în continuare la fel cu el și nu, de exemplu, și cu ceilalți colegi dintre care cîte unul nu înceta să se învîrtă în jurul ei ca un muscoi ?

Alice continuă să se ducă tot ea la șeful de birou și Chessa observa de fiecare dată că, la

întoarcere, era totdeauna roșie și uneori chiar congestionată.

Se gîndi mult la asta și făcu cele mai ciudate ipoteze, dar nu voi încă să admită ceea ce rațiunea îl îndreptățea să presupună.

Pe lîngă toate, își spunea, șeful de birou era căsătorit, avea doi copii, iar Alice era doar o fetișcană de optsprezece ani.

Atunci a vrut să vadă, a vrut să fie sigur cu orice preț.

Nu era prea ușor, dar nevoia de a ieși din starea aceea de îndoială și de neliniște îl împinse să întocmească un plan.

Cîteva zile mai tîrziu, o trimise la șeful de birou cu niște foi dintr-un dosar, să-i ceară unele explicații. Dar reținu una, pe cea mai importantă, amestecînd-o între hîrtiile altui dosar.

După două minute se duse și el la șeful de birou, sub pretextul foii uitate și regăsite.

Ușierul nu era la masa lui, de lîngă ușa șefului de birou. Pe coridor nu era, de asemenea, nimeni. Fu ispitit să privească prin gaura cheii, dar îi era frică. Simțea inima bătîndu-i puternic. Se cobora pentru prima dată la o astfel de acțiune. Să spioneze printr-o broască el, Chessa! Și dacă din întîmplare ar fi ieșit pe neașteptate, dintr-o sală, vreun coleg și l-ar fi văzut ? Ar fi fost iremediabil pierdute reputația, orgoliul, seriozitatea lui. Și ar fi fost și mai rău dacă ar fi ieșit șeful de sector. Se spunea, și el chiar se mîndrea cu asta, că avea un ochi foarte bun și că de la ușa lui reușea să distingă clar funcționarii de pe coridor. Ce ar fi spus ?

Riscul era enorm, totuși broasca aceea îl hipnotiza tot mai mult. O clipă, o singură clipă și ar fi știut ceea ce-l interesa mai mult decît orice în momentul acela. Dar chiar și o singură clipă și putea să fie ruinat pentru totdeauna. Douăzeci și doi de ani de carieră integră, ireproșabilă s-ar fi evaporat ; treizeci și șapte de ani de viață de funcționar foarte corect, moral, anulați într-o singură clipă ca și cum nu ar fi fost niciodată așa. Și totuși motivul era întemeiat, era urgent, era de neamînat !

Dar superiorului ar fi putut să-i spună adevăratul motiv dacă l-ar fi întrebat ?

— Știți, iată, aveam bănuieli, da, aveam îndoieli asupra a două persoane, și voiam să mă conving.

— A, da ? Și cine sînt ?

— Uite, una, funcționara Alice, domnișoara aceea care lucrează la masa mea ; cealaltă, șeful de birou, da, șeful meu de birou, domnul contabil. Atunci am hotărît să-i controlez, să-i surprind. Înțelegeți ?

— A, da ?

— Da, uitați, domnule, și vă explic și motivul. Domnișoara, asta-i, mă interesează, cum să spun... Eu, eu o iubesc. De-acum...

— Și ea ?

— Ea ? Domnișoara ? Uite, asta n-o știu prea bine... Probabil că da.

— Probabil că da ?

Între timp gaura cheii ajunsese la jumătate de metru de el. Nu mai trebuia să facă decît un mic pas și să se aplece.

Dacă măcar s-ar auzi vocea dinăuntru. Dar ușa era de lemn dublu și masa șefului de birou tocmai în capăt, lîngă fereastră.

Întîmple-se ce s-o întîmpla, dar trebuia să se convingă fără întîrziere, să nu mai aibă îndoieli, să nu mai fie chinuit tot timpul !

Se aplecă brusc și-și puse ochiul la gaura cheii. Nu se zărea nici unul, oricît se silea să vadă bine. Se ridică din nou, dar nu se mișcă de-acolo.

Erau două posibilități : sau erau amîndoi afară, sau trebuiau să fie lîngă unul din pereții chiar de la intrare, din care cauză nu se puteau vedea prin gaura cheii. Admițînd că ar fi fost afară, unde puteau fi ? Singurul loc imaginabil era toaleta. Dar cea pentru femei era în fața celei pentru bărbați. Refuză să admită că unul sau altul ar risca un scandal, intrînd în sectorul celuilalt. Atunci nu rămînea decît a doua ipoteză ; trebuiau să fie fără îndoială înăuntru.

Pînă una alta, coridorul continua să fie liber. Se aplecă din nou și se uită. Dar nici de data aceasta nu văzu pe nimeni. Atunci, ajunse la o hotărîre neașteptată, disperată. Luă o atitudine cît mai dezinvoltă și, fără să ciocănească, deschise ușa brusc, privind înainte spre birou.

Două jumătăți de trupuri, încă îmbrățișate, se retraseră foarte repede după dulapul cel mare, din fața biroului.

Era sigur că nu s-a înșelat. Fără îndoială că în elanul îmbrățișării, își pierduseră controlul și lăsaseră descoperită o parte a trupului lor. Acum erau într-o poziție ascunsă vederii, ca și adineaori, cînd pîndise prin gaura cheii.

A avut tăria să nu strige, să nu intre.

— Nu e nimeni aici ! spuse cu voce hotărîtă și închise încet ușa.

Cu disperarea în suflet se întoarse la biroul său. Nu se putea lăsa convins. Nu, nu era posibil ca după dulap să fie tocmai Alice, fetișcana aceea simplă, care avea nevoie de protecție, pe care o cunoștea el și pe care începuse s-o iubească ! Mintea și inima nu voiau în nici un chip să admită așa ceva. Se întreba dacă nu era un vis urît, un fel de coșmar, și dacă dintr-un moment într-altul Alice nu avea să se întoarcă, totul continuînd ca în zilele anterioare, de dinainte de a face descoperirea. Simțea o greutate în spate. Avea nevoie să stea aplecat asupra foilor, ca împins, lipit de suprafața biroului.

După cîteva minute Alice se întoarse. Își făcu curaj și se uită la ea. Avea fața mai congestionată ca de obicei ; dar el observă că acum, cînd îl privea cu ochii ei melancolici, o făcea cu greutate.

Lăsă tot el cel dintîi ochii în jos, ducîndu-i la foaia pe care se prefăcuse că o uitase. Simți că Alice căuta justificări. Spunea că șeful de birou observase lipsa unei foi și că de aceea îi trebuise mai mult timp ca să ducă la capăt tot dosarul. El aprobă de mai multe ori, fără a întoarce capul ; apoi o privi și-i ceru scuze pentru neatenție. Spuse că și-a dat seama de asta imediat ce ieșise și că s-a dus după ea ; se arătase în ușa camerei șefului de birou, dar înăuntru nu era nimeni. Și atunci s-a întors înapoi.

Ea, dezinvoltă, se arătă mirată ; apoi, prefăcîndu-se că se gîndește în continuare spuse că

probabil el se dusese la șeful de birou cînd ea fusese „la toaletă". Ciudat, însă, observă ea, că nu era înăuntru șeful de birou.

Chessa o privi o clipă și-i văzu ochii făcînd eforturi să-l privească tot ca altădată. Zîmbi ușor pentru a duce jocul pînă la capăt, încercînd apoi să se adîncească în lucru.

În tot restul zilei evită să provoace întîlnirea privirii și mîinilor ei, dar căutînd mereu să nu lase să se bănuiască ceea ce descoperise.

În zilele următoare se sili s-o privească mereu mai puțin, căutînd să se cufunde cît putea mai mult în lucru. Se prefăcea că nu observă cele cîteva încercări ale ei de a-l atrage cu privirea sau cu atingerea mîinilor. Dacă ochii voiau să-l hipnotizeze, se silea să privească peste capul ei, iar dacă ea încerca să-i atingă mîna, să i-o țină alături de a ei, și-o desprindea imediat.

Dar suferea și nu reușea să-și afle liniștea. Își dădea seama că o iubea, că avea nevoie de ochii și de mîinile ei, că nu putea face nimic ca să se elibereze de imaginea ei. În special după serviciu, cînd era singur, pe stradă sau acasă, o vedea mereu în fața ochilor. Nu reușea s-o alunge, nici chiar gîndindu-se la ceea ce văzuse, la ceea ce se întîmpla și acum, în fiecare zi, de patru-cinci ori, între ea și șeful de birou pe care simțea că-l urăște.

Între timp, Alice începuse să schimbe tactica. I se adresa tot mai puțin pentru informații. Din timp în timp se ridica și, cu foile în mînă, ieșea, fără să-i mai spună că se ducea la șeful de birou.

El știa că se ducea să fie privită, să-l privească pe „bărbatul său", să se lase și îmbrățișată și să i se spună cuvinte dulci ; dar cînd se întorcea nu se putea abține să n-o privească fie și numai o singură clipă ; și nu pentru a-i citi vina pe față sau pentru a-i da de înțeles că știa totul, sau își imagina totul, ci din nevoia de a o privi, de a o vedea după clipele acelea în care fusese în brațele și în ochii celuilalt.

Această durere era așa de ascuțită încît învingea ceea ce simțea la gîndul că se încurcase cu un bărbat însurat, și făcea pe sfînta ca să-l înșele pe el și pe toți ceilalți colegi. Acest gînd îi declanșa o stare de mînie împotriva ei, și chiar de ură, i se părea, în unele momente. Dar simțea, totodată, că n-o putea urî. Deși ar fi vrut, mai ales cînd ea se ducea la șeful de birou.

Își închipuia ce-și spuneau, ce făceau, ce proiectau pentru cînd aveau să iasă, după serviciu; și atunci ceva creștea în sufletul lui și lua proporții amenințînd să-i taie respirația. Ar fi vrut să fugă de-acolo, să deschidă ușa și să strige, să-i facă pe colegi să alerge și să-i demaște pe amîndoi. Și, în schimb, aștepta de fiecare dată ca ea să se întoarcă și să-i urmărească pe față gradul de congestie și să-și facă iluzii că de data aceasta doar se priviseră și-și vorbiseră.

Curînd, însă, Alice nu se mai întoarse cu fața roșie sau congestionată. Încet, încet se obișnuise cu riscul, se antrenase la prefăcătorie, și cînd se întorcea avea trăsăturile neschimbate și culoarea de ceară, ca totdeauna. A încercat să găsească o scăpare în lectură. Ziarul fusese totdeauna ancora lui de salvare. Se apropie din nou

de el cu încăpăţînarea de altădată, şi, treptat, fata îi domina tot mai puţin gîndurile. Începu să citească din nou articole întregi, fără ca imaginea ei să intervină şi să-i taie pentru vreo clipă respiraţia.

După o lună Alice a trecut în camera şefului de birou ca secretara lui.

Nemaiavînd-o alături, se gîndea şi mai puţin la ea. Ba chiar, cînd a venit uşierul să ia hîrtiile el şi scaunul şi a anunţat vestea, şi-a simţit inima mai uşoară. Respiră îndelung, ca după o eliberare îndelung aşteptată.

A făcut curăţenie pe masă, a pus din nou totul în ordine, spunîndu-şi că din momentul acela viaţa lui trebuia să-şi reia în întregime vechiul ritm.

Fireşte, unii colegi au fost răutăcioşi în legătură cu uşoara şi neprevăzuta „ridicare în grad" a liniştitei şi melancolicei Alice. Alţii au pus acest fapt în legătură cu frecvenţa cu care cei doi fuseseră văzuţi împreună în ultima vreme după lucru, şi de două ori chiar după cină, o dată, la plimbare pe bulevard şi altădată la cinema.

De atunci, Alice nu mai putea fi văzută decît dimineaţa, în ascensor, sau cînd ieşea. În birou nu era vizibilă. Părea că ar sta sub sechestru sau sub sticlă în camera şefului de birou, unde avea o masă numai pentru ea, aproape chiar în faţa aceleia a şefului său, dincolo de dulapul cel mare, şi aici desfăşura o muncă nedefinită. Maşină de scris nu avea, pentru că nu era în stare să bată, nici corespondenţă, pentru că în

acel sector nu exista. Poate punea în ordine teancurile de dosare pentru funcţionari, pe care apoi şeful de birou se ducea în fiecare dimineaţă să le distribuie ? Şi cine o putea afirma cu siguranţă ?!

Dar, deşi putea fi văzută rar, unii, care o întîlniseră, pe cînd intra sau ieşea de la toaletă, spuneau că slăbise, că devenise mai măslinie ; alţii, în schimb, afirmau că se făcuse totuşi, mai drăguţă. Figura ei, spuneau, era deja a micii şi maliţioasei păcătoase, adică a femeii care nu doarme un somn prea liniştit ; şi adăugau că locul fetişcanei aparent nevinovate şi avînd nevoie de protecţie îl lua treptat femeia în toată puterea cuvîntului.

Numai Chessa încercă să-i ia apărarea, după puterile lui, destul de neînsemnate. Dar suferea şi ar fi vrut s-o întîlnească, ca să se convingă în legătură cu zvonurile pe care le puneau în circulaţie colegii. Ieşea din sală o dată mai mult pentru a se duce la toaletă, în speranţa că o va întîlni, şi, în sfîrşit, într-o după-masă se întîlniră pe coridor, aproape lîngă uşa şefului de birou.

Ea se întorcea de la toaletă. O privi şi văzu că într-adevăr chipul i se subţiase şi că era mai palidă. O salută primul.

— Bună ziua, Alice, spuse.

— Bună ziua, domnule Chessa ! răspunse ea ; dar păru puţin încurcată, în timp ce căuta să-l privească cu privirea ei obişnuită.

Cu degetele pe marginile ziarului, Chessa merse mai departe, iar ea deschise uşa şi intră.

Atunci simţi izbucnind în sufletul lui, şi devenind cu adevărat ură, sentimentul acela de mînie şi de aversiune pe care i-l trezea şeful de birou cînd se întîmpla să-l aibă de faţă. El o adusese în halul acesta ! El, cu experienţa lui de bărbat, o atrăsese încetul cu încetul în capcană şi acum se servea de ea după plac. Iar ea se complăcea. Ba chiar, din moment ce nu se revolta, nu căuta să scape de el, trebuia să tragă concluzia că-i făcea plăcere să sufere pentru situaţia aceea intolerabilă, vinovată, că asta era viaţa ei şi nu mai putea face altfel. Iar şeful de birou, cu o soţie acasă, cu atîtea fete în jur, să i-o ia tocmai pe aceea care îl învăţase valoarea sentimentului, a dragostei, pe aceea care îl făcuse să uite că a fost mereu singur !

Treptat s-a obişnuit cu ideea că se înşelase luînd drept admiraţie şi dorinţă de afecţiune modul ei de a se comporta.

Sigur, aşa trebuia să fie ! Alice era o fată minunată. Avusese de la mama natură darul de a-i privi pe bărbaţi în aşa fel încît să-i lege de ea, îşi spunea. Ochii ei melancolici atrăgeau privirile bărbaţilor, tocmai prin lumina aceea interioară caldă şi ea nu avea, de fapt, nici o vină.

Într-o seară, după serviciu, fără să se fi gîndit pînă atunci la aşa ceva, s-a dus la un vînzător de tablouri şi de reproduceri de stampe şi l-a întrebat dacă nu avea o fotografie a femeii al cărei chip se afla reprodus pe cutia dăruită lui Alice.

Avea părul negru, i-a explicat el, neted, acoperindu-i urechile în mod egal de o parte şi de alta ; erau două părţi netede şi întinse, cu o cărare la mijloc. Avea o perlă mare pe frunte, legată cu un şnur după cap. Ochii erau negri, catifelaţi şi se uitau tot timpul la cel care o privea. Buzele erau închise, strînse, dar ca şi cum şi le-ar fi umezit cu cîteva clipe mai înainte. La faţă era plinuţă, şi la fel avea şi gîtul ; pe acesta treceau mai multe şnururi ale unui colier care se termina pe pieptul puţin plin. Nu-şi amintea bine culoarea rochiei dar i se părea un roşu aprins, în dungi, cel puţin cu marginile în dungi, de o culoare şi mai roşie. Mîinile nu i se vedeau, pentru că erau probabil în poală, care de asemenea nu se vedea. Îşi amintea bine de pielea, de culoare deschisă, dar tinzînd spre galben, atît pe faţă cît şi pe gît şi pe partea din piept lăsată liberă de decolteul pătrat al rochiei.

Dar, în ciuda atîtor detalii, vînzătorul tot nu înţelesese.

Era un bătrînel, uscat, îngrijit. În timp ce Chessa vorbea, bătrînelul, de după tejghea, aproba tot timpul din cap răsfoind un album în care se aflau reproduceri. Cînd termină de vorbit îl privi zîmbindu-i.

— Stimate domn, îi spuse, sînt mii de reproduceri.

Întoarse albumul spre el şi i-l aşeză sub ochi.

— Poftim, puteţi să vă uitaţi şi dumneavoastră.

El, care pentru o clipă simţise spulberîndu-i-se speranţele, mulţumi şi începu să răsfoiască albumul. Aşezat ceva mai încolo, bătrînelul îl observa pe furiş. Cînd văzu că ajunsese la penultima pagină şi nu găsise încă, luă un alt album dintr-un raft de la spatele lui şi i-l puse alături.

— După aceea mai este şi acesta, spuse şi puse palma deasupra.

— Ştiţi, zise, mie mi-ar trebui chiar aceea pe care v-am descris-o. Dar nu-mi amintesc...

— Căutaţi cu răbdare, vă rog, spuse celălalt, luînd înapoi albumul pe care îl răsfoise. Dacă dumneavoastră aţi văzut-o, trebuie să fie. E nevoie de răbdare.

— Da, da, mulţumesc ! spuse şi începu din nou să răsfoiască.

În sfîrşit o găsi, la penultima pagină a celui de al treilea album.

— Iată ! făcu. Asta e ! Pe-asta aş vrea-o. Bătrînelul se apropie şi se uită la ea.

— A, Lucrezia Crivelli ! spuse cîntat.

— Cum se numeşte ? întrebă Chessa, reţinîndu-şi cu greu bucuria şi reamintindu-şi că un nume aproape asemănător pronunţase Alice în bar.

— Lucrezia Crivelli ! scandă bătrînelul, în timp ce o desprindea din tăieturile făcute special. E de Leonardo. O femeie frumoasă, delicată, elegantă, puţin enigmatică. În timpul acesta i-o punea într-un plic.

— Doriţi şi altceva ? întrebă, în timp ce i-o întindea.

— Nu, mulţumesc. Cît face ?

— Două lire, spuse bătrînelul şi aşteptă, închizînd albumul cu grijă.

Plăti şi ieşi. În sfîrşit o găsise ! O imagine identică putea să privească Alice acasă, în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă pe cutia dăruită de el. Dacă o mai avea, însă ! Dar, cine

ştie ! Nu, şi de ce ar fi trebuit s-o rupă ? S-o arunce ? Fusese atît de mulţumită cînd i-o adusese !

Însă, oare Alice ştia că acea doamnă Lucrezia semăna cu ea ? Şi cît de mult ! Ochii, gura, părul, obrajii. Semăna chiar foarte mult. În bar nu fusese în stare să i-o spună, dar poate că a înţeles şi singură că alesese cutia aceea tocmai pentru că avea desenul acelei doamne care semăna în mod aşa de ciudat cu ea.

Acasă aşeză reproducerea pe noptieră, sprijinită de perete, şi, ca să nu alunece, îi puse în faţă un pahar.

După cîtva timp auzi un coleg care-i spunea altuia că Alice, „sfînta“ secretară a şefului de birou, era foarte bună la pictură şi că, după orele de birou, făcea desene pentru ceramică. I se păru atunci că înţelegea şi mai bine sufletul ei precum şi de ce privea tot ceea ce era în jur cu ochi visători şi pentru ce atingea cu mîinile ei mîinile celui care intra în cercul său de interes.

După un an şi două luni de serviciu la bancă, Alice şi-a dat demisia. În birou se vorbea deja de o săptămînă despre acest eveniment, cînd ea veni să-şi salute colegii şi să le comunice că se căsătorea şi că pleca în Franţa să lucreze „ceramică“.

Dădu mîna cu toţi şi le făcu urări.

Cînd, la sfîrşit, trecu pe lîngă masa lui Chessa, el îi susţinu privirea melancolică şi-i răspunse, dar îşi retrase imediat mîna pe care ea încerca s-o reţină. Simţi spre vîrfurile degetelor un frig intens, ascuţit, care îl făcu să se înfioare.

IX

AJUNS ÎN FAȚA UȘII șefului de birou, ușierul ciocăni încet și cînd auzi invitația „intră", se dădu de-o parte, o deschise cu foarte multă politețe și-l așteptă, drept și nemișcat, să treacă.

Chessa îl privi o clipă zimbindu-i, în timp ce degetele întîrziau ceva mai mult pe marginea ziarului.

Atîta amabilitate îl impresionă și-i făcu plăcere. În douăzeci și cinci de ani nimeni nu fusese niciodată amabil cu el, iar ușierii cu atît mai puțin. Cînd ajungea la etajul al cincilea, ușierul, chiar cel care îl aștepta acum să intre, se prefăcea totdeauna că-i ocupat cu ceva. Și, dacă nu-i spunea, mai exact dacă nu-i arunca el un „bună ziua", cînd credea că nu-l deranja prea mult, nu exista pericolul ca celălalt să-l salute. N-o făcea nici chiar cînd venea în camera lui, în timpul zilei. Deschidea ușa, intra și bolborosea un salut general, în timp ce trăgea ușa după el, sau chiar nu spunea nimic. Se apropia de el sau de vreun alt coleg și-i preda în tăcere documentul pentru care venise, sau transmitea ordinul șefului de sector sau al șefului de birou, și pleca tot așa cum venise.

Nici ceilalți ușieri nu fuseseră vreodată mai educați sau mai amabili decît acesta.

Nu-l cunoștea pe Chessa decît din vedere și, întrucît el nu a avut norocul să „se roteze" precum ceilalți colegi prin diferitele sectoare,

nimeni nu-l saluta. Cîteodată, cînd se văzuse privit, dar nu și salutat, salutase el și primise în schimb cel mult un semn din cap.

Dar nu se supăra. Găsea pentru orice justificări. Dacă îl priveau și nu-l vedeau, își spunea, era semn că trebuie să fi fost adînciți în propriile lor gînduri, că se aflau adică într-o formă de distragere foarte posibilă. Doar nu poți pretinde un salut de la cineva care era cu gîndul aiurea!

În preajma sărbătorilor Crăciunului, în schimb, și de sfînta Maria își aduceau aminte foarte bine să-l salute. Și toți fără excepție, de la portar, omul de jos, de la intrare, la ușierul șef, omul de la etajul domnului Director General, pe care nimeni nu avea ocazia să-l întîlnească decît rareori, cînd erau chemați sau chiar de domnul Director General sau de șeful Serviciului personal.

De fiecare dată, Chessa credea că de la Crăciunul acela sau de la acea sfîntă Maria aveau să-l salute mereu și încerca să fie cît putea de generos. Dar după Bobotează, ușierii începeau din nou să-l ignore, iar el reîncepea să-i salute, deloc ofensat și deja uitînd generozitatea de altădată. Cît privește ziarele, ușierii nu le citeau. Și nu le citeau nici măcar pe acelea pe care le găseau adesea în coșurile de hîrtii, aruncate de funcționari, sau lăsate pe măsuța de la toaletă, pentru trecerea timpului, colegilor care ar fi intrat după aceea.

O dată îl văzuse, cu mai multe ziare în mînă, bine netezite, chiar pe ușierul care era acum

înfipt lîngă uşa de intrare a şefului de birou. Şi atunci îl întrebase ce făcea cu ele.

În timp ce le punea într-un sertar de jos al biroului, uşierul îi răspunsese că atunci cînd va aduna un chil, se va duce la vînzătorul de fructe din colţ să le schimbe pe o pungă de fructe.

Rămăsese descumpănit şi suferise ; dar apoi a găsit o justificare şi la asta. Fără îndoială că depindea de două fapte : de lipsa naturală de înclinaţie pentru lectură a uşierului şi de un caracter foarte limitat al personalităţii sale. Nu era, deci, o vină propriu-zisă dacă omul acela nu simţea nevoia să citească, să ştie, să înveţe, să se instruiască.

Singurul pe care-l văzuse cu un ziar în mînă în cele cîteva rînduri cînd fusese chemat la etajul al treilea, era şeful uşierilor. Dar era sigur că nu-l citea tot şi că se mulţumea să arunce doar o privire la subiectele de cronică citadină sau de fapt divers. Însă, chiar şi pentru atît îl stima ceva mai mult şi cînd i se întîmpla să-l întîlnească, încerca să-i arate stima aceasta, zîmbindu-i îndelung şi uitîndu-se dacă din buzunar nu-i răsărea cumva vreo margine de ziar.

Şeful de birou îi ieşi în întîmpinare pînă aproape de uşă. Îi zîmbi, îi dădu mîna şi îl întrebă ce mai face.

Luă mîna şefului cu o senzaţie plăcută, ca un curent de afectuoasă simpatie. I-o ţinu cîteva clipe, dar ar fi vrut să i-o reţină mai mult, să o acopere chiar cu cealaltă mînă care-i atîrna pe

lîngă corp şi să simtă căldura transmiţîndu-i-se prin amîndouă mîinile sale.

Toţi erau amabili cu el, inclusiv şeful de birou, şi altfel decît în trecut. Acum îşi dădea seama. Înainte fusese amabilitatea mai degrabă ipocrită a superiorului faţă de inferior, zîmbetul protector, şi asta numai pentru a-l îndemna să îndeplinească cu mai mult sîrg propria îndatorire în faţa teancului de dosare, mai înalt decît al celorlalţi colegi.

Acum, însă, era amabilitatea omului faţă de om.

Era atît de mulţumit încît reuşi să spună că se simţea bine, să-i mulţumească şi să-l întrebe şi pe el ce mai face.

Conducîndu-l cu braţul, şeful de birou îl însoţi pînă la birou. Îl invită să ia loc pe scaun (nedispunînd de fotoliu), alături, aşezîndu-se apoi şi el.

Se priviră în faţă şi-şi zîmbiră din nou. Mai exact, el a schiţat cel dintîi un zîmbet, văzînd, pe masa complet liberă, biletul pe care îl completase afară. Dar vederea acestuia îi aminti imediat motivul pentru care era acolo. Simţi deodată o împunsătură în creier, ascuţită, foarte dureroasă. Dacă nu ar fi fost motivul acela, dacă nu ar fi trebuit să vorbească, să se explice ! Cele cîteva clipe de bucurie pură, de adevărată mulţumire erau dintr-odată distruse, înghiţite de împrejurările aspre, grele, neplăcute.

Totuşi, se întreba, trebuia să înceapă el discuţia sau trebuia să aştepte ca şeful de birou să-i mai spună ceva ? Dacă măcar atmosfera ar fi

mai caldă, încît să-i dea posibilitatea să capete mai mult curaj, să simtă bunăvoința și amabilitatea devenind mai consistente, mai dense. S-ar fi simțit mai dornic să ceară lucrul acela pentru care venise.

Șeful de birou, însă, nu se hotăra să vorbească. Își purta mereu privirea zîmbitoare de la el la biletul de pe masă, așteptînd. Chessa căuta o poziție mai comodă pe scaun, întrebîndu-se cum trebuia să înceapă.

În momentul acela șeful de birou luă în mînă biletul și păru să devină gînditor.

Chessa socoti că era mai bine să aștepte. Orice cuvînt de-al său ar fi împiedicat un început care îl putea salva. Șeful de birou vedea asta, ba chiar voia să ia biletul ca pretext pentru a spune ceva, poate și ca să-i expună un plan de acțiune pe lîngă șeful său de sector, chiar pe lîngă șeful Serviciului personal. Și aceasta putea să fie o dovadă de stimă, de simpatie și de un mare ajutor, mai ales acum cînd ciocanul din tîmple bătea foarte repede și cînd simțea că nici un cuvînt nu ar fi vrut să-i mai iasă din gură.

Șeful de birou lăsă din nou biletul pe masă, încet, cu foarte multă grijă, îi atinse marginile ca pentru a-i da o poziție corectă, devenind și mai serios.

Chessa îl privea fix, fără să piardă nici o mișcare a trăsăturilor lui. Era fără-ndoială pe punctul de a vorbi și-și ținu răsuflarea. Gîndul lui putea lua o altă cale decît cea dorită și tot ajutorul putea să fie compromis.

În sfîrșit șeful de birou se hotărî.

— Dumneavoastră, domnule Chessa, ați dori să vorbiți cu domnul șef de sector, nu-i așa ? îl întrebă fără să-l privească, cu vocea mai dulce și mai convingătoare decît aceea pe care o folosise la birou în toți anii aceia. Nenorocirea e că e foarte ocupat. În dimineața aceasta are loc o adunare a tuturor șefilor de sector. El o conduce. Nimeni nu-l poate deranja, pentru nici un motiv ; dumneavoastră înțelegeți, continuă, fără să aștepte răspunsul și uitîndu-se tot timpul la bilet.

Nu era începutul pe care îl dorea Chessa. Simți un fior în spate și se uită la degetele șefului de birou care se jucau cu colțurile biletului. Își duse și el degetele la marginile ziarului și prinse curaj.

— Și cînd se va termina, domnule contabil ? reuși să întrebe. Nu avea nici o îndoială despre ceea ce spusese șeful de birou, dar neîncrederea punea din nou stăpînire pe el și începea să-l sufoce.

— Va dura probabil toată ziua. Poate mai puțin, sau poate chiar mai mult. Cine poate ști ? În care caz va continua și mîine. Depinde de felul cum se vor desfășura discuțiile. Cu siguranță nu v-aș putea spune ! Îl privi zîmbind. Dar dacă vreți să-mi spuneți mie, reluă imediat, de îndată ce va fi liber am să-i comunic.

Totul conspira împotriva lui. Acum survenise și obstacolul că șeful de sector nu putea fi deranjat toată ziua și poate nici a doua zi. Îl cuprinse din nou panica din seara și noaptea pre-

cedentă. Toate împrejurările unelteau împotriva lui, absolut toate.

Camera aceea, în care intrase de multe ori în cei douăzeci și cinci de ani, precum și șeful de birou care, la masă, începuse din nou să se uite la bilet și să-i atingă colțurile, îi trezeau o nevoie lăuntrică de a striga, de a plînge, de a se ruga să fie reprimit pe postul său, să i se dea posibilitatea de a se întoarce să trăiască liniștit, fără răul acela în tîmple care începuseră din nou să-l doară foarte tare, și pe care încerca, în zadar, să le mîngîie, să le apese cu vîrfurile degetelor. Luase hotărîrea să se adreseze șefului de sector pentru că nu era domnul Director General, nici șeful Serviciului personal ; și iată că nici șeful de sector nu putea să-l asculte, să-i vină în ajutor.

Îl privea fix pe șeful de birou și-și trecea degetele peste tîmple fără a reuși să vorbească. Dacă ar fi spus un singur cuvînt, ar fi izbucnit în plîns. Înghițea saliva și încerca să respire cu gura deschisă, pentru ca nodul să i se întoarcă înapoi.

— Ei bine, Chessa ? îl întrebă șeful de birou și începu să se uite iar la bilet, gînditor.

— Iată, domnule contabil, reuși el să spună, de fapt eu voiam să vorbesc cu domnul Director General. Dar mi-au spus că nu este nici azi. Acum nu e nici domnul șef al Serviciului personal. Atunci m-am gîndit, asta-i, mă gîndisem, să vorbesc cu domnul șef de sector. Dar sînt de-a dreptul fără noroc !

Se opri. Nu mai putea să continue cu nodul acela în gît care-l apăsa tot mai mult.

Șeful de birou, care dăduse mereu aprobativ din cap, îl privi îmbietor, convingător.

Se simți îmbărbătat. Văzu în celălalt un prieten, gata să-l înțeleagă, să-l ajute, și prinse curaj.

— Domnule contabil, iată, vedeți, eu știu că m-am abătut de multe ori de la îndatoririle mele. Domnul Director General are dreptate să mă pedepsească, da, uite, o recunosc eu însumi, dar nu mă poate lăsa fără serviciu pentru totdeauna. Asta voiam să spun, înțelegeți ? Am venit să-i cer scuze, da, și să-i promit că voi fi mereu punctual. Dar trebuie să mă lase să mă întorc la birou, asta-i. Am lucrat aici douăzeci și cinci de ani, dumneavoastră știți, și o știe și domnul Director General. Da, sigur. Nu mă poate pedepsi în felul acesta. Am să cer scuze în scris. Dar trebuie să mă asculte, trebuie să mă ierte. Am să-i spun că voi jura, da.

Vorbi sacadat, luptînd tot timpul cu nodul din gît, din ce în ce mai sufocant.

Șeful de birou deveni din nou gînditor. Se uită fix la bilet fără să-l mai atingă.

— Dumneavoastră trebuie să mă ajutați, domnule contabil ! spuse cu elan, văzîndu-l așa adîncit în sine. Dumneavoastră mă cunoașteți și puteți vorbi, trebuie să vorbiți pentru mine.

— Chessa, îl întrerupse șeful de birou, scoțînd un oftat prelungit, toți am făcut tot posibilul ca să te ajutăm. Dar lipsurile au fost enorme. Încearcă să înțelegi și dumneata. Mie îmi pare mai rău decît tuturora pentru această

situaţie neplăcută, dureroasă. Dar cînd a fost să se ia hotărîrea, trebuie să înţelegi că părerea mea nu a contat mare lucru.

Chessa îşi scoase ochelarii şi-şi şterse lacrimile. Plîngea înfundat, ca şi cum nu ar fi vrut să fie văzut.

Şeful de birou observă şi începu din nou să răsucească nervos biletul.

— Nu te lăsa doborît aşa, Chessa, spuse, fără să-l privească. Dumneata eşti bărbat. Ai fost totdeauna coerent în toate acţiunile dumitale. Hai, calmează-te. Dacă ţi-aş promite că voi încerca să vorbesc cu şeful de birou, ca să vorbească cu domnul Director General, te-aş face să speri zadarnic. Aceasta e o bancă, şi eu nu sînt decît o rotiţă foarte mică aici. Şi tot aşa e şi şeful de sector. De-acum nimeni nu mai poate schimba ceea ce domnul Director General a stabilit ; nici chiar el nu poate. Înţelege-mă, Chessa. O dată ce a luat o hotărîre şi această hotărîre a devenit cunoscută, a fost publicată la afişier, cum mai poate un Director General să şi-o retragă ? Ar intra în joc autoritatea şi prestigiul lui. Înţelegi ? Şi îl privi din nou.

Chessa se calmase. Fără ochelari, nu mai plîngea. Îşi trecea batista peste ochi, ca să-şi şteargă obrajii umezi. Se uita la şeful de birou şi vedea o masă întunecată. Chiar şi ultimele lui cuvinte îi ajunseseră ca de foarte departe. Ciocănitul din tîmple era năucitor, lama aceea ascuţită i se înfigea tot mai mult în creier, parcă dintr-o clipă într-alta ar fi trebuit să-l facă să explodeze.

Şeful de birou îl văzu mai calm şi nu vru să piardă acest avantaj.

— Acum, dragă Chessa, reluă, nu mai e de nici un folos să acuzi împrejurarea care a dus la acest rezultat ; dumneata înţelegi. A încerca să vorbeşti cu şeful de sector, cu şeful Serviciului personal şi chiar cu domnul Director General, nu mai serveşte, azi, la nimic. Crede-mă, Chessa, totul s-a întîmplat pentru că trebuia să se întîmple. Să dai vina pe dumneata, sau mai exact... pe... pe... ziarul dumitale... e o prostie, e absurd. Noi suportăm loviturile sorţii şi atît. Toţi le suportăm ! Eu te cunosc mai bine decît oricine altcineva, dragă Chessa, te-am stimat totdeauna şi am făcut totdeauna tot ce am putut, ca să te ajut. Îţi vorbesc ca un prieten, ca un frate mai tînăr. Acceptă ceea ce s-a întîmplat, cu tărie şi resemnare. Să te umileşti din nou, cerînd scuze, încercînd să vorbeşti, crede-mă, nu înseamnă decît să te descurajezi mai mult. Numai un miracol poate schimba această stare de lucruri de-acum. Şi miracole aici (şi arătă în jur) e foarte greu să se întîmple. Dumneata eşti încă tînăr. Poţi găsi fără îndoială vreo mică întreprindere industrială care să te ia, care să te angajeze. Acolo vei putea desfăşura activităţi chiar importante. În toţi aceşti ani ai căpătat o practică remarcabilă ; o vei putea folosi, fără îndoială, cu profit. Încearcă să vezi, încearcă să citeşti ofertele de serviciu. Nu obosi, şi răspunde la toate. Dă numele meu, între referinţe, dacă vei considera oportun, şi dacă mă consideri

demn de asta ; pune și numele șefului nostru de sector. Fără îndoială, va da și el referințe foarte bune. Dar, de fapt, nici nu va fi nevoie de asta. Domnul Director General a dat deja dispoziții șefului Serviciului personal. Să-ți dea o foarte bună recomandare, dacă dumneata o vei solicita, și dacă vreo instituție se va adresa băncii pentru informații. Despre adevăratul motiv nu va ști nimeni nimic. Fii mai mult decît liniștit. Iar dacă nimeni nu va răspunde imediat sau afirmativ la cererile dumitale, nu te descuraja, nu te lăsa doborît. Cu puțină răbdare și încredere ai să vezi că vei reuși. Eventual faci dumneata un anunț, un anunț detaliat. Ai să găsești cuvintele potrivite. Există mereu cîte o întreprindere industrială sau instituție care, de la o zi la alta, are nevoie de un funcționar serios, capabil, competent. Orașul nostru e un oraș mare. Nu te descuraja. Ceea ce nu se întîmplă astăzi, poate surveni mîine. Pînă la urmă, vei vedea că ai să mulțumești întîmplării care ți-a dat posibilitatea să schimbi și să-ți îmbunătățești situația. Nu crezi ? Aici ai fi fost totdeauna un arhivar. Cel mult, peste cinci ani, arhivar șef, cu o foarte modestă creștere de salariu. Instituțiile particulare, în schimb, plătesc bine și există posibilitatea de a face carieră, de a-ți pune în evidență capacitatea, aptitudinile.

Vorbi repede, plimbîndu-și în continuu privirea de la Chessa la bilet.

Chessa își puse din nou ochelarii și acum îl privea, reușind să vadă numai puțin din figura

lui. Cînd șeful de birou tăcu, el păru să se trezească, clătină din cap și se ridică.

Șeful de birou se ridică și el și ieși de la masă.

— Atunci, Chessa, trebuie să dau acest bilet șefului de sector, cînd mă va chema, sau nu ? Și i-l arătă.

El se uită la bilet și apoi la șeful de birou.

— Nu, nu, rupeți-l ! Mulțumesc, nu mai folosește. Oricum !

Se îndreptă spre ușă, dar nu vedea nimic.

Șeful de birou încercă să meargă alături de el, în tăcere. Cînd ajunseră lîngă ușă, i-o deschise și-i întinse mîna.

— Caută-mă ! îi spuse. Și dacă ai nevoie de sfaturi, de sugestii, amintește-ți că sînt întotdeauna la dispoziția dumitale. Vino sau telefonează. Ce voi putea face pentru dumneata, după puterile mele, voi face.

Chessa îi luă mîna și spuse numai :

— Mulțumesc. I-o lăsă și ieși.

În spatele ușii, în timp ce încerca să se orienteze, auzi sunînd telefonul și pe șeful de birou alergînd la aparat, care era pe marginea biroului. Auzi un zgomot de scaune mișcate. Evident că le dăduse la o parte șeful de birou, ca să ajungă mai repede la telefon.

Plecă dar se întoarse imediat înapoi și deschise ușa. Îl auzi pe șeful de birou spunînd : „Da, domnule, chiar acum“, și-l văzu înclinîndu-se ca și cum ar fi fost cu adevărat în fața superiorului.

Văzîndu-l din nou acolo, şeful de birou ceru grăbit scuze în receptor şi îl puse la loc. Pe el îl întrebă, căutînd să fie cît mai natural :

— Spune, Chessa ! Poftim, vino !

— Scuzaţi, domnule contabil, începu, pot să intru un moment în biroul meu ? Aş vrea să iau ceva din sertarele mele.

— Da, sigur, poftim, Chessa ! Cum să nu. Nici nu e nevoie să întrebi ! Şi ieşi de la birou.

— Nu, nu, nu vă deranjaţi ! spuse. Mulţumesc. Bună ziua ! Şi închise uşa.

Capul îl durea îngrozitor, picioarele îi erau de plumb. Cu paşi mici, tîrîndu-se şi şchiopătînd mai mult ca de obicei, se duse pînă în biroul lui, din capătul coridorului, imediat după stîlpul din beton armat. Ciocăni o clipă, deschise uşa şi intră.

Colegii, surprinşi, îl salutară. Unul îl întrebă dacă se întorsese între ei.

Fără să privească pe nimeni în faţă spuse că nu şi se îndreptă spre biroul lui. Se uită pe masă ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă era totul în ordine, dar nu văzu nimic. Apoi se lăsă să cadă pe un scaun. Respiră adînc pentru a respinge un alt nod care îl sufoca tot mai mult.

Deschise mai întîi un sertar, apoi altul. Îşi sprijini de el coatele şi privi lung înăuntru. Îşi luă fără grabă cele două cotiere de piele neagră, le netezi pe masă, le puse una peste alta, le împături şi le aşeză alături. Apoi luă o agendă ; o învîrti în mîini şi o răsfoi un timp. Avea însemnat aici numărul dosarelor pe care le arhivase pînă la sfîrşitul fiecărei zile, începînd de la două ianuarie din acel an. Tot zelul său, tot ataşamentul lui pentru munca sa era concentrat în numerele acelea pe care le notase seara, după ce le comunicase şefului de sală, care se ducea să le comunice şefului de birou.

Luă două capete de creion şi un toc şi le puse pe toate pe cotiere. Închise la loc sertarele, se uită dacă pe birou mai era ceva de-al lui şi se ridică. Îşi descheie paltonul, îşi scoase din buzunarul de la haină ziarul, îl despături şi puse la mijloc ceea ce îngrămădise. Apoi îl înfăşură, avînd grijă, însă, ca ziarul să nu se mototolească prea tare.

Colegii îl urmăriseră în tăcere. Cîte unul, din cînd în cînd, se prefăcuse că-şi reia lucrul, temîndu-se ca el să nu ridice iar ochii.

Ieşi de după birou şi se îndreptă spre uşă. Înainte de a o deschide, făcînd un efort pe care încercă să-l ascundă într-un zîmbet forţat, se întoarse.

— Atunci, succes la toţi şi spor la muncă ! spuse şi deschise uşa.

— Mulţumesc ! auzi spunîndu-i-se în urmă. Succes şi ţie, Chessa.

Dădu din cap în semn de răspuns şi închise uşa după el. Afară izbucni în plîns, dar fără să-şi scoată ochelarii.

Străbătu tot coridorul şi coborî scările plîngînd tot timpul. Din cînd în cînd îndepărta cu degetul lacrimile care se opreau în colţurile ochilor.

Jos, la ușa de serviciu, ușierul îl salută, ridicîndu-se în picioare și înclinîndu-se.

Răspunse printr-o mișcare a capului și ieși în piață. O străbătu fără să se întoarcă nici o singură dată. Înainte de a da colțul, însă, nu se mai putu abține. Se opri și încet se întoarse.

— Asta trebuia să mi se întîmple la cincizeci de ani ! zise cu voce tare, ca și cum ar fi vorbit unui alt sine însuși, și îmbrățișă cu privirea toată fațada băncii, luminată de soarele rece. Dar văzu foarte puțin.

La multe ferestre perdelele erau coborîte. Nici unul din numeroșii lui colegi nu era în spatele lor ca să-l aștepte să iasă. Directorul General și șeful Serviciului personal însă, da. Fiecare era după ferestrele propriului balcon. Stătură acolo urmărindu-i mersul pînă la colț. Temîndu-se să nu fie observați, cînd îl văzură că se întoarce, se dădură puțin înapoi.

Șeful de birou se dusese la raport la șeful de sector și îi comunica ceea ce îi spusese Chessa.

După ferestre erau și cîțiva colegi de la camera o sută opt. Dar nu s-au retras cînd Chessa s-a întors, deși, șeful de sală, și el de data aceasta în picioare, la geam, strîns ciorchine cu ceilalți, continua să le spună să treacă la locurile lor și că avea să le dea mustrare.

Chessa se uită la ziarul în care erau înfășurate lucrurile sale și clătină din cap.

— Deh, probabil că așa trebuia să fie ! zise.

Închise o clipă ochii, pentru că durerea de cap îi provocase o ușoară încețoșare, apoi se întoarse și dădu colțul.

X

A SUFERIT MULT, mai ales în zilele următoare ; a avut febră, a fost agitat și chiar pe punctul de a înnebuni.

Ziua îl deranja lumina și rămînea în pat cu ochii închiși ; dar lumina tot intra, o simțea înăuntru, în jurul pupilelor, înotînd, rătăcind și înțepîndu-le. Întins, nemișcat ca un mort, strîngea cît putea de tare pleoapele, pînă la oboseală.

În timpul acesta creierul lucra disperat. Era o moară înnebunită. Totul îi revenea în minte, de la primii ani ai copilăriei pînă la ceea ce se întîmplase cu cîteva zile în urmă ; totul, ca atîtea zone luminate de soare, prin țesătura norilor.

Frînturi de memorie, puse în mișcare ca niște alge de niște curenți marini neașteptați. Respirau ușor, se plecau se răsuceau și apoi se linișteau, așezîndu-se din nou pe fundul apei. Atunci respirația i se făcea grea ; simțea nevoie de aer, să se miște, să meargă, ca și cum numai frigul, umiditatea de afară, ar fi putut să-i dea oxigen, să-i reînnoiască forțele pentru a continua să respire.

Se îmbrăca și ieșea. Era totdeauna tîrziu, deja noapte, dar nu se mai temea. Pînă acum cîteva zile nu s-ar fi putut vedea somnambul, hoinar. Se retrăsese totdeauna în casă cel mai tîrziu cînd începea să se întunece și, în camera lui, prin intermediul ziarelor, începea să trăiască cealaltă parte a zilei sale.

Învăţă să meargă aproape pe întuneric şi să ia umbrele de la colţurile caselor drept oameni, pe care simţea că-i urăşte. A fost de multe ori pe punctul de a vorbi unora dintre umbrele acelea şi de a le întreba de ce îi voiau toţi răul, toţi, fără excepţie ; nu era nici măcar unul singur care să-i fi adresat vreodată un cuvînt bun, care să-i fi întins mîna, toţi, da, toţi, în afară de Alice, pentru cîteva clipe, de Alice care acum era în Franţa şi care probabil că avea deja un copil şi atingea mîinile soţului ei, mîngîindu-i-le uşor, aşa cum făcuse cu el.

Dar îşi dădea repede seama că era doar o umbră mai densă decît întunericul şi mergea înainte, sperînd să întîlnească un om adevărat, el căruia îi fusese totdeauna teamă de oameni, care noaptea, aşa citise, opreau pe cine întîlneau, îl prădau, îl dezbrăcau şi, cu cîteva lovituri în cap, îl lăsau fără cunoştinţă.

Ei bine, dacă ar fi dat peste vreunul din aceşti oameni, ar fi încercat mai întîi să-i vorbească. Nu avea nimic, i-ar fi spus ; şi dacă celălalt ar fi insistat, ar fi fost gata să se lase percheziţionat. Dar mai înainte ca hoţul să-i fi dat totuşi o lovitură, l-ar fi întrebat dacă era mulţumit să facă meseria aceea şi dacă nu voia să-l înveţe şi pe el. L-ar fi întrebat, de asemenea, dacă nu avea nevoie de un tovarăş, de un ajutor, de unul căruia să-i încredinţeze un rol, fie el cît de periculos în meseria aceea. Era convins că ar fi ştiut acum să facă pe tîlharul, pe hoţul, pe omul aruncat la periferia societăţii, dacă celălalt i-ar fi explicat cum trebuie să înceapă, ce trebuie să facă. Iar dacă s-ar fi

mirat, i-ar fi explicat adevăratul motiv, singurul care îi făcuse rău, de cînd începuse să înţeleagă şi să trăiască în mijlocul societăţii omeneşti.

Toţi oamenii erau împotriva lui. El încercase în toate chipurile să şi-i facă prieteni, dar nici unul nu-i dăduse ascultare, nu-i dăduse importanţă, niciodată. Şi i-ar fi citat faptele, jignirile, durerile pe care le-a suportat şi suferit din cauza lor. Din cauza lor se închisese tot mai mult în el însuşi, ca să se apere cel puţin împotriva loviturilor mai puternice care i-ar fi fost, fără-ndoială, date. Trăise în fiecare zi cu această teamă, şi totuşi o parte din el însuşi tot mai încercase să şi-i facă prieteni, gata să uite şi să le mulţumească. S-a întîmplat exact aşa. În timp ce suferea încă pentru lovitura primită, în sinea lui se apleca deja să cerşească un semn, fie cît de mic, de solidaritate umană, asemenea copilului care, chiar cînd primeşte vreo două la fund sau e mustrat de tatăl său, îl priveşte surprins şi plînge şi se apropie de el cu speranţa că-l va mîngîia şi-i va zîmbi.

Dar acum s-ar fi ridicat şi el împotriva tuturor oamenilor ! Ar fi putut astfel să-l cunoască, să se teamă de el, să plîngă şi să-i cerşească mila. Şi ar fi înţeles ce însemna să-ţi fie teamă în toate zilele şi să doreşti puţin ajutor, puţină înţelegere, puţină viaţă adevărată. Iar el nu i-ar fi ascultat ! Sufletul său devenise dur, dar din cauza lor, chiar ei i-l făcuseră de piatră. Le dădea astfel înapoi oamenilor ceea ce oamenii înşişi îi dăduseră.

Mergea ore în şir, pînă se simţea obosit şi ca şi cum dintr-un moment într-altul ar fi trebuit să se prăbuşească şi să nu se mai ridice. Îl dureau muşchii de la picioare, coapsele, îl durea teribil piciorul cel lovit. Şi totuşi continua. Dar nu întîlnea decît trecători grăbiţi, care se întorceau acasă după tura de noapte sau după ce întîrziaseră ceva mai mult în vreo bodegă.

Nici măcar nu se uitau la el. Înfofoliţi sau cu paltonul deschis şi pălăria pe-o ureche, mergeau înainte. Încerca să-i privească bine în faţă, dar nu reuşea să-i vadă. Treceau pe lîngă el grăbiţi şi imediat dispăreau din nou în întuneric. Uneori îşi făcea curaj şi spunea bună seara cîte unuia. În momentul acela nu-şi mai amintea de ura, de discursul pe care ar fi vrut să-l ţină, şi dorea să audă un glas, o vorbă de la un alt om. Dar ceilalţi abia dacă îi răspundeau, fără să se întoarcă măcar şi să-i facă vreun semn.

Dacă auzea pe stradă mai multe voci, puternice, care se pierdeau în întuneric, se îndepărta repede, o lua la fugă, ca să nu-i întîlnească. Vocile acelea produceau în el o durere sfîşietoare, ca o tăietură neaşteptată, ascuţită, insuportabilă. Erau oameni veseli pe lume, oameni care la unu, la două noaptea cîntau şi vociferau încă, nepreocupîndu-se deloc de ceea ce putea să se fi întîmplat altora ! Nu-i invidia, dar nu voia să-i vadă de aproape, nu voia să-i asculte. Probabil că-şi spuseseră anecdote pînă în momentul acela, poate că-şi mai povesteau şi acum, ca acelea pe care colegii lui de serviciu şi le aruncau din cînd în cînd de la o masă la alta, pentru a izbucni apoi în rîs timp

de mai multe secunde. Pe lume se mai puteau şi povesti istorioare picante, excitante, şi oamenii se amuzau, şi găseau plăcere, se simţeau prinşi şi contaminaţi de pofta veseliei !

Iar după ce vocile dispăreau, se stingeau, se întorcea înapoi, parcurgea strada pe care o parcurseseră ceilalţi, ca un cîine bătut cu bastonul să adulmece şi să răsadulmece ceea ce alţii lăsaseră în aer.

Ajungea astfel pînă în centru şi se aşeza pentru cîteva clipe pe treptele monumentului. Nu mai era acum nimeni prin jur, în afară de paznicii de noapte care mergeau cu paşi cadenţaţi pe sub portaluri, se opreau lîngă fiecare uşă cu oblon, o atingeau, ca să se asigure că era încuiată şi plecau mai departe.

Din piaţă pînă la biroul lui erau cîteva sute de metri, dar nu se hotăra să se ducă într-acolo. De ce să se ducă ? Ca să vadă faţada, ferestrele, balcoanele biroului său ? Simţea că durerea ar fi fost mai mare, că revolta ar fi explodat, că i-ar fi venit să blesteme cu voce tare, să strige injurii pe care nu fusese niciodată în stare să le spună superiorilor săi. Nu, ar fi fost ca şi cum ar blestema împotriva obiectului delictului şi nu împotriva celui care l-a comis. Ura împotriva întregii clădiri nu era decît o parte din ura contra oamenilor. Nu l-ar fi bucurat, nu l-ar fi satisfăcut. Mai întîi oamenii şi după aceea, eventual, clădirea în care îşi consumase inutil atîta parte din viaţă !

Se sătura repede de stat jos şi se întorcea la periferia lui, pe alte străzi, prin locuri întunecoase, sperînd să ajungă acasă mai calm şi

atît de obosit încît să i se închidă ochii şi să doarmă pînă cînd avea să se trezească vindecat sau să nu se mai trezească deloc.

Ajungea acasă obosit mort. În jurul buzelor crustele de febră erau uscate, crăpate. Nu înţelegea că erau consecinţa febrei care îl cuprinsese. Îl dureau dar le suporta. Din cînd în cînd îşi umezea degetele cu salivă şi le trecea pe deasupra încetişor. Nu avea chef să intre la vreun farmacist şi să întrebe. Amîna spunîndu-şi că mai devreme sau mai tîrziu aveau să dispară de la sine, la fel cum apăruseră.

Nici nu mînca. Cumpărase un kilogram de pîine în seara de dinaintea concedierii şi acum pîinişoarele erau tari. Cînd venea acasă, lua una, o tăia şi începea să rupă cu dinţii, dintr-o jumătate, dar nu ajungea s-o mănînce nici pe aceasta toată. Îi folosea mai mult ca să-şi alunge amarul din gură şi uscăciunea din gît. Bea o jumătate de pahar de apă şi-i era destul.

Durerile de cap nu mai erau sfîşietoare ca în primele zile. I se răspîndise în tot capul o greutate uniformă care îl obliga să ţină ochii întredeschişi, dar ajunsese s-o suporte, căci devenise ceva obişnuit.

Se trîntea pe pat îmbrăcat şi începea din nou să se gîndească la biroul lui, la camera sa cu numărul o sută opt, la colegi, la superiori. Punea din nou stăpînire pe el ura faţă de toţi ceilalţi, şi mai ales faţă de superiori, în ordine descrescîndă, de la Directorul General la şeful Serviciului personal, la şeful de sector, la şeful de birou, care începuse prin a i-o fura pe Alice, tot timpul cu surîsul pe buze şi care sfîrşise

afirmînd că era prietenul său şi că-l iubise totdeauna.

Nu-i păsa de pîinea care-i fusese luată, de posibilitatea pierdută de a avea un salariu cu care să poată trăi liniştit. De-acum s-a sfîrşit cu toate proiectele lui care se rezumau la viaţa cotidiană trăită în tovărăşia colegilor săi, chiar dacă îl ţineau deoparte, chiar dacă nu se putea integra niciodată şi nu putea interveni. La douăzeci şi cinci de ani dorise să schimbe, să treacă de la micul la marele birou, pentru a se afla acolo unde erau mulţi oameni ; iar acum îl dăduseră afară cu totul, alungat, expulzat.

Să-şi găsească un alt serviciu ! Dar nu mai era chiar atît de uşor la vîrsta lui. Şi-apoi, să iei totul de la capăt, şi să nu mai stea niciodată într-un birou mare, unde erau sute de colegi, chiar dacă nu-i cunoştea pe toţi. De fapt, îi cunoştea mai mult sau mai puţin doar pe cei de la etajul lui. Dar se simţea faţă de toţi prieten, frate. În birou ştia, mai exact simţea că sub el erau zeci şi zeci de camere, şi în fiecare din ele cincisprezece-douăzeci de colegi, toţi oameni care într-o zi ar fi trebuit să afle de el, de scopul vieţii lui, de actul lui de umanitate şi de fraternitate. Dar acum cui să lase ziarele sale ? După douăzeci şi cinci de ani de colecţionare, cu răbdare, metodică !...

Se scula şi se ducea să le vadă din nou. Deschidea prima uşă, traversa coridorul strîmt dintre teancuri şi deschidea a doua uşă. Şi le privea, dar numai aşa cum se uită un om viu la un mort întins pe pat. Era de-acum o dragoste sfîrşită. Chiar şi mirosul ziarelor, de aer

închis şi de cerneală tipografică, îi dădea o senzaţie de ceva mort, depăşit, inutil. Ar fi trebuit să aibă tăria să ia un chibrit şi să-l aprindă, să dea foc la tot, de la teancul cel mai din fund, care, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, prinsese primul formă şi crescuse pînă sub tavan. Dar nu era în stare. Amîna şi această încheiere, aşteptînd să-i vină curajul. Nu se îndoia că avea să-i vină. Chestiune de o clipă ! Da, avea să vină ! Atunci avea să se închidă înăuntru şi să spună adio la toate ! Avea să sfîrşească între ziarele sale, între singurii şi adevăraţii lui prieteni.

În momentele acelea nu se gîndea, printr-un asemenea sfîrşit, să se răzbune pe oameni ; nici nu se gîndea că ziarele ar fi transmis ştirea şi s-ar fi ştiut astfel că el adunase douăzeci şi cinci de ani ziarele. Se gîndea numai la sfîrşitul lui posibil, la singurul lucru care l-a interesat totdeauna.

În toate dimineţile, tîrziu, portăreasa, tot mai alarmată de modul său de a se comporta, se ducea să-i ciocănească la uşă. El nu deschidea niciodată. Întreba cine era, şi primind răspunsul, spunea că nu avea nevoie de nimic şi că, dacă va fi cazul, are s-o cheme el.

Seara pe la unsprezece, ora la care el ieşea din casă, femeia îl pîndea de după perdea, de la poartă, şi se gîndea mereu că era mai bine să anunţe pe cineva a doua zi, eventual poliţia. La patru apoi, scîrţîitul scîndurilor sub picioarele lui, de neconfundat datorită piciorului cu care şchiopăta, o trezea, şi ea, ceva mai liniştită, îşi

amîna cu încă o zi intenţia. Fără îndoială, se gîndea ea, trebuia să fie ceva care nu mergea ; dar nu reuşea să-şi închipuie ce anume. Se îndrăgostise, probabil, sărmanul Chessa şi fusese respins ? Dacă se îndrăgostise însă, mai devreme sau mai tîrziu avea să-i treacă ; numai dacă el, mereu foarte singur, şi puţin cam ciudat încă de tînăr, nu avea să facă vreo faptă necugetată. Şi atunci îşi spunea că era necesar să nu-l piardă din vedere şi să se ducă să bată, pînă cînd avea să-i deschidă. Dar în dimineaţa următoare cobora iar umilită şi enervată.

XI

ÎN SEARA A ŞAPTEA ieşi din casă pe la unsprezece, dar cercul de fier din jurul capului îl făcu să se întoarcă după numai o oră. Mergea pe lîngă ziduri sprijinindu-se în permanenţă cu mîna. Simţi că, dacă nu se întorcea, ar fi căzut şi l-ar fi cules, probabil dimineaţa, trecătorii. Era foarte frig, chiar dacă nu sufla nici o boare de vînt. Aerul era curat, transparent şi în întunericul nopţii se distingeau clar grupurile de case, cu ferestre şi balcoane.

Oboseala punea stăpînire pe el.

Acasă îşi scoase doar paltonul şi se trînti în pat. Nu reuşi să se gîndească la nimic. Îşi scoase ochelarii, stinse lumina şi închise ochii. Somnul îl cuprinse imediat şi dormi timp de zece ore fără întrerupere, greu, fără vise.

Faza acută a durerii și a disperării se putea considera depășită.

Cînd se trezi, lumina soarelui intra în valuri pe fereastră, prin geamuri. Își puse ochelarii și se uită în jur. Se afla chiar în casa lui, în patul lui, și aceea era fereastra prin care intra lumina ?

Îi păru imposibil să fi dormit. Cîte ore ? ! Și cine-o putea spune ? Dar cum se întorsese acasă ? ! Îl aduseseră sau reușise să vină singur ? Nu, trebuie să fi venit singur, dar nu-și amintea ce făcuse ca să ajungă la etajul al treilea și să se bage în pat.

Cercul de fier din jurul capului tot îl mai avea, chiar dacă slăbise întrucîtva ; și toate încheieturile îl dureau, ca și cum l-ar fi ciomăgit cineva. Iar la capătul stomacului simțea dureri, mai ales cînd respira.

Încercă să stea întins, nemișcat, și să-și reia somnul. Dorea să mai doarmă, cum dormise atîtea ore și să se trezească a doua zi, sau chiar peste cîteva zile. Da, să închidă ochii și să-și continue odihna, să nu vadă nimic, să nu se gîndească la nimic. Era chiar o necesitate. Biroul, camera o sută opt, colegii, totul, chiar dacă învăluit încă într-un fel de ceață, începeau să-i revină în minte. Trebuia să îndepărteze toate gîndurile și numai somnul îl putea ajuta.

Cu ochii închiși, aștepta somnul, îl chema, îl invita. Dar somnul nu venea. Dimpotrivă, părea că acum, cînd îl dorea, se îndepărta tot mai mult.

Stătea întins, într-o imobilitate absolută, ca și cum s-ar fi temut că cea mai mică mișcare

l-ar fi trezit iremediabil pe celălalt eu al său care avea atîta nevoie de somn.

Dar nu-i servea. Era de-acum treaz și lumina îi ajungea în ochi, deși îi ținea închiși. Se gîndi să se ducă să tragă jaluzelele, dar nu se mișcă. Somnul trebuia să vină, avea să vină, el nu dorea altceva. Trebuia doar să-l aștepte, stînd așa, cuminte, nemișcat, și încercînd să nu se gîndească la nimic.

Însă tot se gîndea... Capul și stomacul îl mai dureau, dar mușchii și carnea, nu. Nici arsurile din jurul gurii nu-l mai deranjau, nu-l mai înțepau ca în zilele precedente. Voia să și le atingă ca să-și dea seama dacă mai erau încă tari, acoperite de coajă, dar nu se hotăra. Stătea cu mîinile pe lîngă corp, ca un mort, lăsînd să treacă timpul și așteptînd somnul, pentru că așa ar fi trecut de tot și durerea de cap și de stomac.

Dar gîndul continua...

Voia să se simtă mai bine, să se vindece complet. Se născu dintr-odată în el această dorință, tocmai ca o consecință a acelei prime și atît de slabe ameliorări. Se gîndea la ceea ce suferise și punea totul în legătură cu banca, cu colegii. Îl încercară păreri de rău. Nu făcuse bine că se lăsase așa ; ar fi trebuit să reacționeze într-un alt mod. Îi reveni în minte ziarul. Sacrificase atîtea zile lectura. Dar era încă importantă ! Rămînea încă singurul lucru adevărat !

Începu să se agite în el, să se închege, mereu mai clară, mai urgentă, dorința de a-l avea acolo, de a-l putea citi. Deveni foarte repede

o adevărată necesitate. Viaţa trebuia să continue. Încă nu era totul pierdut. Va pătrunde din nou în mijlocul oamenilor. Va fi suficient să ştie să-i găsească. Trebuiau să fie. Trebuia să-i caute, să nu-şi piardă curajul, să aibă încredere şi răbdare.

Nu avea încă un plan clar, precis, nici nu ştia de unde să înceapă. Simţea numai că avea nevoie de oameni, şi că-i va găsi. Şi cu oamenii avea să regăsească lectura, ziarul, în fiecare zi, cultura lui, scopul lui în viaţă.

Era aproape de amiază. Se sculă, se aranjă şi era gata să iasă. Dar intră mai întîi în camerele-depozit. Îşi privi teancurile îndelung, şi se posomorî gîndindu-se la ideea care îi venise adeseori în zilele acelea : să dea foc la tot şi să rămînă între flăcări. Teancurile vor trebui sporite ; şi după ce va umple şi a doua cameră, le va pune în cea în care dormea acum. Mai era loc. Eventual avea să elimine vreo altă mobilă. Esenţialul era să aibă din nou încredere, să se simtă în stare să trăiască în continuare.

Îşi aduse aminte de cele opt cecuri care erau jos, sub teancul pe care îl începuse în anul acela. Le luă. Aveau să-i servească. Acum trebuiau să aibă o valoare şi ele. Închise şi coborî.

Portăresei nu-i lăsă timp să-i pună vreo întrebare şi să-şi arate uimirea pentru crustele din jurul buzelor şi pentru că slăbise. Îi spuse să se ducă sus să facă ordine. Îi dădu cheia şi ieşi.

Ea rămase surprinsă, dar respiră uşurată. Era convinsă că dragostea trecuse şi că acum lucrurile aveau să-şi reia vechiul ritm. Sus nu

găsi nimic anormal ; numai o mare dezordine şi într-o hîrtie multe jumătăţi de pîinişoare abia ciugulite. Le luă, după ce puse din nou totul în ordine.

Chessa cumpără de la chioşc ziarele din ziua aceea şi ceru numerele din cele şapte zile precedente. Spuse vînzătorului de ziare numele lor, pe rînd, cu calm, unul cîte unul, şi simţi din nou vechea plăcere.

Vînzătorul de ziare se prefăcu că se uită, cotrobăi în fundul barăcii sale şi apoi spuse că-i părea rău, că nu le mai avea, dar că ar fi putut să i le procure. El se bucură şi întrebă pentru cînd. Era convins că nu mai putea să le aibă sau că trebuia mai întîi să treacă multe zile.

Vînzătorul de ziare îl asigură că de la patru de după-amiază aveau să fie la dispoziţia lui şi că putea să treacă să le ia cînd voia. El mulţumi şi spuse că are să treacă fără îndoială chiar după-masă.

Nu deschise ziarele. Îi făcea plăcere să le ţină în mînă, împăturite, şi din cînd în cînd să le netezească marginile. Va avea de citit pentru multe zile şi astfel va recupera lecturile pierdute. Vechea bucurie, născută din obişnuinţă, îl cuprindea din nou şi îi dădea vigoarea necesară ca să meargă şi să nu simtă cercul din jurul capului şi durerea de stomac.

În tramvaiul care îl ducea în centru îşi căută un loc să se aşeze, pentru că mersul îi provoca ameţeli. Deschise primul ziar şi îi aruncă o privire rapidă de sus în jos. I se păru că regăseşte liniştea de altădată. Îşi regăsea calmul

pe care era convins că-l pierduse pentru totdeauna.

Cu ziarul deschis înainte, literele îi ieşeau în întîmpinare negre, strălucitoare, vii. Nu le citea, le privea doar. Lectura avea s-o înceapă mai tîrziu, ca totdeauna, şi avea să-l absoarbă complet.

Era cît pe ce să înceapă a plînge. Tot mai exista ceva care valora totul şi pentru care se putea emoţiona. Contempla ziarul deschis, le atingea pe celelalte pe care le pusese în buzunarul de la palton şi se simţea împăcat cu toţi oamenii, chiar şi cu cei care îi făcuseră rău, chiar şi cu superiorii lui

Nu-l înţeleseseră, asta-i ! Dar nu era vina lor. Superiorii aveau alte interese, poate mai puternice decît al său. Erau legaţi, ancoraţi de pămînt, asta-i. Probabil că pentru ei viaţa fusese totdeauna foarte uşoară, obţinuseră totdeauna tot ceea ce doriseră, de cînd fuseseră mici, de cînd, adică începuseră să înţeleagă şi să formuleze şi să-şi exprime dorinţele. Crescuseră fără trebuinţe, fără dorinţe adevărate, ţinute zile şi nopţi înăuntrul fiinţei şi niciodată satisfăcute, totdeauna copleşite şi anulate imediat de altele, de cele noi, care într-un prim moment păruseră mai uşor de realizat şi care, în schimb, fuseseră ca şi cele anterioare, scufundate, înghiţite de altele. O viaţă de permanente renunţări ducea la formularea unor ţeluri puţine dar şi la agăţarea cu tenacitate de ele, pentru ca viaţa însăşi să poată curge cu un ritm mai regulat şi pentru a nu trebui să privim strîmb la ceilalţi oameni, la cei care par

născuţi cu căiţă pe cap, sau ca să fie privilegiaţii ordinei sociale constituite.

Nu, nu trebuia să fie împotriva şefilor lui ! Cu toată inteligenţa, cu toate studiile pe care le făcuseră, nu înţeleseseră chemarea lui, scopul său de viaţă. Probabil că l-ar fi înţeles mai mult cei care nu făcuseră studii superioare, cei fără probleme mari cărora să li se dedice, care trăiau cu ziua, ca el. Şi pentru prima oară îşi îndreptă gîndul către cei umili, care ar fi putut să fie adevăraţii lui prieteni, adevăraţii lui tovarăşi. Trebuiau să existe şi are să-i găsească.

Acest gînd, îşi aminti, îi venise şi cu cîteva ore mai înainte, cînd era încă întins în pat. Dar acum căpăta o formă mai precisă, mai multă consistenţă. Avea să-i caute, avea să-i găsească, pentru că nu se îndoia că existau şi în oraşul lui mare, plin de mişcare, de viaţă.

Clătină din cap şi începu să citească articolul de fond. Chiar şi durerea de cap începuse să slăbească. Stomacul făcea doar mult zgomot, iar respiraţia îi devenise mai regulată.

În piaţă puţin lipsi ca să nu-şi dea seama că trebuia să coboare. Îşi făcu loc şi ajunse la uşă. Continuînd să citească, parcurse ca de obicei cele două străzi şi cele două pieţe şi ieşi dintr-odată în piaţa din faţa băncii.

Era douăsprezece fix, ora la care timp de douăzeci şi cinci de ani ieşise împreună cu ceilalţi pentru a se duce să ia masa la restaurantul din apropiere. Acum trebuiau să iasă colegii. Pentru el, însă, din momentul acela începea un alt ritm de viaţă. Dar trebuia să fie

asemănător celui precedent, trebuia să reînceapă din punctul acela.

Înainte de a se îndepărta, aruncă o privire faţadei clădirii. Nu avea nici o tresărire. Blocul acela enorm i se păru îndepărtat, în urmă, de parcă nu l-ar fi lăsat cu numai cîteva zile mai înainte, şi nu ar fi suferit pînă în seara anterioară. Simţi numai o mică împunsătură cînd ridică ochii pînă la etajul al cincilea şi i se păru că ghiceşte care era fereastra camerei o sută opt.

Îi păru că aude murmurul colegilor care se pregăteau să iasă. Nu voia să fie văzut, nici întîlnit. Se îndepărtă şi dădu colţul. Se va duce să ia masa ceva mai departe, unde va fi greu să se întîlnească cu ei.

O luă la întîmplare. Străbătu cîteva străzi, citind în continuu. Nu era grăbit, chiar dacă oboseala începea să-l ajungă din nou împreună cu durerile de stomac. Lectura îl atrăgea. Avea impresia că nu citise de ani, şi că în tot acel timp nu făcuse altceva decît să acumuleze energie şi aşteptare.

Mergea cu pasul lui încet şi şchiopătînd şi respira calm, stăpîn pe trup şi pe facultăţile sale mintale. Simţea numai o sfîrşeală tot mai mare, care îi trecea în gură cu saliva dulceagă, pe care o respingea fără mare greutate. Ridicînd capul, văzu intrînd într-o cîrciumă doi cîntăreţi cu chitara şi mandolina în bandulieră. Fără să stea mult pe gînduri porni într-acolo.

Coborî o treaptă şi se găsi într-un local dreptunghiular, cu tavanul jos şi foarte murdar. Rămase surprins că în centru puteau să mai

existe asemenea localuri, dar nu-i păru rău că a intrat. Mirosul de friptură era puternic şi rînced. Tuşi, pentru că îi intrase pe gît, şi încercă să vadă mai bine.

Erau numai două mese lungi de-a lungul unei încăperi foarte înnegrite, la care mîncau cinci-şase muncitori, fiecare pe contul lui. Toţi îşi puseseră, ca şerveţel, ziarul sau hîrtia, nici măcar netezită, în care îşi aduseseră mîncarea. Cu capul în jos, se uitau în hîrtie şi mîncau, luînd pîinea şi mîncarea cu mîna.

Chessa se duse să se aşeze în capăt, la masa din stînga, unde nu era nimeni, şi se gîndi că nu va veni să se aşeze nimeni alături. Era o singură bancă pentru toată masa şi, după ce-o pipăi cu mîna dacă era uscată, se aşeză. În momentul acela auzi un muncitor de la masa din faţă spunînd celor doi cîntăreţi să se ducă să cîştige ceva în vreun alt local, mai de creştini.

— Tocmai aici aţi venit ? Noi sîntem muncitori ! încheie.

— Bine, ţărane ! spuse cel care avea acum chitara în mînă. Dar voi puteţi fi creştini mai buni decît alţii !

Ciupi instrumentul, dădu semnalul, cu capul, tovarăşului său şi atacară un vals, dar în surdină.

Chessa se uită mai întîi la muncitorul care vorbise şi apoi la cei doi cîntăreţi. Muncitorul lăsase din nou capul în jos şi mînca. Era brunet, cu ochi negri, faţa plină de riduri. Din cînd în cînd încrunta fruntea şi se vedeau trei brazde de cute groase.

„Trebuie să fie meridional, se gîndi el, şi de aceea l-o fi numit ţăran."

Se uită la chitarist. Era un omoi înalt, cu puţină burtă. Avea pantaloni gri, ca nişte burlane şi o haină albastră foarte lucioasă. Avea păr puţin pe cap şi ochii înroşiţi. Cînd deschidea gura se vedea că îi lipseau mai mulţi dinţi, chiar din faţă.

Tovarăşul lui, care cînta la mandolină, era mic şi foarte slab.

„O fi şi el meridional, se gîndi din nou Chessa. Dar cîntă bine."

Cel cu mandolina îşi rotea tot timpul ochii şi apoi îi îndrepta spre uşă ca şi cum ar fi aşteptat să intre vreun alt creştin. Tovarăşul lui, în schimb, se uita sau la coardele chitarei sau în tavan, dar o făcea în aşa fel de parcă ar fi cerut răbdare ca să-şi poată continua cîntecul.

„Cît or fi putînd cîştiga ?" se întrebă Chessa privindu-i de după ochelari şi încercînd să înţeleagă de ce făceau meseria aceea.

După mai multe minute, de sub o arcadă joasă apăru deodată patronul şi se apropie de el. Îl salută înclinîndu-se pe jumătate, cînd văzu că nu avea dinainte nici un pacheţel. Dar nu reuşi să-şi ascundă uimirea şi o oarecare neîncredere.

Chessa salută la rîndul său şi spuse că voia să mănînce. Între timp închise ziarul pe care îl ţinuse deschis în mînă şi-l puse la un loc cu celelalte.

Patronul îl scrută încă puţin şi apoi se hotărî să vorbească.

— Ce pot să vă dau ? Avem numai peşte prăjit, raci, calamari şi barbuni. Acesta e un birt.

Îşi dăduse foarte bine şi el seama că era un birt ! Doar nu era aşa de prost !

— Am văzut, am văzut ! spuse şi se învoi. Dar, daţi-mi o porţie de... amestecat, de toate... şi pîine, ceva mai multă pîine. Şi gesticulă cu mîinile, pentru a se explica mai bine.

Patronul dădu aprobativ din cap şi plecă.

— Ei, auziţi ! îl chemă el. Dacă aveţi vin, aduceţi-mi un sfert !

— De ăsta cît vreţi ! spuse omul şi dispăru în spatele arcadei.

În aşteptare începu să-i observe pe ceilalţi care mîncau şi care păreau să nu-i bage în seamă pe cei doi cîntăreţi. Din cînd în cînd scoteau cîte ceva dintr-un cornet, pe care îl ţineau sau în faţă sau pe marginea mesei şi continuau să mănînce. Nici pe el nu-l băgară în seamă. De parcă nu exista nimic altceva decît ceea ce aveau dinainte.

„Trebuie să fie foarte preocupaţi !" se trezi gîndindu-se. Şi-şi aminti de tatăl său, care, cînd se ducea la lucru, rămînea la prînz la întreprindere să mănînce ceea ce îi pregătea mama cu o seară mai înainte. Pentru a economisi foc şi condimente, mama îi lăsa pentru a doua zi ceea ce pregătise seara la cină pentru toţi trei. Dimineaţa îi punea mîncarea în tigăiţa rotundă cu capacul în şuruburi şi îi recomanda s-o pună la foc, în atelier, dar nu prea mult, altfel devenea un fel de clei. Ca să facă economii, tatăl său îşi aducea de acasă şi vinul.

Pe oamenii aceştia nu i-ar fi văzut, însă, niciodată de aproape, dacă întîmplările vieţii nu l-ar fi adus acolo.

Simţi o bucurie interioară, chiar un fel de emoţie. Îi privea pe fiecare pe rînd şi în sufletul său lua naştere ceva nou, un sentiment de simpatie pentru ei, o afecţiune spontană, şi totodată dorinţa de a-i revedea, de a le vorbi şi de a-i face să vorbească.

„În fond trebuie să fie buni, mai buni decît mulţi alţii !“ îşi spuse. Şi îi compara cu tatăl său. Nu era bun el, fie-i ţărîna uşoară ? ! Vorbea aşa de frumos despre tovarăşii lui de lucru !

Atunci acesta putea să fie locul potrivit pentru el în toate celelalte zile ? ! Îl descoperise aşa din întîmplare, dar se vedea că tocmai acolo trebuia să se întîmple ! Da, are să se întoarcă fără îndoială aici ! Ar fi putut să-şi cumpere ceva din oraş, ca muncitorii, şi apoi ar fi venit să mănînce acolo. I se păruse că patronul era aproape mulţumit de asta. Vedea că ceilalţi îşi aduceau cu ei şi pîine şi fructe. Luau de la patron doar bucata de masă, taburetul şi vinul. Şi numai unii cîte o porţie de peşte prăjit.

Intră o bătrînă şi bolborosi un bună-ziua uitîndu-se în jur. Apoi se duse să se aşeze lîngă el. Nici ea nu-şi adusese nimic.

— Ei, Nunzio, adu-mi ca de obicei ! strigă, lăsîndu-se pe spate, pentru ca vocea să ajungă după arcadă.

Chessa o privi un moment şi-şi lăsă capul în jos. Vocea aceea îl rănise. Era răguşită, dură.

„Dar de ce are vocea asta ? !“ se întrebă, şi o privi mai atent.

Bătrîna spunea celorlalţi oameni ceva despre frigul de-afară.

— Numai de-ar veni odată strica..., se opri, îşi duse mîna la gură şi zîmbi. Vara, adică ! încheie şi îl cercetă serioasă.

Chessa îşi lăsă iar capul în jos, dar o văzuse bine. Avea multe riduri pe faţă. Se observau mai bine prin pudra cu care se dăduse din abundenţă, făcînd adînciturile şi mai clare. Roşul aprins de pe buze îi forma două răni lungi pînă la ridurile bărbiei.

Bătrîna scoase dintr-o poşetă în formă de plic, de culoare închisă, o ţigară, şi-o puse între buze şi aprinse chibritul de zid. Apoi îşi aduse aminte. Stinse chibritul în grabă şi-şi scoase ţigara din gură.

— Mereu acelaşi lucru ! spuse cu voce tare, dar adresîndu-se sieşi. Mai bine să mănînc întîi. Numai dacă Nunzio se hotărăşte să vină mai repede ! Şi rîse din gît, răguşită.

Chessa se uită din nou la ea ; dar simţindu-se tot timpul observat, încercă să-şi îndrepte privirea spre muncitori şi spre cei doi cîntăreţi care, după ce făcuseră ocolul încăperii, se aşezaseră acum pe banca din faţă şi începuseră să mănînce pîine şi salam pe care uriaşul le scosese dintr-o geantă de piele.

Patronul apăru de după arcadă cu o farfurie plină de peşte fript şi i-o puse dinainte, trecînd mai întîi cu o cîrpă peste masă. Apoi se duse să-i aducă tacîmuri şi un coşuleţ cu patru pîinişoare.

— Poftiţi ! îi spuse şi se retrase în spate.

După cîteva minute o servi în acelaşi fel şi pe femeie, pe care o numi Lucietta, fără a da atenţie la ceea ce îi spunea ea, şi apoi îi aduse vinul.

Chessa mîncă tot, dar cu încetul, pentru că îl dureau crustele de pe buze. Ca să nu fie silit să se uite la femeie, care nu-l pierdea din vedere, scoase ziarul şi şi-l puse dinainte, după farfurie. Dar nu citea decît titlurile, pe care le citise deja.

Uneori răspundea şi el la salutul muncitorilor.

Plăteau, lăsau hîrtiile mototolite şi unse pe masă şi plecau, acoperindu-se cum puteau mai bine.

Lucietta îi spunea fiecăruia cîteva cuvinte şi rîdea ; dar oamenii nu-i dădeau importanţă. Numai unul, care putea să aibă vreo cincizeci de ani, clătină din cap, şi, cînd ajunse la uşă, se întoarse.

— Tu ai totdeauna timp să te gîndeşti la dragoste ! îi spuse. Abia atunci înţelese Chessa. O privi în timp ce rîdea şi văzu că îi lipseau toţi dinţii de sus.

Cei doi cîntăreţi terminară de mîncat o dată cu el. Îşi puseră instrumentele în husele negre şi-şi aprinseră ţigările. Îl aşteptă pe patron să vină de după arcadă, îl întrebă cît făcea şi plăti.

— Bună ziua, domnule ! îi spuse bătrîna, de îndată ce-l văzu ridicîndu-se, cu o voce prelungită, care voia să fie îmbietoare şi caldă.

Chessa murmură un salut adresat tuturor şi ieşi.

Mai era un sfert de oră pînă la deschiderea de după masă a băncii. O luă încet într-acolo. Se simţea mult mai bine. Redeschise ziarul şi începu din nou să citească. Mergea foarte încet, şchiopătînd, gustîndu-şi lectura.

Ajunse în piaţa din faţa băncii cînd mai erau cinci minute pînă la ora de reintrare a colegilor. Începu să se plimbe în sus şi în jos, ca totdeauna mai înainte, şi continuînd să citească. Ajunsese acum la pagina a treia. Mai erau două pînă la sfîrşit. Şi voia să-l termine, acolo, în piaţetă.

Sosind, colegii îl priveau şi-şi dădeau coate. Dar nu mai aveau curiozitatea de acum o săptămînă. Orice ar fi făcut, acum că nu mai era o parte din marele organism, nu-i mai interesa. El era de-acum un străin, era un om ca atîţia alţii, care putea să trezească interesul doar pentru cîteva clipe, dacă avea chiar ceva anormal care să atragă atenţia. Apoi fiecare trecea mai departe la treburile lui, la propriile lui ocupaţii şi preocupări. El fusese scos din marele complex ca un apendice de prisos. Dacă venea acum în toate zilele să-şi citească ziarul sau ziarele, acolo, era doar fiindcă avea o idee fixă ; nu mai putea să stîrnească atenţia, curiozitatea, sau să-i facă să participe. Lumea continua să meargă înainte, lucrul la birou continua să-i aştepte, cu hîrtiile aliniate şi pregătite pe mese, pe maşini.

Îl priveau cîteva clipe, clătinau din cap, intrau şi ajungeau în birourile lor, limitîndu-se la cîte un scurt şi definitiv comentariu asupra lui.

Nu se mai uitau nici să-l vadă plimbîndu-se. Altădată, mai ales la început, petrecuseră minute în şir ca să vadă chiar şi cum arunca în faţă piciorul şchiop şi cum îşi trăgea în sus corpul, înainte de a aşeza piciorul. Căutaseră să surprindă expresia gurii întredeschise, cı bărbia lungă, foarte pronunţată, şi alte lucrur Şi-l arătaseră, şi-l comentaseră şi din cînd î cînd găsiseră altceva asupra căruia să se oprească ca să rîdă şi să comenteze. Luase, de exemplu, obiceiul să-şi ţină ziarul deschis tot dinainte, sau la o palmă şi jumătate de faţă, sau îndoit.

În douăzeci şi cinci de ani aproape toţi îl cunoscuseră şi-l observară după placul lor. Unul îl comentase altuia şi numai cei mai tineri, care fuseseră angajaţi de curînd, nu avuseseră timp să-l cunoască pe Chessa, obsedatul cititor al ziarului.

Acum însă nu mai observară nimic la el ; acum cînd ar fi trebuit să vadă, să constate cum slăbise, mai ales la faţă, cu bărbia şi mai lungă, şi cu mărul lui Adam ieşit tot în afară, şi cum îşi tîrîia picioarele.

Unii se limitau să spună că va obosi şi că într-o bună zi nu va mai fi văzut. Alţii erau siguri că într-o zi sau alta aveau să citească în ziare că îl închiseseră într-un spital de nebuni.

Se instalară, însă, la postul de observaţie, după geamurile de la balcon, la etajul al treilea, Directorul General, cu şeful Serviciului personal alături, iar la etajul al cincilea, şeful de sector şi şeful de birou.

Directorul General studia cu subalternul său direct ce ar mai fi trebuit să se facă, dacă Chessa s-ar fi prezentat şi ar fi cerut să fie din nou primit. După el, era necesar să fie pregătiţi şi să-l trateze în aşa fel încît să descurajeze pentru totdeauna orice plictiseală ulterioară venită din partea lui.

Şeful de sector şi şeful de birou aşteptau chemarea telefonică din partea superiorilor şi ordinul de a acţiona. Erau siguri că şi de data aceasta sarcina va cădea tot asupra lor. Şeful de sector spera, la rîndul său, s-o poată trece şefului de birou ; iar şeful de birou spera, însă, că sarcina lui se va limita la a rămîne prezent, urmînd ca de data aceasta să vorbească cu el şeful de sector. În fond, îi displăcea să-i repete lui Chessa scena de ultima dată. I se făcuse milă, mai ales cînd plecase, şi încă se mai temea că Chessa auzise, cînd deschisese uşa, cum vorbise el cu şeful de sector. Şefii lăsau totdeauna necazurile cele mai mari, se gîndea, pe spinarea celor care se aflau dedesubt. Şi le descărcau unul asupra altuia iar rolurile cele mai ingrate trebuiau pînă la urmă să le joace tot subalternii. În fond, el stătuse cu Chessa atîţia ani şi, de bine, de rău, o oarecare înţelegere fusese între ei. Pentru şeful de sector în schimb, sau pentru ceilalţi doi, lucrul ar fi fost mai uşor. Pentru ei Chessa era doar unul din cei patru sute de funcţionari ; ar fi trebuit să le fie mai uşor să-i vorbească şi să-i spună ceea ce era important. În schimb, după cum îl puseseră să-l trateze pe Chessa, era sigur că

acesta îl ura, sau cel puțin era împotriva lui mai mult decît împotriva altor șefi.

Sună telefonul și se grăbi chiar el să răspundă. Șeful de sector așteptă.

Era șeful Serviciului personal, care întreba de șeful de sector. Spuse că i-l dă imediat. Șeful de sector luă receptorul. Șeful Serviciului personal îl întrebă dacă îl văzuseră (nici măcar nu-l numea pe Chessa). Șeful de sector, luînd un ton politicos, spuse că erau anume acolo el și șeful de birou și că îl observau. Să rămînă să-l urmărească, ordonă celălalt. Dar din ordinul domnului Director General, imediat ce Chessa ar fi intrat în instituție, el să telefoneze. Trebuia să facă totul ca să pună capăt acestei istorii.

Șeful de sector puse jos receptorul și reveni la geamul balconului. Cum era de prevăzut, însărcinarea, pentru moment generică, îi fusese dată lui, se gîndea. Era vorba de văzut acum în ce fel era posibil s-o descarce asupra șefului de birou, sau cel puțin în ce măsură se putea face ajutat de el. Toată chestia asta era neplăcută, dar mai neplăcut decît toate era maniacul acela de Chessa, care tot se mai încăpățîna să vină acolo, sperînd să fie reangajat.

În orice caz, antipatia pentru coleg, șeful Serviciului personal, rămînea în afara discuției. Cu pretextul că vorbea în numele domnului Director General dădea ordine și se spăla pe mîini. Dar, în fond, nu conducea el Serviciul personal ? În definitiv era datoria lui să vorbească cu Chessa și să-l îndepărteze în așa fel încît să-i scoată pentru totdeauna din minte

ideea de a mai reveni ! Dar individul devenise un fel de „mic zeu“, și ca să ajungi pînă la el trebuia să treci prin „ușa strîmtă“.

Istoria cu ușa strîmtă fusese pusă în circulație pentru faptul că era foarte greu să ajungi pînă la șeful Serviciului personal ; dacă nu era vorba, firește, de sexul slab. Atunci ușa devenea largă și el le primea pe funcționarele sale, le asculta, le ajuta, pînă unde putea să ajungă protecția sa binevoitoare și puternică. Și în felul acesta era în grațiile domnului Director General, care nu se îngrijea nici măcar să salveze aparențele. Singura, se spunea, care îndrăznise să se revolte, cînd intrase din întîmplare în camera lui și-l surprinsese ținînd pe genunchi pe soția unui șef de birou, fusese o funcționară bătrînă, cu peste treizeci de ani de slujbă la activul său chiar la Serviciul personal. Dar fusese imediat îndepărtată și trimisă în *captivitate* într-o agenție de la periferie.

Și, totuși, toți știau despre aceste lucruri ; dar nimeni nu îndrăznea să vorbească, sau să facă ceva. Exista mereu pericolul „golului pneumatic“, un gol pe care șeful Serviciului personal știa să-l creeze imediat în jurul acelui coleg căruia ar fi vrut să-i dea papucii.

Gol care consta în a lipsi pe coleg de autoritatea adevărată și reală care i se dăduse prin numirea sa în post. Micul zeu, adică, îi punea să lucreze alături de un alt coleg, cu același grad și funcție. Acesta, încetul cu încetul și cu o tehnică inventată și învățată de el, reușea să-și asume toate prerogativele și să-și aroge

toată autoritatea lăsînd „celui rău“ numai titlul de șef de sector fără funcțiile efective.

Era necesar, deci, să joace teatru, și eventual să-l aduleze, pentru ca la sfîrșit de an plicul extra să fie mai consistent. Exista, însă, și un alt motiv, nu mai puțin adevărat și important, pentru care șeful Serviciului personal era de neînlocuit. Cu cîțiva ani în urmă scrisese un memorial despre *„Funcția și importanța Partidului Național Fascist în sînul Națiunii“*.

Pentru șeful de sector și pentru ceilalți colegi era o cărțulie oarecare. Dar secretarul Partidului îl apreciase, îi scrisese personal că funcția istorică a tînărului Partid fusese pusă foarte bine în lumină de el și îi mulțumea în numele Șefului „iubit de toată Națiunea“, pentru dedicația tipărită pe care i-o făcuse. Acum, deci, chiar dacă domnul Director General ar fi vrut să se elibereze de el, era cu mîinile legate.

Șeful de sector, pe de altă parte, nu avea motive să se lamenteze. Dacă era șef de sector o datora faptului că fusese un „naționalist“ și în douăzeci și unu părăsise băncile liceului pentru a se asocia cu scuadriștii și a participa la Marele Marș. Nu avea diploma de studii necesară pentru a ocupa funcția de șef de sector; dar o lege făcută anume, la timpul său, remediase aceasta. Admiterea sa la liceul „special“ fusese titlu echivalent diplomei, întrucît „participase la brigăzile de acțiune“.

În felul acesta toți subalternii îi spuneau domnule șef iar cei de același grad, cîte unul avînd chiar licență, îl numeau în adunări coleg. El credea că-și merită titlul și că știe să și-l

păstreze, între atîtea căpșoare care nu erau la înălțime, pentru acea incapacitate naturală de a comanda și a conduce un sector, pe care el, în schimb, îl cunoștea bine.

Chessa continua să meargă înainte și înapoi cu totul adîncit în lectură. Din cînd în cînd, însă, urmărea ceasul. Știa că ghișeurile băncii se închideau la orele cincisprezece. Esențialul era să termine tot ziarul înainte de această oră.

Sună două, două și jumătate și el continua să citească, iar cei patru șefi, tot în fața geamurilor, rămîneau la posturile lor de observație. Erau convinși că dintr-un moment într-altul el va sfîrși lectura și va intra.

Și așa, Chessa fără să vrea, îi ținu în așteptare pînă la trei fără un sfert.

Sfîrșise de citit tot ziarul, în afara paginii cu anunțurile economice. Mai simțea doar o vagă durere de cap; sufletul însă îi era liniștit, senin, ca în fiecare dimineață dinaintea zilelor acelea urîte.

Împături ziarul cu grijă, ca de obicei, și îl puse între celelalte, apoi își descheie paltonul și le puse în buzunarul de la haină. Simți pe din afară marginile bine aranjate, se încheie la loc și se uită la ceas. Traversă și se îndreptă spre intrarea principală a băncii.

Șeful Serviciului personal se repezi la telefon. Directorul General veni la spatele lui aparent calm.

Răspunse șeful de sector de data aceasta. Spuse că și el și șeful de birou îl văzuseră intrînd.

Şeful de birou încerca să citească pe faţa şefului de sector ce dispoziţii dădea şeful Serviciului personal. Se temea mai mult ca nicicodată că are să-i fie atribuită tot lui misiunea neplăcută de a-l bloca din nou pe Chessa. De-acum nu mai era vorba decît de a şti ceea ce ar fi trebuit să-i spună.

Şeful de sector continuă să spună da şi apoi puse receptorul la loc. Respiră adînc şi-şi aranjă cravata. Şefului de birou îi spuse cu ton pe jumătate agitat, pe jumătate conciliant, să se ducă să-l aştepte pe Chessa în biroul său şi să-i spună „tot" ceea ce ar fi vrut, „cuvinte dulci sau amare", depinde, numai să-l trimită de aici şi să-l facă să nu se mai întoarcă. Uşierii fuseseră înştiinţaţi să-l însoţească pînă la el. Apoi va trebui să se întoarcă şi să spună ce-a făcut. Îi adresă un zîmbet de încurajare şi îl însoţi pînă la uşă. Aici îi ură succes şi ridică din umeri, ca pentru a spune că erau lucruri care se întîmplau subalternilor.

Îndată ce ajunse afară, şeful de birou îşi spuse că fusese sigur că aşa avea să se sfîrşească şi-i blestemă iar şi iar pe Directorul General, pe şeful Serviciului personal, pe şeful de sector şi întrucîtva şi pe Chessa, cu ziarul lui cu tot. Era uşor să-i ordone să spună „tot ceea ce voia", „cuvinte dulci sau amare" ! Chessa avea să-l privească din nou în faţă, cu ochii săi mici în spatele ochelarilor ! Va trebui să-i vorbească şi să-l privească în timp ce celălalt avea să-l asculte ! Chessa nu era din cei care vorbeau, care-ţi dădeau posibilitatea să ataci, să-i iei de piept şi să-i arunci afară. Data trecută căutase toate argumentele şi Chessa ascultase tot timpul, doar de cîteva ori aprobase, şi la sfîrşit era ca şi cum nu i-ar fi spus nimic, atît fusese de docil şi de resemnat, căutînd uşa să plece. Problema era că acest Chessa nu înţelegea rostul sancţiunii, şi tot ceea ce i se putea spune nu reuşea deloc să-i înlăture convingerea că, după douăzeci şi cinci de ani de serviciu, îi făceau o nedreptate.

Porni spre biroul său şi spuse uşierului să-l înştiinţeze înainte de a-l introduce pe Chessa.

Dar Chessa nu urcă nici la etajul al treilea, nici la al cincilea. Intră în sala principală şi se duse la ghişeul Conturi-Depuneri. Dădu cele opt cecuri şi-şi deschise un cont. Reţinu numai cît se gîndi că va putea să-i ajungă ca să se întreţină timp de o săptămînă.

De-abia ieşise, cînd uşierul şef, trimis de şeful Serviciului personal, coborî în sală să vadă dacă era acolo. Privi peste tot şi se întoarse sus. Era convins că şeful Serviciului personal se înşelase, dar nu o spuse. Spuse doar că se uitase bine, dar Chessa nu era.

Unde se dusese, deci ? Era posibil să nu fie acolo ? ! Întrebările se înmulţeau în capul şefului Serviciului personal. De intrat intrase ! Şi dacă intrase, undeva se dusese !

Se duse repede să comunice vestea domnului Director General, şi continuară să facă împreună diferite presupuneri.

La sfîrşit hotărîră să fie pus şeful uşier să telefoneze la toţi uşierii şi să fie întrebaţi dacă-l văzuseră pe Chessa. Să fie atenţi ! Şeful uşier să-i avertizeze pe toţi ! Chessa putea să aibă

intenţii rele. Era tipul de la care te puteai aştepta la orice. Poate că, amestecîndu-se cu publicul, pregătise deja vreo neplăcere, vreo răzbunare chiar. Cine ştie cum îi mai înfierbîntaseră mintea ziarele lui ?! Era necesar să-l caute cu orice preţ şi să ţină ochii bine deschişi asupra lui.

După o jumătate de oră, funcţionarul de la ghişeul Conturi-Depuneri auzi repetîndu-se numele lui Chessa de către şeful său de birou în discuţie cu alţi colegi. Deveni mai atent şi-şi aminti că îl servise la ghişeu puţin înainte de închidere şi că l-a văzut îndreptîndu-se spre ieşire. Îi comunică asta şi şeful de birou alergă să telefoneze ştirea şefului Serviciului personal şi şeful Serviciului personal o duse Directorului General, care scoase un suspin de uşurare, zîmbi şi fu convins că Chessa, dinamitardul, nu va mai veni să-l deranjeze. Apoi rîseră şi făcură alte cîteva comentarii, cu totul noi, de data asta. Chessa era un biet om, inofensiv, liniştit, dar care tot a fost bine să fie îndepărtat.

Ei, da, pentru că aceasta era o Bancă şi nu un spital de nebuni !

XII

OPERAŢIUNEA BANCARĂ fusese foarte simplă. Chessa avusese un singur moment de nehotărîre cînd s-a trezit în pragul cel mare al sălii pentru public. Da, tocmai în banca lui şi nu în alta ! Voia să demonstreze, şi în primul

rînd lui însuşi, că era tare şi ferm în hotărîrea sa. Dar nu era vorba de dispreţ, sau de vreun act de mîndrie, după umilinţele pe care i le provocaseră chiar acolo, în banca aceea. În adîncul sufletului era încă ataşat de acest mediu exact cum i se întîmplase cu dragostea pentru Alice.

Sigur, stăpîn pe sine, traversă sala mare, se duse la ghişeul Conturi-Depuneri şi ceru deschiderea unui cont pe numele său.

Se bucură că în spatele ghişeului era un tînăr cu care nu se cunoştea.

„Cîţi funcţionari noi ! se gîndi. Unul din ei va ocupa şi locul meu ! Zîmbi trist clătinînd din cap. Deh ! Cine ştie cine va fi !“ Şi-i ură succes în gînd, întocmai ca şi cum l-ar fi avut de faţă.

Luă formularul de depuneri şi începu să-l completeze. În picioare, în spatele ghişeului, funcţionarul aştepta, privindu-l.

Înşirui cele opt cecuri, scriind pe fiecare data emiterii, numele celui care le scoate, numele băncii şi suma şi apoi scrise jos totalul.

— Scuzaţi, interveni funcţionarul, dacă cele opt cecuri sînt ale dumneavoastră, trebuie să le semnaţi pe spate. Şi îi înapoie foarte politicos primul cec.

— Sigur, sigur ! spuse. Le întoarse pe toate le semnă unul cîte unul apoi le trecu funcţionarului. Opt semnături clare, ample, precise şi foarte reuşite, ca aceea pe care o realizase cînd fusese primit de şeful său de birou.

Funcţionarul asistă impasibil, apoi luă cele opt cecuri şi îl rugă să aştepte.

„Acum nu-mi cere nici un document ! se gîndi el. Chiar aşa, cînd este vorba de luat, totul e uşor aici, dar cînd e vorba de dat..."

Aşezîndu-se la o masă dinăuntru, funcţionarul începu să completeze fişa pentru biroul Depuneri şi să scrie libretul pentru Chessa.

Aşteptînd cu braţele sprijinite pe marginea de marmură înaltă, Chessa observă că era de un verde închis şi aceasta îi făcu efectul unei mari descoperiri.

„De ce tocmai culoarea asta ? !" se întrebă şi dădu din umeri.

Se uită, apoi, prin geam la funcţionarii cufundaţi în lucru. Şi totuşi ar fi putut să mai fie şi el acolo sus, la etajul al cincilea ! Acum, însă, nu era decît un om oarecare, un străin, un client şi atît.

„Mda, aşa trebuia să se întîmple !" se gîndi şi atinse marginile ziarelor. Nu, nu era cazul să le poarte pică oamenilor acelora, care se găseau după bariera de marmură şi sticlă. Erau şi ei nişte mici şuruburi în marele angrenaj. Cine nu-l iubise pe el se afla sus, la etajul al treilea, şi poate că şi la etajul al cincilea. Dar nu-i nimic !

Sigur că nu era indispensabil aici, dar ar fi trebuit măcar să-i arate puţină înţelegere. În fond, era o fiinţă umană ca şi ceilalţi. Sigur ! Pentru că, cine se simţea fără păcat între cei dinăuntru să încerce să arunce prima piatră ! Dar era lucru ştiut, nu ? ! Reuşeau să se facă respectaţi numai cei care erau în stare să calculeze bine, care ştiau să-i linguşească pe superiori, pentru ca apoi, pe la spate, să vorbească despre ei în tot felul. Nici vorbă, meritau din plin sancţiuni anumiţi colegi ai săi ! Făcuseră greşeli, aveau absenţe ! Şi totuşi superiorii sau se prefăcuseră totdeauna că nu observă nimic, sau închiseseră ochii, dojenindu-i doar din cînd în cînd. El, în schimb, care-şi văzuse totdeauna de treburile sale, care-i respectase într-adevăr pe superiori şi nu-şi neglijase niciodată datoria, era acum afară. Şi de ce ? Pentru ca să fie dat un exemplu memorabil celorlalţi colegi şi pentru ca acest complicat organism să nu întîlnească obstacole în calea sa şi să nu aibă opriri ! Aşa spusese domnul Director General, ca şi şeful Serviciului personal ! Ei, da ! Se împlinise voinţa domnului Director General ! Şi el învăţase însă altceva din treaba asta, fie şi numai la cincizeci de ani şi chiar dacă nu avea să-i mai servească în viitor.

Funcţionarul se întoarse, îi dădu un număr şi-l rugă să treacă la ghişeul de alături. Mulţumi şi se mută. Aici casierul, fără să-l privească măcar, luă numărul şi îi consemnă libretul. Mulţumi din nou, îşi puse libretul în buzunar, fără să-l controleze, şi ieşi.

De-acum era un client chiar al băncii la care fusese funcţionar timp de douăzeci şi cinci de ani.

„Ce ironie ! se gîndi zîmbind. Păi, e-n regulă, Chessa !" Şi se îndepărtă de piaţă.

Cu acest libret trebuia s-o ducă toată viaţa. Suma, chiar dacă era modestă, ar fi trebuit să-i ajungă pînă la bătrîneţe. Probabil că ar fi

avut dreptul la vreo îndemnizaţie, cine ştie ; avea să se intereseze, dar nu acum.

Acum trebuia să se gîndească în continuare la realizarea scopului vieţii sale. Să-şi caute oameni, să-şi găsească prieteni cu care să vorbească, cu care să discute ştirile din ziare. O slujbă avea să-şi caute, eventual, după aceea. Oricum, era sigur că acum nu-i va fi prea uşor, la vîrsta lui şi numai cu experienţa de arhivare a dosarelor. În birourile particulare nu servea la nimic un asemenea gen de muncă. Şi din acest punct de vedere fusese tratat rău la bancă ! Şi totuşi nu spusese niciodată nimic şi se mulţumise.

Cînd venise la bancă, îşi amintea bine, şeful Serviciului personal, după un scurt examen oral, mai mult o discuţie, îl repartizase imediat la sectorul Arhivă.

— În regulă ! Te trimit la sectorul Arhivă, unde mulţi colegi ar vrea să meargă şi unde ajung numai după cîţiva ani de serviciu. Fii mulţumit, domnule Chessa ! Dumneata îmi pari un tînăr potrivit, serios, meticulos, metodic. Vei deprinde repede munca şi şeful dumitale de sector îmi va mulţumi. Să nu-mi faci o figură proastă ! Chiar aşa îi spusese.

Se simţise foarte bine. I se vorbea pentru prima dată în felul acesta. Mulţumise şi simţise că a contractat un debit de recunoştinţă pentru omul acela care îi arătase imediat simpatie şi stimă.

La sector nu se simţise rău. Şeful de sector îi pusese cîteva întrebări (unde fusese funcţionar pînă atunci, ce funcţii îndeplinise, cîţi ani, de ce plecase) şi îl consemnase şefului de birou.

— Iată ! spusese. Acesta este domnul Chessa. A fost angajat acum. Unde îl puneţi ?

Şeful de birou a stat puţin pe gînduri plimbîndu-şi privirea de la Chessa la şeful de sector.

— La camera o sută opt, cu Moniglia, arhiva de Contracte, Anticipări şi Reduceri ? întrebase.

Şeful de sector aprobase din cap de mai multe ori.

— În regulă ! Spuneţi-i lui Moniglia să-şi piardă puţin timp, adăugase şi i-l arătase pe furiş. De asta îşi dăduse oarecum seama atunci, dar nu acordase importanţă.

— Am să-i stau şi eu ceva mai mult pe aproape, se grăbise să spună şeful de birou şi-l privise pe Chessa cu curiozitate.

— De ce, nu a mai fost funcţionar ? întrebase apoi imediat, dar adresîndu-se şefului de sector.

Chessa tocmai voia să răspundă, dar şeful de sector i-o luase înainte.

— Vine de la o firmă de surogate de cafea ! Adevărat ? îl întrebase ; şi fără să aştepte răspuns, continuase :

— Cunoştinţe cu totul generale ! Etajul al cincilea e sus, nu ? Îmi amintesc că există numai cînd vine cîte un vultur să-şi facă cuibul la loc sigur.

Se uitase semnificativ la şeful de birou şi timp de cîteva clipe lăsase să-i rătăcească zîmbetul pe buze. Şeful de birou făcuse eforturi să rămînă serios.

Abia acum putea să înțeleagă ce voise să spună !

— Mergeți cu domnul... cu contabilul, domnule Chessa ! spusese apoi. Aici o să vă simțiți bine. Acesta e un sector liniștit. Sîntem ca într-o familie. Faceți-vă mereu datoria și noi vom ști să ținem cont.

Îi făcuse un semn de salut cu mîna și-l privise dînd imperceptibil din cap.

Chessa se înclinase și îl urmase în tăcere pe șeful de birou. În ușă, în timp ce ieșea înaintea superiorului, i se păruse că-l aude pe șeful de sector spunînd : Amin.

În camera o sută opt a deprins repede munca și o făcea mai bine decît alți colegi mai în vîrstă. Dar după circa un an făcuse descoperirea. Nu era deloc adevărat că acolo sus ajungeai numai după ce treceai prin alte funcții în alte birouri ! Sectorul său era unul la care erau dați sau trimiși moloii, cei care trăgeau de timp și toți cei care nu erau în stare să dea un randament sigur în celelalte sectoare. A auzit asta mai întîi de la unul, apoi de la altul și la urmă a crezut și a suferit...

Dar, în fond, munca la arhivă îi plăcea. Se atașase de ea imediat ; colegi avea ; la urma urmelor nu era cazul să fie atît de nemulțumit. Cu atît mai rău pentru șeful Serviciului personal dacă nu-l folosise într-un alt sector, pentru vreo altă funcție !

Dar acum uite că suporta consecințele acelui tratament ! Dacă ar fi cunoscut vreo altă muncă, nu i-ar fi fost greu să găsească altă ocupație.

Cum să citească anunțurile economice sau să dea el unul la ziar, așa cum îl sfătuise șeful de birou ? ! Era ușor de spus. Dar el trebuia să se prezinte la patroni ! Ce ar fi putut spune că știe să facă ? Să arhiveze dosare. Și ce însemna să arhivezi dosare ? Tot și nimic. Nu, șeful de birou îi dăduse sfatul acela ca să scape de el, asta ca supliment !

Pășea calm, împăcat cu tot și cu toți. Mergea și se uita la oamenii care treceau pe lîngă el. Trebuia să-i găsească pe cei cu care să se oprească, cu care să discute. Trebuia să fie cineva care să aibă dorința, să simtă nevoia de a afla ceea ce aducea ziarul zi de zi și care nu avea posibilitatea să se informeze. Asta-i, trebuia să caute oameni de aceștia, unu sau mai mulți, nu avea importanță, dar trebuia să-i găsească. Trebuie să existe ! De ce să nu existe ? ! încheie dîndu-se ca exemplu. „Eu, de exemplu, dacă nu aș ști să citesc, dacă nu aș fi învățat să citesc !... Ei, da, aș fi vrut să găsesc pe cineva care să-mi explice ! Defendi, bunăoară ! Bunul Defendi nu știa să explice ziarul ? ! Și eu ? Cum îl mai ascultam ! Dacă nu aș fi învățat să-l citesc, așa pentru că îmi plăcea să învăț, pentru mine, aș fi ascultat totdeauna cu plăcere ceea ce spunea sărmanul Defendi ! Cum să nu ? Îl ascultau cu plăcere chiar și ceilalți din birou ! Totul e să-i găsești, să știi să-i găsești pe cei care au plăcere și au voință ! Pentru că sînt, sînt sigur că există !“

Era o convingere care, începînd să se înfiripe acasă, cînd se trezise, ajunsese să se maturizeze

doar în birt. Acolo dăduse peste oameni care fără îndoială nu aveau timpul și posibilitatea să citească ziarul. Îi observase cu atenție. Probabil că nici nu știau să citească. Dacă el, uite, ar fi putut să cunoască oameni de aceștia ! Ei bine, ce ar fi fost extraordinar, dacă ar fi încercat să-i pună la curent cu ceea ce relatau ziarele zi de zi ? Ar fi făcut, în orice caz, bine și nu rău. Important era, așadar, să-i caute, să-i găsească ; pentru că aceia lucrau de dimineață pînă seara, cu excepția orei de la douăsprezece la unu ; iar în timpul orei aceleia nu putea să-i deranjeze.

Porni spre parc. Se gîndi că acolo putea să fie cineva, așezat pe bancă, chiar dacă frigul era încă puternic. Cine știe, vreun șomer, vreun pensionar, care ar fi vrut să schimbe cel puțin două cuvinte cu el. Putea fi un început...

Cercetă băncile de pe aleile principale, și nu găsi absolut pe nimeni ; atunci nu se duse mai departe. Cu încrederea puțin zdruncinată ieși pe poarta dinspre bulevard.

„Și totuși mai este puțin soare ! își spuse. De ce nu e chiar nimeni în parc ? !"

Merse pînă la Bastioane în partea de sud a orașului, și în timpul acesta încerca să privească oamenii în față, în special pe cei în vîrstă, adică pe cei care i se părea că mergeau la plimbare și în căutarea cuiva cu care să schimbe cîteva cuvinte. Dar toți păreau să fie grăbiți și nimeni nu avea grija lui.

Tocmai voia să se întoarcă înapoi, cînd își aminti că pe bulevard, dincolo de parc, mai erau niște bănci. Mai ales după-masa erau frecven-

tate de persoane în vîrstă care locuiau în împrejurimi și care se duceau să stea puțin la soare înainte de apus.

Străbătu tot bulevardul, dar nici aici nu găsi nici un suflet de om.

„Ce s-o fi întîmplat ? se întrebă, ca și cum ar fi descoperit un fapt care nu se mai petrecuse pînă în ziua aceea. E posibil să nu fie chiar nimeni ? !"

Și merse înainte, dar și mai lipsit de încredere.

„Dar poate că nu e ăsta anotimpul potrivit. Trebuia așteptată primăvara. Așa trebuie să fie. Nu poate fi altfel !"

Se duse pînă la piața următoare ; dar, deși neîncrezător, era încă hotărît să caute, să găsească. De acolo se îndreptă spre un alt bulevard, îl străbătu tot și ajunse la Poarta de vest a orașului, cu Bastioanele sale încă bine păstrate, destul de înalte de la pămînt, care făceau un contrast straniu cu palatele moderne din jur, și cu cele două străzi care se bifurcau de la ele, una încă de centru, cealaltă deja de periferie.

Bastioanele formau un delușor din pămînt și smocuri de iarbă — care, spre strada de periferie, cobora treptat constituind un fel de bancă. Acolo i se păru că vede oameni așezați la soare. Vorbeau între ei cu calm, întrerupîndu-se adesea și uitîndu-se în jur.

Se îndreptă într-acolo și, ajuns la o distanță nu prea mare, își încordă privirea. Da, și de ce nu ? Aceia puteau fi tovarăși potriviți pentru el ! Cu siguranță că avea să-i găsească mereu acolo, cînd ar fi vrut.

Se mai apropie cu cîţiva paşi ca să-i observe mai bine.

Păreau că se înţeleg bine ; vorbeau în dialect, calm, pe rînd, ca şi cum ceea ce spunea unul era fără îndoială important pentru toţi ceilalţi. Erau cinci şi nu le păsa absolut deloc de aerul rece. Doi erau chiar fără palton, iar alţii doi nu aveau nici pălărie, nici bască.

Continuă să-i privească, trecînd înainte şi înapoi de mai multe ori. Nu ştia cum ar putea face, ca să se apropie şi să-i cunoască.

„Aceştia sînt oameni simpli, îşi spunea. E numai bine. Nu au nimic de făcut şi cine ştie cum m-ar asculta. Eu am să ştiu să le explic ziarul. Nu e atît de greu. Şi totuşi nu se uită la mine ! De ce nici măcar unu nu înalţă capul ? Ajunge să încep cu unu, că apoi gheaţa se sparge şi ceilalţi vin din urmă. Ştiu eu cum merg treburile astea“. Simţea născîndu-se în el o încredere nemaicunoscută pînă atunci, nici chiar în momentele de foarte mult optimism de la birou, cînd fusese vorba să înceapă a discuta despre ziar cu vreun coleg nou, abia sosit.

Cei cinci, însă, la un moment dat, îl observară şi începură să-l urmărească cu neîncredere.

— Ce vrea ăla de colo, care stîrneşte praful tocmai aici în faţa noastră ? întrebă unul pe ceilalţi.

— N-are alt loc unde să-şi tocească pantofii ? întrebă un altul.

— Dar dacă e unul din ăia care... ? întrebă primul, şi se arătă pe sine însuşi şi pe ceilalţi, cu bărbia.

— Cel de colo ? ! făcu un altul. Ce are ăla din tine ?

— E îmbrăcat ca domnii ! spuse primul. Nici pomeneală să fie unul de-al nostru.

— Mie-mi miroase cam urît ! zise cel care nu spusese încă nimic şi strîmbă din nas.

— Şi se tot uită ! Schimbăm aerul ? întrebă primul şi se ridică. Ceilalţi făcură la fel, dar cu prudenţă, ca şi cum n-ar fi vrut să se înţeleagă că plecau din cauza lui.

— Şi dacă totuşi e..., zise cel care spusese că-i miroase urît şi scoase un fluierat abia perceptibil.

— Fii serios ! Ăia nu-şi pierd timpul ! spuse primul. Şi-apoi nu are aerul unui... şi scoase şi el un şuierat abia perceptibil.

Cu mîinile în buzunar, prefăcîndu-se indiferenţi, îl ocoliră de departe şi se îndepărtară.

Tocmai cînd el ar fi vrut să-i salute ! Pentru a sparge gheaţa luase hotărîrea să spună că era o zi frumoasă şi, pornind de acolo, să înceapă a discuta.

Rămase descumpănit şi se întoarse ca să-i privească cum plecau.

„Ce păcat ! îşi spuse. Puteam să mă hotărăsc mai devreme. Acum îşi dăduseră seama că eram aici pentru ei ! Am făcut rău !“ Şi îi urmări cu privirea cum se depărtau.

Cei cinci se duseră fără grabă la birt, în colţul străzii de periferie ; dar de după geamuri continuau să-l cerceteze cu atenţie, să-l studieze, şi să-şi facă socotelile lor.

„Probabil că sînt puţin neîncrezători, îşi spuse. Dar e firesc ! Cine n-ar fi ? Păi, da, eu

vin așa pe nepusă masă, mă așez în față și încep să mă plimb de colo-colo. Oamenii se simt priviți și spun : „Cine-i ăsta ? ! Ce vrea ? !“ Ei bine ! Acum trebuie să-i facă să-și înfrîngă neîncrederea și cu ajutorul acestuia, și-și atinse buzunarul hainei, am să reușesc.“

Se așeză unde stătuseră mai înainte bărboșii, scoase ziarul, încet, și-l despături și și-l ținu deschis în față, recitind titlurile și cîte un început de articol. Nu voia să se angajeze într-o lectură profundă și completă. Avea s-o facă acasă.

Dar bărboșii nu fură, totuși, convinși. Adulmecau peste tot miros de capcane. Unul chiar repeta că era cu siguranță un agent de poliție, trimis acolo să pescuiască vreun client pentru Palatul de Justiție ; altul fu sigur că era un „țăran“ care, neștiind unde să se ducă și așteptînd să ia din nou trenul și să se întoarcă în sat, venise să le ocupe locul lor. Nici unul nu admitea că ar fi putut să fie unul de-ai lor, pe prima treaptă din cariera de bărbos.

Chessa rămase acolo o oră. Din cînd în cînd se prefăcea că întoarce paginile și se uita spre birt, dar nu reușea să vadă dacă ceilalți îl mai pîndeau. Apoi, începînd să-l pătrundă frigul, plecă. Dar acum era mai mult decît convins că găsise locul potrivit pentru el și că gheața dintre el și oamenii aceia avea să se spargă foarte repede.

Înainte de a se duce acasă, trecu pe la chioșc. Văzîndu-l, vînzătorul de ziare rămase surprins și-i spuse că era sigur că „domnul“ nu avea să mai vină. Scoase de sub tejghea cele treizeci

și cinci de ziare, cîte cinci titluri pentru fiecare din cele șapte zile precedente și i le dădu.

— Poftiți, așa cum ați comandat, domnule ! spuse.

Mulțumi, plăti și plecă. Timp de mai multe zile va avea de citit mai mult ca de obicei. Se gîndi din nou la felul în care vînzătorul de ziare îl privise, îi vorbise și-l salutase. Era mulțumit. Fără îndoială că vînzătorul de ziare înțelesese că el era un cititor de excepție și probabil că tocmai în ziua aceea își dăduse seama de asta pentru prima oară. Dar, de fapt, vina nu era în întregime a vînzătorului de ziare, deoarece, cu excepția ziarului obișnuit, de dimineață, pe care-l lua de îndată ce ieșea din casă, pe celelalte le cumpărase totdeauna de la alte chioșcuri, de pe unde se aflase. De-acum înainte, însă, avea să le cumpere pe toate de la vînzătorul lui de ziare. Era comod și putea să aibă unele avantaje servindu-se mereu de un același furnizor.

Ciudat că nu se gîndise la asta mai înainte. De exemplu, vînzătorul de ziare ar fi cunoscut de multă vreme pasiunea lui pentru ziare, și de ani de zile l-ar fi privit și salutat ca în seara aceea. Dar el, cu modestia lui, cu timiditatea lui, își făcuse totdeauna rău, și nu bine.

Trebuia să se facă cunoscut, apreciat ; aceasta era important pe lume ! Eventual chiar și lăudîndu-se puțin ! Păi, da ; cine n-o făcea ?

Apoi zîmbi și clătină din cap. Nu, nu era el în stare de așa ceva și nici nu va fi vreodată. Trebuia să te naști cu darul de a ști să te faci cunoscut, de a ști să te impui, adăugînd even-

tual și puțină înșelătorie, dînd de înțeles, ce știu eu, că ai aur și, în schimb, să ai plumb, de exemplu.

La colț, își cumpără niște fructe pentru cină și se retrase acasă. Ceru cheia portăresei înainte ca ea să încerce să-i pună din nou întrebări. Îi spuse că de a doua zi se va îngriji singur de curățenia și ordinea apartamentului și că, dacă voia, va putea urca duminica pentru curățenia generală.

Portăreasa se miră, dar spuse numai că avea să se gîndească ; și cu o voce puțin acră îi ură noapte bună. El mulțumi, îi întoarse salutul și urcă la etajul al treilea.

Găsi camera curată, în ordine, și simți o mare plăcere. Avea să păstreze ordinea aceea, curățenia aceea în fiecare zi, în așa fel ca portăreasa să nu aibă mult de lucru.

Începu să mănînce fructele și, în timpul acesta își perindă în gînd, tot ceea ce făcuse în cursul zilei începînd de dimineață, comparînd toate acestea cu ceea ce suferise în zilele anterioare. Aproape nu-i venea să creadă că suferise în așa hal. Acum, însă, trebuia să uite această scurtă paranteză, ba chiar și viața lui de funcționar. Trebuia să se gîndească numai să și-i facă prieteni pe oamenii de la Bastioane ; să încerce să-i ridice și cu ei să înceapă a trăi o viață nouă, viața lui cea adevărată, de data aceasta. Cu oamenii aceia va putea discuta îndelung, cît ar fi vrut ; și lor le va putea explica lecturile pe care le va face în fiecare zi înainte de a ajunge acolo.

Se pregăti să se bage în pat. Înainte de a începe să citească își făcu planul de lectură. În fiecare zi va citi ziarele zilei, două, trei, patru după cum avea să se simtă ca stare de spirit ; în plus va citi și cîteva din cele treizeci și cinci de ziare mai vechi. Lectura ziarelor vechi concomitent cu a acelora de zi, îi va servi de experiment.

Pe la zece simți că i se închideau ochii. Își scoase ochelarii, puse ziarul peste celelalte și stinse lumina.

După cîteva minute adormi.

XIII

BĂRBOȘII ÎL VĂZURĂ pe Chessa venind și în zilele următoare pe la nouă și jumătate, maximum zece.

Sosea din centru, din centrul său, piața din fața băncii, se apropia și venea să se așeze pe banca lor, la baza movilei din iarbă, pietre și pămînt.

Îndată ce-l vedeau apărînd, se ridicau și se îndepărtau cu cîțiva pași. Apoi rămîneau acolo în picioare, uitîndu-se la el din cînd în cînd și continuînd să facă presupuneri.

Că ar fi fost un țăran nu se mai putea crede, și nici că ar fi fost un „sticlete“ nu era de crezut, în afară de cazul că „știa să se prefacă foarte bine și să ne înșele tocmai pe noi !“, adăuga cel care în prima zi spusese că-i mirosea urît. Și stăteau în picioare, în mod provi-

zoriu, ca și cum de la un moment la altul ar fi trebuit să se întoarcă pe banca lor, pe care o cedaseră doar pentru cîteva clipe.

Dar Chessa nu se mișca. Scotea ziarul de dimineață, totdeauna cu aceeași grijă meticuloasă, îl deschidea și îl ținea deschis sub ochi...

Îl parcurgea repede, nu-l citea. Îl citise deja. Se prefăcea așa, așteptînd ca vreunul din ei să se apropie și să-l întrebe despre vreo știre, dacă nu de pe prima pagină sau de pe a treia sau de pe a patra, cel puțin de pe a doua, de pe aceea, adică, a cronicii orașului.

Nu se putea împăca cu ideea că nici unul din ei (nu-i veni niciodată în minte sau pe buze numele de „bărboși“) nu avea nici un pic de curiozitate și nu voia să afle nimic.

Înțelesese însă că trebuia să încerce mai întîi el să li se prezinte. El era cel mai nou acolo, ultimul sosit pe acele Bastioane, și recunoștea că banca și tot malul de pămînt le aparțineau de drept lor. Dar ei nu făceau absolut nimic ca să-l bage în seamă, ca să arate că-i înțelegeau dorința și chiar recunoștința lui.

E adevărat că acum nu se mai duceau la birt, dar tot se îndepărtau cu cîțiva pași. Ar fi fost de-ajuns să nu se mute cînd apărea el, să fi stat jos, și el s-ar fi apropiat atunci și i-ar fi salutat primul. Între timp continua să se gîndească ce ar putea să născocească pentru a le cîștiga prietenia.

Sigur, ei erau *„abitués“*, obișnuiții locului ! Dar ar fi știut cel puțin despre ce vorbeau, care erau subiectele lor preferate, ar fi încercat să ia ca punct de plecare vreunul din ele

și de aici să-i aducă la subiectul în legătură cu care voia să-i întrețină.

Vedea și înțelegea foarte bine că erau săraci. Își treceau chiștocul de țigară de la unul la altul, după una sau cel, mult două guri de fum, sau unul rupea o jumătate de țigară în patru sau cinci părți, cîți erau prezenți în momentul acela, și le distribuia. O puneau în gură și începeau s-o molfăie, fără să înceteze a vorbi în șoaptă și a se uita din cînd în cînd spre el.

De multe ori, ridicînd ochii din ziar, Chessa le întîlnea privirile. Dar nu apuca să-i îndemne, prin atitudinea și prin expresia de pe chipul său, să facă cei cîțiva pași care-i despărțeau, pentru că ei își întorceau foarte repede privirea. Și atunci își lăsa și el ochii în jos, așteptînd următoarea privire ca să încerce să-i atragă.

Între timp, bărboșii continuau cu presupunerile.

Își schimbară părerea în legătură cu hainele lui Chessa. Fără îndoială că nu era un domn ! Se vedea asta bine ! Paltonul era strîmt, de croială veche : trebuie să fi fost făcut cel puțin cu cincisprezece ani în urmă. Și-apoi era uzat, mai ales la coate și la manșete. Cînd își scotea paltonul, haina și pantalonii apăreau în condiții și mai proaste. Dacă era soare și îl bătea din spate, se vedeau fundul adăugat pantalonilor și peticile de la coatele hainei, iar dacă soarele îi bătea din față, se vedeau la genunchi încrețiturile groase de cîrpeli.

Numai că, nu era nimic de spus, haina aceea, așa veche cum era, știa s-o poarte, și mult mai

bine decît ei, şi de aceea, la prima vedere se puteau păcăli.

Astfel, avea cravată, chiar dacă era doar un şnuruleţ, iar pantofii îi străluceau totdeauna, chiar dacă li se puteau vedea găurile cînd se aşeza picior peste picior.

Observară apoi grija cu care deschidea ziarul cînd sosea, cum şi-l ţinea între degete şi îl închidea cînd pleca.

Era ceva în meticulozitatea aceea care le dădea asigurări tot mai serioase. Trebuia să fie într-adevăr vorba de cineva care ştia să citească şi care ţinea mult seama de ceea ce era scris acolo.

Unul dintre ei începu în cele din urmă să presupună că ar putea să fie foarte bine unul de-al lor şi spuse că trebuia făcut ceva ca să se convingă. Pentru că, pe lîngă toate, de-abia venit omul acela le luase locul şi mai stătea şi comod ; în timp ce ei păreau toţi nişte cîini bătuţi, care stăteau acolo nemişcaţi şi dădeau tîrcoale, mutîndu-se de ici-colo, în căutarea unui alt loc, pe care nu-l găseau.

Aşa că ce-ar fi pierdut, dacă ar fi rămas jos pe vechiul loc cînd venea el, continuînd să vorbească, sau dacă erau găsiţi jucînd cărţi ? ! Dacă avea chef să-şi citească ziarul, n-avea decît să şi-l citească ; dacă nu putea, de ce îi deranja pe ei ? Să-şi caute alt loc, iar dacă, la urma urmei, ar fi fost dispus să spună ceva, foarte bine, mulţumiri anticipate din partea tuturor şi gata discuţia !

Convinşi de aceste concluzii, hotărîră să pornească marşul de apropiere,

În dimineaţa aceea, era a cincea, într-adevăr, cel mai tînăr dintre ei şi mai lipsit de prejudecăţi îşi luă misiunea de a sparge gheaţa.

Putea să aibă vreo cincizeci de ani, era mic şi îndesat. Purta pantaloni foarte largi şi lungi, aşa încît îi cădeau sub tocurile foarte scîlciate, dar călca în continuu pe ei fără să-i pese. La genunchi avea două petece mult mai închise la culoare decît pantalonii ; alte două petece avea şi pe fund. Un fular de lînă verde murdar la gît masca lipsa cămăşii ; din cînd în cînd şi-l aranja cu meticulozitate, sub reverele hainei. O barbă mare de mai multe zile, de un castaniu murdar, îl făcea să pară mult mai bătrîn.

Cu mîinile în buzunare, făcu cu ochiul tovarăşilor săi şi se apropie de Chessa, ca şi cum ar fi căutat un loc comod ca să se aşeze.

Chessa, care îl privise cu interes şi speranţă mereu crescîndă, încă de cînd se desprinsese de grup, îndată ce văzu că se apropie ca să se aşeze, îi făcu mai mult loc, cu toate că era deja destul.

Bărbosul schiţă o înclinare şi-şi atinse cu două degete borul pălăriei sparte, ca pentru a-i da de înţeles că era mulţumit că în sfîrşit găsise loc pentru el. Dar nu spuse nici un cuvînt.

Chessa îi zîmbi, dar nu fu nici el în stare să-i spună nimic. Îl privi de cîteva ori, întorcîndu-se cu tot corpul, apoi reveni la ziar.

Ceilalţi bărboşi, care urmăriseră mişcarea cu curiozitate, acum amuzaţi, rînjeau în surdină. Era o adevărată obrăznicie din partea lui

Gaetano, să se ducă și să se așeze acolo ! Dar nici celălalt nu cedase deloc ! Cum nu ? ! Ba se și trăsese puțin ! Și doar era totuși loc, nu ? ! De, fusese amabil, fără îndoială, trebuia recunoscut. Păcat însă că nu începuseră încă să vorbească. Ce aștepta, măcar Gaetano, ca să apese pe buton ? Făcuse pe grozavul apropiindu-se și acum stătea acolo și nu știa de unde să înceapă.

Rîdeau, dar nu voiau să fie văzuți de Chessa. Într-adevăr, îndată ce el înălța capul și se întorcea cu tot corpul ca să-l privească pe noul venit, bărboșii deveneau serioși și încetau să mai vorbească.

Unul din grup făcu un semn cu mîna lui Gaetano, ca să-l întrebe cum mergeau lucrurile. Iar Gaetano uni degetul mare și arătătorul de la mîna dreaptă și trasă o linie orizontală în aer.

(„În ordine !“)

Apoi zîmbi și-l privi o clipă pe Chessa. Văzînd că era cufundat în lectură, se întoarse din nou spre tovarășii lui, și ținînd degetul mare în sus și-l trecu pe obraz, ca și cum l-ar fi tăiat.

(„Trebuie să fie un tip grozav !“)

Tovarășii săi rîdeau amuzați, dar se vedea că nu voiau să fie nerespectuoși cu Chessa, care ținea tot timpul capul aplecat în ziar.

Încurajat în felul acesta de tovarășii lui, Gaetano își dădu o lovitură în pălărie, se aplecă spre Chessa și se uită în ziar. Dar nu știa să citească și ceilalți izbucniră în rîs și îi aruncară tot felul de fraze :

— Du-te la școală, mai întîi !

— Da' ia uită-te la el !

— Întoarce-te și tu puțin, dacă nu vezi !

— E timpul să te duci la creșă ! Suge-ți degetul, Gaetano !

— Dă-te puțin mai departe. Și-o să vezi mai bine !

Dar rîsetele și cuvintele nu ajungeau pînă la Chessa, care simțea în el o mare tulburare, nemaiîncercată, și făcea eforturi să nu i se propage în brațe, în mîini, în degetele care strîngeau marginile ziarului.

Cînd văzu capul vecinului aplecat înainte peste brațul său, se hotărî să-l privească și să-i zîmbească.

De data aceasta, Gaetano răspunse la zîmbet și-i arătă ziarul.

— Scuzați. Încercam să știu ce spune ăsta, îi zise și aruncă o ochiadă tovarășilor care acum stăteau și-l priveau.

Chessa se lumină, simți că renaște.

— Acesta ? întrebă și zîmbi. Spune multe lucruri, tot ce vrei. Numai să știi să cauți. Politică, finanțe, cronica orașului, externe, pasiuni, delicte.

— Și, de exemplu, azi ce zice ? reluă celălalt, mai mult pentru a arăta prietenilor că de-acum pornise o adevărată conversație și că nu se lăsa.

Atunci Chessa, pe îndelete, întrebuințînd cuvintele cele mai potrivite, mai precise, pe care făcea eforturi să le găsească, începu să-l informeze amănunțit despre subiecte, despre toate, dar în neorînduială, de la articolul de fond pînă la știrile cele mai mărunte din paginile

interne. Cita titlurile și imediat pornea să le găsească, le indica cu degetul, pentru a arăta că ceea ce spunea era exact, că era foarte bine informat și că știa să citească ziarul.

Bărbosul îl urmărea adesea cu interes, aproba încontinuu și se apleca tot mai mult, de fiecare dată cînd el îi arăta titlul. Uneori arunca o privire fugitivă tovarășilor săi care și-l arătau și nu se hotărau încă să se apropie de tot.

În sfîrșit, cînd erau la doi metri, Gaetano spuse lui Chessa să-l scuze un moment, și își chemă cu voce tare tovarășii.

— Gioacchino, Bastiano ! Veniți încoace. Ce faceți ? Este loc. Curaj. Și pentru voi este loc ! le spuse, făcînd, de repetate ori, semn cu mîna să nu piardă timp.

În timpul acesta Chessa se prefăcea că ar căuta în ziar subiectul pe care abia îl citase și simțea cum îi zvîcnea inima foarte tare.

Cei patru bărboși se apropiară și bolborosiră un bună ziua.

Chessa zîmbi și răspunse.

— Și pe voi poate să vă intereseze, le spuse Gaetano. El explică bine ziarul. Dacă vrea să mai fie amabil. Altceva decît poveștile celui de colo !

Și arătă spre birt.

— Cel de acolo nu știe nici el să citească ! spuse Bastiano, unul din cei patru.

Rîseră toți cinci, ca de ceva ce știau de-acum foarte bine.

— De', ascultați ! Îmi explica furtul de astă noapte de la monopol, spuse Gaetano și le făcu semn să tacă.

Chessa atunci reîncepu, luînd-o de la capăt.

Astfel, neîncrederea a fost înlăturată complet și Chessa deveni „cel cu ziarul“ sau „dînsul“.

Cu timpul numărul bărboșilor a crescut și nu mai puteau să stea toți lîngă el. Paznicii nu le permiteau să se așeze pe iarbă dincolo de movila din pămînt și iarbă, pe care o transformaseră cu timpul în bancă.

Cei care nu reușeau să se așeze, stăteau în picioare, în fața lui Chessa. Cînd oboseau să-și sprijine corpul pe un picior, schimbau poziția sau cereau locul de la cei așezați. Dar nu arătau niciodată că sînt obosiți. Treceau greutatea corpului de pe piciorul drept pe cel stîng, sau o distribuiau în mod egal pe amîndouă picioarele și continuau să-l asculte. Din cînd în cînd îl întrerupeau ca să afle mai mult, ca să știe mai bine ceea ce nu reușeau să prindă, pentru că uneori Chessa întrebuința „cuvinte grele“.

Ba chiar pentru aceasta i-au acordat imediat toată încrederea lor și nu l-au întrebat niciodată cum se numea, unde se ducea să mănînce și să doarmă. Erau de-acum convinși că era unul de-al lor, dar simțeau în același timp și că era „unul special“, față de fiecare dintre ei. Știa să citească în întregime un ziar, știa și să-l explice unor persoane analfabete ca ei, și aceasta nu era un lucru atît de ușor. Probabil, ba chiar sigur, se întîmplase ceva în viața lui de ajunsese pînă acolo, la Bastioanele lor. Iar

această concluzie era pentru ei suficientă, şi nu căutau să afle mai mult.

Pentru pregătirea lui şi pentru entuziasmul cu care le explica ceea ce citise înainte de a ajunge acolo, începură să aibă cel mai mare respect pentru el. Cînd trebuiau să-i ceară vreo clarificare, vreo explicaţie ulterioară, evitau să-l cheme pe nume (pe care nu-l ştiau), să-l tutuiască, sau să-i vorbească cu dumneavoastră. Se adresau direct ziarului, arătîndu-l, şi vedeau că el nu se posomora, ci dimpotrivă părea să se bucure de această formă de stimă, mai mult pentru ziarul său decît pentru el însuşi.

XIV

CHESSA AJUNGEA la nouă şi jumătate, la zece cel mult, în fiecare dimineaţă, inclusiv duminica. Tot mai slab, cu piciorul şchiopătînd mereu mai tare.

Îi găsea deja pe toţi aşteptîndu-l, în afară de unu sau doi, care reuşiseră să găsească pentru ziua aceea o muncă de cîteva lire. Îl vedeau sosind totdeauna de pe strada care venea din centru.

Tîrîndu-şi piciorul, cînd vedea Bastioanele, Chessa se îndrepta cît putea mai mult şi înainta sigur, ca şi cum trebuia să ajungă într-un loc de întîlnire, care îi plăcea, pe care îl iubea, de care nu se putea lipsi. Pe auditorii săi îi zărea de după lentilele groase, dar de-acum nepotrivite pentru vederea lui. Îi simţea chiar. Cînd traversa strada, ducea mîna dreaptă la buzunarul hainei sau al paltonului, îşi palpa marginile ziarului şi apoi îl scotea încet afară.

Era totdeauna bine împăturit, cu marginile dure, compacte.

Îl împăturise în piaţeta din faţa băncii, unde, pe orice vreme, se ducea să se plimbe în sus şi în jos, de la opt fix pînă cînd termina lectura.

Tinerilor funcţionari i-l arătaseră foştii săi colegi, bătrîni acum. Uneori, din întîmplare, atît unii cît şi ceilalţi îi aruncau cîte o privire. Un singur moment de curiozitate ca pentru lucruri de mică importanţă şi atît.

Pentru ei era pur şi simplu bărbosul. L-au numit şi şi l-au arătat astfel, din momentul cînd au început să-i vadă hainele devenind tot mai murdare şi mai uzate iar pe el slăbind, şi şchiopătînd tot mai mult.

Fireşte, se prefăceau că nu-l cunosc şi nu-l salutau. În special cei de la etajul al cincilea îl ocoleau mai de departe decît ceilalţi. Iar dacă, din întîmplare, treceau pe lîngă el, întorceau capul, ca atraşi pe neaşteptate de vreo curiozitate.

Chessa, însă, era aşa de cufundat în ziar, încît nu-i vedea, nu-i auzea, iar cînd termina, ei erau deja înăuntru, la mesele lor, în luptă cu hîrtiile şi cu numerele marelui complex.

O dată la fiecare cincisprezece zile, însă, intra în bancă în sala principală, ca toţi clienţii şi operatorii de bancă.

Se ducea la ghişeul Conturi-Depuneri şi ridica suma care trebuia să-i ajungă pentru cele două săptămîni. Însă, pentru ca suma depusă

să nu se epuizeze, ridica de fiecare dată ceva mai puţin.

Mînca mai puţin decît bărboşii, care la prînz şi seara se duceau la poarta mănăstirii franciscanilor sau lîngă bucătăria cazărmii şi reuşeau să-şi umple gamela.

La prînz se ducea la birtul pe care îl descoperise în ziua în care simţise nevoia să acţioneze, iar seara, acasă la el, unde se descurca şi mai bine.

Pe muncitorii din birt îi saluta doar, urîndu-le poftă bună. Aceştia luară şi ei obişnuinţa de a-i mulţumi şi a-i întoarce urarea. Cu Lucietta schimba doar cîteva cuvinte ; şi totdeauna ea începea.

O singură dată Lucietta încercă să-l abordeze, spunîndu-i că pentru cîteva lire şi l-ar fi adus în pat şi arătîndu-i o uşiţă chiar în faţa birtului.

— Te fac să te distrezi bine, domnule, îi spuse. Şi îmi dai puţin. Cît vrei.

Chessa zîmbi şi privi mîna pe care femeia i-o ţinea pe braţ. Era numai zbîrcituri iar degetele erau strîmbe din cauza artritei.

— Nu, scuzaţi, mulţumesc, nu se poate, îi spusese şi se uită din nou în ziarul pe care şi-l ţinea deschis dinainte.

— Of, ce om ! făcu femeia şi-şi desprinse mîna de pe braţul lui. Se uită la el pieziş, ca pentru a-l vedea bine, bolborosi cîteva cuvinte şi nu mai spuse nimic.

Dar Chessa nu înceta s-o observe.

Uneori, cînd vreun muncitor o întreba, asta ca s-o ia peste picior, cum mergea cu dragostea, şi ea dînd din cap spunea că era tot mai îndurerată, Chessa voia s-o întrebe de ce nu înceta cu treaba asta şi nu se interna într-un azil. Avea, fără îndoială, mai mult de şaizeci de ani şi era probabil foarte bolnavă. Acolo ar fi îngrijit-o şi ar fi putut să-şi sfîrşească zilele în sfîntă pace.

Vedea că mergea îndoind genunchii şi făcînd adevărate acrobaţii ca să rămînă în picioare. Picioarele îi erau curbate, de femeie mult mai bătrînă, şi spatele foarte cocîrjat. Tuşea mereu şi trebuia să facă eforturi mari ca să oprească ceea ce-i venea pe gît în urma tusei. Fuma, totuşi, în continuu şi spunea că era mai bine să stai fără să mănînci decît fără tutun. Uneori, cînd nu avea, cerea de la muncitori cîte o ţigară şi aceştia îi dădeau. Atunci cerea să-i fie aprinsă şi-o fuma, ţinîndu-şi-o între cele două degete, în aer, vrînd în felul acesta să dea impresia că încă mai avea aerul provocator de pe cînd era tînără.

Apoi, într-o zi de februarie, după cîţiva ani, patronul birtului spuse că o găsiseră, noaptea trecută, moartă în colţul străzii, pe jumătate acoperită de zăpadă.

Chessa rămase foarte impresionat. Dădu imperceptibil din cap şi spuse în sinea lui :

„Păcat ! Sărmana Lucietta ! Dacă s-ar fi internat, ar mai fi putut trăi vreo cîţiva ani. De', odihnească-se-n pace !“ Şi chiar dorea cu ardoare să-şi găsească liniştea măcar acum.

Funcţionarul de la ghişeul Conturi-Depuneri îl saluta pe Chessa cu politeţe, dar se prefăcea

a nu şti că fusese un coleg de-al său. Îl numea domnul Chessa, îl privea o clipă şi îl servea întocmai cum servea pe orice alt client al băncii. El îi întorcea felul acesta de politeţe, cu demnitate, fără a face aluzie nici o singură dată la munca pe care o prestase cîndva chiar în aceeaşi clădire.

Scoţînd apoi ziarul din buzunar, îl atingea, îl mîngîia şi se îndrepta spre movila din piatră, iarbă şi pămînt. La cîţiva metri, îl deschidea şi-l ducea aproape de ochi. Privea din nou titlurile, subiectele ; îşi reamintea nume, le controla pentru ultima dată. Ascultătorii săi îl aşteptau în picioare şi, cînd era aproape, îl salutau. Le răspundea, se aşeza zîmbind şi începea explicaţiile.

Rămînea cu ei pînă la prînz. Cînd vedea muncitorii de la întreprinderile de pe strada de periferie venind spre Bastioane, ştia că era amiază. Atunci îşi cerea scuze, închidea ziarul şi pleca. În zece minute era la birt. Dar mai întîi făcea cîteva cumpărături. Multă pîine şi puţină mîncare ; o parte apoi îi servea şi pentru cină. La două se întorcea din nou la Bastioane ; aceea era ora la care, cîndva, intra din nou în birou.

Dacă era ceaţă sau dacă era înnorat, sau era frig, tot nu lipsea. Esenţialul era să nu plouă. Dacă însă ploua, de la Bastioane traversa strada şi se ducea în una din cîrciumile de pe strada de periferie, în faţa platanilor goi, unde ceilalţi îl aşteptau. Acolo, la masa din fund, aşezat în mijlocul prietenilor săi, explica ştirile.

La cinci, iarna, la şapte, vara, la ora adică în care foştii săi colegi ieşeau de la birou, închidea şedinţa. Considera în felul acesta ziua încheiată şi pentru el. Îşi saluta prietenii, împăturea la loc ziarul, cu obişnuita lui meticulozitate, şi îl punea în buzunar.

Şi o pornea spre centru. După aceea, o apuca pe prima stradă care ducea la vechiul său birou. Apoi pe alte două străzi şi la sfîrşit se afla în piaţeta unde citise dimineaţă ziarul. Îşi atingea acum în buzunar pentru o clipă ziarul, se uita la faţada edificiului şi-şi continua drumul pe cele două străzi şi prin cele două pieţe pînă la staţia de tramvai. La chioşcul de lîngă casa lui îşi lua celelalte ziare pe care le plătise dimineaţă şi se retrăgea acasă.

Cina cu ceea ce îi rămăsese de la prînz şi se băga în pat. Acolo citea celelalte ziare, pe toate, şi totdeauna de la prima la ultima pagină, cu excepţia celei cu anunţuri economice.

La sfîrşit, se scula şi proceda la ultima operaţie a zilei. Despăturea încet, pe pat (măsuţa şi noptiera le vînduse) ziarele, lua ştampila cu numele şi prenumele său şi cu bucla dedesubt, o muia în tuşieră şi o aplica pe ziare sus în stînga.

Punea palma sub ziare şi încerca s-o apese spre literele ştampilei, pentru ca ştampila să iasă completă şi clară. Apoi le aşeza pe teanc, care era de-acum lîngă pat, şi le privea.

În cameră era loc acum numai pentru pat şi taburetul, pe care erau două ulcicuţe şi o maşinuţă de spirt. Teancurile erau înalte peste

tot, legate cu sfoară, pe ani, și cu eticheta anului la care se refereau.

Portăreasa nu se mai ducea să-i facă curățenie. Nici nu-l mai saluta. Spunea că era obsedat, că era aproape nebun, inofensiv, dar nebun. Unora le vorbea adesea despre intenția de a urca într-o bună zi la el, ca să forțeze încuietoarea și să-i arunce de acolo toate ziarele. Era convinsă că numai așa l-ar fi închis în spitalul de nebuni sau într-un azil de săraci și nu ar mai fi simțit putoarea pe care o lăsa în urmă, cînd trecea prin holul de la intrare.

Lui Chessa, în schimb, nu-i mai era teamă pentru ziarele lui. În fiecare seară, mai mult de cincisprezece ani consecutivi își ștampilase ziarele din ziua aceea și pe cele din ziua corespunzătoare anilor precedenți, începînd cu primii. De-acum le avea pe toate în ordine. Numele său și prenumele, cu linia transversală dedesubt, ștampilat cu cerneală violetă, mare, ieșea în relief pe toate sus, în stînga.

O dată terminată ultima operație, se așeza în pat. Respirînd mirosul de hîrtie și cerneală, care impregnase pereții, patul, salteaua, tot, și chiar pe el însuși, pe nesimțite adormea.

XV

ȘTIRILE DESPRE războiul care era pe punctul de a izbucni (era în luna mai a anului 1940) deveniseră acum cele mai importante. Chessa știa să le relateze în toate detaliile. Nu

mai cita cele cinci sau șase ziare, ca altă dată, ci pe cele trei la care se restrînsese și care pentru prietenii săi tot erau mai mult decît suficiente. Mulți dintre ei, apoi, în probleme de politică de război știau să intervină, să facă aprecieri, să-și spună propria părere și pe Bastioane era ușor și sigur.

Acolo, în aer liber, la căldura soarelui, sub frunzișul liniștit al platanilor, nu existau afișele acelea pe care birtașul li le arăta din timp în timp cu degetul, invitîndu-i la tăcere. „Aici nu se țin discursuri politice, nu se vorbește despre înalta strategie. Taci ! Inamicul te ascultă !“

Nu li le arăta, Doamne ferește, pentru că ar fi fost fascist, explica el de fiecare dată, ci pentru a evita neplăcerile care și așa erau destule, zilnic. Uite, ei credeau că nu existau „urechi lungi !“ Dar, nici vorbă, astea nu erau „minciuni“ ! Exista, cu siguranță, „licheaua“ aceea care auzea și vedea și apoi se ducea la sediul fascist să raporteze ! Ce știau ei despre ceea ce îi spuneau acolo, cînd îl chemau, sau cînd sosea vreun „ienicer“ trimis de secretar ? ! Așa, în aer liber, cuvintele (precum și „minciunile“) zburau în aer și nu era nici un „porc“ să asculte cu urechile ciulite.

Și așa bărboșii preferau să vorbească despre evenimentele care se pregăteau, în aer liber, acolo, la locul lor, pe Bastioane, unde și „dînsul“ se simțea mai la largul lui.

Într-adevăr cînd uneori se aflase și el în birt și birtașul își invita clienții să plece, se simțea puțin ofensat. Indirect, invitația aceea era și pentru el, ba chiar era adresată mai ales

lui, pentru că și birtașul știa foarte bine că le ținea bărboșilor discursuri oarecum complicate. De aceea, prefera și el să stea jos, pe banca de pe vechea movilă din iarbă și pămînt bătătorit (de-acum știa să localizeze la centimetru locul său, la mijlocul băncii), în special acum că frunzele platanilor erau verzi și că trimiteau din înalt un miros proaspăt, de respirat, cu plăcere, pînă-n adîncul plămînilor.

Îi ținea la curent cu toate, și de multe ori le citea chiar fragmente întregi din articolele care îi păreau demne să fie relatate întocmai.

Dar această lectură o făcea nu din adeziune sau din repulsie față de ceea ce se întîmpla în Italia și în Europa. Nici politica actuală nu-l interesa decît ca informație pur și simplu. De-acum era convins de un lucru, că unii oameni erau cele mai mari canalii și că toți ceilalți, inclusiv el, trebuiau să suporte consecințele. Firește, exista o întreagă ierarhie care mergea de la canaliile cele mai canalii și cobora pînă jos de tot, dar fiecare rămînea în mic sau în mare pentru treapta lui, o canalie. Acum, dacă ceilalți oameni (sigur, pot fi numiți oi sau behăitoare !) suferiseră, suportaseră și continuau să suporte, însemna că așa trebuia să se desfășoare istoria. Oamenii, inclusiv el (sigur, inclusiv el !) își meritau istoria aceea ! Pentru că fiecare om chiar merita ceea ce avea, din moment ce nu știuse să lupte ca să-și modifice propria stare. Și cum era pentru oraș la fel era și pentru patrie. Așa cum oamenii erau numai ceea ce au vrut să fie, tot așa patria era ceea ce toți oamenii au vrut să fie. Și cum din toți

oamenii cei care contau în sens pozitiv erau canaliile, și în sens negativ toate behăitoarele, iată că fiecare contribuise în felul său să facă nu numai din el însuși, ci și din patrie, ceea ce era acum.

Cu atît mai mult, deci, era important acum să păstreze ziarele, iar pe cele din ultima vreme mai mult decît pe primele. Într-o zi, cînd cei mai tineri și cei încă nenăscuți și-ar fi dat seama de putreziciunea în care trăiseră părinții lor, i-ar fi mulțumit că le păstrase.

Bărboșii aveau și ei punctul lor de vedere, foarte clar și precis, în probleme de politică. Erau toți împotriva porcăriilor care se făceau, nu numai în capitală, ci în toate orașele, și, chiar temîndu-se de război, se gîndeau că probabil la urma urmelor ceva se va schimba, iar ei vor trăi probabil puțin mai bine.

Pe de altă parte, chiar în cazul unui război, de ce se puteau teme ei personal ? ! Foamea, mizeria ? Dar le trăiau deja și încă de ani de zile ! De o răsturnare sau de un cataclism ? Ei ar fi fost ultimii care să-i suporte consecințele ; dimpotrivă, s-ar fi putut bucura poate de efectele pozitive, pe care și o catastrofă generală le aduce în mod obișnuit.

— Cum trăim noi acum ? întreba unul.

— În murdărie ! spunea un altul.

— Bine. Și dacă vine o ploaie, ce face apa ? ! Curăță și murdăria, nu ? !

Și ceilalți aprobau.

— Oho ! vă spun eu. Eu de greu nu fug, fir-ar al dracului ! Dacă tinerii se duc la război,

atunci vor avea neapărat nevoie de noi ! relua un altul.

— Dar n-o să fie de mîncare ! obiecta iar cineva.

— Da, ce ! Astăzi e ? ! spunea cel de la început. Iar dacă într-adevăr o să iasă rău, tot or să ne dea ceva de la cazarmă !

— Fără să mai punem la socoteală că soldaţii vor fi mai mulţi ! intervenea un altul şi încerca să rîdă şi să-i facă şi pe ceilalţi să rîdă.

— Se vede bine că aţi uitat de celălalt război ! zicea un altul, care observase că Chessa privea în jos clătinînd din cap.

— Dragul meu, eu am făcut celălalt război !

— Şi eu !

— Şi eu, spuneau alte voci.

— Şi la ce-a servit ? ! Am ajuns aici, şi voi de asemenea !

— Avem capul plin de cuvinte frumoase, de promisiuni, iar stomacul ni se lipeşte de spinare.

— Ia mai las-o baltă, nu înţelegi nimic !

— Ia te uită, numai el înţelege !

Şi în momentul acesta discuţia devenea dificilă, pentru că începeau să se insulte, să se ia peste picior şi uneori erau chiar gata să se bată. Apoi era suficient să vadă, de departe, vreun poliţist, sau vreo persoană care credeau că putea să fie unul din „sticleţi", ca să înceteze dintr-odată şi să înceapă să vorbească din nou cu calm.

Cînd îi auzea vorbind astfel, Chessa lăsa capul în jos mişcîndu-l imperceptibil. Iar după

ce simţea că se răcoriseră, încerca să vorbească.

— Războiul e război ! repeta. Şi totdeauna suferă cel mai mult tot cei care stau dedesubt, jos, noi (acest „noi" îl spunea cu reticenţă, cu timiditate, ca şi cum ar fi vrut să fie iertat că se include printre ei, noi care avem mai multă nevoie de solidaritate umană. Să nu ne facem iluzii ! Anumiţi oameni nu se schimbă în nici un caz. ! Iar la mijloc intrăm totdeauna noi.

Ar fi vrut să spună altceva, dar se temea să nu-i supere, să nu-i facă să creadă că el nu înţelegea ceea ce ar fi vrut ei şi de ce se arătau sceptici sau cinici.

— Uite, asta spun eu, şi voi o ştiţi de-acum mai bine decît mine : omul e egoist din fire, se gîndeşte numai la el ; totdeauna a fost aşa, de cînd e lumea lume ! După mine, singurul război care ar trebui să se facă ar fi unul contra acestui egoism.

Bărboşii rămîneau derutaţi de aceste afirmaţii, credeau că-l înţeleg prea puţin şi se limitau să-l aprobe, asta doar ca să-l mulţumească. Se gîndeau că dacă spunea aşa, dacă gîndea aşa, trebuia să aibă motivele lui serioase şi nu încercau să i le cunoască în adîncime.

După atîţia ani, pentru ei rămăsese totdeauna şi numai „cel cu ziarul". Simţeau că-l iubesc pentru această viaţă secretă a sa şi pentru loviturile pe care soarta i le dăduse şi lui. Ba, dacă uneori îşi reaminteau cîte un detaliu din

propria viață, o întîmplare fericită, ca să spunem așa, sau o întîmplare care îi adusese la condiția lor prezentă, îndată ce îl vedeau venind, se opreau, schimbau subiectul. Nu doreau să-l întristeze cu istoriile lor, de vreme ce și el avea, fără îndoială, o poveste, dar o ținea numai pentru sine, ascunsă.

În ziua de întîi iunie 1940 nu l-au văzut venind, dar nu s-au alarmat. Se gîndeau că probabil nu se simțise bine, și că a doua zi are să vină. Pe de altă parte, săpăturilor pe care tocmai atunci muncitorii de la Primărie veniseră să le facă chiar acolo, la Bastioane, pregătind construirea bucătăriilor economice de război și discuțiile pe care le-au avut le distraseră atenția.

Dar în ziua următoare iar nu l-au văzut. Și l-au așteptat și de data aceasta. De multe ori, unora dintre ei li se părea că-l văd venind de pe strada din centru dar apoi vedeau că s-au înșelat. Nimeni nu șchiopăta ca el, și nici nu era aplecat ca el.

Începură să se întrebe ce putea să i se fi întîmplat, și să facă tot felul de presupuneri. Cîte unul se temea că n-are să mai vină. Dar nu pentru că i s-ar fi întîmplat vreo nenorocire, ci așa, pentru că, dintr-odată, se săturase de ei.

Ceilalți, însă, nu vrură să admită așa ceva.

— Cum, după atîția ani ? !

— Dar știi că sînt mai mult de cincisprezece ani de cînd îl văd aici în fiecare dimineață ? !

vorbise Gaetano, care spunea asta ca să spulbere complet temerile celorlalți.

— Oho, cincisprezece ani sînt mulți ! Voi ați venit după aceea. Cine era atunci ? Bastiano... și alți cîțiva. Nu, nu vine, pentru că nu poate. Dar se va întoarce, sînt sigur !

— Sigur, nu poate hotărî așa dintr-odată, după atîția ani, să-și schimbe locul.

— Vă spun eu, ține și el puțin la noi, nu numai noi la el !

Încercară să-și amintească tot ceea ce spuseseră în ultima vreme ca să vadă dacă nu cumva l-au supărat cu ceva, fără voie, dacă nu făcuseră vreo mojicie sau dacă nu cumva nu arătaseră totdeauna și limpede că țineau la explicațiile pe care le dădea el știrilor din ziar. Și nici unul nu găsi nimic să-și reproșeze.

La sfîrșit își alungară temerile și fură siguri că aveau să-l vadă venind dintr-un moment într-altul. Sigur că da, are să se întoarcă ! Probabil că, dacă era cumva bolnav, asta avea să dureze cîteva zile, apoi avea să se facă bine.

Sigur era, însă, că nu se plînsese niciodată de nimic ; dar poate că tocmai de aceea fusese acum atins de vreo boală neînsemnată, și de cum se va restabili, se va întoarce.

În felul acesta se liniștiră și mai așteptară alte cîteva zile.

Între timp lucrările de scoatere a pămîntului avansau iar, pentru ca movila lor de pămînt și iarbă bătătorită să nu fie atinsă, au făcut tot posibilul, cu argumente și rugăminți, și l-au

convins pe maistrul şef să nu extindă atît de mult perimetrul construcţiei. În felul acesta, intrarea la cantina care ar fi trebuit să fie chiar pe movilă, după ce urcai trei trepte, urma acum să fie făcută pe partea opusă, cu patru trepte ; iar la înălţimea movilei, puţin mai în spate, avea să fie o fereastră, joasă, astfel ca cetăţenii dinăuntru, aşezaţi de-a lungul meselor, să poată privi afară.

XVI

TĂIETURA DE ZIAR era din 3 iunie. Trecuseră, deci, deja zece zile de cînd Chessa nu se mai arătase.

Unii dintre prietenii săi, fără s-o spună clar celorlalţi, se temeau că într-adevăr i s-ar fi putut întîmpla ceva grav şi regretau că nu ştiau unde locuieşte şi cum se numea ca să se ducă acasă la el. Cel mai îngrijorat dintre toţi era Gaetano, cel mai bătrîn dintre prietenii săi, care mai era în viaţă.

— Şi cînd te gîndeşti că a fost cu noi atîţia ani ! Ce pierdeam dacă-l întrebam unde locuia ? ! Ce prost am fost ! încheia şi se lovea cu palma peste frunte.

Şi tot el a venit în dimineaţa aceea cu tăietura de ziar în mînă. Era din cronica citadină. Tovarăşilor săi care l-au întrebat dacă reuşise să afle ceva despre „dînsul", le arătă tăietura, clătinînd de mai multe ori din cap.

— Se spune aici, zise şi pentru a-şi ascunde emoţia, trecu bucata de ziar primului de lîngă el şi-şi aranjă între reverele hainei eşarfa de mătase care luase locul celei de lînă.

Tovarăşii lui şi-o trecură unul altuia, îi aruncară o privire şi apoi se uitară din nou la el. Nici unul nu ştia să citească şi-l aşteptau să mai spună ceva.

— Şi atunci ? !

— Ce s-a întîmplat ?

— Dar spune odată ce zice ! Ne faci să stăm aşa aici şi să aşteptăm.

Atunci Gaetano povesti.

El se gîndea deja de mai multe zile, ba chiar se temea, că „dînsului" i s-o fi întîmplat ceva. Băgase de seamă că nu se simţea deloc bine în ultima vreme, că atunci cînd vorbea avea respiraţia grea şi chiar se temea că putea să i se întîmple o nenorocire dintr-un moment în altul. Ei bine ! De cînd nu-l mai văzuse venind, încercase să afle ceva. Întrebase pe cîte un prieten, la azil, seara. Poate că se dusese la alte Bastioane... O, nu ! Nu se temea că s-ar fi plictisit de ei, ci se informa doar aşa, ca să facă ceva, şi pentru că nu ştia încotro să-şi îndrepte cercetările.

Ei bine ! Nimeni nu ştie nimic, nimeni nu-l cunoaşte. Şi uite, ca să vezi ce înseamnă întîmplarea ? ! Cu o seară în urmă, la azil, înainte de a se fi dat stingerea, un prieten începuse să citească o pagină de ziar. Îl găsise dimineaţă într-un coş de gunoi, şi cum era bine împăturit,

prietenul îl luase ca să-l citească şi după aceea pentru... ei da, pentru restul !

Uite, acela era. Cu data de 3 iunie.

Ei bine, prietenul citeşte şi el se gîndeşte la altceva. Oare chiar să fi dispărut ? Dar ce se putea face pentru a afla ceva ? ! Şi simţea în el un fel de durere, da, exact aşa ceva care te apasă şi pe care vrei să-l înlături şi nu reuşeşti.

Oho ! Îl cunoştea de cincisprezece ani buni, nu doar de o zi !

— Îţi spun eu, e adevărat că sîntem nişte dobitoace, că nu mai avem casă, că nu mai avem sentimente, da, aşa e ! Dar un suflet tot mai avem, fir-ar al dracului !

Ei bine, chiar îi părea rău şi ar fi vrut să nu doarmă toată noaptea aceea dac-ar fi fost să iasă şi să umble peste tot, numai să-l găsească.

La un moment dat prietenul lui începuse să rîdă şi chiar cu poftă.

— Da' de ce rîzi ? !

Prietenul lui i-a arătat atunci pagina, spunîndu-i că era scrisă acolo o poveste care nu putea fi crezută.

— Cum aşa ? ! fac eu, şi acela continuă să rîdă. Rîzi ca un tîmpit ! Spune-mi măcar despre ce-i vorba !

Eram înfuriat şi văzîndu-l cum rîdea mă enerva şi mai mult. Ei bine, a început să-mi spună ce era scris acolo. Ştiţi cum se numea ?

— Cine ? !

— El, cel cu ziarul ? ! A murit. Ei bine. Se numea Domenico Chessa ! Mi-a spus numele din nou, răspicat. Mi-aduc bine aminte. Mi-a rămas ca un cui ! Şi şi-a arătat fruntea. Ce păcat !

— Dar cum a murit ? !

— Spune în ordine !

— Bine. Aşteptaţi. A fost o noapte groaznică, de n-am putut ieşi pînă azi-dimineaţă. Voiam să aflu de la portăreasă. Ce nesuferită...!

— De ce nu vorbeşti mai limpede ? !

— Da, Gaetano, ia-o în ordine !

— Bine. Aveţi dreptate. Dar capul încă nu-mi merge cum trebuie. Ce păcat ! Uite, să vedem. Deci, prietenul de la azil îmi spune că e scris că un oarecare Domenico Chessa (scandează din nou numele şi lasă capul în jos), de circa şaptezeci de ani, a fost găsit mort de portăreasă. Din întîmplare. Că cele trei camere ale casei sînt pline de ziare. În buzunarul dinăuntru al hainei e un plic vechi. Cine ştie de cîtă vreme îl avea. Ei bine ! În acest plic este un fel de testament, în sfîrşit, ceva scris de el, apoi e un libret de depuneri în cont cu opt sute treizeci de lire şi o reproducere cu o femeie după un pictor celebru. Înţelegeţi ? E vorba şi de artă, şi noi nu ştiam nimic despre asta ? !

— Dar cine ştie cine era într-adevăr ? !

— Aşteaptă. Lasă-l să termine !

— Ei bine. Bucata de hîrtie, testamentul adică, spunea că el, Domenico Chessa, lăsa toate ziarele, patruzeci de ani, toate puse în ordine

şi legate, la... la... la... ei, nu-mi amintesc. Era scris un cuvînt greu care acum nu-mi vine. Dar cred că trebuie să fie biblioteca băncii unde lucrase. Cu obligaţia, însă, continua hîrtia, de a lega toate ziarele, pe ani, şi de a ştampila, deasupra fiecărei prime pagini, cuvintele : „Donat de arhivarul Domenico Chessa". Deci, el trebuie să fi fost de tînăr „arhivar" în această bancă !

Tovarăşii lui îl ascultară în tăcere, plimbîndu-şi privirea de la Gaetano la bucata de ziar pe care şi-o tot învîrtea între degete.

— Ei bine, în timp ce tipul de la dormitor îmi explica, eu am înţeles că trebuie să fie vorba de... omul acela cumsecade. Hm, poate pentru că ieri seară eram cam aşa ! Ei bine, cînd a terminat, i-am spus să-mi citească ce-i în ziar şi a făcut-o. Era exact aşa ! Urîtă poveste pentru mine în noaptea asta. Şi ce greu mi-a venit azi-dimineaţa ! M-am dus acasă la el. Altfel, cum puteam fi sigur ? ! De acolo vin acum. Am vorbit cu portăreasa. Ah ! O bătrînă urîtă ca datoria, toată plină de nervi. Eu încercam să aflu ceva şi ea spunea că n-are timp. Ce oameni pe lumea asta ! Da sîntem creştini, ce Dumnezeu ! am spus şi m-am înfuriat. S-a schimbat puţin. Ei bine, am reuşit să aflu ceea ce mă interesa. A spus că mortul, domnul Chessa, era puţin şchiop de piciorul drept, avea o bărbie aşa de lungă, şi o pereche de ochelari foarte groşi. Citea tot timpul ziarele. După ramolita aia bietul Chessa era nebun. Închipuiţi-vă ! Medicul comunal, după cercetările pe care le-a făcut, a spus că murise pentru că nu mîncase suficient. Cum se spune ? De', e şi aici un cuvînt din alea... Bătrîna îl ştia.

— Spune foame şi-i de-ajuns ! sări unul, dar privirile celorlalţi îl făcură să tacă imediat. Gaetano continuă.

A aflat, tot de la portăreasă, că Direcţia băncii fusese anunţată despre legatul testamentar, dar nu primise. Banca spunea — „ca să vezi ce înseamnă ingratitudinea oamenilor !" — că nu avea loc ca să păstreze ziare de patruzeci de ani, şi pentru că nu erau de nici o utilitate. Biblioteca, la mezanin, cuprindea numai lucrări de ştiinţă şi de tehnică, care îi interesau pe funcţionari.

— Şi de ziarele alea, deci, oh, de atîtea pachete, atîtea ! sigur, toate pline de praf, ce s-a ales din ele ? ! Bătrîna a fost autorizată să le vîndă, ca hîrtie veche, nimic altceva ! Şi să-şi păstreze banii pentru curăţenia, pe care zice că trebuia s-o facă în apartament. Înţelegeţi ? Şi ea nu a pierdut deloc timpul ! Le-a dat unui vînzător angrosist de hîrtie veche.

— Frumoasă afacere, acum hîrtia costă ! În lunile acestea preţul a crescut pînă-n cer !

Dar privirile celorlalţi îl făcură din nou să tacă pe cel care vorbise.

— Pe toate ziarele era ştampilat, oh, aceasta e noutatea acum ! îşi pusese numele lui, cu litere mari, „Domenico Chessa". A spus-o portăreasa. Numai că pe ziarele mai vechi, tuşul, e normal, se întinsese şi desfiinţase lite-

rele. Rămăsese numai o pată groasă și atît. Patul, taburetul și salteaua, tot ce avea, erau atît de vechi și de stricate, că nici vînzătorul de obiecte vechi nu le-a vrut. Le folosește portăreasa pentru foc. Acum că lipsește cărbunele și costă atît de scump, sînt bune la bucătărie.

Și Gaetano tăcu.

Au urmat cîteva momente de tăcere. Apoi cineva luă în mînă bucata de ziar și o privi de aproape. Ar fi dat orice numai să poată citi știrea cu propriii lui ochi.

— Dar poate că a murit fără să-și dea seama, spuse unul. Sărăcuțul, era așa de bun !

— Dacă într-adevăr a murit așa, a avut o moarte frumoasă ! spuse un altul.

— Dar dacă, în schimb, a suferit, a strigat după ajutor și nu era nimeni să-l audă ? !

— Să sperăm că nu ! spuse Gaetano. Atunci ar fi avut o moarte urîtă. Hm ! Uneori spunea «odihnească-se în pace». Odihnească-se în pace și el ! Amin ! Pentru o clipă lăsă capul în jos. Tovarășii lui îl imitară iar cîțiva își făcură și semnul crucii.

Gaetano se apropie de unul dintre ei, care stătea jos.

— Ia lasă-mă să stau puțin, îi spuse. Îmi simt încă picioarele tremurînd. Ce păcat ! Eu îl cunoșteam de atîția ani ! Și se așeză. Dacă aș fi sigur măcar că a murit fără să sufere !

Chessa într-adevăr muri fără să-și dea seama. După ce ștampilase numele său pe cele trei ziare și le pusese peste celelalte, se vîrî în pat.

Se simțea împăcat cu toți oamenii, chiar cu toți. Viața aceea continua să nu-i displacă. În fond, era ceea ce căutase, ceea ce dorise. Era cea mai potrivită caracterului său, temperamentului său.

„M-am mulțumit totdeauna cu puțin, se justifică și în seara aceea, și în viață fiecare trebuie să știe să facă așa."

Dar fusese nevoie de atîția ani de existență, de atîtea dureri și deziluzii pentru a ajunge să descopere modul acela de viață, ca să reînceapă să trăiască pornind tocmai de la momentul acela.

Și ca totdeauna, înainte de orice adevărată descoperire, ce grea și adîncă fusese suferința, pînă să-și găsească mediul propriu !

Prietenii săi de la Bastioane erau minunați, aveau suflet, și-a dat seama de asta imediat și o simțea în toate ocaziile.

Cînd era funcționar nu și-ar fi închipuit că exista o categorie de oameni atît de săritori, atît de atenți și de politicoși.

Dar cine știe dacă își merita într-adevăr stima lor, dacă era cu adevărat demn de atențiile lor.

Acum războiul era pe punctul de a izbucni. Cine știe ce avea să aducă ! Își aducea bine aminte de celălalt război, chiar dacă nu-l făcuse !

Ziarele aveau să-și schimbe complet subiectele. Deja nu mai erau cele de cîtva timp în urmă. Băgase de seamă de cîteva luni că titlurile și articolele pregăteau opinia publică. Dar pentru ce ? !

„Cum poţi face să treacă drept alb ceea ce e negru ?.!“ îşi spuse şi încercă un sentiment de milă pentru cei care trebuiau să suporte aroganţa şi minciunile şmecherilor.

Altă dată, cînd i se întîmpla să descopere vreo legătură între diferitele fapte care se petreceau în lume, era măgulit, simţea plăcere. Acum în schimb, această noutate a războiului comporta consecinţe triste. Pe lîngă toate, lectura avea să devină ceva tehnic. Dar acum el avea o experienţă de peste patruzeci de ani. Ştia să citească ziarele. Avea să înveţe uşor frazeologia de război, exactă, precisă.

Cu războiul aveau să vină suferinţa, distrugerile, morţile. Cîţi copii aveau să fie înghiţiţi ? ! Cît era de straniu ceea ce urma să se întîmple ! Şefii, cei răspunzători, pregătiseră totul, şi ziarele, încetul cu încetul, pregătiseră şi ele atmosfera.

Toţi voiau război, după cele ce spuneau ziarele, toţi îl invocau ! Dreptatea stătea toată de o parte şi nedreptatea toată de cealaltă. Cum putea să fie posibil aşa ceva ? !

Simţea că nu puteau fi adevărate lucrurile pe care le afirmau. Aveau dreptate prietenii săi. Omul nu putea să vrea distrugerea, sfîrşitul unui alt om ! Ei îşi spuneau că numai un număr foarte limitat de egoişti şi de demenţi puteau să vrea războiul. Şi era adevărat, era exact ! Şi probabil că tocmai aceşti egoişti, aceşti nebuni aţîţau presa, reuşeau să creeze atmosferă şi să-i iluzioneze mai ales pe tineri, pe cei fără experienţă.

Dar dacă ar fi izbucnit într-adevăr războiul (înlăuntrul său tot mai credea că nu), din ziua aceea ar fi început o nouă colecţie. Aveau să fie ziarele unei noi perioade, ziare adică asupra cărora urmaşii să trebuiască să se oprească mai mult şi să mediteze. Oricare ar fi fost sfîrşitul. Războiul era distrugere de mase, aşa cum ura omului era distrugerea semenului său.

Şi totuşi trăim aşa de puţin, rămînem pentru aşa de puţină vreme pe pămînt, şi lupta de fiecare zi încă de la naştere e aşa de grea !

Avea să se ducă, totuşi, la Bastioane în fiecare zi, cît timp îl vor mai ţine puterile, şi iubindu-i pe oamenii aceia pe care îi cunoştea de-acum de ani de zile, avea să se simtă solidar cu toţi oamenii care nu voiau războiul.

Apoi îşi aduse aminte de mica satisfacţie pe care o avusese după-amiază.

— Ce înseamnă întîmplarea ! îşi spuse zîmbind.

Îl întîlnise pe şeful Serviciului personal. Îl recunoscuse, datorită unui sublocotenent tînăr, încă fără barbă, care se lăfăia într-o uniformă nouă, strălucitoare.

Aştepta tramvaiul ca să se retragă acasă şi era multă lume în staţie. Dintr-odată auzise o voce puternică, de comandă.

— Hei, soldat ! strigase sublocotenentul adresîndu-se unui soldat. Soldatul se oprise şi făcuse salutul roman, lovind puternic călcîile.

— O, ia te uită ! îşi spusese el, şi se uitase mai bine la soldat.

Era el, şeful său de la Serviciul personal, chiar dacă fesul negru tras tot pe spate îi ascundea complet părul !

Nu mai avea nimic din aroganţa de altă dată ; se şi curbase puţin, iar pe faţă i se vedeau ridurile.

„A trecut timpul şi peste tine !" se gîndise şi continuase să se uite.

Numai ochii îi erau încă foarte mobili, autoritari. Îl fixa pe sublocotenent cu o supunere nervoasă, nemulţumită. Dar şi sublocotenentul era antipatic. Îşi dădea multă importanţă, şi probabil că o făcea oarecum înadins.

Oamenii se opriseră şi urmăreau scena. Se vedea că toate simpatiile erau pentru sublocotenent. Unii observaseră deja mai înainte nepăsarea soldatului, alţii şi-o închipuiseră. Şi acum, în faţa sublocotenentului, era antipatic.

Dar nimeni nu ştia cine era în viaţa civilă. O ştia numai el, care îl privea zîmbind.

— Ordonaţi ! spusese îndată ce fusese strigat şi rămăsese în poziţie de drepţi, dar puţin aplecat înainte, ca pentru a mai păstra un rest din obişnuinţele burgheze.

Ofiţeraşul îl fixa dur, sever, dar şi puţin amuzat.

— Aşa e bine ! spusese apoi. Răspunsese la salut, ducînd mieros mîna la vizieră şi adăugase : Cred că ai înţeles ! Şi cu mîna îi făcuse semn că putea pleca.

— Nu, chiar că nu ! insistase însă şeful Serviciului personal, fără să se mişte din loc.

— Acum eşti şi mincinos, şi-mi pare rău ! spusese celălalt şi-l fixase cu mult dispreţ. Ai trecut, m-ai văzut şi m-ai şi privit. Nu-i aşa ?

Dar şeful Serviciului personal nu răspunsese. Continuase să-l fixeze pe superior, rămînînd puţin aplecat înainte.

— Şi atunci nu ştii că superiorii trebuie salutaţi ? Şi totuşi eşti de la miliţie ! Şi-i aruncase o privire de la fes la bocanci. Antiaeriană, nu ?

— Da, să trăiţi ! răspunsese şeful Serviciului personal.

— Atunci, chiar dacă eşti de la antiaeriană ! Înţeles ? ! Poţi pleca. Salut ! Şi duse primul mîna la vizieră.

Al naibii, ce dur fusese !

Şeful Serviciului personal se dăduse un pas înapoi, bătuse călcîile bocancilor unul de celălalt şi făcuse salutul roman.

— Să trăiţi ! silabisise. Apoi făcuse o întoarcere şi se îndepărtase.

Bietul şef al Serviciului personal era aşa de stîngaci în uniforma aceea ! El care purta totdeauna haine elegante de lînă pură, şi cravate foarte bine asortate ! Umerii hainei gri-verde îi cădeau, mînecile erau foarte scurte. Şi moletierele acelea puse aşa de rău, că lăsau să se vadă căputa bocancilor, ca ciocul unei bufniţe ? ! Şi fusese pus să ia poziţie de drepţi de un tinerel !

Zîmbi din nou.

Îl privise foarte atent tot timpul și simțise o mare satisfacție în sinea lui. Dar acum, gîndindu-se din nou, nu mai simțea nimic. În fond era un biet nenorocit și șeful Serviciului personal, ca toți ceilalți, cu toate că nu-l iubise !

Își aducea aminte de ceea ce suferise cu atîția ani în urmă, pentru vechiul său birou, pentru colegii lui. De atîția ani, nu mai știuse nimic despre nici unul din ei. Dar își trăiseră și ei viața lor. Unii fără îndoială plecaseră ; și în locul lor intraseră alții.

Totul continua, totul mergea înainte și cazul său, după cîteva zile, fusese uitat. E foarte adevărat că oamenii aveau timp numai ca să se gîndească la ei înșiși. Celorlalți, propriilor semeni, le acordau numai cîte o fărîmă din preocupările lor.

Dar prietenii săi de la Bastioane erau minunați și el îi iubea. Cine știe cîte neplăceri avuseseră și ei în viață. Cine putea citi dincolo de ochii și de făptura fiecăruia din ei ? În fond, dacă stăteau în fiecare zi în jurul lui, dacă îl ascultau nu era și ca să uite de suferințele lor, de durerile lor, pentru cîteva ore ? După ce se salutau, fiecare se întorcea în propria carapace să trăiască singur. Întîlnirea lor de dimineață și de după-masa, așezați pe movila de iarbă și pămînt bătătorit, era numai o mică paranteză.

Se simți trist și încercă să alunge acest gînd. Poate că se înșela. Nu, probabil că și ei erau împăcați cu toți oamenii, chiar și cu cei care le făcuseră rău.

Îl prindea somnul și era mulțumit. Se simțea foarte obosit, și era pentru el o adevărată mîngîiere să-și simtă spatele lipit bine de saltea.

— E bine în pat, într-adevăr bine ! își spuse și se mișcă foarte ușor. Dar un gînd neașteptat îl făcu să deschidă ochii. Unde avea să-și pună în continuare ziarele ?

Aprinse, din nou, pentru o clipă lumina, își puse ochelarii, și se uită în jur. Și în camera aceea, era tot spațiul ocupat de teancurile înalte pînă sub tavan. Mai era doar un coridor de la ușa de intrare la pat și, în fața patului, spațiul necesar să se poată mișca.

Dar sub pat, cîțiva ani tot ar mai fi putut încăpea.

În colecția „Globus"

VOR APĂREA:

OSAMU DAZAI	— Amurg
ÖRKENY ISTVAN	Nuvele minut. Expoziția de trandafiri
WOJCIECH ZUKROWSKI	— Nopțile Ariadnei
GRANT MATEVOSIAN	— Noi și munții noștri
NODAR DUMBADZE	— Legea eternității
KLAUS MANN	— Evadare în Nord
DIMITRIS HATZIS	— Două cărți într-una singură
OTTO FLAKE	— Castelul Ortenau
FERNY BESSON	— Trepte negre
MARCEL AYMÉ	— Un chip frumos

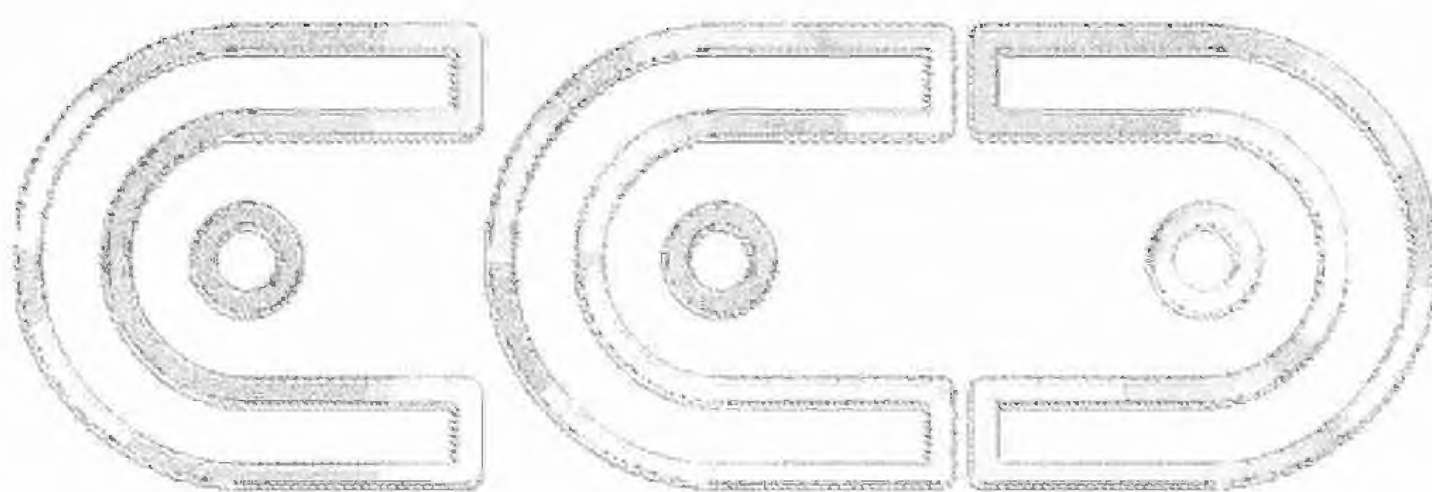
Lector: FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor: V. E. UNGUREANU

Bun de tipar: 21.04.1982
Coli tipar: 10

Comanda nr. 10 607
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

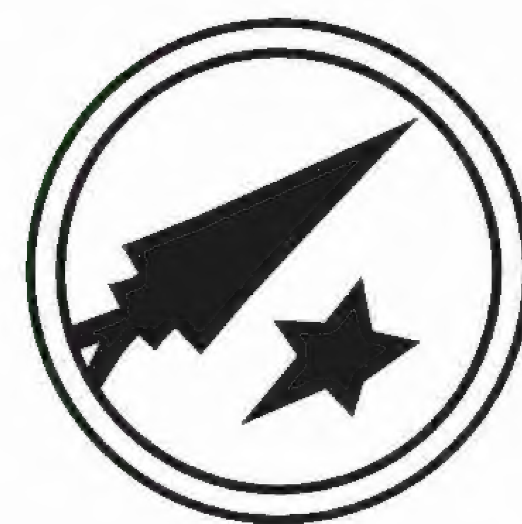
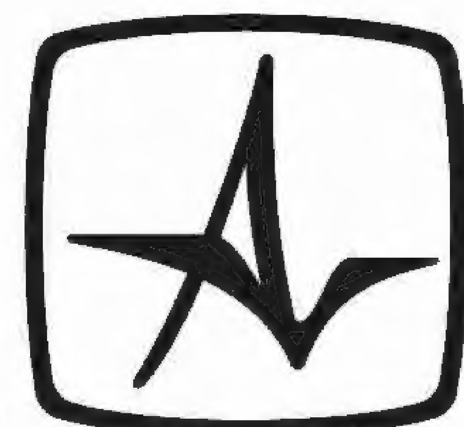

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024